



T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

ASKERİ TARİH ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

**ÇANAKKALE SAVAŞLARINDA KİREÇTEPE MUHAREBESİ
(06-16 AĞUSTOS 1915)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BEKİR DİNÇ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Murat KARATAŞ

ÇANAKKALE – 2022



T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ASKERİ TARİH ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

**ÇANAKKALE SAVAŞLARINDA KİREÇTEPE MUHAREBESİ
(06-16 AĞUSTOS 1915)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BEKİR DİNÇ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Murat KARATAŞ

ÇANAKKALE – 2022



T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ



Bekir DİNÇ tarafından Prof. Dr. Murat KARATAŞ yönetiminde hazırlanan ve .../.../2022 tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan “Çanakkale Savaşlarında Kireçtepe Muharebesi (06-16 Ağustos 1915)” başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Askeri Tarih Araştırmaları Anabilim Dalı**’nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oy birliği/oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Prof. Dr. Murat KARATAŞ

.....

(Danışman)

Prof. Dr. Şerif KORKMAZ

.....

Doç. Dr. Yenal ÜNAL

.....

Tez No :

Tez Savunma Tarihi : .../.../2022

Doç. Dr. Yener PAZARCIK

Enstitü Müdürü

..../2022

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

Bekir DİNÇ
20/05/2022

ÖN SÖZ

Anafartalar Muharebelerinin kuzey cephesini oluşturan Kireçtepe bölgesinin asli savunucusu konumunda olan Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu, Ağustos 1915'te Alman Binbaşı Willmer'in sorumluluğundaki alanda görev almıştır. Bölge açısından kritik bir yer olan Kireçtepe'yi ele geçirmek isteyen Müttefik Kuvvetler, 6-7 Ağustos 1915 tarihinde donanma ateşi desteğinde saldırıya geçmiştir. Çetin çarpışmaların yaşandığı ve ölümün kol gezdiği savaşta Karakol Dağı'nın İngiliz birliklerinin eline geçmemesi için büyük mücadele verilmiştir.

6 Ağustos 1915 tarihinden itibaren muharebelerin içinde bulunan Gelibolu Jandarma Taburu zor şartlar altında Kireçtepe'yi günlerce savunmuştur. Kireçtepe'nin zaman zaman diğer birliklerle takviyesi söz konusu olduysa da bu istenildiği oranda gerçekleştirilememiştir.

Bölgenin arazi yapısı da siper kazmaya ve müdafaaya uygun değildir. Tepeyi savunan birlikler muharebeyi açıkta ve gizleme yapamadan yürütmek zorunda kalmıştır. Tepenin her iki tarafı da İngiliz savaş gemilerinin ateşlerine karşı korumasızdır. Ayrıca tepenin üst kısmı bıçak sırtı gibi dar ve keskin olduğundan fazla kuvvet barındırmak ve savunmaya derinlik vermek de zordur. Bu durumu değerlendirmek isteyen İngilizler, 14 Ağustos 1915 günü Kireçtepe'yi ele geçirmeye karar vermişlerdir. Bir İngiliz Tümeni 15 Ağustos sabahı Büyük Kemikli Burnu'ndan taarruza geçmiştir. Bölgede savunma pozisyonunda olan Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu, İngilizlerin üstün kuvvetlerle yaptığı bu taarruzda çok kayıp verdiklerinden geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bölgeyi savunan Gelibolu Seyyar Jandarma Tabur Komutanı Yüzbaşı Kadri 15 Ağustos günü başından ağır şekilde yaralanmış ve tedavi edildiği Yalova Hastanesi'nde 21 Ağustos 1915'te yaşamını yitirerek şehitlik mertebesine ermiştir. Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu, Bursa Seyyar Jandarma Taburu Komutanı Binbaşı Tahsin'in emrine verilerek muharebedeki görevi devam etmiştir. Kireçtepe kesiminin öneminin artması üzerine Türk kuvvetleri, bu bölgede yeni bir düzenlemeye gitmiş ve buradaki birlikleri takviye etme kararı almıştır. 5'inci Tümeğe bağlı bazı birlikler ve Saros Grubu'na bağlı 7'nci ve 12'nci Tümenler Kireçtepe'ye yönlendirilmiştir. Takviye kuvvetlerinde katkısıyla 16 ve 17 Ağustos günü devam eden muharebelerde İngiliz kuvvetlerine geçit verilmemiştir.

Bu bölgenin önemini savaşın henüz başlamadığı tarihlerde dahi tahmin eden Anafartalar Grup Komutanı Alb. Mustafa Kemal, Kireçtepe'deki muharebeleri yakından takip ederek çeşitli müdahalelerde bulunmuş ve muharebelerin seyrini değiştiren kişi olmuştur. Bu kritik muharebe sonunda İngilizler oldukça fazla kayıp vermişlerdir. Türk kuvvetleri de muharebeye katılan birliğinin büyük bir kısmını kaybetmiştir. Ancak kazanılan bu zafer diğer mevzileri ve muharebe bölgelerini de etkilediğinden büyük öneme haiz olmuştur. Kireçtepe Muharebesi sonucunda İngiliz komuta kademesinde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Yeni gelen takviye İngiliz Kuvvetleri bölgenin yapısını iyi bilmediklerinden bundan sonraki muharebelerde de başarılı olamamışlardır.

Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu Harp Cerideleri merkez alınarak hazırlanan bu çalışma, bölgesel bir harekât tarihi çalışması niteliğindedir. Askerî tarih çalışmalarında harp ceridelerinin kullanımının güncel literatüre katkı sağladığı ve tarihte yer alan harekâtların ayrıntılarını ortaya koymakta büyük öneme haiz olduğu görülmüştür. Sadece tabur seviyesinde yapılacak olan çalışmada, konu olan askerî birlik veya sınıfın ceridesinin de yetersiz kalabileceği ortaya çıkmıştır. Harekâtın gelişimi, birlikler arası muhabere kayıtları ve üst komutanlık emirlerinin de ortaya konulabilmesi için söz konusu birliğin ceridesinin yanı sıra bağlısı ast ve üst birlikler ile komşu birliklerin ceridelerinin incelenmesi gerektiğinin farkına varılmıştır. Çalışmanın doğruluğu ve geçerliliği açısından bu durum büyük bir önem teşkil etmiştir. Çalışmada bu durum fark edilerek Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu'nun bağlısı olduğu; Anafartalar Müfrezesi, Bursa Seyyar Jandarma Taburu, bölgede bulunan 9'uncu Tümen, 11'inci Tümen'e bağlı 127'nci Piyade Alayı, 5'inci Tümen birlikleri, 8'inci Tümen birlikleri, 6 Tümen birlikleri ve Saros bölgesinden takviye olarak bölgeye gönderilen 7'nci ve 12'nci tümenler, kaynakçada belirtilen eserler ve arşiv belgeleri kapsamında çalışılmıştır. Bu süreçte Covid-19 Pandemi döneminin getirmiş olduğu kısıtlamalar ile ATASE arşivinden belge temin etmekte büyük zorluklar yaşanmıştır.

Kireçtepe'de daha savaşın devam ettiği günlerde büyük bir özveri, sevgi ve saygı ile yapılmış olan "Kireçtepe Mermili Anıtı" nın ilk inşa edildiği zamanlardaki yapısal özellikleri, önünde bulunan kitabenin kim tarafından yapıldığı ve içeriği, anıtın zaman içerisinde değişik kurum ve kuruluşlar tarafından restore edilerek aslından nasıl uzaklaştığı belirtilmiştir. Günümüzde şehitliğe verilen ismin hatalı olduğu ve tarihi açıdan asıl olması gereken ismine değinilmiştir.

Tez çalışmam; Giriş, Önsöz, Kısaltmalar, Özet, 4 Bölüm, 24 Alt Başlık, Sonuç, Ekler, Özgeçmiş olmak üzere toplam 188 sayfadan oluşmaktadır. Çalışmamın her aşamasında akademik desteği, bilimsel katkıları ve değerli görüşleriyle yol gösteren, belge ve eser tahlili sırasında arşiv tecrübesiyle yazım sürecinde de yönlendirmeleriyle büyük katkı sağlayan Sayın Prof. Dr. Murat KARATAŞ'a saygı ve şükranlarımı sunarım. Ayrıca çalışma sırasında fikir alışverişinde bulunduğum, çalışma bölgesinin fotoğraflarının çekilmesinde büyük desteklerini gördüğüm kıymetli arkadaşım Gökşen ÖZEN'e; metnin imlâ ve yazım kuralları çerçevesinde düzenleme aşamasında gösterdiği ilgi dolayısıyla yakın dostlarıma ve eğitim hayatım boyunca en büyük desteği koşulsuz sağlayan eşim Neslihan GÖKMEN DİNÇ'e teşekkürü borç bilirim. Tarihi şan ve şerefle dolu Türk Ordusu'nun tüm mensuplarını ve adları unutulmayacak olan aziz şehitlerimizi saygı ve rahmetle yâd ederim.

Bekir DİNÇ
Çanakkale, Mayıs 2022

ÖZET

ÇANAKKALE SAVAŞLARINDA KİREÇTEPE MUHAREBESİ

(06-16 AĞUSTOS 1915)

Bekir DİNÇ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Askeri Tarih Araştırmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Murat KARATAŞ

20/05/2022, 153

Birinci Dünya Harbinin en kanlı ve en çetin muharebelerine sahne olan Çanakkale Cephesinde İtilaf güçleri, 18 Mart 1915'te Çanakkale Boğazını geçemeyerek mağlup olmuşlar, hiçbir şey umulduğu gibi gitmemiş ve hatta bu planlı saldırıda donanmanın üçte biri kullanılamaz hale gelmiştir. 25 Nisan kara harekâtı sonunda yarımadanın kuzey bölgesinde en stratejik nokta olan Conkbayırı ve çevresini ele geçirememiş, çok fazla zayıtın yanı sıra bölgeye hâkim tepeleri zapt edemeyerek yükseklerle konuşlanamamış ve harekâta üstünlük ve moral kazanamamışlardır. İkinci aşama olarak Anafartalar Ovası sahillerine çıkarma yapmayı planlamışlar, bu harekât için gerekli olan malzemeleri ve mühimmatları gemiler vasıtasıyla sahile indirmişler, bütün hazırlıklarını tamamlamışlar ve artık harekâta hazır dırlar. Asıl amaçları olan İstanbul'a giden yolda, burada bulunan birçok tepenin mutlaka ele geçirilmesi gerekiyordu. Son umutlarını, planlarını uygulamaya koymuş, 6-7 Ağustos 1915 günlerinde Anafartalar Ovasına yeni bir çıkarma yapmışlardır. Çıkarma sonrası harekâtlarını geliştirmek isteyen İngiliz birlikleri, geride kalan sol kanat hattını ilerletmek ve Kireçtepe'yi alarak kuzeyden itibaren Yukarı Kapanca-241 Rakımlı Tepe-Kavak Tepe hattını ele geçirmek niyetine girmişlerdir. Kireçtepe Sırtlarını muharebelerin başladığı günden itibaren donatımı zayıf seyyar jandarma taburları savunduğundan, yoğun bir direnişle karşılaşmadan az bir zayıtla Tuzla Gölü çevresinde yerleşmeyi başardılarsa da Türk Tarihine yön veren bir askeri liderin M. Kemal Atatürk'ün, bu cephede doğuşu ve vatanı için canını hiçe sayan Türk Askerinin destansı mücadelesi sayesinde emellerine ulaşamamışlardır.

Anahtar Kelimeler: Çanakkale Cephesi, Anafartalar, Kireçtepe, Seyyar Jandarma Taburları, Yukarı Kapanca-241 Rakımlı Tepe-Kavak Tepe hattı, M. Kemal Atatürk.



ABSTRACT

BATTLE OF KIRECTEPE IN THE GALLIPOLI CAMPAIGN (06-16 AUGUST 1915)

Bekir DİNÇ

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Master of Science Thesis in Military History Studies

Advisor: Prof. Dr. Murat KARATAŞ

20/05/2022, 153

In the Gallipoli Campaign, which witnessed the bloodiest and toughest battles of the First World War, the Alliance forces were defeated by not crossing the Dardanelles on March 18, 1915, nothing went as expected, and even a third of the navy became unusable in this planned attack. At the end of the 25 April land operation, They could not seize Conkbayırı and its surroundings, which is the most strategic point in the northern part of the peninsula. In addition to many casualties, they could not capture the dominant hills in the region and they could not be positioned high ground and they could not gain superiority and morale in the operation. As a second stage, they planned to land on the shores of Anafartalar Plain. The materials and ammunition required for this operation were unloaded to the shore by ships. They have completed all their preparations and and they were ready for the operation. On the way to Istanbul, which was their main goal, many of strategic the hills here had to be seized. They put their last hopes into practice, their plans and they made a new landing on Anafartalar Plain on 6-7 August 1915. The British troops, who wanted to improve their operations after the landing, intended to advance the left wing line and seize the Upper Kapanca-241 Altitude Tepe-Kavak Tepe line from the North by taking Kireçtepe. Since the Kireçtepe Hills were defended by the mobile gendarmerie battalions with weak equipment since the beginning of the battles, they managed to settle around Tuzla Lake with few casualties without encountering intense resistance, but the Turkish history of one of the military leaders, M. Kemal Atatürk, who risked his life for his birth and homeland on this front. Thanks to the epic struggle of his soldiers, they could not achieve their goals.

Keywords: Gallipoli Campaign, Anafartalar Plain, Kireçtepe, Mobile Gendarmerie Battalions, Upper Kapanca-241 Altitude Tepe-Kavak Tepe line, M. Kemal Atatürk.



İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	i
ETİK BEYAN.....	ii
ÖN SÖZ.....	iii
ÖZET	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR.....	xiv
TABLolar DİZİNİ.....	xv
HARİTALAR DİZİNİ.....	xvi
BİRİNCİ BÖLÜM	
GİRİŞ	
1	
İKİNCİ BÖLÜM	
ANAFARTALAR MUHAREBELERİNE KARAR VERİLME SÜRECİ, ÇIKARMA PLANLARI VE TÜRK ORDUSUNUN DURUMU	
17	
2.1. Harekâta Karar Verilme Süreci	17
2.2. Müttefik Kuvvetlerin Plan ve Faaliyetleri	22
2.3. Türk Ordusunun Durumu	27
2.4. Türk Ordusunun Plan ve Faaliyetleri	31
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
38	
CEPHEDE GENEL DURUM VE ANAFARTALAR MUHAREBELERİNİN BAŞLAMASI	
3.1. Cephe de Genel Durum	38
3.2. 6 Ağustos Günü Cephe lere Muharebelerin Başlaması.....	40
3.3. Seddülbahir Cephesinde Muharebeler	42
3.4. Arıburnu Cephesinde Muharebeler	43

3.5. Anafartalar (Suvla Limanı) Bölgesi Muharebeleri	46
3.6. Cephede Diğer Tespit Muharebeleri	51

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

53

KİREÇTEPE MUHAREBESİ (06 -16 AĞUSTOS)

4.1. Kireçtepe'nin Coğrafi Yapısı ve Stratejik Konumu	53
4.2. Kireçtepe'de Bulunan Türk Birlikleri ve Faaliyetleri	55
4.3. Kireçtepe'de 6 Ağustos 1915 Günü Muharebeleri	58
4.4. Kireçtepe'de 7 Ağustos 1915 Günü Muharebeleri	64
4.5. Kireçtepe'de 8 Ağustos 1915 Günü Muharebeleri	75
4.6. Kireçtepe'de 9 Ağustos 1915 Günü Muharebeleri	84
4.7. Kireçtepe'de 10 Ağustos 1915 Günü Muharebeleri	94
4.8. Kireçtepe'de 11 Ağustos 1915 Günü Muharebeleri	102
4.9. Kireçtepe'de 12 Ağustos 1915 Günü Muharebeleri	105
4.10. Kireçtepe'de 13 Ağustos 1915 Günü Muharebeleri	112
4.11. Kireçtepe'de 14 Ağustos 1915 Günü Muharebeleri	114
4.12. Kireçtepe'de 15 Ağustos 1915 Günü Muharebeleri	118
4.13. Kireçtepe'de 16 Ağustos 1915 Günü Muharebeleri	126
4.14. Kireçtepe Şehitliği	134

BEŞİNCİ BÖLÜM

138

SONUÇ

5.1. Sonuç	138
------------------	-----

KAYNAKÇA	143
----------------	-----

EKLER	I
-------------	---

EK 1. Dâhiliye Nezareti'nden Harbiye Nezareti'ne gönderilen 28 Mart 1915 (15 Mart 1331) tarihli emirname	I
--	---

EK 2. Koca Çimen Tepe'den Anafartalar Ovası'nın görünümü	II
--	----

EK 3. Türk Birliklerinin 6-7 Ağustos 1915 Anafartalar Bölgesi Savunma düzeni ...	III
--	-----

EK 4. İngiliz Birliklerinin 6 Ağustos 1915 günü çıkartma yaptığı Suvla Koyu'nun havadan görünümü	IV
--	----

EK 5. Kireçtepe Sırtlarının günümüzdeki görünümü	V
--	---

EK 6. Kireçtepe Sırtları bölgesinin Saros Körfezi'ne bakan kayalık ve sarp kıyıları ..	VI
--	----

EK 7. Anafartalar ve Tayfur Gruplarının 6 Ağustos 1915 günü savunma düzenleri ...	VII
EK 8. 6 Ağustos 1915 (24 Mayıs 1331) günü düşmanın Anafartalara yaptığı ilk çıkarmanın bildirildiğine dair belge	VIII
EK 9. Lalababa Tepesi'nin havadan görünümü	IX
EK 10. İngiliz 9'uncu Kolordu kuvvetlerinin 7 Ağustos sabahı ele geçirdikleri Lalababa, Karakoldağı ve Tuzla Gölü bölgesindeki konuş durumları	X
EK 11. Gelibolu Seyyar Jandarma Tabur Komutanı Yüzbaşı Kadri'nin 7 Ağustos günü gelişen durumu tespit ve muharebeyi bizzat yönetmek üzere hareket ettiği 241 Rakımlı Tepe	XI
EK 12. Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu'nun 3'üncü Bölüğü'nün bulunduğu Ece Limanı bölgesi	XII
EK 13. Karakol Dağı ve Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu'nun, 7 Ağustos 1915 günü 1'inci ve 4'üncü bölüklerinin mevki	XIII
EK 14. Miralay Mustafa Kemal'in, 7'nci Fırka Komutanlığı'na gönderdiği taarruz emri	XIV
EK 15. 10'uncu İrlanda Tümeni'nin Büyük Kemikli 'den Kireçtepe istikametindeki 8 Ağustos 1915 günü telgraf ve telefon hatlarını gösterir kroki	XV
EK 16. Ordu Komutanı Müşir Liman Paşa Hazretleri tarafından 9 Ağustos 1915 (27 Mayıs 1331) günü İsmailoğlu Tepesi ile Kireçtepe'de fedakârane savaşan zabitanın harp madalyasıyla taltifleri ile ilgili belge	XVI
EK 17. 12'nci Tümen'in 09 Ağustos 1915 (7 Temmuz 1331) gününe ait kroki	XVII
EK 18. 10'uncu İrlanda Tümeni'nin Büyük Kemikli çıkarma noktasından hareketle Kireçtepe istikametindeki 11 Ağustos 1915 günü telgraf ve telefon hatlarını gösterir kroki	XVIII
EK 19. 10'uncu İrlanda Tümeni'nin Büyük Kemikli çıkarma noktasından hareketle Kireçtepe istikametindeki 07-11 Ağustos 1915 günleri telgraf ve telefon hatlarını gösterir kroki	XIX
EK 20. 5'inci Tümen'in 15 Ağustos 1915 (2 Ağustos 1331) gününe ait kroki	XX
EK 21. 12'nci Tümen'in 15 Ağustos 1915 (2 Ağustos 1331) gününe ait kroki	XXI
EK 22. 16 Ağustos 1915 (3 Ağustos 1331) günü Tabur Kumandanı Yüzbaşı Kadri Efendi ile Mülazım İbrahim Efendi'nin birlikte esir alındığına dair belge	XXII
EK 23. Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu Komutanı Yüzbaşı Kadri Efendi ve Anafartalar Bölge Komutanlığı Erkan Başkanı Binbaşı Haydar (Alganer) Ece Limanı'nda denizde fotoğrafı	XXIII
EK 24. İngiliz 31'inci Tugay Komutanı General Hill, Kireçtepe Sırtı üzerinde yaralı askerle konuşurken	XXIV
EK 25. İngilizlerin Karakol Dağında (Kireçtepe'de) ulaştığı son nokta Sivri Tepe (Jephson's Post)	XXV
EK 26. Kireçtepe Şehitliği	XXVI

EK 27. Anafartalar Grup Komutanı Albay Mustafa Kemal'in Kireçtepe Şehitliğini ilk ziyareti	XXVII
EK 28. Şevki Paşa haritasında 03 nolu paftada bulunan Aslanteppe Şehitliği	XXVIII
EK 29. Arslantepe'nin görünüşü	XXIX
EK 30. Kireçtepe bölgesinde farklı birlik ve rütbelere mensup şehit askerlerin isim listesi	XXX
ÖZGEÇMİŞ	XXXIX



KISALTMALAR

A.g.e.	Adı geçen eser
Alb.	Albay
ATASE	Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi
BDH.	Birinci Dünya Harbi
BDHÇC.	Birinci Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi
Bnb.	Binbaşı
Böl.	Bölüm
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
Dos.	Dosya
Ed.	Editör
Fih.	Fihrist
Gen.Kur.	Genel Kurmay
Haz.	Hazırlayan
J.Gn.K	Jandarma Genel Komutanlığı
Kd.	Kıdemli
Kol.	Koleksiyon
Kls.	Klasör
Km.	Kilometre
Kur.	Kurmay
No.	Numara
Sey.	Seyyar
Yb.	Yarbay
Yd. Sb.	Yedek Subay
Yzb.	Yüzbaşı

TABLolar DİZİNİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1	Çanakkale Cephesine Sevk Edilen İtilaf Birliklerinin Sayısı ve Çıkış Limanları	6
Tablo 2	25 Nisan 1915 Gecesi Kabatepe'ye Yapılan İlk Çıkarma Harekâtında Görev Alan Donanma Gemileri	9
Tablo 3	Ağustos Muharebeleri öncesi tarafların durumu	39
Tablo 4	06 Ağustos 1915 Taarruzları	41
Tablo 5	Tarafların 06-10 Ağustos 1915 tarihleri arası zayıat durumları	99
Tablo 6	Mantel ve cebellere ait cephanе miktarı	108
Tablo 7	Yardımcı malzeme	108
Tablo 8	127'nci Alay'ın 14 Ağustos 1915 günü mevcudu	116

HARİTALAR DİZİNİ

Harita No	Harita Adı	Sayfa No
Harita 1	6 Ağustos 1915 günü Anafartalar Müfrezesinin, Anafartalar Ovasındaki tertiplenmesi	59
Harita 2	7 Ağustos 1915 günü Anafartalar Ovasında yer alan birliklerin tertip ve düzenleri	74
Harita 3	9 Ağustos 1915 sabahı Türk Birliklerinin Anafartalar Ovasındaki dizilişleri, taarruz ve geri çekilme hareketlerini gösterir harita	92
Harita 4	İngiliz Ordusunun çıkarma harekâtı	109
Harita 5	15 Ağustos 1915 günü Kireçtepe Sırtlarında birliklerin durumu	125

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Müttefik Kuvvetleri, 18 Mart 1915'te Çanakkale boğazına ve 25 Nisan 1915'te Seddülbahir ve Arıburnu kıyılarına yaptıkları saldırılardan sonra, Ağustos ayı başlarına kadar beş aydan fazla süre geçtiği halde her iki cephede de verdikleri büyük kayıplara rağmen gözle görülür bir başarı sağlayamamışlardır. Türk mevzilerinde planları doğrultusunda ne bir yarma harekâtını ne de derin bir girme harekâtını gerçekleştirememişlerdir. Bu durum karşısında hem Çanakkale Cephesindeki kara harekâtını başarıya ulaştırmak hem de İngiliz Hükümetinin prestijini korumak için Ağustos ayında yeni bir saldırı planlamışlardır. İngiliz ordusu ve komutanları Hamilton'un, en önemli amaçları arasında geniş ve uzun Anafartalar Ovası'nı ve onu çevreleyen yükseltilerle beraber en kuzeyde yer alan Kireçtepe Silsilesini de ele geçirmek vardır. Türk tarafında ise çıkarmanın yapılacağı Suvla Limanı ve Anafartalar Ovası'nı sadece içerisinde seferberliğin ilanı ile teşkil edilen seyyar jandarma birliklerinin de bulunduğu, dört taburdan oluşan takviyeli Anafartalar Müfrezesi savunmaktaydı. Kireçtepe Muharebeleri, 06 Ağustos 1915'te başlayan Anafartalar Muharebelerinin kuzey cephesinde sergilenen amansız saldırıların ve emsalsiz direnişin en büyük örneği olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'nın gidişatının 28 Ocak 1915 tarihinde toplanan İngiliz Savaş Meclisi'nde görüşülmesi esnasında; özellikle Bahriye Nazırı Winston Churchill ve Savaş Bakanı Lord Kitchener'in yoğun çabalarıyla biran evvel savaşın Çanakkale'ye taşınması planı kabul görmüştür. İlk etapta harekâtın yalnızca donanma kuvvetleri ile yapılmasına karar verilmiştir. 18 Mart 1915'te Birleşik Donanma, en modern savaş gemilerinden oluşan "A" hattı ile Kilitbâhir ve Çanakkale çevresindeki tabyaları ateş altına almıştır. "B" hattını oluşturan Fransız gemileri, "A" hattının oluşturduğu alandan daha içlere girmeyi denemişlerdir ve "C" hattında bulunan diğer İngiliz savaş gemileri "B" hattının ve kanatların emniyetçisi olarak hareket etmişlerdir.¹

¹Dr.Burhan Sayılır, *Türk Kurmay Subayların Gözüyle Çanakkale Savaşı*, Salyangoz Yayınları, Salyangoz Yayınları, İstanbul 2006, ss.24. ("A"hattında bulunan savaş gemileri: Queen Elizabeth, Agememnon, Lord Nelson ve İnflexible'dır. Bu gemilerin kuzey kanat emniyeti; Prince George ve güney kanat emniyeti; Triumph gemileri tarafından sağlanacaktır. "B" hattında bulunan savaş gemileri: Buffren, Bouvet, Goulois ve Charlemagne'dır."C" hattının savaş gemileri: İrresistable, Albion, Vengeance, Swiftsure ve Magestic gemileridir.)

Türk tarafında Çanakkale Boğazı'nın ve çevresinin savunulmasından Müstâhkem Mevki Komutanı Albay Cevat sorumlu tutulmuştur. İtilaf Devletlerine ait savaş gemilerinin Bozcaada'da toplandıkları haberleri Albay Cevat'ın kulağına daha önce de gelmiştir. Bunun üzerine 18 Mart sabahı bir keşif uçağının Bozcaada'da büyük hareketlilik olduğunu bildirmesi saldırının başlayacağı demektir. 18 Mart günü saat 10.00 sıralarında boğaza giren "A" hattı savaş gemileri uzak mesafe atışları ile girişte bulunan tabyalarını susturmuşlardır. Queen Elizabeth'in ağır toplarıyla yaptığı atışlar sonucu; Çimenlik Kalesi iki isabet almış, şehir merkezinde yangın çıkmış ve Hamidiye Tabyasında ağır tahribat meydana gelmiştir. Lord Nelson gemisi Rumeli yakasındaki Hamidiye Tabyasına, George ve Triumph gemileri ise Mecidiye, Yıldız ve Dardanos tabyalarına saat 11.15 sıralarında eş zamanlı top atışlarına başlamışlardır. Donanma gemileri bu saldırılarda bulunurken Türk tabyaları ağır hasar aldıklarından karşılık vermekte zorluklar yaşamışlardır.²

Savaş hızla devam ederken donanma gemilerinden Bouvet, Anadolu Hamidiye Tabyası tarafından saat 14.00 sıralarında atılan toplarla birkaç isabet almış ve üç dakika içinde batmıştır. Bu durum Birleşik Filonun ateşini hafifletmesine sebep olmuştur. 18 Mart Deniz Muharebeleri'nde Türk tarafında Dardanos ve Anadolu Hamidiye tabyalarının can siperâne mücadeleleri ayrıca takdir edilmesi gereken olaylara sahne olmuştur.³

Güçlü Kraliyet Donanması karşısında zor anlar yaşayan Türk Tabyalarının imdadına Türk Mayın Gemisi Nusret yetişmiştir ve Nusret'in 7-8 Mart gecesi Erenköy Koyu kıyılarına paralel olarak döşemiş olduğu yirmi mayınlık bir hat, Birleşik Donanmanın planlarını alt üst etmiştir. Deniz savaşına katılan 18 donanma gemisinden, Bouvet, Irresistible ve Ocean batmış, Inflexible ve Gaoulois, Suffren ve Agamemnon'un içinde bulunduğu dört savaş gemisi saf dışı kalmıştır. Boğaz muharebesinde tarafların durumları sık sık değişiklik gösterse de en yoğun deniz muharebelerinin yaşandığı 18 Mart 1915 tarihinde birleşik donanma boğazı geçmeyi başaramamıştır.⁴ Cevat Paşa, müttefik donanmasının Boğaz'dan

² Prof. Dr. Celalettin Taşkiran, 18 Mart 1915 Çanakkale Deniz Savaşı, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 73, s.5-8.

³ Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları, *Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1914-Ocak 1916)*, Genişletilmiş Baskı, Ankara 2014, ss.55-56.

⁴ Nigel Stell ve Peter Hart, *Gelibolu Yenilginin Destanı* (Çev: Mehmet Harmancı), Yeni Bin Yıl Yayınları, İstanbul 1928, ss.16-20.

çıkışını Dardanos Bataryası'nda izlemiştir ve gemilerin ardından gururla “*Gittiler... Geçemediler... Geçemeyecekler...*” diye haykırmıştır.

Boğaz Muharebesi'nde tarafların insan zayıatları ise; Türk tarafında şehit ve yaralı toplam 79'dur. Almanların ölü ve yaralı olarak zayıatı 18'dir. İtilaf devletlerinin toplam zayıatı 800'lü sayıları bulmuştur.⁵

25 Nisan 1915'te yapılacak olan kara harekâtının amacı; Çanakkale Boğazı'nın tahkimatını oluşturan tabyaları ve bataryaları zapt etmek ve donanma gemilerinin rahat hareket etmelerini sağlamak için boğazdaki mayınlı alanları temizlemektir. Bu suretle donanmanın taarruzuna destek olacaktıdır.⁶

18 Mart'ta istediğini amaca ulaşamadıktan sonra Amiral de Robeck ve Akdeniz Seferi Kuvvetleri Komutanı Hamilton'un aynı paraleldeki görüşleri sonucu boğazın yalnızca donanma gücü ile geçilemeyeceği, kara kuvvetlerinin de çıkarma harekâtı ile taarruzu desteklemesi gerektiği kanısına varılmıştır. Her iki komutanında ortak kararına İngiliz Hükümeti de uymak zorunda kalmış, nisan ayı ortalarına kadar geniş çaplı bir çıkarma için gerekli olan birliklerin hazır edilerek yeni bir çıkarma harekâtı yapılmasına karar verilmiştir.⁷

Harekâtın ayrıntıları ve kapsamı Müttefik Karargâhlarında uzun uzun tartışılmıştır. Fransızlar Anadolu kıyılarına çıkarma yapma fikrini savunmuşlardır fakat Hamilton kendisine verilen görevin Anadolu'yu işgal etmek olmadığını, Kilitbahir Yaylası'nın Asya yakasına hâkim olduğunu ve Çanakkale Boğazı'na en yakın en kestirme yerden hücumla geçmek düşüncesinde olduğunu 09 Nisan 1915 günü açıklamıştır.⁸ Bu harekât için beş

⁵ Genelkurmay, *Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1914-Ocak 1916)*, 2014, ss.58.

⁶ Stephen Chambers, *Arı Burnu Çıkarması* (Çev: İsmail Hakkı Yılmaz), İş Bankası Yayınları, İstanbul 2015, ss.1-5.

⁷ Genelkurmay, *Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1914-Ocak 1916)*, 2014, ss.63. (Büyük Amiral Sir **John Michael de Robeck** (10 Haziran 1862 – 20 Ocak 1928), I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale Deniz Harekâtı'nda Müttefik donanmasına komuta eden İrlanda asıllı Kraliyet Donanması'na bağlı bir amiraldir.)

⁸ Korgeneral Selahattin Çetiner, *Çanakkale Savaşları Üzerine Bir İnceleme*, ss.63.

piyade tümeni ve bir piyade tugayından oluşan taarruz kuvveti oluşturulmuş; bu kuvvetin yeni gemilerle desteklenen birleşik donanmanın sağlayacağı ateş desteği ile ilerlemesi planlanmıştır. İngilizler, asıl kuvvetleriyle Kabatepe ve Seddülbahir kıyılarına çıkarma yapacak ve ayrıca Seddülbahir Bölgesine yapılacak çıkarma için beş nokta tespit etmişlerdir. Bu noktalardan, Pınarıçi Koyu ve Morto Koyu sahillerine yapılacak çıkarmalar ile kanatlar koruma altına alınacak, İkiz Koyu, Tekke Koyu ve Ertuğrul Koyu sahillerine ana kuvvetlerle taarruz edilecektir. Çıkarma yapılması planlanan beş sahil noktasından yapılış şekline göre en dikkat çeken Ertuğrul Koyu'ndaki çıkarmadır. River Clyde adlı kömür gemisi içine gizlenmiş 2000 kadar askerin bir anda karaya çıkarılması fikri geminin komutanı Binbaşı E.Unwin'e ait bir plandır. Bu planın uygulanabilmesi için geminin bordalarında büyük delikler açılmış, geniş kalaslarla iskeleler kurulmuş ve gemi karaya yanaşır yanaşmaz istimbot vasıtasıyla askerlerin tahliye edilmesi planlanmıştır.⁹

Ezineli Yahya Çavuş'un seksen mevcutlu takımı Ertuğrul Koyu'nu ateş altına alarak bu planı alt üst etmiştir. Filikalardan sahile asker çıkarmak için uğraşan Duplin Taburuna karaya ayak basmadan büyük zayıat verdirilmiş ve bu esnada karaya oturan River Clyde gemisi sarsılmaya başlamıştır. Gemi başındaki makineli tüfeklerden faydalanarak Munster Taburu Kuvvetleri lombar ağzından çıkarılmaya çalışılmış, fakat orası da ölü ve yaralılarından dolayı tıkanmıştır. Yüzbaşı Geddes'in 48 askerle yaptığı bir başka denemede başarısızlıkla sonuçlanmıştır. River Clyde karaya tam yanaşmadığından aradaki boşluğu Binbaşı Unwin bir köprüyle kapatmaya çalışmıştır. Gemiden çıkışların akşama kadar yasaklandığı talimatını veren Yarbay Smith'de saat 10.00 sıralarında güvertede vurulmuştur. Yahya Çavuş ve arkadaşları üzerlerine saatte 4650 top mermisi atılmasına rağmen Ertuğrul Koyu'nu savunmuşlardır ve Yahya Çavuş Haziran 1915'te şehit olmuştur.¹⁰

Korgeneral Sir William Birdwood komutasındaki İki tünden oluşan Avustralya ve Yeni Zelanda (Anzak) Kolordusu Kabatepe kıyılarına yapacakları çıkarmadan sonra ilk hedef olarak Conkbayırı-Kocaçimen çizgisini ele geçirecek ve Maltepe'ye ilerleyecektir. Kocaçimen Tepe, Anafartalar Bölgesi'nde iki köyü kapsayan, güney batı yönünde dar bir

⁹ Mehmet Kıbil, *Arı Burnu Anafartalar Muharebeleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, ss.7.

¹⁰ Recep Şükrü Apuhan, *Çanakkale 1915 Ölümüne Koşanlar*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, ss.127.

vadi şeklinde uzayan fundalık ve killi yükseltilere sahip askerî harekât için zor bir bölgedir. Bu bölge ele geçirilebilirse yarımadanın kuzeyinden gelebilecek takviye kuvvetlere karşı tıkama yapılacak, böylelikle Kilitbahir Platosu taarruz için hazır hale getirilecektir.¹¹

Asıl taarruz unsurlarının yanı sıra ayrıca Fransız Jeanned'Arc, Rus Ascold kruvazörleri¹² ve 1'inci Fransız Tümeni'nden bir tugay, Anadolu yakasında bulunan Türk tabya ve bataryalarını baskı altında tutmak ve bu bölgede bulunan Türk toplarının yarımadanın güney sahillerine çıkacak kara birliklerine zayıt verdirmelerini önlemek için Kumkale ve Beşige Limanı bölgesine 48 saat sürecek bir oyalama harekâtı için görevlendirilmişlerdir.¹³

Çıkarmaya katılacak olan bu çok uluslu birliklerin arasında, İngiliz ve Fransızların yanı sıra İskoç, İrlandalı, Afrika'dan lejyonerler, Hindistan'dan Gurkalar ve Sihler ile Avustralya ve Yeni Zelandalılardan oluşan Anzak birlikleri bulunuyordu. Bu kadar çeşitli birliklerin birbiriyle bütünleşmesi ve koordinesi de kolay değildi, bu olumsuz durumu bir an önce aşmak için birlikler son hazırlıklarını Mısır'da hızlandırılmış yoğun eğitimlerle aşmaya çalışmışlardır.¹⁴

Kara birlikleri hazırlıklarını 03 Nisan 1915 tarihine kadar tamamlamış ve bu tarihten 22 Nisan tarihine kadar Mısır'ın yalnızca İskenderiye Limanı'ndan 19 gün içinde toplam 67 gemi yüklenerek Çanakkale Cephesine sevk edilmiştir. Müttefik Kuvvetlerin kullandığı diğer limanlarda dâhil olmak üzere 22 Nisan 1915 tarihine kadar cepheye sevk edilen asker sayısı 75.000'i bulmuştur.¹⁵

¹¹ Christoper Pugsly, *Çanakkale: Yeni Zelandalıların Öyküsü*, (Çev: Ülke Evrim Uysal), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015, ss.176-178.

¹² Figen Atabey, "İtilaf Kuvvetleri'nin Gelibolu Yarımadası'na Çıkarma Harekâtı (25 Nisan 1915)", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, Sayı 18, s.261.

¹³ General G.S.Patton, *Gelibolu Savunması* (Çev: İsmail Hakkı Yılmaz), İstanbul 2017, ss.29.

¹⁴ Kıbil, Mehmet, a.g.e.,ss.5.

¹⁵ General C.F. Aspinal Ogländer, *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı*, (Çev: Metin Martı), Cilt I, İstanbul 2005, ss.161-166.

Tablo 1

Çanakkale cephesine sevk edilen itilaf birliklerinin sayısı ve çıkış limanları¹⁶

Birlikler ve Liman	Gemi	Personel	Hayvan	Araba
29.Tümen (İskenderiye)	15	17.649	3.962	692
ANZAK (İskenderiye)	30	25.784	6.920	1.271
ANZAK (Mondros)	5	4.854	698	147
Fransız Kuvveti (İskenderiye)	22	16.762	3.511	647
Deniz Tümeni (Port Said)	12	10.007	1.390	347
Toplam	84	75.056	16.481	3.104

Türk tarafı ise, 18 Mart zaferinin ardından rehavete kapılmadan tekrar hazırlıklara başlamıştır. 19 Mart tarihinde donanmanın tekrar boğazlara saldırmaması ve İngiliz Hükümeti'nin saygınlığını sarsan bu mağlubiyetle yetinmeyeceğini değerlendiren Harbiye Nazırı Enver Paşa ve onun Alman danışmanlarından özellikle Genelkurmay Şefi General Bronsart V. Schellendorf, donanmanın kazanamadığı galibiyeti bu sefer kara kuvvetleri ile kazanmaya çalışacaklarını tahmin etmişlerdir. Mısır'da ve Yunan adalarında Müttefik Kuvvetlerin yığınak yaptığı ve bu bölgelerden Akdeniz'e doğru nakliye hareketliliği yaşandığı, Mondros'ta çıkarma rıhtımı inşa edildiği ve Atina'nın Pire'de Limanından İngiliz subayları tarafından çok sayıda römorkör ve mavnaya satın alındığı da dolaşan haberler arasındadır.¹⁷ Gelen haberler, duyular ve sınırlı olarak yapılabilen hava keşif harekâtı raporlarına bakılacak olursa Harbiye Nazırlığı tahmininde yanılmamış, Gelibolu Yarımadası'na geniş kapsamlı bir çıkarma harekâtı yapılacağı tahmininde haklı çıkmıştır. Muhtemel bu çıkarma harekâtı için ilk öncelik olarak kara birliklerinin güçlendirilmesi konusunda kanaat birliğine varan Türk Komutanlar, 18 Mart saldırısının ardından İngilizlerin 50.000 ve Fransızların ise 40.000 askerini adalarda bulundurduklarını öğrenmiştir. Enver Paşa bu duyum üzerine hiç vakit kaybetmeden 24 Mart 1915'te Çanakkale Cephesi'nin savunulması için 5'inci Ordu Komutanlığı'nın kurulmasına ve Mareşal Liman Von Sander'in 5'inci Ordu Komutanlığı'na atanmasına karar vermiştir.¹⁸ 5'inci Ordu'nun komutanlık vazifesi için başlangıçta Mareşal Colmar Von der Goltz'ün ismi geçmiştir. Bizzat Von der Goltz'ün Alman Genelkurmay Başkanı Helmuth Johannes Ludwig

¹⁶ Aspinal Oglander, a.g.e., ss.163.

¹⁷ Carl Mühlman, *Çanakkale Savaşı*, (Çev: Sedat Umran), Timaş Yayınları, İstanbul 2009, ss.70-71.

¹⁸ Necmettin Alkan, Alman Kaynaklarına Göre Çanakkale Savaşı ve Zaferi, *Belleten*, Cilt: LXXX, Sayı 289, 2016, ss.905.

Von Moltke'ye yazdığı mektubunda bu iddiayı gündeme getirmiş ve kendisinin bu göreve getirilmemesinden dolayı bir hayal kırıklığı yaşadığını belirtmiştir.¹⁹

5'inci Ordu Komutanlığı'nın kuruluşunda; 3'üncü, 15' inci Kolordularla, 5'inci Tümen ve Bağımsız Süvari Tugayı bulunmaktaydı. 26 Mart 1915 tarihinde Gelibolu'da göreve başlayan Liman Von Sanders'in tahminlerine göre İngilizler çıkarma harekâtını Saros ve Anadolu kıyılarına yapacaktır. Gelibolu Yarımadası'nda Bolayır dışında büyük çaplı çıkarma harekâtı beklemediğinden Liman Paşa 5'inci Ordu'nun savunma planlarını bu bölgeleri esas alarak hazırlamıştır.²⁰

5'inci Ordu Komutanlığı'nın karargâhı Gelibolu'da bulunmaktadır ve bağlı birliklerinin konumları; Bağımsız Süvari Tugayı: Enez-Bolayır arasında, 5'inci Tümen: Eksamil-Kavak bölgesinde, 3'üncü Kolordu Komutanlığının karargâhı Gelibolu'da ve bağlı tümenleri olan 7'nci Tümen Bolayır civarında, 19'uncu Tümen genel ihtiyat olarak Bigalı Köyünde, 9'uncu Tümen Ağıldere'den itibaren yarımadanın güney kıyılarında konumlanmıştır. Anadolu yakasında bulunan 15'inci Kolordu Komutanlığı'nın karargâhı Kalvert Çiftliği'ndedir ve bağlı tümenleri; 3'üncü Tümen Kumkale-Yeniköy bölgesinde, 11'inci Tümen Geyikli ve civarında bulunmaktadır.²¹

Liman Von Sanders, 5'inci Ordu'nun mevcut kuvvetlerini değerlendirerek savunma planını üç müdafaa hattı halinde belirlemiştir. Birinci hatta Bolayır'daki Saros Körfezi'nde konuşlanacak olan 5'inci ve 7'nci Tümenler vardır. Bu birliklerin başında Albay Von Sandersten ve Yarbay Remzi Bey bulunmaktadır. İkinci hatta yarımadanın güney bölgesinde farklı gruplar halinde konuşlanacak 9'uncu ve 19'uncu tümenler vardır. Albay Sami Bey ve Yarbay Mustafa Kemal Bey bu birliklerin başındadır. Üçüncü hatta Asya tarafında konuşlanacak Albay Nikola-i ve Albay Refet Bey komutasında bulunan 3'üncü ve 11'inci tümenler bulunmaktadır. 5'inci Ordu'nun toplam kuvveti silah ve teçhizatı zayıf, 6.000 asker

¹⁹Necmettin Alkan, a.g.e., ss.906.

²⁰Genelkurmay, *Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1914-Ocak 1916)*, 2014, ss.61-62.

²¹Muzaffer Albayrak ve Vahdettin Engin, *Tarihin Akışını Değiştiren Savaş Çanakkale 1915*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yeditepe Basın Yayın, İstanbul 2017, ss.64-65.

civarındadır. Bu kuvvete ilave olarak Cevat Paşa'nın idaresinde bulunan 12.000 kişilik Müstahkem Mevki Komutanlığı da Çanakkale bölgesinin savunmasında görevlendirilmiştir.²²

Türk komuta kademesi ile Liman Paşa'nın savunma planları arasında belirgin farklar bulunuyordu. İtilaf Kuvvetlerinin Saros ve Anadolu yakalarına çıkarma yapacakları fikrinden sonra özellikle 3'üncü Kolordu Komutanı Esat (Bülkat) Paşa'nın İtilaf kuvvetlerinin kıyıya çıkmadan evvel engel olunması fikrine de karşı çıkan Liman Paşa, kıyının zayıf gözetleme birlikleriyle tutulup, kuvvetli ihtiyat birlikleri ile karaya çıktıktan sonra asker kaydırarak çıkarma birliklerini durdurma fikrini savunmuş ve uygulamaya da koymuştur.²³

Türk Kuvvetlerinin uygulamaya koyduğu savunma planına karşı İtilaf Kuvvetleri deniz, hava ve kara kuvvetlerinden oluşan çıkarma birliklerinin sıklet merkezini yarımada'nın güneyi (Seddülbahir ve civarı) olarak seçmiş, donanmanın büyük bir kuvvetini Seddülbahir çıkarmalarını desteklemek için görevlendirmiştir.²⁴

İlk etapta Amiral De Robeck'in öngördüğü çıkarma planında Bolayır öncelikli bölge olarak seçilmiştir. Amiral De Robeck, donanmanın Marmara'ya girmesine müteakip Hamilton'un kara kuvvetleriyle Bolayır'dan çıkacağını ve böylelikle Türk Ordusu'nun çevrilmiş olacağını ummuştur. Fakat Hamilton bizzat Bolayır'a kendisi giderek burada kazılmış siperleri görmüş ve burası yerine yarımada'nın ucuna çıkarma yapmayı daha uygun bulmuştur.²⁵

24 Nisan 1915 sabahında planlanan çıkarma harekâtı için Mondros Limanı'ndan 50.000'e yakın asker ve bunları taşıyan 200 gemi Gelibolu Yarımadası'na doğru yola çıkmış,

²²Hans Kannengiesser Paşa, *Çanakkale Cehenneminde 500 Alman*, (Çev: Ege Çınar Arcan), Arcan Prodüksiyon, İstanbul 2010, ss.92-93.

²³Genelkurmay, *Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1914-Ocak 1916)*, 2014, ss.63.

²⁴Selahattin Çetiner, a.g.e., ss.79.

²⁵Alan, Moorehead, *Çanakkale Geçilmez*, (Çev: Günay Salman), Milliyet Yayınları, İstanbul 1972, ss.115-116.

saat gece yarısına yaklaştığında birliklerin tamamına yakını çıkarma yapacakları noktaların açıklarına varmışlardır.²⁶

İngilizlerin 29'uncu Piyade Tümeni, Seddülbahir bölgesinde planlanan beş ayrı noktaya, 25 Nisan 1915 tarihinde arkasına Tümamiral C. F. Thursby komutasında bulunan donanmanın sağladığı topçu atış desteğini de alarak ilk çıkarmaya başlamıştır.²⁷

Hamilton'a göre birliklerin kıyı başını almasına müteakip Fransız Tümeni de karaya çıkacak, cephe derinliklerinde birleşerek Alçıtepe üzerine yürüyeceklerdir.²⁸

Tablo 2

25 Nisan 1915 gecesi Kabatepe'ye yapılan ilk çıkarma harekâtında görev alan donanma gemileri²⁹

Savaş Gemileri	Muhripler	Kruvazörler
Queen Elizabeth	Beagle	Bacchante
London	Bulldog	
Prince of Wales	Foxhound	
Triumph	Scourge	
Majestik	Colne	
Ark Royal Uçak Ana Gemisi	Chelmer	
Monica Balon Gemisi	Usk	

Kabatepe'nin kuzeyi ve Balıkçı Damı bölgesine, Albay Ewen Sinclair-Mac Lagan komutasındaki 3'üncü Avustralya Tugayı çıkarma harekâtına saat 3.30'da başlamıştır. Gecenin karanlığı, gemilerin görülmesini engellediği gibi Türk savunma hattının ateşine maruz kalmadan filikaların ilerlemesinde imkân vermiştir. Gecenin karanlığının sağladığı gizleme dışında harekâta işler pek yolunda gitmemiş, çıkarmanın ilk dakikalarında filikalar arası korunması gereken 150 metrelik mesafe korunamamış ve bu mesafe 50 metrelere kadar düşmüştür. Çıkarma derinliğini bozan bu olaydan hemen sonra meydana gelen daha vahim olayda birlikler emirde belirtilen Küçük Arıburnu (Hell Spit)'nun güneyi yerine daha kuzeye

²⁶Dr.Tuncay Yılmaz, Çanakkale Kara Savaşlarında 25 Nisan 1915 Çıkarma Harekâtı, *Çanakkale Savaşları Tarihi*, TC. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Melisa Matbaacılık, İstanbul 2016, ss.401.

²⁷Figen Atabey, a.g.e., ss.262.

²⁸Robert R. James, *Gelibolu Harekâtı*, (Çev: Haluk V. Saltıkgil), Belge Yayınları, İstanbul 1965, ss.161-175.

²⁹Figen Atabey, a.g.e., ss.261-262.

Arıburnu çevresine karmaşık vaziyette çıkmışlardır. Yapılan resmî açıklamada, bu vahim olayın kıyıda olan akıntıdan kaynaklandığı söylene de pek inandırıcı gelmemiştir. HMS Triumph savaş gemisinde görevli astsubay Metcalf'ın bu konu ile ilgili daha sonra yaptığı açıklamada; Kabatepe'den gelebilecek ateşten korumak için bilerek kafilayı kuzeye çektiğini belirtmiştir.³⁰

Müttefik Kuvvetlerin yaptığı çıkarmaya karşılık Türk tarafının Kabatepe bölgesinde yaptığı hazırlıklar yetersiz kalmıştır. Liman Paşa'nın Esat Paşa ve donanma arasında sağlıklı bir koordine ve uyumu bulunmamaktaydı. Amiral Souchon'un en büyük gemisi Yavuz 3 Mayıs günü boğaza destek için geldiyse de geminin büyük olması, dar alanda manevra yapmakta zorlanması ve İtilaf güçlerinin ateşi için açık hedef teşkil etmesi gibi sebeplerden aynı gün İstanbul'a geri dönmüştür. Bu durum üzerine 8 Mayıs günü İstanbul Haliç Tersanesinde bulunan Turgut Reis Zırhlısı Çanakkale Boğazı'ndan en direkt atış yapmak için Gelibolu'ya gönderilmiştir.³¹

Müttefik Kuvvetlerinin çıkarma harekâtı böylelikle başlamış ve yarımadanın güneyinde 9'uncu Tümen ve kuzeyinde 3'üncü Kolordu muharebelerin en şiddetli ve çetin geçtiği 25-26 Nisan günlerinde ihtiyatsız ve takviyesiz kalmışlardır. 25 Nisan günü Anzak Koyu'na yapılan ilk çıkarmada ise sahil, Türk birliklerinin makinalı tüfek atışları altında savunulmuştur. Türk keskin nişancıları bölgeye iyi gizlenmişlerdi ve şarapnel parçaları Anzak askerlerinin çok yakınından geçmekteydi. Çıkarma yeni başlamasına rağmen sahilde yaralılarından çok cesetlerin yatıyor olması bize muharebenin şiddetini göstermektedir.³²

16 Mayıs günü General Birdwood Bomba Sırtı mevzilerinin ziyareti esnasında başından yaralanmıştır. 17 Mayıs gününde 1'inci Avustralya Tümen Komutanı Tümgeneral Bridges, Korku Deresi'ne çıkarken Türk keskin nişancı atışı ile kalçasından vurularak ağır yaralanmıştır. Birdwood'un durumu ağır değildir fakat Bridges aldığı yara nedeniyle

³⁰Nigel Stell; Peter Hart, a.g.e., ss.39-41.

³¹Klaus Wolf, *Gelibolu 1915 Birinci Dünya Harbi'nde Alman-Türk Askeri İttifakı*, (Çev: Eşref Bengi Özbilen), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014, ss.289.

³²Maurice Shadbolt, *Gelibolu'nun Sesleri*, (Çev: Elif Ersözlü), Bilgesu Yayıncılık, Ankara 2014, ss. 40.

hayatını kaybetmiştir. Onun yerine 1'inci Avustralya Tümen Komutanlığı'na Walker getirilmiştir.³³

Arıburnu Cephesinde General Birdwood, asıl mücadelenin Seddülbahir'de devam edeceğine Türk tarafını inandırmak istemiştir, Türklerde ellerinde yeterli sayıda top olmamasından dolayı saldırmamışlardır. Bu cephede tarafların 27 Nisan 1915'te tuttuğu mevziler (Cesarettepe'nin doğusu, Bomba Sırtı-Kırmızı Sırt- Kanlı Sırt hattı) ağustos ayına kadar değişmemiştir.³⁴

Kanlısırt'ta meydana gelen çetin muharebelerden sonra 1'inci Avustralya Zaiyat Kaldırma İstasyonu verilerine göre; 25 Nisan'da (kayıt dışı hariç) 800, ertesini gün 700, 27 Nisan'da 659 ve 28 Nisan'da 398 kişi yaralı olarak geri gönderilmiştir. İstasyon kayıtlarında 29 Nisan'a ait veri bulunmamaktadır ve 30 Nisan için ise 199 yaralı kişinin kaydı yapılmıştır. Çıkarmanın ilk günü sadece kıyıya ulaşmayı başaranlar kaldırıldığından, 26 Nisan tarihinde belirtilen 700 kişinin bir önceki gün yaralandığı anlaşılmaktadır. Türk Kuvvetlerinin saldırıya geçtiği 27 Nisan'a ait verilerde yüksektir fakat bu tarihten sonra sayılar sert şekilde düşmüştür. Nisan sonuna kadar istasyonun kayıtlarına geçen kişi sayısı 4576 yaralıdır. Belirtilen sayıya düzensizler, ağır yaralılar ve kaydolmadan gönderilenlerde eklenince toplam zayıat 7000'i bulmaktadır.³⁵

Yarımada'daki diğer çıkarmalara bakılacak olursa; Morto Koyu'na Cornwallis zırhlısının topçu ateşi desteği altında İngiliz taburunun yaptığı çıkarmayı bölgede bulunan Türk takımı karşılamış ve İngilizlere büyük zayıat verdirilmiştir. Tekke Koyu'nu Swiftsur ve Euryalus zırhlıları bombaladıktan sonra Lancashire Fusulier birlikleri çıkarma yapmıştır. Buradaki çarpışmalarda General Hare'in ağır yaralanması sonucu birlikler birinci hedefe ulaşsa da Ertuğrul Koyu'na çıkacak birliklerle birleşmesi düşüncesi sonuçsuz kalmıştır. Zığındere ağzının kuzeyine, Plymouth Taburu ile İskoç ve Galya taburlarından birlikler

³³Christoper Pugsly, a.g.e., ss.372.

³⁴Dr. Zekeriyâ Türkmen, Çanakkale Muharebelerinde Kara Harekâtı, *Çanakkale Savaşları Tarihi*, TC. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Melisa Matbaacılık, İstanbul 2016, ss.441.

³⁵Peter Williams, *Çanakkale Savaşı Kanlısırt Muharebesi 25 Nisan 1915*, (Çev: Zuhal BİLGİN), Kitap Yayınevi, İstanbul 2009, ss. 186-187.

çıkarılmıştır. Bu bölgede Türkler tarafından savunma tedbiri alınmadığından birlikler kıyıya rahatça çıkmışlardır. Ertuğrul Koyu'ndaki büyük direniş 29'uncu Tümen Komutanı Hunter Weston'u buradaki birlikleri ilerletme konusunda yanıltmış ve sabah yapılan Türk karşı taarruzu ile de bu kuvvetler tekrar gemilerle çekilmek zorunda kalmışlardır.³⁶

18 Mayıs gecesini yeterli topçu desteği ve hazırlığı olmadan İstanbul'dan cepheye yeni gönderilen 2'nci Tümen, yapmış olduğu taarruz neticesinde ağır zayıyata uğramıştır. Liman Paşa'nın sonradan büyük hata olarak kabul ettiği bu hücumda 2'nci Tümen 9.000 zayıyat vermiştir.³⁷

Türk ve Müttefik kuvvetlerden yaklaşık 750.000'den fazla askerin Gelibolu Yarımadası'nda amansız ve kanlı bir mücadeleye tutuşmaları her iki tarafta ağır kayıplara neden olmuştur. Muharebeler boyunca en büyük sorunların başında ölümlerin gömülmesi gelmiştir. Boş topraklarda yatan ölümlerin sert toprağa gömülmesi gerçekten zor bir işti. Anzak siperlerine çok yakın alanda yatan 3.000'e yakın Türk şehidi süngüleriyle yapamadıklarını sanki naaşlarının kokusuyla yapmaya çalışırcasına Anzakları siperlerinde rahat bırakmamıştır. Cephedeki askerlerde dizanterinin bir türü ve sinekler yüzünden bağırsak umması gibi salgın hastalıklar meydana gelmiştir.³⁸ Bu olumsuz şartların Anzak askerleri üzerindeki salgın hastalık riskini arttırması İngilizleri telaşlandırmıştır. Anzak Kolordu Komutanı Birdwood, cepheye çürüyen bedenlerden çıkan kokular ve sinekler vasıtasıyla yayılan hastalık riskine karşı Hamilton'a ölü ve yaralıların toplanması maksadıyla Türk tarafına ateşkes çağrısında bulunulmasını istemiştir. Talebin Hamilton tarafından uygun görülmesi üzerine bu görev için istihbarat subayı Aubrey Herbert görevlendirilmiştir.³⁹ 21 Mayıs 1915'te başlayan ateşkes görüşmelerine Türk tarafından da Kurmay Binbaşı Kemal (Ohrili) Bey gözleri bağlı olarak Anzak karargâhına götürülmüş ve bu esnada Aubrey Herbert' te Türk tarafının elinde rehin tutulmuştur.⁴⁰ Yapılan görüşmeler neticesinde; 24 Mayıs günü saat 07.30 ile 16.30 arasında ateşkes ilan edilmesine karar verilmiştir. Defin işlemleri için taraflar; iki kurmay subayı, iki çevirmen, iki sıhhiye subayı

³⁶Recep Şükrü Apuhan, a.g.e. ss.128-129.

³⁷Klaus Wolf, a.g.e.ss.307.

³⁸Jenney Macleod, *Gelibolu'nun Öteki Yüzü*, (Çev: Sinem Hocaoglu), Güncel Yayıncılık, İstanbul 2005, ss. 9.

³⁹Mehmet Kibil, a.g.e., ss.201-208.

⁴⁰Gürsel Akıngüç, *Tarihi Süreç İçinde Çanakkale Muharebeleri ve Muharebe Alanları*, Ajans 2023 Yayınları, İstanbul 2015, ss.167.

ve her biri beyaz bayrak taşıyan 100 er rütbesinde asker öğleden önce saat 7.45'te Kaba Tepe'nin 2 km kuzeyindeki sahilde buluşacaktır. Kıyafetin subaylar için kemer ve su matarası; erler için sadece su matarası olacak şekilde kararlaştırılmıştır.⁴¹ Bu ateşkes, cephe hattında oynanan büyük bir futbol müsabakasının devre arasına benzetilmiş, bu devre arası sayesinde askerler ölülerini gömmenin ve yaralılara müdahale etmenin yanında denize girme ve diğer siperlerdeki arkadaşlarını ziyaret etme şansını da bulmuşlardır.⁴²

Gelibolu Yarımadası'nda yaz aylarının gelmesi ve sıcakların artmasıyla beraber şartlar çok ağırlaşmıştır. Savaş alanının hiçbir alanı güvenli değildir. Her iki tarafta bombardımandan ve keskin nişancılardan kendini tam olarak koruyamamaktadır. Müttefik kuvvetlerin yiyecekleri boldu ama sürekli aynı çeşit yemekleri yemek zorunda kalmışlardır. Tek düzen beslenmenin yanında su sıkıntısı da zaman zaman yaşanmaktadır. Anzak'lar sıcaklardan dolayı üniformalarını kısaltmış ve aynı zamanda muharebeler devam ederken hem sıcaktan hem gerilimden kaçmak için sahilde denize girdikleri de görülmüştür.⁴³

Gelibolu Yarımadası, savaşlar tarihinde az rastlanacak centilmence hareketlere sahne olsa da muharebeler tüm acımasızlığı ile devam etmiştir. 21 Haziran, 28 Haziran ve 12 Temmuz 1915 tarihlerinde, İngilizler Alçıtepe'yi ele geçirmek için üç kez daha taarruza geçmişler fakat muvaffak olamamışlardır.

25 Nisan'da İtilaf kuvvetlerinin başlattığı çıkarma harekâtından bu yana yaklaşık üç ay geçmesine rağmen kara harekâtının başarıya ulaşabilmesi için stratejik öneme sahip Alçıtepe hâlâ alınamamıştır. Zığındere Muharebelerinde; 5 Temmuz günü Türk tarafının zayıyatı 5000 kişi civarındadır ve muharebelerdeki toplam kayıp 16.000'i bulmuştur. Çanakkale savaşlarında verilen en ağır kayıpların yaşandığı cephelerden biri de Zığındere'dir. Zığındere'de yaşanan büyük kayıplardan sonra ara hatta kalan şehit ve yaralıları toplamak için 24 Mayıs'tan sonra beş saatlik bir ateşkes önerisi de Güney Grup Komutanı tarafından yapılmıştır. 1'inci Kolordu Karargâhı kurmaylarından Önyüz başı

⁴¹http://www.geliboluyuanlamak.com/809_yarimadadaki-ateskes-24-mayis-1915-the-armistice-on-the-gallipoli-peninsula-24-may-1915-yusuf-ali-ozkan.html. (Erişim Tarihi: 01.02.2020)

⁴²Christoper Pugsly, a.g.e., ss.382-383.

⁴³Jenney Macleod, a.g.e., ss.10.

Yusuf Bey ateşkes görüşmeleri için görevlendirilmiştir. Yapılan öneri Hamilton tarafından; Türklerin yeni bir taarruz için hattı temizlemeye çalıştıkları, şehit olan arkadaşlarının bedenlerine basarak taarruz etmek istemedikleri gibi düşüncelerle kabul edilmemiştir. Esasen sıcak havalardan dolayı çürüyen ve kokan cansız bedenler İngilizler içinde çeşitli sorunlar yaratmıştır. İngilizler oluşan salgın hastalık riskine karşı çürüyen bedenleri yakarak imha etme kararı almış ve uygulamışlardır.⁴⁴

Zığındere muharebelerinden (28 Haziran-5 Temmuz) sonra Türk tarafının moralsiz ve cephanesiz bakımından tükenmiş olduğu düşünen Hamilton, İngiliz ve Fransız birliklerinden oluşan kuvvetleriyle Kanlıdere'nin kuzeybatı sirtlarından Yassitepe'ye kadar uzanan hat boyunca 12 Temmuz'da tekrar taarruza geçmiştir.⁴⁵

12-13 Temmuz tarihlerinde 48 saat süren ikinci Kerevizdere muharebeleri sonunda 4'üncü, 6'ncı ve 7'nci Türk tümenlerinin zayıfatı; 113 subay, 9462 er olmak üzere toplam 9575 kişidir. İngiliz ve Fransız kuvvetleri içinde bu kısa süreli muharebelerin ağır sonuçları olmuş; 52'nci İngiliz Tümeni 2500, İngiliz Deniz Tugayı 600'den fazla zayıfat vermiştir. Fransızlar 800 kişilik zayıfatlarıyla tarafların en şanslı olanıdır.⁴⁶

Arıburnu Cephesinde, Haziran ve Temmuz ayları siperlere fedai baskınları, siper kazmak ve lağım patlatmak gibi faaliyetlerle geçmiştir. Müttefik kuvvetlerin lağım patlatma faaliyetleri artınca Esat Paşa, Zonguldak madenlerinden bir madenci grubu cepheye getirterek bu grubun askerlerimize öncülük etmelerini sağlamıştır. Lağım tünelleri İtilaf güçlerinin siperlerinin altına doğru sessizce kazılıyor ve patlayıcı yerleştirilerek infilak ettiriliyordu. Yer altı tünellerinde karşılaşan iki taraf askerleri, birbirlerini ya süngülemek ya da esir almak zorundaydılar. Yine Arıburnu cephesinde Anzak askerlerinin siperlerden başlarını çıkarmadan gözetleme yapmalarına imkân veren Periskoplu Tüfeklerde Esat

⁴⁴Tuncay Yılmaz, *Alçitepe'den Anafartalar'a Çanakkale Kara Muharebeleri*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007, ss.134-135.

⁴⁵General C.F. Aspinall Oglander, a.g.e., ss.117-119.

⁴⁶Genelkurmay, *Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1914-Ocak 1916)*2014, ss.168-169.

Paşa'nın dikkatini çekmiştir ve kendi askerleri içinde İstanbul'da 50 adet yaptırarak cephede dağıtılmasını sağlamıştır.⁴⁷

Gelibolu Yarımadası'nın güney kıyılarını 19 Türk Piyade Taburu savunmuştur. Bu taburlardan biri Suvla kıyılarını, diğeri Kumtepe'yi tutarken diğeri tabur Seddülbahir'deki savunma hattını takviye etmiştir. Diğeri 16 taburdan on ikisi Anzak birlikleri ile dördü de 29'uncu Tümenle muharebe etmiştir. Türk tarafı elinde bulunan 64 parça topun 12 adediyle İngilizlerle mücadele etmiş, 4'ü ile boğazın karşı kıyısına uzun menzil atışlarında bulunmuş, sekizi muharebelere hiç katılmamış ve geri kalan 44 top ise Anzak'ları vurmak için kullanılmıştır. Kanlısirt Muharebelerinde, Anzak'lar kendilerine verilen vazifeyi yerine getirdilerse de Seddülbahir'e yapılan ana taarruz hayal kırıklığı ile sonuçlanmıştır.⁴⁸

General Hamilton'un 25 Nisan harekâtında çıkarma noktalarını yarımadanın ucundan seçmiş olması, birliklerin görevlerini yapabilmeleri için uzun, girintili ve çıkıntılı bir araziyle mücadele etmelerine sebep olmuştur. Türkler içinde deniz savunma hattı oluşturan engebeli bir araziye geçmek zorunda bırakmıştır. Alçıtepe ve Kerevizdere bu zorlu arazilerin başında gelmiştir.⁴⁹

Bütün kuvvetlerin seferber edildiği muharebelere sonra Temmuz ayı sonunda İngiliz ve Fransız kuvvetleri Alçıtepe'ye sadece bin metre yaklaşabilmiş ve bu yaklaşma harekâtı onlar için ağır kayıplara mâl olmuştur. İngilizlerin altı tümenden oluşan yaklaşık 45.000 askerinin üçte birinden fazlası savaş dışı kalmıştır.⁵⁰

Her ayrıntısına kadar harekâtı planlayan İtilaf Kuvvetlerinin, en büyük yanlışları eski keşiflere göre davranmış olmaları ve Türk askerinin vatanını savunmak için canını hiç sayacağını göz ardı etmiş olmalarıdır. Bu yanlışları onların büyük bedel ödemelerine sebep

⁴⁷Recep Şükrü Apuhan, a.g.e., ss.228.

⁴⁸Peter Williams, a.g.e., ss.252.

⁴⁹Charles F. Roux, *Çanakkale'de Ne Oldu*, (Çev: Dr. Burhan Sayılır), Phoenix Yayınevi, Ankara 2007, ss.46.

⁵⁰Carl Mühlman, a.g.e., ss.124.

olmuş ve çıkarmada kullanılan kuvvetlerin büyüklüğüne kıyasla kısa sürede elde etmeleri gereken başarıya ulaşamamışlardır.⁵¹

Tarafların ikinci Kerevizdere muharebelerinden (12-13 Temmuz 1915) sonra kuzey bölgesindeki muharebeler tıkanma noktasına gelmiştir. İngilizler ve Fransızlar tam hazırlanmadan yaptıkları her taarruzdan büyük zarar gördüklerini anladıklarından tahkimatlarını arttırmak, destek kuvvetlerinin muharebe sahasına intikalini beklemek ve daha kapsamlı bir taarruz planı hazırlamak için çalışmalara başlamıştır. Her iki tarafta 06 Ağustos 1915 tarihine kadar birbirleriyle muharebeye tutuşmamışlardır.⁵²



⁵¹Liman Von Sanders, *Türkiye’de Beş Yıl*, (Çev: Eşref Bengi Özbilen), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011, ss.94-95.

⁵²Genelkurmay, *Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1914-Ocak 1916)*, 2014, ss.169-170.

İKİNCİ BÖLÜM

ANAFARTALAR MUHAREBELERİNE KARAR VERİLME SÜRECİ, ÇIKARMA PLANLARI VE TÜRK ORDUSUNUN DURUMU

18 Mart 1915'te Çanakkale boğazına ve 25 Nisan 1915'te Seddülbahir ve Arıburnu kıyılarına İtilaf Kuvvetlerinin saldırıları ile başlayan Çanakkale savaşlarının ağustos ayı başlarına kadar geçen beş aydan fazla süre zarfında Kabatepe, Seddülbahir, Kanlısirt, Alçıtepe, Zihindere cephelerinde yaşanan olaylar, kayıplar ve doğurduğu sonuçlar ele alınmıştır. İngiliz Hükümetinin prestijini korumak ve Çanakkale Cephesindeki kara harekâtını başarıya ulaştırmak için ağustos ayında yeni bir saldırı planlamışlardır. General Hamilton'un temel amacı olan Koca Çimen Tepe silsilesini ele geçirmek ve sonrasında Anafartalar Ovası ile onu çevreleyen yükseltilerle beraber en kuzeyde yer alan Kireçtepe silsilesine hâkim olmaktı. Müttefik Kuvvetlerin çıkarma planlarına karşılık Türk Birliklerinin cephe hattında oluşturduğu savunma planları ele alınmıştır.

2.1. Harekâta Karar Verilme Süreci

Çanakkale cephesinde kesin bir sonuç almak itilaf kuvvetleri ve Hamilton için zorunlu hale gelmiştir. İngiltere'de hükümet arzu edilen zaferin bir türlü gelmemesinden dolayı itibar kaybı yaşamış ve cephede askerler zor şartlar altında ele geçirdiği bir avuç toprakta tutunmak için mücadele vermişlerdir.⁵³

Mayıs ayının sonlarından bu yana gelindiğinde Hamilton'un elinde 155.000, Türklerin elinde ise 120.000 civarında asker bulunmaktaydı. Birbirine denk olan bu kuvvetlerle mevcut durumun bir adım öteye gidemeyeceği çok belliydi.⁵⁴

⁵³Selahattin Çetiner, a.g.e.,ss.168.

⁵⁴Maurice Larcher, *Büyük Harpte Türk Harbi Çanakkale Seferi* (Çev: Murat Karataş), ÇOMÜ Yayınları, Çanakkale 2008, ss. 126.

Yazın son iki ayında yapılacak güçlü bir harekâtla başarıya ulaşacaklarına inanmışlardır. Türk tarafının zayıfladığını ve cephanesinin azaldığını, asker zayıtı ve cephane sıkıntısından dolayı şiddetli bir sıkıştırma ile daha fazla dayanamayacağını düşünmüşlerdir. Türklerin en büyük cephane tedarikçisi ve müttefiki olan Almanya'dan cephane naklini önlemek için Bulgaristan ve Romanya elde edilmeye çalışılmıştır. Cephe ve gerisinde tüm şartların planlandığı gibi gitmesi halinde Lord Kitchener Eylül ayında İstanbul'da olacaklarını dile getirmiştir.⁵⁵

Müttefik Kuvvetler, özellikle Seddülbahir yenilgisinden sonra kuvvetlerin büyük ölçüde arttırılması gerektiğine kanaat getirmiştir. Daha büyük kuvvetlerin nerede kullanılacağı sorusunun cevabı Ağustos taarruzlarına zemin hazırlamıştır.⁵⁶

Cephede muharebeler esasen Mayıs ayının ortalarında siper savaşlarına dönüşmüştür. Her iki tarafta derin ve kademelendirilmiş siperlerden oluşan savunma sistemi oluşturmuştur. Türklerin amacı çıkarma yapan İngiliz birliklerini karadan atmak, İngilizlerin ise çevreye hâkim tepeleri Türklerden almaktır. Türklerin yüksekte mevzilenmeleri her ne kadar avantajlı gibi görünse de donanma atışlarına karşı onları açık hedef haline getirmiştir. Türk birliklerinin, savundukları dağların deniz tarafına bakan yamaçlarına çekilmesi İngilizler için zorunlu hale gelmiştir. Fakat mevcut savaşın unsurları ne Liman Paşa'nın ne de Hamilton'un amaçlarına ulaşması mümkün değildir. Her iki komutanında düğümlenen muharebeleri açabilmek için yeni birliklere ve savaş araçlarına ihtiyacı vardır. Bu durumda Hamilton daha avantajlıydı ve daha çok imkâna sahip olduğu aşikârdır.⁵⁷

Birinci Dünya Savaşı İngiltere için beklenenden çok fazla alanda ve çapta yayılmıştır. Bu durum mevcut yönetim sistemini yetersiz bıraktığından, Kasım ayının sonlarında hem kabinenin hem de İmparatorluk Savunma Konseyi'nin yetkilerini bünyesinde barındıran Savaş Komitesi kurulmuştur.⁵⁸

⁵⁵Charles F. Roux, a.g.e., ss. 170.

⁵⁶General G.S. Patton, a.g.e., ss. 89.

⁵⁷Carl Mühlman, a.g.e., ss.110-113.

⁵⁸Dr.Burak Samih Gülboy, Çanakkale'ye Harekât Kararının Alınmasının İngiltere'nin Stratejik Yaklaşımının Ve Savaş Hedeflerinin Saptanması İle İlişkisi, <https://dergipark.org.tr/>, ss.56, (Erişim Tarihi:17.11.2019)

Yeni kurulan savaş komitesini oluşturan kişiler: Başbakan Herbert H. Asquith, Dışişleri Bakanı Edward Grey, Maliye Bakanı David Lloyd George, Donanma Bakanı Winston Churchill, Savaş Bakanı Lord Herbert H. Kitchener, İmparatorluk Genelkurmay Başkanı Archibald Wolfe Murray, Amirallik Birinci Lordu John A. Fisher ve Arthur Balfour'dur.⁵⁹

İngiltere'de 14 Mayıs'ta Savaş Konseyi bütün cephelerin gidişatını değerlendirmek için toplandığında; Kitchener, Rusların silah ve cephanesinin yetersiz, batıda ilerlemenin olanaksız olduğunu belirttikten sonra Queen Elizabeth'i geri çektiği için deniz kuvvetlerini ihanetle suçlamış ve Çanakkale Cephesine dönmüştür. Churchill: "*Yüz bin kişilik kara kuvvetinin hazır olduğunu bilseydim asla ilk saldırıyı deniz kuvvetlerine yaptırmazdım*" diyerek kendini savunmuştur. Kitchener, tartışmanın daha fazla uzamasını istemeyerek Gelibolu'da ileriye göremediğini belirtmiş ve birlikleri tahliye etmeyi ima etmiştir. Hankey, duruma müdahale ederek kendi girişimiyle ne kadar destek kuvvete ihtiyacının olduğunu Hamilton'a sorulmasını toplantı tutanaklarına yazdırmayı başarmıştır.⁶⁰

Doğu cephesinde Ruslar zor durumdadır ve dağılma noktasına gelmişlerdir. Kitchener'a göre; Almanlar bu durumun devam etmesi halinde ordularını batı cephesine döndürerek İngiltere'yi istila etme girişiminde bulunacaklardır. Churchill ise bu kaygıları bir kenara bırakarak Çanakkale'de Hamilton'a gerekli takviye birliklerinin gönderilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Churchill ile Fisher, Amiral Robeck'e gönderilecek takviye gemilerini kararlaştırmak için toplantı yapmış ve bir karara varmışlardır. Fakat Churchill o gece listeyi değiştirerek 2 adet E sınıfı Denizaltı daha eklemiştir. Cephede komutanların kilitlenen muharebeleri açabilmek için sürekli taleplerde bulunması ve bu istekleri karşılamada Fisher'ın çektiği zorluklardan sonra bu iki denizaltı dayatması bardağı taşıran son damla olmuştur. İngiltere'den binlerce kilometre ötede Türklerin vatanlarını canları pahasına savunmaları, onlara geçit vermemeleri ve cephede işlerin kötü gitmesi İngiliz Hükümeti'ni zor duruma sokmuştur. Fisher, en başından beri Çanakkale Cephesinin

⁵⁹R. Rhodes James, a.g.e., ss.18.

⁶⁰Robin Prior, *Gelibolu Mitin Sonu*, (Çev. Füsün ve Tunç Tayanç), Akılçelen Kitapları, Ankara 2012, ss.227.

açılmasına karşı çıkmış ve “*Çılgınca bir şey*” olarak nitelendirmiştir. Konseyde yaşanan büyük tartışmalar sonunda da görevinden istifa etmiştir.⁶¹

Yaşanan bu istifa Asquith’i muhafazakârlarla bir koalisyon hükümeti kurmaya kadar götürecek bir sürecin içine sokmuştur. Gelibolu harekâtının en büyük savunucusu Churchill, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’ndan alınarak, Lancaster Dükalığı Şansölyesi gibi daha pasif bir göreve verilmiştir. İngiliz Savaş Konseyi yapılan değişiklikle “*Çanakkale Boğazı Komitesi*” adını almıştır ve Churchill buradaki yerini korumayı başarmıştır.⁶²

Konseyin takviye birlikler için görüşlerini istemesi; Hamilton ve Başkomutanlık Karargâhı’nı Seddülbahir bölgesinde muharebeleri hareketlendirmek için yeni bir arayış içine sokmuştur. Alçıtepe’nin önemi Hamilton için hâlâ çok büyüktür ve bu bölgeyi ele geçirme ümidini kaybetmemiştir. Bu sıralarda muharebelerin gidişatını değiştirmek için karargâhta farklı fikirler ortaya atılmaya başlanmıştır. Karargâhın kurmay subaylarından Dawnay, Anzak Koyu’ndan altmış bin asker çıkarılarak yeni bir cephe açılması planını sunmuştur. Bir diğer subay Braithwaite, Alçıtepe’yi ele geçirmenin daha yararlı olacağını savunarak; Seddülbahir bölgesinden destek kuvvetlerle Türk hatlarının arkasına çıkarma yapılmasını önermiştir. Fransız Birlikleri Komutanı General Gourod’un Asya tarafından gelen top mermisiyle ölmesinden dolayı, Fransızlar intikam hissiyle çıkarmanın Asya yakasına yapılmasını teklif etmiştir.⁶³

Karargâhta çeşitli planların yapıldığı esnada Yeni Zelanda birliklerinde görevli Binbaşı Overton’ın 15 Mayıs’ta yaptığı keşif gezisinde, Sazlıdere ve Çatlakdere üzerinden Conkbayırı’na giden yolları aramıştır. Bu keşif esnasında önlerindeki en büyük engel olan Pilavtepe’nin (Table Top) arkasına Sazlıdere’den geçerek ulaşabileceğini fark etmiştir. Conkbayırı’nda küçük bir Türk birliği ve Pilavtepe üzerinde ise Türk ileri karakolu bulunmaktaydı. Bu tepenin stratejik önemi Conkbayırı’na giden askerler tarafından

⁶¹Alan Moorehead, a.g.e., ss.219-222.

⁶²Robin Prior, a.g.e., ss.227-228.

⁶³Tim Travers, *Gelibolu 1915*, (Çev. Fırat Asya), Elips Kitap, Ankara 2008, ss.141-144.

üzerindeki çiçeklerden dolayı “*Rhododendron Ridge*” (Şahin Sırtı) olarak da adlandırılmıştır.⁶⁴

Anzak’ların yaptığı keşifler sonucunda yarımadanın kuzeyindeki bölgelerde neredeyse hiç Türk birliğinin olmadığı tespit edilmiştir. Bu durum ön saflarda bulunan Türk savunmasını arkadan kuşatma fırsatı olarak değerlendirmiştir.⁶⁵ Anzak Komutanı Birdwood’un maiyetinde bulunan 1’inci Kurmay Subayı Yarbay Skeen, bir tümen ve bir tugay kuvvetinde birlik ile gece yürüyüşü yaparak Koca Çimen Tepe’yi soldan çevirecek bir harekât planı hazırlamıştır. Çeşitli fikirlerin ortaya atıldığı Başkomutanlık karargâhında Anzak birliklerine önemli görevler veren “*Skeen Planı*” doğmaya başlamıştır. Sarıbayır sırtlarında üç kritik noktanın alınmasını amaçlayan bu planın ayrıntılarını belirleme görevi daha sonra Dawnay ve Aspinal’e verilmiştir.⁶⁶

Hamilton, konseyde nelerin yaşandığından habersiz Kitchener’dan cepheye göndereceği takviye birliklerin haberini beklemektedir. Cephede savaşın uzaması asker sıkıntısı yanında cephe sorununu da getirdiğinden Kitchener için bu kararı vermek hiç kolay olmamıştır.⁶⁷

İngiliz Hükümeti, takviye birliklerin cepheye gönderilmesi aşamasında Batı Cephesindeki savaş ile Çanakkale Cephesi arasında bir kıymet takdiri yapmaya çalışmıştır. Rusların, Avustralya-Almanya taarruzu karşında başarısız olması onların savaşta kalabilmelerini zora sokmuştur ki bu kimsenin istediği bir durum değildir. Ruslara yardım götürülemez ise Doğu Cephesi kapanır, Almanlar bütün birliklerini Batı Cephesine sevk edebilirlerdi. Ruslara yardım götürmenin doğrudan ve en kolay yolu Gelibolu Harekâtının biran evvel kazanılarak boğazların kullanılmasından geçiyordu. Ayrıca bu cephede bulunan birliklerin kısa sürede kazanılacak savaştan sonra batı cephesine kaydırılması da büyük önem taşımıştır.⁶⁸

⁶⁴Dr. Zekeriya Türkmen, a.g.e., ss.521.

⁶⁵Robin Prior, a.g.e., ss.231.

⁶⁶Tim Travers, a.g.e., ss.143-144.

⁶⁷Alan Moorehead, a.g.e.,ss.225.

⁶⁸Nigel Stell; Peter Hart, a.g.e., ss.156-157.

7 Haziran'daki toplantı sonunda Hamilton'un istediği dört yeni tümenin takviye olarak gönderilmesi talebi uygun bulunmuştur. 10 Mayıs'ta gönderilen 52'nci Tümenine ilave olarak; 10'uncu, 11'inci ve 12'nci Tümenlerin Gelibolu Yarımadasına gönderilmesine karar verilmiştir. Churchill, Gelibolu'da yaşanan savaşlar ve hastalıklar yüzünden orduda zayıflığın tahmin edilenden daha fazla olduğunu belirtmiş; 53'üncü Welsh ve 54'üncü East Anglia Tümenlerinin de bu üç tümenle beraber cepheye gönderilmesini istemiştir. 28 Haziran'da tekrar toplanan komite cepheye sevk edilecek tümen sayısını beşe çıkarmıştır. Birliklerin sevki için oluşan nakliye aracı sorununu denizaltı tehdidine rağmen en büyük transatlantiklerden üçünü görevlendirerek çözmüşlerdir.⁶⁹

13 Haziran'da Hamilton tarafından onaylanan yeni taarruz planının uygulanması İngiltere'de yaşanan hükümet krizinden dolayı altı hafta ertelenmiştir. Kitchener'ın gönderdiği beş yeni tümen cepheye 1 Ağustos tarihinden itibaren ancak ayak basmaya başlamıştır.⁷⁰

2.2. Müttefik Kuvvetlerin Plan ve Faaliyetleri

Anafartalar bölgesinde Ağustos 1915 taarruzlarında İngilizler üç farklı ordu sınıfı ile görev yapmışlardır. Bu sınıflar; Düzenli Ordu, Teritoryal Kuvvet ve Yeni Ordu birlikleriydi. Anafartalar Muharebelerinde asıl vazifeyi üstlenen 9'uncu İngiliz Kolordusu'nun bünyesinde yine Teritoryal birlikler kapsamındaki 2'nci Atlı Süvari Tümeni'de bulunmaktaydı. Kolordu kuvvetinin büyük kısmı teritoryal taburlarla Yeni Ordu Taburlarından oluşuyordu.⁷¹

Ağustos ayı muharebelerinde General Hamilton'un temel amacı; Koca Çimen Tepe silsilesini ele geçirdikten sonra tüm Anafartalar arazisine hâkim olan bu tepeden hareket

⁶⁹Nigel Stell; Peter Hart, a.g.e., ss.154-155.

⁷⁰General G.S. Patton, a.g.e., ss. 90-92.

⁷¹General G.S. Patton, a.g.e., ss. 100. (**Teritoryal Kuvvet:** Vatan savunmasına yönelik gönüllü milis birliklerdir. Bunlar idari taksimata göre yılın belli zamanlarında eğitime alınan o bölgenin/ilin/ilçenin alaylarına TK taburları olarak katılan yarı zamanlı askerlerdir. **Yeni Ordu:** I.Dünya Savaşı başladıktan hemen sonra düzenli ordunun yetersiz olduğunu düşünen dönemim Savaş Bakanı Lord Kitchener tarafından, gönüllü askerlerden kurulan birliklerdir.)

ederek yarımadaı ele geçirmektedir.⁷² Nisan ayından bu yana kara savaşlarının ağırlık merkezi, Seddülbahir bölgesinden Anzak bölgesine hatta daha kuzeye Suvla Körfezine kaydırılmıştır. Planın uygulanabilmesi için yarımada konuşlu Türk birliklerinin yeni muharebe sahasına kaydırılmasının kesin olarak önlenmesi gerekmiştir.⁷³

Suvla Limanı'nın üç tarafı denizden dört mil kadar uzaklıkta bulunan hâkim tepelerle çevrilidir. Bu sırtlar; Suvla Burnu'dan Ece Limanına kadar uzanan Kireçtepe sırtı, Ece Limanı'ndan güneye istikametinde Küçük Anafartalar köyüne kadar uzanan Tekke Tepe Sırtı, Suvla düzlüğünün güney yakasından Küçük Anafartalar'ın güneybatı istikametine doğru uzanan İsmailoğlu Tepe Sırtı'dır.

25 Nisan çıkarmasında Müttefik Kuvvetlerin en büyük sorunlarının başında su problemi gelmiştir. Anafartalar çıkarmasında bu konuya karargâh, daha hassas davranarak alternatif planlar üzerinde durmuştur. Türk haritalarına göre Suvla Limanı'nın her iki burnunda yerleri belirtilmiş birkaç su kuyusu bulunmaktaydı. Ayrıca Kireçtepe sırtlarında mükemmel su kaynaklarının olduğu ve yüzeyin biraz altından bol su çıkartılabileceği tahmin ediliyordu. Bu bilgi yaz aylarında cephede susuzluk çeken müttefik askerleri için hayati önem taşımıştır. Asıl olarak Kireçtepe Sırtları zengin bir su kaynağına sahip değildir.

Türk savunması; Mestantepe ve İsmailoğlu Tepe'de siper, tel örgü ve toprak ile kuruluyken, Kireçtepe savunması daha zayıf durumdadır. Sırt hattı kayalık ve fundalık olduğundan derin siperler kazmak mümkün olmamıştır. Çıkarma noktasının seçiminde farklı noktalar tetkik edilmiş ve kuzey sahilinin kayalık olmasından dolayı çıkarma için uygun bulunmamıştır. Lalababa Tepesi'nin altındaki sahilde küçük uçurumlar olduğu için kısmen çıkarmaya elverişlidir. Fakat Tuzla Gölü'nün yaz aylarında kuruduğu bilindiğinden 200

⁷²Ian, Hamilton, *Çanakkale Savaşları Raporu*, ÇOMÜ Atatürk ve Çanakkale Savaşları Araştırma Merkezi Yayınları, (Çev: Yrd.Doç.Dr. Ahmet ALTINTAŞ), Çanakkale 1999, ss.22.

⁷³Tuncay Yılmaz, 2007, a.g.e. ss.140.

yardadan⁷⁴fazla genişliğe sahip olan bu düzlük çıkarma için en uygun yer olarak değerlendirilmiştir.⁷⁵

Hamilton bu tepe silsilesini ele geçirerek, Türk topçusundan yalıtılmış bir limana sahip olmayı ve Anzak'ların yapacağı çıkarmaya engel olabilecek Türk kuvvetlerinin gerisine birlik sevk etmeyi amaçlamıştır. Anzak mevzilerinin güneyinde bulunan Kabatepe bölgesinde; Türk savunma ve tahkimatlarının yoğun olması, sahilin tel örgüler ve siperlerle savunulması ve ayrıca makineli tüfeklerin yan atışlarına maruz kalması bu bölgeden çıkarma yapma ümitlerini zora sokmuştur. Bunlara karşılık Anzak mevzilerinin beş mil⁷⁶ kadar kuzeyinde bulunan Anafartalar bölgesinin beş taburluk tahkimatları zayıf Türk birlikleri ile savunulması bu bölgeden çıkarma yapmayı daha uygun kılmıştır.⁷⁷

Suvla Limanı için ise Hamilton'un temel planı; İngiliz 11'inci Tümenini 6 Ağustos'ta Küçük Kemikli Burnu'nun güneyindeki kumsallara çıkarmak ve kumsalların hemen kuzeyinde Lalababa Tepesi'ni işgal etmektir. Bu birliklerin sonraki amacı Anafartalar Körfezi'nin çevresindeki bütün hâkim yükseklikleri; Kuzeyde Karakol Dağı ve Kireçtepe Sırtını, doğuda Tekketepe'yi, Mestantepe'yi ve İsmailoğlu Tepesi'ni ele geçirmektir. Bu amaçlar için yeni kurulan 9'uncu İngiliz Kolordusuna bağlı 10'uncu, 11'inci ve 53'üncü tümenlerin peş peşe Anafartalar (Suvla) Limanı sahiline çıkarılmasına ve Arıburnu'nda bulunan Anzak birliklerini de takviye etmesine karar verilmiştir.⁷⁸

9'uncu Kolordu birliklerinin Suvla Limanı'na çıkarılması üç kademe halinde tertip edilmiştir. Birinci kademe; 11'inci Piyade Tümen Karargâhı, 3 piyade tugayı, 2 sahra bölüğü, muharebe ve sıhhiye bölükleri ve bir sahil partisi 5.000 askerden oluşmuştur. Birinci kademe birlikler 10 muhrip ve beheri 5.000 asker ile 60 hayvan alan 10 motorlu duba ile nakledilmişlerdir. İkinci kademe; tümen muharebe bölüğü, istihkâm taburu, bir sahra ve 2

⁷⁴Yarda: İngiltere'de ve İngiliz Uluslar Topluluğu'nda kullanılan, 91,4 cm.lik bir İngiliz uzunluk ölçüsü birimi. <https://www.denizcilikbilgileri.com/denizcilikte-mesafe-olculeri>, (Erişim Tarihi: 21.09.2020)

⁷⁵General C.F.Aspinal Oglander, a.g.e., ss.145 (İngilizler tarafından Mestantepe; Çikolata Tepe ve Yeşil Tepe hattı olarak, İsmailoğlu Tepe'de "W" Tepesi olarak adlandırılmıştır.)

⁷⁶1 Mil: 1609,344 metre. <https://www.denizcilikbilgileri.com/denizcilikte-mesafe-olculeri>, (Erişim Tarihi: 21.09.2020)

⁷⁷General C.F.Aspinal Oglander, a.g.e., ss.142-144.

⁷⁸Nigel Stell; Peter Hart, a.g.e.,ss.155.

dağ bataryası ve 212 hayvandan ibarettir. İkinci kademe birlikleri 2 kruvazör, 1 muavin gemi, 1 duba, 3 balıkçı gemisi ve 3 hayvan dubasıyla taşınmıştır. Üçüncü kademe; Top hayvanları, muharebe kademeleri ve su arabaları bulunmaktadır. Çıkarmanın icrası için bir amiral ve ordudan büyük rütbeli bir subay görevlendirilmiştir. Su ihtiyacı için Mısır'dan ellişer tonluk tulumba tertibatı bulunan vasıtalar getirilmiştir.⁷⁹

9'uncu Kolordu olarak adlandırılan bu yeni birlik için komutan arayışlarına giren Kitchener, General Ewert ve Stopford ile sınırlı kalmak üzere Hamilton'dan iki generalden birini seçmesini istemiştir. Hamilton, cephede bulunan General Sır Bryan Mahon ve General Birdwood'tan daha kıdemli olması ve "*Kuşkusuz var olanların en iyisi*" diyerek General Stopford'u seçmiştir.

Hamilton, gönderilecek olan yeni birliklerden beş tugayı ek kuvvet olarak General Birdwood'un emrinde sırtın alınması için Anzak bölgesinde görevlendirmiştir. Bu birlikler; Anzak bölgesinde daha evvelden görevlendirilmiş olan Hint Tugayı, 13'üncü Tümen (3 tugay) ve 10'uncu Tümen'in bir tugayıdır. 11'inci Tümen, 10'uncu Tümeden iki tugay ve 53'üncü Tümen genel olarak Suvla'ya çıkmak için görevlendirilmiştir.⁸⁰ 11'inci Tümen 6 Ağustos gecesi kıyıya çıkarak hızla Mestantepe ve İsmailoğlu Tepelerini alacak, ardından gün doğumuyla 10'uncu Tümen Anafartalar Ovası boyunca ilerleyecektir.⁸¹

General Stopford komutasında bulunan ve yaklaşık 65.000 kişi olan 9'uncu Kolordu Komutanlığı; Anafartalar Müfrezesi komutanı Willmer'in 3000 kişi olduğu tahmin edilen birliğini siperlerinden geri atacak, ardından Sarıbayır sırtlarını kuzeyden aşarak Arıburnu Cephesi'nde Esat Paşa komutasında bulunan Kuzey Grubunun sağ tarafına manevra yapacaktır. Bu hatta ki nihai hedefleri 5'inci Ordu'nun geri bölgesinde kalan Marmara'nın en önemli ikmal limanı Akbaş'ı ele geçirme olarak belirlenmiştir.⁸²

⁷⁹Muallim Kurmay Albay Belen, *Çanakkale Savaşı'ndan Alınan Dersler*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2009, ss.115-116.

⁸⁰Robin Prior, a.g.e., ss.233-235.

⁸¹General C.F. Aspinall Oglender, a.g.e., ss.223-224.

⁸²Maurice Larcher, a.g.e., ss.133. (9'uncu Kolordu kuruluşunda; 10, 11 ve 13'üncü Tümenler bulunmaktadır. Bu tümenlerden, 10'uncu ve 11'inci tümenlerin çıkış yeri Limni Adası, 13'üncü Tümenin Teke Burnu'dur.)

Seddülbahir’de üç ay süren mücadelelerde İngiliz 8’inci Kolordusu ve güneydeki iki Fransız Tümeni büyük zayıflıklar verdiklerinden, yarımada’nın merkezinde bulunan ve yirmi beş bin asker ile takviye edilen Anzak Kolordusu Ağustos muharebelerinde asıl rolü üstlenmiştir. General Birdwood’un komutasındaki Anzak Kolordusu’nun iki aşamada icra edeceği harekâta; Russel’in komutasındaki piyadeler ile bir Britanya Tugayı yamaçları alabilmek için sessiz bir gece taarruzu gerçekleştirecektir. Bu esnada Cox’un komutasındaki 29’uncu Hint Tugayı ile Monash’ın komutasındaki 4’üncü Avustralya Tugayı iki kol halinde dereler bölgesinde ilerleyerek Kocaçimen Tepe’yi ve Besim Tepe’yi ele geçirecektir. Cephenin en sağından da Johnston’un komutasında bulunan Yeni Zelanda birlikleri Conk Bayırı’nı zapt edecektir. Bu zirveleri ele geçirme harekâtını Anzak Kolordusu gecenin karanlığından da faydalanarak altı saatlik bir sürede tamamlamayı planlamıştır. Anzak birliklerinin bu harekâtıyla eş zamanlı olarak 9’uncu Kolordu Suvla Ovası boyunca ilerleyerek Küçük Anafartalar’ın kuzeyindeki mahmuzu alacak ve harekât için büyük önem taşıyan bu kritik arazi kesiminde Anzak birlikleriyle birleşecektir.⁸³

Müttefik Kuvvetler hazırladıkları çıkarma planında aldatma taarruzlarına 25 Nisan’da olduğu gibi yine yer vermişlerdir. Türk tarafının ikmal hatlarını iyi kullanarak ihtiyat kuvvetlerini süratle cepheye sürmesi karşı taarruzları boşa çıkardığı sıklıkla savaş boyunca gözlenmiştir. İhtiyat birliklerin asıl bölge dışına kaydırılmasını sağlamak için; 4-6 Ağustos tarihlerinde 13’üncü Tümen ve Hint Tugayı Anzak bölgesine gizlice çıkarılacak, 6 Ağustos’ta Arıburnu’nda Walker komutasındaki 1’inci Avustralya Tümen’i Kanlısirt Platosu’nun güneyinden Kanlısirt’a hücum ederek asıl hedefi Kabatepe gibi gösterecektir. Ayrıca Liman Paşa için büyük öneme sahip olan Bolayır hakkında da yanlış bilgiler servis edilecektir.⁸⁴ Yapılacak olan aldatma saldırılarında, Türk birliklerinin hazırlıklarını Seddülbahir ile Anzak Koyu’nda yoğunlaştırması ve ayrıca Türk takviye birliklerini Anzak mevzilerinin güneyine doğru çekerek Conk Bayırı’ndan uzaklaştırmak amaçlanmıştır.⁸⁵

Hamilton’ın harekât planının ayrıntılarından kolordu komutanları ve birkaç kurmay subayın dışında kimsenin haberi olmamıştır. Büyük çaplı bir çıkarma yapılacağı tahmin

⁸³Christoper Pugsly, a.g.e. ss.453-455.

⁸⁴Travers, Tim, a.g.e., ss.144-145.

⁸⁵Christoper Pugsly, a.g.e., ss.456.

ediliyordu fakat hangi noktalardan yapılacağı bilinmiyordu. Hamilton, Kitchener'e gönderdiği mektuplarda da harekât ile ilgili gizliliğe büyük önem vermiştir. Temmuz ortalarında Birdwood'un, General Godley ve General Wolker ile planı görüştiklerini duyunca, Anzak birlikleri karargâhına sert bir telgraf çekmiştir. Bu telgrafta Birdwood'a planın kaç tugay komutanı tarafından bilindiğinin bildirilmesini ve bilen tugay komutanlarına plandan vazgeçildiğini kendi bulacağı bir sebeple anlatılmasını istemiştir. Anafartalar çıkarması planı 30 Temmuz tarihine kadar gizli tutulmuş ve o gün tugay komutanları brifing verilmek suretiyle bilgilendirilmiştir. 3 Ağustos 1915 günü ilgili komutanlar bir destroyere bindirilerek çıkarma alanına göz atmaları sağlanmıştır.⁸⁶

2.3. Türk Ordusunun Durumu

Müttefik Kuvvetlerin uzun vakitler harcayarak yaptıkları çıkarma planına genel olarak bakılacak olursa; yarımada süregelen muharebelerin mevzi muharebesine dönüşmüş olması yeni cephelere ihtiyaç doğurmuştur. Cephenin darlığı sebebiyle de çıkarmanın büyük kuvvetlerle Suvla Limanı'na yapılmasına karar verilmiştir. Türk birliklerini şaşırtmak ve yanlış yönlendirmek için de Seddülbahir ile Saros bölgesine tespit taarruzları yapılması kararlaştırılmıştır.⁸⁷

Türk komutanları bu zamana kadar katıldıkları muharebelerden kazandıkları deneyimlerle ordu yapılanmasında değişikliklere gitmiştir. İlk olarak Temmuz ortaları ve Ağustos başından itibaren 5'inci Türk Ordusu; Asya Grubu, Güney Grubu, Kuzey Grubu, Anafartalar Bölge Komutanlığı, Tayfur Bölge Komutanlığı ve Saros Grubundan oluşacak şekilde teşkilatlara ayrılarak komuta edilmeye başlanmıştır.⁸⁸

⁸⁶Ellis Ashmead Bartlett, *Çanakkale Kıyametin Fragmanı*, (Çev: Yüzbaşı Rahmi), Granada Yayınları, İstanbul 2013, ss.208-209.

⁸⁷Em.Kur.Albay Turhan Seçer, *Anılarla Çanakkale Cephesi ve Neticesi*, Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları, Ankara 2008, ss.169.

⁸⁸Genelkurmay, *Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1914-Ocak 1916)*, 2014, ss.171.

28 Temmuz 1915'te 5'inci Ordu Komutanlığı kadro ve teşkilatlarında 250.818 asker ve 69.167 hayvan bulunmaktadır.⁸⁹

5'inci Ordu Komutanı Liman Paşa özellikle Kuzey Grubu Komutanı Esat Paşa'nın sunmuş olduğu rapora dayanarak yaptığı durum muhakemesi neticesinde; İngilizlerin tekrardan boğazı geçmeyi denemeyeceklerini ve Asya yakasına da bir çıkarma yapma ihtimallerinin olmadığını, yapılması kuvvetle muhtemel çıkarmanın Arıburnu veya Saros bölgesine yapılacağına kanaat getirmiştir. Bu değerlendirme neticesinde 4'üncü ve 8'inci tümenlerden oluşan 2'nci Kolordu Faik Paşa emir komutasında Güney Grubu bölgesine görevlendirmiştir. Asya tarafında bulunan 11'inci Tümen'in tamamı yarımadaya geçirilerek Kuzey Grubu emrine verilmiş ve Koca Çimen Tepe'si istikametinde intikale geçirilmiştir.⁹⁰

06 Ağustos 1915 tarihinde Türk kuvvetlerinin kuruluşu şu şekildeydi; Asya Grup Komutanı Mehmet Ali Paşa'nın emir komutasında, 2'nci, 3'üncü ve 11'inci tümenlerden kurulu 1'inci Kolordu bulunuyordu. 1'inci Kolordunun sorumluluk alanı Biga Yarımadası, Beşige ve Kumkale bölgeleridir. Güney Grup Komutanı Vehip Paşa'nın emir komutasında; 13'üncü ve 14'üncü tümenlerden kurulu 5'inci Kolordu, 4'üncü ve 8'inci tümenlerden kurulu 2'nci Kolordu, 1'inci ve 10'uncu tümenlerden kurulu 14'üncü Kolordu bulunuyordu ve grubun sorumluluk alanı Seddülbahir bölgesiydi. Haziran ayının sonlarına doğru Gelibolu Yarımadası'na gelen Alman astsubay ve erlerden oluşan 200 kişilik bir Alman birliği de Güney Grubu'nda görevlendirilmiştir. Yaz aylarının sıcak geçmesi, alışık olmadıkları yiyeceklerden ve muharebelere çok kayıp vermeleri nedeniyle kırklara kadar sayıları düşen bu birliğin askerleri daha sonradan uzman olarak cephede görevlendirilmişlerdir.⁹¹

Seddülbahir bölgesinde bulunan dört İngiliz ve iki Fransız olmak üzere altı tümenenden oluşan Müttefik kuvvetlerine karşı Güney Grubu'nun almış olduğu savunma düzeni şu şekildeydi; 14'üncü Kolordu (1'inci ve 10'uncu tümenler) sağda, 5'inci Kolordu (13'üncü ve 14'üncü tümenler) solda olmak üzere birinci hatta, 2'nci Kolordu (4'üncü ve 8'inci

⁸⁹Edvard J. Erickson, *Size Ölmeyi Emrediyorum! Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusu*, (Çev: Tanju AKAD), Kitap Yayınevi, İstanbul 2003, ss.124.

⁹⁰Em.Kur.Albay Turhan Seçer, a.g.e., ss.171-172.

⁹¹Liman Von Sanders, a.g.e., ss.109-110.

tümenler) grup yedek kuvvetleri olarak Yassitepe'nin kuzeybatısıyla, Havuzlarderesi mevkiinde bulunmuşlardır.⁹²

Kuzey Grup Komutanı Esat Paşa'nın emir komutasında; 19'uncu, 16'ncı, 9'uncu ve 5'inci tümenler bulunuyordu. Grubun sorumluluk alanı Güney Grubunun sorumluluk alanının bittiği yerden itibaren Kireçtepe Sırtlarına kadar olan bölgeydi. Kuzey Grubu'nun ilk savunma hattı; Düztepe, Kılıçbayırı, Cesarettepe, Merkeztepe, Kırmızısırt, Kanlısırt'ın batısı ve Kara Orman hattı üzerinde bulunuyordu. Savunma hattının kanatları donanma atışına maruz kalmaması için sahile kadar indirilmemiştir. İngilizlerin elinde bulundurduğu; Çataltepe, Mahmuz Sırtı ve Şapkatepe'den kuşatma ihtimaline karşılık Türk tarafı, bu tepelerin karşı cenahından bulunan Keskintepe, Pilavtepe, Halit ve Rıza Tepesi ile Yaylatepe hattında savunma tedbirini almıştır.⁹³

Sazlıdere-Azmakdere arasındaki hattın kuzeyinde 19'uncu Tümen (72'nci, 18'inci, 27'nci ve 57'nci alaylar), güneyinde 16'ncı Tümen (125'inci, 47'nci, 48'inci ve 77'nci alaylar) mevzilerde bulunmaktadır. Sazlıdere kuzeyinde 14'üncü Alay, Azmakdere güneyinde Albay Kannengiesser komutasındaki 9'uncu Tümen bulunmaktadır. 19'uncu Tümen muharebe idare merkezi Kemaldere içinde, 16'ncı Tümen muharebe idare merkezi olarak Adana Bayırı kullanılmıştır. 5'inci Tümen, Kurucadere Köyü mevkiinde ihtiyatta bulunmaktaydı.⁹⁴

Saros Grubu Komutanı Albay Fevzi emir komutasında; 6'ncı, 7'nci, 12'nci tümenler ve bir süvari tugayından oluşan 16'ncı Kolordu bulunuyordu.⁹⁵ Saros Grubu'na Gelibolu'nun Kuzeybatısında bulunan Despot Limanı'ndan Enez'e kadar olan Saros Körfezi'nin gözetlenmesi ve savunması görevi verilmiştir. Grup 18 Temmuz 1915'te dört gözetleme bölgesine ayrılmıştır. Fakat grubu oluşturan tümenlerden 12'nci, 7'nci, ve 6'ncı tümenler uzun süredir cephede siperlerde bulunduğundan çok fazla yıpranmış, ikmal ve

⁹²Genelkurmay, *Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1914-Ocak 1916)*, 2014, ss.171-172.

⁹³Muallim Kurmay Albay Belen, a.g.e., ss.108.

⁹⁴Genelkurmay, *Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1914-Ocak 1916)*, 2014, ss.175.

⁹⁵Selahattin Çetiner, a.g.e., ss.154.

istirahate muhtaç durumdaydılar. Bilhassa 7'nci Tümen Grup emrine ihtiyatta kalması için verilse de İngilizlerin yeni çıkarma yapacağı duyumu üzerine Saros sahillerini gözetleme görevine bir haftalık istirahatten sonra tekrar verilmişlerdir.⁹⁶

Tayfur Bölge Komutanı Yarbay Hamdi'nin emir komutasında ise beş süvari bölüğünden ibaret 4'üncü Süvari Alayı bulunmaktaydı.⁹⁷ 01 Haziran 1915'ten itibaren Suvla Limanı ve Anafartalar bölgesinde bulunan ve dört taburdan oluşan takviyeli Anafartalar Müfrezesinin görevi; Azmak Deresi ile Ece Limanı arasındaki kıyı kesimine yapılacak bir çıkarmayı önlemek, Sarıbayır (Koca Çimen Tepesi-Besim Tepe-Conkbayırı) sırtlarına doğru sarkmasına engel olmaktır.⁹⁸

5'inci Ordu Komutanlığı'na bağlı grupların kullanmış oldukları karargâhların mevkileri; Asya Grubu Kalvert Çiftliği, Güney Grubu Salim Bey Çiftliği, Kuzey Grubu Kemalçeri, Anafartalar Bölge Komutanlığı'nın Çamlıtekke, Tayfur Bölge Komutanlığı'nın Tayfur ve Saros Grubu'nun Gelibolu olarak seçilmiştir.⁹⁹

Harekâtın yapıldığı bölge ve geri bölgesi savaşan birliklerin iâşe ihtiyacını karşılayamadığı için ikmal sürekli İstanbul'dan yapılmaya çalışılmıştır. Cephe hattının İstanbul ile kara ulaşım imkânı sadece Edirne'nin güneyinde bulunan demir yolu ile sağlanmaktadır. Bu noktadan cepheye 160 kilometrelik mesafe yaya intikalle yaklaşık yedi gün sürmektedir. Nakliye vasıtası olarak yetersiz olsa da deve kervanları, öküz arabaları ve eşek katarları kullanılmıştır. İkmal için kamyonların kullanılması savaşın sonlarını bulmuştur. Kara yolu ile ikmalin sağlanması zorlu olduğundan deniz yolu daha çok kullanılmaya çalışıldıysa da özellikle İngiliz deniz altılarının mayınlı boğaz hattını aşarak nakliye gemilerini batırması büyük aksaklıklara sebep olmuştur. 5'inci Ordu Levazım Başkanı Yarbay Burchardi'nin raporlarına göre ordunun takviye birliklerle artan iâşe ihtiyacı günlük 400 tonu bulmuştur. Deniz ikmal hatlarının, yaşanan denizaltı tehdidinden dolayı

⁹⁶Dr.Burhan Sayılır, a.g.e., ss. 27-30.

⁹⁷Genelkurmay, *Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, Cilt V Kitap III*, Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2012, ss.251.

⁹⁸Selahattin Çetiner, a.g.e.,ss.175.

⁹⁹Genelkurmay, *Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1914-Ocak 1916)*, 2014, ss.171.

sekteye uğramasından cephede buğday unu kalmamış, ekmekler mısır unu ile yapılır vaziyeti almıştır. Cephede iaşe durumunun gitgide kötüleşmesi üzerine Levazım Daire Başkanı İsmail Hakkı Paşa'nın ithal edilemeyen her nevi yardımcı malzemeleri tedarik etmek ve 5'inci Ordunun ikmali için kullanmakta gösterdiği üstün görev anlayışı takdire şayandır.¹⁰⁰

2.4. Türk Ordusunun Plan ve Faaliyetleri

Genel olarak birliklerin sorumluluk alanları belli olmuş ve birlikler hazırlıklarına başlamış fakat bazı alanlarda hala itilaflar yaşanmaktadır. Kuzey Grubuna bağlı olarak Anafartalar mıntikasının güneyinde bulunan 19'uncu Tümen'in sorumluluk sahası 2 Haziran 1915 tarihinde 5'inci Tümen'in Arıburnu cephesinden geriye alınmasıyla değişikliğe uğramıştır. Daha önce Anafartalar mıntikasının sorumluluğunda bulunan Sazlıdere ile Anafartalar Azmağı arasındaki bölgede 19'uncu Tümen Komutanlığı emrine verilmiştir.¹⁰¹

Cephe hatlarında 3 Haziran 1915'te meydana gelen değişikliklerle 19'uncu Tümen Komutanlığı tarafından düzenlemeler yapılmış ve 5'inci Tümen'in cephe hattı 57'nci Alaya teslim edilmiştir. Ağıldere mıntikasında 45'inci Alayın 3'üncü Taburu ve süvari bölüğü ile alınan tertibata göre; Azmak ile Ağıldere arasındaki sahanın sorumluluğu süvari bölüğüne, Ağıldere ile Sazlıdere arasındaki kısmın sorumluluğu da 3'üncü Piyade Taburu'na verilmiştir. Taburun bir bölüğü tarafından Mahmuztepe'ye karşı Halit ve Rıza Tepesi tutulmuş, istinat olarak bir bölük Çatlakdere'ye, iki bölük Yaylatepe kuzeyine yerleştirilmiştir. İstihkâm bölüğü Halit ve Rıza Tepesi'nde, Pilav ve Yayla tepeler de muntazam istinat noktaları ile Şahinsırt ve Damakçılık Bayırı bölgelerine de tahkimat yapılmıştır. Yapılan yeni düzenlemelere istinaden 4 Haziran günü 19'uncu Tümen Karargâhı Albay Mustafa Kemal tarafından Düztepe'ye taşınmıştır. Bu esnada 19'uncu Tümen Komutanı olan Albay Mustafa Kemal, Sazlıdere ile Anafartalar Azmağı arasında kalan Ağıldere mıntikasına büyük önem vermiştir. Albay Mustafa Kemal'in değerlendirmelerine göre; 19'uncu Tümenin Arıburnu cephesiyle meşgul olduğu esnada Anzaklar birliklerini Sazlıdere içerisinden intikal ettirerek bir baskın kolu ile Keskin-tepe'ye, Şahinsırt'a ve daha doğuda bulunan Conkbayırı'na gece baskın tarzında bir hücum gerçekleştirme olasılığı çok

¹⁰⁰Klaus Wolf, a.g.e., ss.326-328.

¹⁰¹İzzettin Çalışlar, İsmet Görgülü, *On Yıllık Savaşın Günlüğü*, Güncel Yayıncılık, Ankara, 2007 s. 126.

yüksektir. Bu durumdan dolayı yaşadığı kaygıyı Mustafa Kemal sırasıyla 5'inci Ordu Kurmay Başkanı Kazım Paşa'ya ve Kuzey Grubu Komutanı Esat Paşa'ya bildirirse de herhangi bir olumlu sonuç alamamıştır.¹⁰²

5'inci Ordu Komutanlığı, Enez (İnöz)'den Edremit Körfezi'ndeki Akçay İskelesine kadar olan 250 km'lik sorumluluk alanının her kesiminde kritik olarak değerlendirilen bölgelere öncelik vermek suretiyle hazırlık ve tahkimatına süratle devam etmiştir. 5'inci Ordu Komutanlığına, Kuzey Grup Komutanı Mirliwa Esat Paşa'nın 5 Ağustos 1915 günü sunmuş olduğu çok gizli önerisi şöyleydi: *“Düşman, son günlerde, Kabatepe'yle Kanlısirt arasındaki faaliyetini artırmış ve birbirine paralel yaklaşma bantlarıyla ilerlemeye başlamıştır. İleriye doğru genişlemek için düşmana en uygun yön burasıdır. 6'ncı Tümenin İhtiyat Alayı, adı geçen cepheye sokulmuş olup Tümenin ihtiyatı kalmamıştır. Kırmızısirt'tan Kabatepe'ye ve Azmak'a kadar uzanan 16'ncı Tümen bölgesi çok geniş olduğundan, cepheyi ikiye bölerek 16'ncı Tümeni Kırmızısirt ve Kanlısirta, Kabatepe azmağına kadar olan bölgenin de 9'uncu Tümene verilmesinin yararlı olacağı, 5'inci Tümenin iki alayını, sağ kanat ve merkezin ihtiyatı olmak üzere elde bulundurmamak zorunluluğunda olduğu, bu düşüncelerin onaylanıp onaylanmayacağı hususunda emir ve işaret buyrulması arz olunur.”* Esat Paşa, sorumluluğunda bulunan bölgenin güney kanadının tehlike arz ettiğini belirterek, buraya yapılacak kuvvetli bir taarruz neticesinde İtilaf birliklerinin kolayca Maydos (Eceabat)'a ulaşabileceği yönünde değerlendirmede bulunmuştur. Fakat bu önerisine Liman Paşa'dan olumlu ya da olumsuz bir karşılık bulamamıştır.¹⁰³

Asya Grup Komutanı Mehmet Ali Paşa, her ne kadar temmuz ayından bu tarafa Bozcaada'nın büyük bir harekât üssü haline geldiğini bilse de Anadolu yakasından İtilaf güçlerinin harekete geçmesini beklemediğini ifade etmiştir. Güney Grup Komutanı Vehip Paşa'da, Esat Paşa ile aynı fikirdeydi ve İngilizlerin büyük olasılıkla yarımadanın ortasından taarruz ederek Conkbayırı-Koca Çimen Tepesi'ni ele geçirmeyi deneyeceklerini düşünmüştür.¹⁰⁴

¹⁰²Mustafa Kemal, *Anafartalar Muharebeleri'ne Ait Tarihçe*, Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011, ss.3-11.

¹⁰³Genelkurmay, *Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi*, Cilt V Kitap III, 2012, ss. 253-260.

¹⁰⁴Em.Kur.Albay Turhan Seçer, a.g.e., ss.170-171.

Vehip Paşa, ayrıca her taze birlik geldiğinde taarruz etme alışkanlığına son vermek istemiştir. Bu konuda yeterli hazırlık yapılmadan gerçekleştirilen her taarruz büyük zayıflara sebep oluyordu ve bu konuda da Liman Paşa ile anlaşmazlıklar yaşanıyordu. Cepheyi ziyaret eden Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya, cephede yapılan tatbikat ile durum anlatılarak ikna edilmiş ve Vehip Paşa'nın görüşü benimsenmiştir. Bunun üzerine Güney Grubu'nda savunmada beklemek, İtilaf güçlerinin taarruzları kırıldıktan sonra karşı taarruza geçme prensibi benimsenmiştir.¹⁰⁵

Cepheye her yeni gelen birliğin cephe hattını tam olarak öğrenmeden ateş hattına sürülmesi fikri esasen Liman Paşa'nın kişisel yönetiminden ziyade Başkomutanlık Vekâletinin aceleci ve ısrarlı isteklerinin biran evvel yerine getirilebilmesi için ileri gelmiştir. Bunun altında yatan sebep ise Liman Paşa'nın, Başkomutanlık Vekâletinden aldığı emirleri sorgulamadan, sorumluluk almadan yerine getirmeyi alışkanlık haline getirmesidir. Saros bölgesi Liman Paşa için büyük önem arz etmiştir. Bu bölgeden yapılacak olası bir çıkarmanın şafaktan önce başlayabileceği hususunda birlik komutanlarının dikkatini çekmiştir. Kıtaların, sabahın ilk saatlerinde uyanık bulunmaları için gündüz dinlendirilmesi ve kıyı hattına yanaşacak taşıt ve gemilerin ateş altına alınabilmesi için kıyı yakınına tek top ya da top takımları yerleştirilmesi talimatını vermiştir. Bolayır'ın kuzeydoğu ve batı cephelerinin hazır hale getirilmesini, Turhan-Kavak yolunun sahile yakın bölgelerinden su taşıma engelleri için hendekler hazırlanmasını istemiştir. Acil ve durumun tehlikeye girdiği anlarda 2'nci Ordu Kuvvetlerinden de istifade edilebileceğini bildirmiştir.¹⁰⁶

Liman Paşa, Arıburnu'nun kuzeyi ve Anafartalar bölgesinden herhangi bir çıkarma beklememiştir. Muhtemel bir çıkarmayı Anadolu kıyıları veya Bolayır bölgesinden beklediğinden, 19'uncu Tümen Komutanı Mustafa Kemal'in asıl tehlikenin Anafartalar bölgesinden geleceği savını önemsememiştir. Yaşanılan bu anlaşmazlıklara rağmen Mustafa Kemal, 7 Ağustos sabahı 19'uncu Tümen cephesine yönelen İngiliz taarruzu esnasında ihtiyat taburuyla Koca Çimen'i tutmuştur. En son ihtiyatı olan 72'nci Alay'ın iki bölüğünü

¹⁰⁵Genelkurmay, *Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1914-Ocak 1916)*, 2014, ss.172.

¹⁰⁶Genelkurmay, *Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, Cilt V Kitap III*, 2012, ss.253-255.

de Conkbayırı'na göndererek İngiliz birliklerinin Koca Çimen Tepe'ye yönelik taarruzlarının hedefe ulaşmasına engel olmuştur.¹⁰⁷

Liman Paşa'nın Ağustos çıkarmasının yapılacağı bölgeleri yanlış değerlendirmesinde, Başkomutanlık Vekâletinin de payı olduğu Enver Paşa'nın 17 ve 18 Temmuz 1915 tarihlerinde 5'inci Ordu Komutanlığı'na göndermiş olduğu telgraflardan anlaşılmaktadır. Bu telgraflarda İtilaf güçlerinin Saros'a bir çıkarma yapabileceği, bu çıkarmayı büyük olasılıkla Bolayır hattının batısına yapacağını tahmin ettiğini belirtmiştir. Olası bir çıkarmanın müdafaası için bir kolordunun Bolayır ile batısında yer alan Yeniköy arasında bulundurulmasını, bir kolordunun da doğusundaki Kadıköy civarında bulundurulması talimatını vermiştir. Fakat Liman Paşa bu düşüncelerden biraz uzak olduğu için Saros bölgesinde iki kolorduluk kuvvetin toplanmasını uygun bulmamıştır.¹⁰⁸

Çanakkale Cephesinde ayrıca klasik savunma anlayışına uymayan durumlarda yaşanmıştır. Savunma hattında birinci hattın çok kuvvetli tutulması gerekmiştir. Çünkü ihtiyat birliklerinin geri bölgeden hızla ileri sürülmesi, İtilaf donanmasının güçlü topçu ateşi altında büyük zayıflar verilmesine sebep olmuştur.¹⁰⁹

Türk Komutanlar, bu değerlendirmeler üzerine yaptıkları mütalaa sonrasında; Suvla Limanı doğusunda bulunan Tuzla Gölü'nün yaz aylarında kurumaya başlaması ile çıkarma harekâtına uygun geniş bir alanın oluşması, Anzakların Kuzey Grubu bölgesindeki faaliyetleri neticesinde Koca Çimen Tepe ve Conkbayırı'nı ele geçirme ihtimallerinin yüksek olduğu kanaatine varmıştır.¹¹⁰

5'inci Ordu Komutanlığı için cephe savunma hattındaki en riskli bölge, Arıburnu cephesi ile Güney Cephesi arasındaki alandır. Bu bölgede yapılacak kuvvetli bir çıkarma başarıya ulaşabilir ve Güney Cephesinin geri bölgesini tehdit edebilirdi. Daha önce Güney

¹⁰⁷Genelkurmay, *Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1914-Ocak 1916)*, 2014, ss.199.

¹⁰⁸Genelkurmay, *Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, Cilt V Kitap III*, 2012, ss.254-255.

¹⁰⁹Muallim Kurmay Albay Belen, a.g.e., ss.95.

¹¹⁰Genelkurmay, *Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, Cilt V Kitap III*, 2012, ss.260.

Cephesindeki birliklerin bir kısmı değiştirildiğinden ve takviye edildiğinden bazı birlikler boşa çıkmış ve bu birliklerden Albay Kannengiesser'in emir komutasında bulunan 9'uncu Tümen, Kayaltepe'nin batı yamaçlarında bulunan açık alana yerleştirilerek soruna çözüm aranmıştır.¹¹¹

Temmuz ayında yapılan muharebelerden sonra mevzilerin inşasına ve tahkimine oldukça önem verilmiştir. Yer altında yapılan lağım muharebelerine destek olmaları için haziran ayında Liman Paşa'nın talebi üzerine sivil giyimli olarak tarafsız olan Balkan ülkelerinden geçerek gelen gönüllüler tarafından teşkil edilen Alman İstihkâm Bölüğü kurulmuştur. Yeni kurulan bölük Ağustos ayına kadar Alman Yüzbaşı Zipper tarafından emir komuta edilmiştir. Bölüğün büyük destekleri ile İtilaf birliklerinin siperlerinin altına ellişer kiloluk paylayıcı koymak ve karşı hatlara yol açmak için sıçan yolları yapılmıştır. Cephe şartları ile yeni tanışan iklime ve yiyeceklere alışık olmayan bu birlik için gerekli tedbirler alınmadığından çok fazla personel zayıtı yaşanmıştır. Mevcudu 225 olan birlik personelinin yarısı hastalanmış ve 97 kişi "*sağlık bakımından görev yapamaz*" kaydıyla Almanya'ya geri gönderilmiştir. Muharebelerin başladığı tarihten temmuz ayının başlarına kadar yaşanan zayıtlardan dolayı cepheye yeni tümenler getirilmiştir. Trakya'da ihtiyatta bekleyen Vehip Paşa'nın emir komutasındaki dört tümen mevcutlu 2'nci Ordu, Güney Grubu'nun yorgun düşen tümenleriyle değiştirilmek için 5'inci Ordu Komutanlığı'nın emrine verilmiştir. Yeni katılan birliklerle beraber ordu mevcudu 110.000 muharip asker seviyesine ulaşmıştır. Artan sayıya rağmen cephede subay ve astsubay eksikliği yaşanmaktadır ve ayrıca yeni askerlerin aldıkları eğitimlerde çok yetersizdir. Asker zayıtının telafisi kadar yıpranarak kullanılmaz hale gelen teçhizatın ikamesi konusunda da Türk tarafı büyük zorluklar yaşamıştır. İtilaf Kuvvetlerinin sınırsız ikmal imkânlarına karşılık tecrit altında tutulan Türk Kuvvetlerinin elinde sadece kendi üretimi teçhizatlar bulunuyordu. İstanbul'da bulunan atölyelerde hasarlı ve aşınmış top namluları düzeltilebiliyordu ama yeni toplar yapılamıyordu. Top mühimmatı da çok kısıtlıydı bazı durumlarda piyadelere topçu desteği olduğu kanısını vermek için manevra hartuçları kullanılmıştır. Bu sebeplerden sayı olarak zaten üstün olan itilaf devletlerinin topçu üstünlüğü giderek büyümüştür.¹¹²

¹¹¹Liman Von Sanders, a.g.e., ss.111.

¹¹²Klaus Wolf, a.g.e., ss.323-327.

Temmuz ayında cephede gelişen diğer durumlara bakacak olursak; 19'uncu Tümen Komutanı Albay Mustafa Kemal'e Temmuz ortalarında ordu komutanı yetkisiyle ve Mirliva (Tuğgeneral) rütbesiyle Trablusgarp'a gitme teklifi yapıldıysa da kabul etmeyerek mevcut görevinde kalmıştır. Kuzey Grup Komutanı Esat Paşa, 15 Temmuz'da Birinci Ferikliğe (Korgeneral) yükseltilmiştir. Almanlar tarafından üç deniz uçağı Çanakkale Cephesine gönderilmiştir ve 18 Temmuz günü İmroz Adası'nda demirli bulunan General Hamilton'un karargâh yatını bombalamıştır. İtilaf Devletleri propaganda faaliyeti olarak da cephede boş durmamışlar; 20 Temmuz günü Kuzey Grubu bölgesinde bulunan 24 no.lu sipere attıkları bir mektupta: *“Türk Efendi! Orada nasıl vakit geçiriyorsunuz? Bizim burada geçirdiğimiz güzel vaktin yarısı kadar olsun güzel vakit geçiremediğinizi, bizim tarafa geçip oturmak istediğinizi iddia ederim.”* yazmaktadır. Boğazdaki denizaltı faaliyetlerinde de genel olarak İngiliz, Fransız ve karşı tarafta da Türk tarafının müttefiki Almanlar rol almıştır. İngiliz E-14 Denizaltısı 22 Temmuz günü Marmara'ya geçiş yapmıştır. Ardından 26 Temmuz günü Fransız Mariotte Denizaltısı boğazı geçmeyi denediysen de ağlara takılarak Çimenlik Kalesi önlerinde batırılmış, 32 kişilik mürettebatı esir alınmıştır.¹¹³

Savunma birliklerinin takviyesi için 27 Temmuz 1915'te Deniz Üsteğmen Boltz ile üç subay, sekseni Türk, yüz elli erat ve on iki tüfek, Reşit Paşa Vapuru ile İstanbul'dan yola çıkarak Gelibolu'ya gelmiştir. Temmuz ayı başında mahallinde ilk tıbbi yardımda bulunmak üzere Yardımcı Asistan Tabip Dr. Hiltmen makinalı tüfek gruplarına katılmıştır. Nağra Tabyasının karşısında 130 metre rakımlı Kilyatepe'de sabit konaklama yeri tesis etmişlerdir. Aynı bölgede Ağustos ayından Ekim ayına kadar Deniz Tabip Yüzbaşı Dr. Karl Fievet tarafından yönetilen küçük bir askeri hastanede tesis edilerek tıbbi yardım alanında da iyileştirmeler yapılmıştır.¹¹⁴

3 Ağustos tarihinde İtilaf Devletleri Donanması tarafından Türklerin cepheye kuvvet kaydırmasına mâni olmak için İzmir/Seferihisar/Sığacık Koyu'nu bombardımana tutarak, sahte çıkarma gösterisi yapmışlardır. Aynı gün 13'üncü İngiliz Tümeni de gizlice Arıburnu'na çıkarılmıştır. Tarihler 4 Ağustos'u gösterirken Kabatepe ile Kanlısirt arasında Müttefik Kuvvetlerin faaliyet yoğunluğunun artması, yaklaşma yollarına paralel siperlerin

¹¹³Mustafa Kemal Tutkun, *100. Yılında Çanakkale Ruhu 1915*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2015, ss.441-443.

¹¹⁴Klaus Wolf, a.g.e., ss.328.

yapılması suretiyle ilerlemeye çalışmaları ve Arıburnu ile Seddülbahir bölgelerinde süngü takmış İngiliz askerlerinin ön hatlara doğru yaklaşması beklenen günün geldiğini işaret etmiştir.¹¹⁵



¹¹⁵Mustafa Kemal Tutkun, a.g.e., ss. 448.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CEPHEDE GENEL DURUM VE ANAFARTALAR MUHAREBELERİNİN BAŞLAMASI

“*Anafartalar Muharebeleri*” olarak adını alacak yeni bir savaş öncesi her iki tarafta hazırlıklarını büyük ölçüde tamamlamıştır. Cephe taarruzlar kuzey istikametinde Arıburnu’nun kuzeyi ile Suvla Körfezinin kuzey yamaçlarına, güney istikametinde ise Seddülbahir’de bulunan Güney Grubu’na ve Arıburnu Grubu’nun sol yanında başlamıştır. Bölgenin en kuzeyinde bulunan Kireçtepe bölgesini de içine alan Anafartalar Bölgesinde muharebelerin başlaması ile 6-16 Ağustos 1915 tarihleri arasında tarafların genel olarak durumları, İngilizlerin çıkarma harekâtı ve buna karşı Türk tarafının yaptığı savunma harekâtı ele alınmıştır.

3.1. Cephe Genel Durum

Müttefik kuvvetlerin 25 Nisan’da başlattıkları kara harekâtının üzerinden yaklaşık dört ay geçtikten sonra İtilaf güçleri yeni bir cephe daha açmış ve harp literatüründe “*Anafartalar Muharebeleri*” olarak adını alacak yeni bir savaş başlamıştır. Her iki tarafta hazırlıklarını büyük ölçüde tamamlamıştır. Bu çerçevede Ağustos muharebeleri başlamadan önce her iki tarafında mevcut birlikleri şöyledir:

Tablo 3

Ağustos muharebeleri öncesi tarafların durumu¹¹⁶

Cephe	İngiliz ve Fransız Birlikleri	Türk Birlikleri
Seddülbahir	İngiliz 8'inci Kolordusu: 29,42, 52'nci tümenler Deniz Tümeni Fransız Kolordusu: 1 ve 2'nci Fransız tümenleri	2.Ordu: 5, 14 ve 2'nci kolordular (toplam 6 tümen)
Suvla Limanı	9'uncu Kolordu: 10 ve 11'inci tümenler	Anafartalar Bölge K.Lığı
Saros	----	16'ncı Kolordu: 6, 7 ve 12'nci tümenler Bağımsız Süvari Tugayı
Genel Karargâh	53 ve 54'üncü Teritorial tümenleri Deniz Piyade Tümeni (ihtiyat)	

Suvla Limanı bölgesinde ilk sahile çıkacak olan İngiliz 32'nci ve 33'üncü tugayları, 11'inci Tümen karargâhı ve birinci çıkarma kuvvetlerinin diğer birliklerini taşıyan farklı türde ve boyuttaki çıkarma araçları, yedi muhrip tarafından çekilerek saat 21.30'da gece karanlığından faydalanarak çıkarma yapacakları noktaların 500 metre açığına gelerek demirlemişlerdir. Birlikleri taşıyan çıkarma araçları boru sesiyle harekete geçerek savunmasız kıyı hattına doğru yol almışlardır. Saat 22.00 sıralarında güney kıyılarına dört tabur zayıt vermeden çıkmayı başararak, Türk birliklerini 800 metre kadar geri çekilmeye zorlamışlardır. Kuzey bölgesindeki çıkarma İngiliz birlikleri için daha zorlu başlamıştır. Kıyıda bulunan gözetleme postalarının ateşiyle karşılaşan 11'inci Tümen askerlerini taşıyan dubalar, karışıklık esnasında kayalara çarparak karaya oturmuştur. Birlikler zorlukla karaya çıkarak sahil hattını tutmayı başarmışlardır. Yarbay Willmer'in kıyıları zayıf gözetleme

¹¹⁶Stephen Chambers, *Anafartalar Ağustos Taarruzu*, (Çev: İsmail Hakkı Yılmaz), İşbankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015a, ss.14.

postaları ile tutup, asıl savunma mevzilerini Kireçtepe-Mestantepe hattına yerleştirmiş olması sahil hattının 11'inci Tümen tarafından kolay ele geçirilmesine neden olmuştur.¹¹⁷

İngiliz Donanması'nın üç grup halinde düzenlediği çıkarmanın birinci kısmı başarıyla tamamlanmış, Türk tarafından herhangi bir karşılık görmeden yaklaşık yedi bin asker rahatlıkla sahile çıkmış ve bomboş bir kıyı şeridini ele geçirmişlerdir. Yeni kurulan İngiliz 9'uncu Kolordusunun askerleri karaya sorunsuz olarak ayak basmışlardır. Ancak ellerinde güncel haritaların olmayışı, araziye tanımamaları, birçok subayın dahi ne yapacağını bilmemesi, birbirleriyle ve karargâhla sağlıklı bir muharebe hattı kurmamış olmaları ve yaklaşık 17 saat süren deniz yolculuğundan sonra karaya çıkmış olmaları gibi sebeplerden dolayı ilk çıkarma sonrası ilerleme hareketleri planlandığı gibi gitmemiştir.¹¹⁸

5'inci Ordu Karargâhı tarafından 5/6 Ağustos 1915 gecesi saat 01.45'te Anafartalar bölgesine İngilizlerin asker çıkardığı haberi Saros Grubu Kurmay Başkanı'na bildirilmiştir. Gece boyunca değişen emir ve talimatlar neticesinde saat 06.30'da Saros Grubu emir komutasında bulunan 7'nci ve 12'nci tümenlerle beraber grup karargâhının da Miralay Ahmet Fevzi komutasında Anafartalar bölgesine hareket etmesi talimatı verilmiştir. Saros Grubu mıntikasında bulunan 6'ncı Tümen, 7'nci ve 12'nci tümenlerden kalan birlikler ile Müstakil Süvari Tugayı'nın emir komutası 6'ncı Tümen Komutan Vekili Miralay Nazif'e verilmiştir.¹¹⁹

3.2. 6 Ağustos 1915 Günü Cepelerde Muharebelerin Başlaması

Harekâtının başlangıcı için en uygun tarih olarak 6 Ağustos 1915 günü seçilmiştir. Bu gece ay batacak ve oluşacak zifiri karanlık birliklerin işini kolaylaştıracaktır. 6 Ağustos tarihinde biri süvari tümeni olmak üzere beş yeni tümenle Müttefik kuvvetlerin taarruzları başlamıştır. Taarruz kuzey istikametinde Arıburnu'nun kuzeyi ile Suvla Körfezinin kuzey

¹¹⁷İbrahim Artuç, *1915 Çanakkale Savaşı*, Kastaş Yayınevi, 2004 İstanbul, ss.274-275.

¹¹⁸Alan Moorehead, a.g.e., ss.349-353.

¹¹⁹Dr. Burhan Sayılır, a.g.e., ss. 31-35.

yamaçlarına, güneyde istikametinde ise Seddülbahir’de bulunan Güney Grubu’na ve Arıburnu Grubu’nun sol yanında yoğunlaştıkları görülmüştür.¹²⁰

Tablo 4

Tespit ve taktik taarruzları

Tespit Taarruzları	
Cephesi	Zamanı
Seddülbahir Tarruzu	6 Ağustos öğle vakti
Kanlısirt Taaruzu	6 Ağustos öğleden sonra
Merkeztepe Taaruzu	6 Ağustos akşam üzeri
Nek (Cesaret Tepe) Taaruzu	7 Ağustos sabaha karşı
Taktik Taarruzları	
Cephesi	Zamanı
Sarıbayır Gece Harekâtı	6 Ağustos gecesi
Anafartalar Çıkarması	6 Ağustos gecesi

Müttefik Kuvvetlerin haritalarında Sarıbayır bölgesi olarak gösterilen; Düztepe–Conkbayırı–Besimtepe–Abdalyeri–Kurtgeçidi’nden Koca Çimen Tepe’ye kadar uzanan yükselti ve geçitlerden oluşan oldukça karışık ve engebeli bir alandır. Sarıbayır harekâtı, 6 Ağustos akşamı saat 8.30’da Yeni Zelanda birliklerinin hareketiyle başlamıştır. İlk hedef olarak 3 numaralı mevzi dedikleri Halit-Rıza Tepesi’ndeki 14’üncü Alay’ın 2’nci Taburu’na bağlı Türk ileri karakoludur. Asıl harekâttan birkaç gün önce bu mevziler savaş gemileri tarafından her gün saat 21.00’da düzenli olarak bombalanmıştır. Bombardımanın başladığı saatlerde Türkler tarafından mevziler terkedilmekteydi ve 6 Ağustos gecesi asıl taarruzda bu durumu bilerek mevzilerin arkasına tırmanan Yeni Zelanda birlikleri bombardıman biter bitmez Türklere saldırmış ve tuzağa düşen Türk askerlerinin çok azı kurtulabilmiştir. Saat 22.00’da Halit-Rıza Tepesi Yeni Zelandalıların eline geçmiş, sağ taarruz kolunun önü açılmıştır.¹²¹

¹²⁰Liman Von Sanders, a.g.e., ss.109.

¹²¹Tuncay Yılmaz, 2007, a.g.e. ss.141-156.

Anzak tümenlerinin Arı Burnu'na ve Sarıbayır bölgesine yaptıkları şiddetli taarruzlar bir yandan devam ederken, 9'uncu İngiliz Kolordusuna ait birliklerde sessiz sedasız Arıburnu'nun 5 kilometre kuzeyinde bulunan Suvla Körfezi kıyılarına çıkmaya başlamıştır.¹²²

İngiliz 9'uncu Kolordu Komutanı General Stopford daha evvel Temmuz ayı başlarında da Seddülbahir bölgesinde İngiliz birliklerini komuta ettiğinden bölgeye çok yabancı değildir. General Hamilton'un planı Suvla Limanı'na çıkıldıktan sonra hızla Tekketepe ve İsmailoğlutepe'nin ele geçirilmesi üzerine kurgulanmıştır. Fakat Stopford ve 11'inci Tümen Komutanı Hammersly planın keskin çizgilerine bağlı kalmamışlardır. Her iki komutanda hızın ve baskının önemini kavrayamamışçasına ilerleme konusunda birliklerine mümkün olduğu takdirde tepeleri ele geçirmeleri talimatını vererek İngilizlerin çok kıymetli vakitlerini harcamalarına sebep olmuşlardır.¹²³

General Stopford'un harekâta süratli davranmamasında yaşlı olması nedeniyle atak davranmadığı söylene de (Stopford 61 yaşında ve 1909 yılında ordudan emekli edilmiştir) diğer bir nedende kurmayı General Reed'in planla ilgili çekinceleri olmuştur. Reed'e göre çıkarma öncesi keşif işlemleri yetersiz ve Türk topçu kuvveti hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır.¹²⁴

3.3. Seddülbahir Cephesinde Muharebeler

Aynı gün saat 14.00 sıralarında Güney Grup bölgesinde de saldırılar başlamıştır. Güney Grubu'nun sağ cenahına kara ve donanma toplarıyla yapılan yoğun top atışlarından sonra yine sağ cenaha taarruza geçtilerse de iki binden fazla zayıat verdirilerek püskürtülmüşlerdir.¹²⁵

¹²²İbrahim Artuç, a.g.e.,ss.263.

¹²³Muzaffer Albayrak, *10 Ağustos 1915 Conk Bayırı Süngü Hücumu, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Şen Yıldız Matbaacılık, İstanbul 2015.ss.36-37.*

¹²⁴Robert Rhodes James, a.g.e., ss.244-245.

¹²⁵Muzaffer Albayrak; Ayhan Özyurt, *Yeni Mecmua Çanakkale Özel Sayısı*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2006, ss.72-73.

Seddülbahir bölgesinde 8'inci İngiliz Kolordusu'nun yapacağı taarruzun amacı; Seddülbahir Cephesindeki Türk birliklerini teyit etmek ve bu bölgeden kuzeye takviye gönderilmesine engel olmaktır. Bu cephede itilaf devletlerin altı tümeni bulunmasına rağmen yoğun olan ishal salgınından dolayı Fransız Kolordu Komutanı birliklerinin çok yıprandığını belirterek taarruza katılmak istememiştir. İngiliz 29'uncu Tümeni aldığı yeni takviye askerlerle taarruz yapabilecek durumdadır ve saat 15.00'da cephenin orta kesimi olan Zığındere ve Kirte Deresi arasından bağlısı 88'inci Tugay ile saldırıya geçmiştir.¹²⁶ Kirte Deresinin kendilerine göre sol tarafında bulunan H13 siperlerini 10'uncu Tümen savunmuştur. Siperlerin sol kanadına saldıran Essex Taburu'nun başını çektiği 88'inci Tugay askerleri makinalı tüfek atışını geçerek Türk siperlerine girmiştir. İlk hat siperleri işgal edilse de Türkler tarafından yapılan sert savunma ve komşu birliklerin makinalı tüfek atışı destekleriyle saldırı püskürtülmüştür. 6 Ağustos günü yapılan muharebede 3000 kişilik İngiliz tugayı 54 subay, 1800 er zayıat ve 137 esir vermiştir. Müttefik karargâhın, siperlerin ele geçirildiğini daha iyi anlayabilmek için askerlerinin sırtlarına madeni diskler taktırmıştır ve bu disk takılı askerlerin hepsi ölmüştür. Seddülbahir bölgesinde bulunan 8'inci ve 4'üncü tümenlerin bazı birlikleri ilerleyen günlerde Conkbayırı'na takviye amaçlı gönderilmiştir. Bu durum Hamilton'un tespit taarruzlarının işe yaramadığını göstermiştir.¹²⁷

3.4. Arıburnu Cephesinde Muharebeler

Seddülbahir cephesinde taarruzların başlamasından yaklaşık dört saat sonra kuzeyde Conkbayırı Cephesinde de Anzak Maori Birliği, Türk ileri karakoluna saldırıya geçerek bu cephedeki şiddetli muharebeleri başlatmıştır.¹²⁸

Kanlısirt taarruzunda asıl maksat; Conkbayırı-Koca Çimen hattına Türk birliklerinin takviye olarak gelmesine engel olmak ve bu bölgenin en önemli ikmal hattı olan Karayörük Deresi'ni ele geçirmektir. Bu durumun farkında olan 3'üncü Kolordu kurmayları iç içe geçmiş tünel ve siperlerden oluşan Kanlısirt savunma hattının ön siperlerini topçu atışlarından korumak için kalın kütüklerle örtmüşlerdir. Ancak topçu atışları başlayınca bu

¹²⁶Mustafa Kemal Tutkun, a.g.e., ss. 448-449.

¹²⁷Tuncay Yılmaz, 2007, a.g.e. ss.145-146.

¹²⁸Maurice Shadbolt, a.g.e., ss. 50.

kütükler yarardan çok zarar getirmiştir. Siperleri örten kütükler ya yanmış ya da çökmüş ve 47'nci Alay askerlerine mezar olmuştur.¹²⁹

1'inci Avustralya Tümeni saat 17:30 sularında Albay Rüştü (Sakarya) komutasındaki 16'ncı Tümenin savunduğu Kanlı Sırtta büyük bir taarruz başlatmıştır.¹³⁰

Anzak birlikleri, 16'ncı ve 19'uncu tümenlerin sol kanadına obüs topçusuyla ateşe başlayarak Kanlısırt'a doğru ilerleyeme geçmiştir. 19'uncu Tümen, topçu ve mitralyöz atışlarıyla Kanlısırt'ı yandan ateş altına almaya çalışmış aynı zamanda 16'ncı Tümen'e 57'nci Alay'dan bir taburda takviye olarak gönderilmiştir. Anzaklar topçu ateşine başladığında, 16'ncı Tümen Komutanlığı'nın zayıyatı önlemek için siperlerde sadece gözetleyicileri bırakıp diğer askerleri geri hatta çekmesi ilk siperlerin boş kalmasına sebep olmuştur.¹³¹

Topçu ateşi kesildiğinde Anzakların cephenin ilerisine doğru General Walker tarafından kazdırılan gizli tünelleri de kullanarak Türk askerlerinden önce ilk siperlere girmesi ve akabinde kanlı bir baskın düzenlemesi neticesinde "Lone Pine" diye adlandırdıkları Kanlı Sırt ellerine geçmiştir. Albay Malone komutasındaki 700-800 kişilik keskin nişancıları ile ünlü Welligton Piyade Taburu Conkbayırı'nın zirvesini Türk birliklerinden tek bir günde almıştır. Müttefik Kuvvetler uğruna mücadele verdikleri Çanakkale Boğazı'nı 8 Ağustos günü birkaç dakikalığına görebilmişlerdir. Bu taburdan geriye kalan altmış kadar asker yerlerini yeni gelen birliklere bırakmıştır.¹³²

Uzun süren hazırlık döneminden sonra Arıburnu cephesinde bulunan bu önemli mevziinin saatler içerisinde kaybedilmiş olması Türk komuta heyetinde büyük hayal kırıklığına ve üzüntüye neden olmuştur. Kanlısırt siperlerinin Anzakların eline geçmesi

¹²⁹Tuncay Yılmaz, 2007, a.g.e. ss.147-150.

¹³⁰İbrahim Artuç, a.g.e., ss.259.

¹³¹Mustafa Kemal, Anafartalar Muharebeleri'ne Ait Tarihçe, Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2011, ss.12.

¹³²Maurice Shadbolt, a.g.e., ss. 10. (Lone Pine (Tek Çam): Günümüzde bu alanda savaş esnasında ölen 4.228 Avustralya ve 708 Yeni Zelanda askerini simgeleyen "Anzak Anıt Mezarı" bulunmaktadır. Bir Avustralyalı askerin "Lone Pine" ismiyle bestelediği bir şarkı halen İngiliz ordusunda söylenmektedir.)

üzerine Esat Paşa ihtiyatta bulunan 5'inci Tümen'e bağlı 13'üncü Alay ve 57'nci Alay'ın 1'inci Taburu ile Kanlısirt'ı takviye etmiştir. Türk birliklerinin karşı taarruzu takviye birliklerle beraber saat 19.00'da başlatıldıysa da Anzak birliklerini siperlerden çıkarmak mümkün olmamıştır. Yaşanılan gelişmeler üzerine Esat Paşa, elindeki son ihtiyat birliği olan 5'inci Tümen'in 15'inci Alay'ını cepheye sevk etmiştir. Alman Yarbay Kannengiesser komutasında Kayaltepe'de bulunan 9'uncu Tümeni de Kanlısirt'a sevk etmiştir. Esat Paşa'nın elinde başka ihtiyat birlik kalmadığını Liman Paşa'ya bildirmesi üzerine Güney Grubu ihtiyatı olan 4'üncü Tümen Kuzey Grubu emrine gönderilmiştir. Türk karşı taarruzu cepheye gönderilen 15'inci Alay birlikleri ile saat 23.00'te tekrarlanarak sabah saatlerine kadar mücadele verildiyse de siperler yine geri alınamamıştır. 6-7 Ağustos gecesi yapılan taarruzlar neticesinde 47'nci Alay Komutanı Binbaşı Tevfik Bey ile 15'inci Alay Komutanı Yarbay İbrahim Şükrü Bey şehit düşmüşlerdir.¹³³

Anafartalar Muharebelerinin başladığı ilk günlerde İngilizlerin Conkbayırı'nı sınırlı bir zaman diliminde de olsa ele geçirip geçirmediği sorusu, gerçekleşen muharebeler hakkında yayınlanmış yerli ve yabancı çeşitli yayınlarda netlik kazanmamış ve kuşku olarak gösterilmiştir.¹³⁴

Kuzey Grubu tarafından 6 Ağustos sabahı topçu birliklerinin yoğun desteği ile gerçekleştirilen baskına karşılık olarak; Müttefik Donanması iki kruvazör ve çok sayıda monitör ile Palamutluk Sırtı, Conkbayırı ve Kavakdere'yi şiddetli ateş altına almıştır. Sabah saatlerinde başlayan asker ve cephaneye nakline karşılık top bataryaları ile engel olunmaya çalışılmış ve neticede nakliye gemileri kıyıda uzaklaştırılmıştır. Muharebelerin en etkili ateş unsuru olan topçu atışları ile Korkuderesi, Kömürkapıderesi ilerisi ve Merkeztepe gerisinde süngü takmış vaziyette ihtiyatta bekleyen Anzak askerleri dağıtılmıştır. Müttefik Ordu Birlikleri; Kanlısirt, Kırmızısirt ve Merkeztepe'yi saat 16.00 sıralarında şiddetli obüs atışlarıyla baskı altına almıştır. Bu şiddetli obüs atışlarına bir kruvazör ve monitörde katılmıştır. Yaklaşık bir buçuk saat süren topçu atışından sonra 1'inci Avustralya Tugayı'na bağlı dört tabur tarafından saat 17.30'da Kanlısirt'ta bulunan 47'nci Alay'a saldırıya geçerek

¹³³Muzaffer Albayrak; Ayhan Özyurt, a.g.e., ss.146-147.

¹³⁴Em.Kur.Albay Turhan, Seçer, a.g.e., ss.236.

başarı sağlamışlardır. Aynı zamanda bu bölgede Anzak birlikleri boğucu gaz yayan mermilerde kullanmıştır.¹³⁵

Kanlısirt Muharebeleri üç gün sürmüştür ve muharebeler sonunda Kanlısirt ele geçirilememiştir. Anzak taarruzu dikkatleri burada toplamış ve Türk ihtiyatlarını bu bölgeye çekmeyi başarmıştır.¹³⁶

Anafartalar Muharebelerinde atlatılan ilk kriz; 7 Ağustos sabahı Koca Çimen masifine doğru kuzeyden ilerleyen İngiliz piyadelerinin öncü birlikleri tepenin üzerine çıktıkları esnada takviye olarak bölgeye gelen 9'uncu Tümen birlikleri tarafından tepenin kuzeyine geri atılmasıdır. Yaşanılan bu kısa muharebe esnasında 9'uncu Tümen Komutanı Yarbay Kannengiesser göğsünden vurularak ağır şekilde yaralanmış ama İngilizlerin geçmesine izin verilmemiştir. İngiliz birliklerinin Koca Çimen Tepe'yi ele geçirme girişimleri başarılı olsaydı Arıburnu Cephesinin geri çekilmesi gerekirdi ve İngilizler Çanakkale Boğazını rahatlıkla hedef alabilecek topçu mevzilerine sahip olacaktı.¹³⁷

3.5. Anafartalar (Suvla Limanı) Bölgesi Muharebeleri

Ağustos ayının başında Anafartalar bölgesinin sorumluluğu Yarbay Willmer komutasındaki Anafartalar Müfrezesinde bulunuyordu. Ece Limanı'ndan Azmakdere'ye kadar uzanan bu geniş bölge Anafartalar bölgesi adıyla Kuzey Grubu'na bağlıydı. Anafartalar Müfrezesinin kuruluşunda; iki piyade taburu (2/31'inci Alay'ın 2'nci Taburu ve 1/32'nci Alay'ın 1'inci Taburu), Gelibolu ve Bursa Seyyar Jandarma taburları, bir süvari bölüğü ve bir istihkâm bölüğüyle iki dağ ve bir sahra bataryası bulunuyordu. Gelibolu Seyyar Jandarma Taburunun; bir bölüğü Ece Limanı bölgesinde, bir bölüğü Kapanca bölgesinde ve iki bölüğü de Turşun Köyü'nün kuzeyinde bulunuyordu. Taburun sorumluluk bölgesi cephenin en kuzeyinde bulunuyordu ve hemen güneyinde de Bursa Seyyar Jandarma Taburu

¹³⁵Muzaffer Albayrak; Ayhan Özyurt, a.g.e., ss.71-72.

¹³⁶Yılmaz Tezcan, *06-10 Ağustos 1915 Anafartalar Muharebeleri'nin Kazanılmasında Anafartalar Grup Komutanı Ku.Alb.Mustafa Kemal'in Ayak İzleri ve Komutanlık Sanatı*, Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, İstanbul, 2015, s.175.

¹³⁷Liman Von Sanders, a.g.e., ss.119-120.

yer alıyordu. Bursa Seyyar Jandarma Taburunun; bir bölüğü Softa Tepe kuzeyinde, (bir takımı Softa Tepe’de iki postası Suvla Körfezi kuzey kıyılarında), bir bölüğü Pınartepe’de (bir postası Lalababa’da) iki bölüğü ise Küçük Anafarta civarında bulunmaktadır.¹³⁸

2/31’inci Alay’ın 2’nci Taburunun; 2’nci Bölüğü İsmailoğlu Tepesi’nde, taburun geri kalanı da Büyük Anafarta kuzeyindedir. 11/33’üncü Alay’ın 1’inci Taburunun; bir bölüğü Kireçtepe civarında, taburun geri kalanı 6 Ağustos akşamı Kuzey Grup Komutanlığı tarafından Ağıldere bölgesine görevlendirilmiştir. 9’uncu Topçu Alayı’ndan; bir topçu takımı Kükürtlüpınar dolayında, bir topçu takımı İbrikçe’de, bir topçu takımı da İsmailoğlu Tepesi’nde mevzi almıştır. Bir bataryada Turşun Köyü’nün güneyinde konuşlanmıştır. 19’uncu Topçu Alayı’ndan; 4’üncü Dağ Bataryası (adi ateşli) Turşun Köyü’nde ve bir mantelli batarya (3 top) Ece Limanı bölgesinde bulunmaktadır. 11’inci Topçu Alayı’ndan 7’nci Dağ Bataryası; Ece Limanı’nda, Kapanca Tepe doğusunda, Kapanca’nın batısında ve Mestantepe hattı olmak üzere tek toplar halinde mevzilenmiştir.¹³⁹

Suvla Koyu’na çıkan İngiliz birliklerinin baskın tarzında başlayan harekâtları durmuş ve tekrar harekete geçmeleri saat 03.00’ı bulmuştur. Softatepe, Küçük ve Büyük Kemikli burunları istikametinde ilerleyen İngiliz birlikleri kıyı şeridini savunan Türk postalarının direnişiyle karşılaşsa da saat 05.00’da Küçük ve Büyük Kemikli burunları İngilizlerin eline geçmiştir. İngiliz ilerleyişi Softatepe önlerinde ancak durdurulabilmiştir.¹⁴⁰

Kuzey Grup Komutanı Esat Paşa tarafından Suvla Koyu’na İtilaf askerlerinin çıkmaya başladığı haberinin alınmasından hemen sonra Kabatepe bölgesinde bulunan 9’uncu Tümen güneye doğru derhal yürüyüşe geçirilmiştir.¹⁴¹

İngilizlerin Suvla Limanı’na asker çıkarmasının asıl hedeflerinden olan Koca Çimen mıntıkasında; 4’üncü Tümen Komutanı Yarbay Cemil ve ona bağlı toplama birlikler

¹³⁸Murat Karataş, *Haritalarla Çanakkale Savaşları Gelibolu Yarımadası Kuzey Bölgesi Kara Muharebeleri*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2007, a.g.e., ss.103-105.

¹³⁹Murat Karataş, 2007, a.g.e., ss.105.

¹⁴⁰Mustafa Kemal Tutkun, a.g.e., ss. 463.

¹⁴¹Carl Mühlman, a.g.e., ss.129.

bulunmaktaydı. Çıkarmanın başlaması ve Koca Çimen'e yönelmesi üzerine bu bölgeye takviye birlikler kaydırılmıştır. Koca Çimen mıntikasına gelen takviye kuvvetlerle beraber toplanan birliklerimiz; 25'inci Piyade Alayı (3 taburlu), 64'üncü Piyade Alayı (2 taburlu), 4'üncü Tümen 11'inci Piyade Alayı (4 taburlu), 14'üncü Piyade Alayı'ndan 1 tabur, 72'nci Piyade Alayı'ndan 2 bölük, 2 Sahra Bataryası, 1 Cebel Bataryası ve 12 adet makineli tüfektir. Ayrıca 7 Ağustos akşamı 11'inci Tümen'den 1 piyade alayı (3 taburlu) Koca Çimen Tepesi'ne yürüyüşe geçmiştir.¹⁴²

İngiliz kuvvetlerinin karşısında taarruza katılan Türk birliklerinin mevcutları ise:

- 7'nci Tümen (iki alay) 5982 kişi,
- 12'nci Tümen (üç alay) 10.471 kişi,
- Bursa Jandarma Taburu 1000 kişi,
- 35'inci Alay 2'nci Taburu 500 kişi.
- 32'nci Alaydan 2 bölük 150 kişi olmak üzere toplam olarak 18.103 kişiydi.¹⁴³

Muharebeler tüm hızıyla devam ederken Hamilton tarafından da cepheye yeni kuvvetlerde sevk edilmeye devam edilmiştir. 7 Ağustos sabahı Suvla Körfezine ulaşan 10'uncu İrlanda Tümeni (31'inci Tugay'ın tamamı ve 30'uncu Tugay'dan 6'ncı, 7'nci Royal Dublin Fusiliers Taburları) birliklerinin nereye çıkarılacağı tartışma konusu olmuştur. 9'uncu İngiliz Kolordu Komutanı General Stopford, bu birlikleri "A" kıyısına çıkarmayı planlamıştır. Fakat sabah raporunda "A" kıyısına asker çıkarmanın olanaksız olduğunun bildirilmesi üzerine 10'uncu Tümeden 6 tabur "C" kıyısına sevk edilmiştir.¹⁴⁴

10'uncu İrlanda Tümeni birlikleri "C" kıyısına çıktıktan sonra Softatepe'ye yönelmişlerdir. İlk kademede kıyıya çıkan Northern Tümeninin iki tugayıyla saat 10.00 sıralarında birleşerek, Mestantepe'ye taarruz etmek için emir aldılarsa da 11'inci Tümen

¹⁴²Dr.Burhan Sayılır, a.g.e., ss. 36-37.

¹⁴³Genelkurmay, *Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, Cilt V Kitap III*,2012, ss.381.

¹⁴⁴C.F.Aspinal Oglender, a.g.e., ss. 240-241. ("A" kıyısı Suvla Limanı'nı, "B ve C" kıyıları ise Küçük Kemikli Burnu'nun güney kıyılarını ifade etmektedir.)

birliklerinin Tuzla Gölü kuzeyinde birbirine karışmaları nedeniyle bu taarruz gerçekleştirilememiştir.¹⁴⁵

İngiliz birlikleri ilerleyen saatlerde Azmakdere'nin kuzeyinde bulunan Bursa Seyyar Jandarma Taburu ve 33'üncü Piyade Alayı'nın 2'nci Taburu tarafından savunulan Mestantepe'yi ele geçirmeyi başardılarsa da tepenin doğu cenahında bulunan İsmailoğlu-tepe'yi alamamışlardır.¹⁴⁶

7 Ağustos günü yaşanan muharebelerde, 9'uncu İngiliz Kolordusuna mensup 27.000 kişilik kuvvetin 3000 kişilik Türk Birlikleri karşısındaki tek başarısı sadece Mestantepe ile kuzeyde Karakol Dağı'nın bir kısmını ele geçirebilmek olmuştur. Yapılan çıkarmada kıyıda sadece sekiz yüz metre ilerleyebilmişlerdir.¹⁴⁷

Saros Körfezi'nden takviye için gelen 7'nci ve 12'nci tümenlerden oluşan 16'ncı Kolordu, 7 Ağustos günü öğleden sonra normal yürüyüş vezninin iki katından fazla yürüyerek cepheye varmıştır. Liman Paşa, 16'ncı Kolordu Komutanı Feyzi Bey'e 8 Ağustos sabahı gün ağırırken Azmakdere'nin iki yanından hücumla geçmesini emretmiştir. İngiliz birliklerinin karaya çıktıktan sonra kuzeye doğru ilerlemeleri ve bu bölgenin Binbaşı Willmer'in emrindeki zayıf sahil muhafaza birlikleri tarafından savunulması Anafartalar da ki durumu tehlikeye sokmuştur. Bu sebeplerden Liman Paşa için vakit geçirilmeden 7'nci ve 12'nci tümenlerle taarruza geçilmesi gerekiyordu.¹⁴⁸

8 Ağustos sabahı Liman Paşa tarafından emredilen hücum, 7'nci ve 12'nci tümenlerin hücum hattının çok gerisinde kaldıkları ve halen yaklaşmakta oldukları gerekçesiyle gerçekleştirilememiştir. Bu durumun tespitini bizzat Liman Paşa, Büyük Anafartalar istikametindeki yığınak bölgesine giderek tespit etmiştir. Hücum için tekrar 8 Ağustos akşamı İtilaf savaş gemilerinin toplarından daha az etkilenmek için güneş battıktan

¹⁴⁵C.F.Aspinal Oglander, a.g.e., ss.241.

¹⁴⁶Liman Von Sanders, a.g.e., ss.120.

¹⁴⁷Genelkurmay, *Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, Cilt V Kitap III*,2012, ss.390-394.

¹⁴⁸Sanders, Liman von, a.g.e., ss.120-121.

sonra yapılması emrini vermiştir. Verilen emir üzerine Feyzi Bey 7'nci ve 12'nci tümen komutanları ile durum değerlendirmesi yapma gereği duymuştur. 7'nci Tümen 25-30 kilometre, 12'nci Tümen ise 40 kilometreden fazla yürüyerek cephede yerini almıştır. Tümen Komutanları Albay Halil Bey ile Yarbay Selahattin Adil Bey'in bu yorgun birliklerle yapılacak olan taarruzun felaket ile sonuçlanacağı yönündeki görüşlerinin olması sebebiyle Albay Feyzi Bey taarruzu ertesi sabah saat 04.30 ertelemiştir. Yaşanılan bu olayların üzerine aynı akşam Anafartalar bölgesindeki tüm birliklerin komutasını Liman Paşa, savaş meydanlarındaki ilk büyük başarısını Bingazi'de gösteren sorumluluk sahibi bir subay olan 19'uncu Tümen Komutanı Albay Mustafa Kemal'e vermiştir.¹⁴⁹

Mustafa Kemal'in aldığı bu vazife son derece zor ve mesuliyetli bir görevdir. Böyle bir vazife alan komutan için yapılacak ilk faaliyet karşı kuvvet ve kendi kıtası hakkında malumat edinmektir. Araziyi gözden geçirip, taktik ve stratejik bir plan belirleyerek uygulamaya koymaktır. Fakat Mustafa Kemal bu imkânlardan mahrum olarak saat 01.30'da karargâha varmış, üç saat sonra saat 04.30'da taarruz başlayacaktır. Karşı kuvvet hakkında gerçek bir malumat yoktur. Kuvveti ne kadardır? Nereleri tutmuştur kimse tam olarak bilmemektedir. Taarruz saatinde havada ağarmayacaktır ve Mustafa Kemal'in kendi birlikleri ile telefon irtibatı dahi yoktur. Bu çetin vaziyette işin hakkından gelmek ve mutlaka muvaffak olmakta şarttır.¹⁵⁰

Mustafa Kemal 9 Ağustos'ta 7'nci Tümen solda, 12'nci Tümen sağda aralarında Azmakdere'si olacak şekilde taarruza geçilmesi emrini vermiştir. Yapılan taarruzda 12'nci Tümen İngiliz 9'uncu Kolordusunu geri atamamış, 11'inci Tümenle tesadüf muharebesine tutuşmuştur. Mestantepe yine İngilizlerin elinde kalmış, 7'nci Tümen topçu ve 4'üncü Tümen desteğinden yoksun olarak Asmadere boyunda Avustralyalıların sağ tarafında durmak zorunda kalmıştır. General Birdwood'un, General Baldwin komutasında birleştirdiği beş taburluk kuvvetle Kurt Geçidi üzerine taarruza geçmiştir. Fakat cephenin sarp ve dik olmasının yanında Conkbayırı'nda bulunan Türk birliklerinden gelen yan ateş sebebiyle bu saldırıda başarılı olamamıştır. Anzaklar 6 Ağustos'tan bu yana bir adım

¹⁴⁹Liman Von Sanders, a.g.e., ss.121.

¹⁵⁰Teğmen Mehmet Şevki Yazman, *Bir Subayın Kaleminden Türk Çanakkale Cephaneniz Yoksa Süngünüz Var*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2008, ss. 380.

ilerleyememiş ve bu mınıtkada 8.500 asker kaybetmişlerdir. 10 Ağustos günü Mustafa Kemal'in emriyle 8'inci Tümen, Baldwin Grubu üzerine süngü hücumuna geçmiş ve 3.500 zayıat verdirerek bu grubu Rhodondron (Şahin Sırtı) üzerine geri atmıştır. Anzaklar bugünkü muharebelerde kesin bir mağlubiyet yaşamışlardır.¹⁵¹

12 Ağustos 1915'te çıkarmanın başlamasından bu yana beş gün geçmesine rağmen İngiliz 9'uncu Kolordusu planlanan ileri harekâta hâlâ başlayamamıştır. Türk tarafı bu zamandan faydalanarak takviye kuvvet ve topçu alma imkânı bulmuş, tahkimat yaparak savunmasını güçlendirmiştir. İngilizler ilerlemeye karar verdiklerinde karşılarında aşılması zor bir engel bulmuşlardır. 9'uncu Kolordu ile Anzak birlikleri, güneydeki 8'inci Kolordu ve Fransız birlikleri gibi sıkışıp kalmışlardır. Suvla çıkarmasının beklendiği gibi gelişmeyeceğini anlamak çok zaman almamıştır ve bu durumun aşılması için imkânsız gibi görünse de Fransa'dan gelebilecek yeni kuvvetler konuşulmaya başlamıştır.¹⁵²

3.6. Cephede Diğer Tespit Muharebeleri

Birçok noktadan çıkarma yapan Müttefik Kuvvetleri, Türk birliklerini yanıltmak ve oyalamak için daha önce de denediği gibi cephede aldatma harekâtlarına da başvurmaya devam etmişlerdir. Bunlardan birisi de 6 Ağustos gecesi İngiliz zırhlısının Yunan Teğmen Gruparis komutasında bulunan 300 Rum gönüllüsü ile Saros Körfezine yaptığı çıkarmadır.

İki İngiliz gemisiyle taşınan bu müfreze, Saros Körfezi'nin kuzeyindeki Sazlıdere ile Karaçalı arasındaki bölgede kıyıya çıkarılmıştır. Müfreze, kıyı şeridinde bulunan Keşan Jandarma Taburu'na bağlı kıyı gözetleme postasını geri püskürterek birkaç kilometre içeri kadar girmeyi başarmıştır.¹⁵³

¹⁵¹Maurice Larcher, a.g.e., ss., 138.

¹⁵²Charles F. Roux, a.g.e., ss.175.

¹⁵³Murat Karataş, 2007, ss.103. (İngilizlerin Çanakkale Cephesinde kara harekâtına hazırlanırken, Yunan Gönüllülerini 60 frank aylık vererek taşıt ve ulaştırma gibi işlerle kullandığı da ayrıca bilinmektedir.)

Bu küçük çaplı sızma harekâtı, Saros bölgesinde bulunan Albay Fevzi komutasındaki Türk Süvari birliği tarafından kolayca geri püskürtülmüş ve müfrezedekiler geldikleri gemilere zorlukla binerek çekilmişlerdir.¹⁵⁴ Kaçan müfreze geriye çekilirken Sazlıdere'nin iki yanındaki ormana benzin ve gaz dökerek yakma girişiminde bulunmuştur. Yaşanılan muharebelerde Rumlar, 28 ölü ve 3 tutsak verirken Türk tarafının da kaybı 8 şehit ve 12 yaralı olmuştur.¹⁵⁵

General Hamilton'un planladığı aldatma taarruzları geç kaldığından asıl taarruza etkileri sınırlı olmuş ve istenilen başarıda elde edilememiştir. Hamilton aldatma harekâtlarından beklediği başarıyı sağlayamasa da asıl taarruza olan güveni halâ tamdır.¹⁵⁶

¹⁵⁴İbrahim Artuç, a.g.e., ss.260.

¹⁵⁵Murat Karataş, 2007, a.g.e., ss.103-105.

¹⁵⁶Maurice Larcher, a.g.e., ss., 133.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KİREÇTEPE MUHAREBESİ

(06 -16 AĞUSTOS 1915)

Kireçtepe Muharebelerinin yaşandığı bölgenin coğrafi yapısı, stratejik konumu ve askerî harekât kapsamında tanıtımı ve değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu bölgede meydana gelen muharebelerde yaşanan hadiseler, tarafların durumu, zayıatları, komuta kademesindeki zafiyetler ve sahaya yansımaları ile yapılan plan ve stratejilerin sahada ne gibi sonuçlar doğurduğu, silah ve teçhizat mı yoksa irade sahibi asker ile komutanlarının mı savaş meydanında daha etkili olduğuna değinilmiştir.

4.1. Kireçtepe'nin Coğrafi Yapısı ve Stratejik Konumu

Kara muharebelerinin Çanakkale Cephesinde ilk başladığı tarihlerde Kireçtepe bölgesinde, zaman zaman donanmanın açtığı yoğun top atışlarına maruz kalması ve Suvla Limanı bölgesine çıkarma yapan birliklerle hafif yoğunluklu temasların dışında büyük çarpışmalar yaşanmamıştır. Anafartalar Muharebelerinin başladığı tarihlerde ise Kireçtepe bölgesi muharebelerin ana odak noktası haline almıştır.¹⁵⁷

Kireçtepe; Gelibolu Yarımadasının kuzeyinde Saros Körfezine paralel olarak Ece Limanı'na kadar uzanan dağ ve tepe silsilelerinin merkezinde bulunmaktadır. Dağ silsilesi Büyük Kemikli Burnu'ndan Saros Körfezi sahillerindeki köylere kadar farklı yüksekliklerde devam etmektedir. Kuzey bölgesi savaşları için Ece Limanı hattı son noktayı oluşturmaktadır. Bu hattın sonraki bölgede savaşlara tesir eden önemli olaylar yaşanmamıştır. Kuzey bölgesindeki dağ silsileleri denize paralel uzanmakta olan Karakol Dağları ile başlar, Masırlık Sırtı, Küçük Masırlık-Kapanca ve Ece Limanı batısındaki Kartal Tepe ile son bulmaktadır. Kireçtepe sırtının topografik zirvesi keskin ve dar bir hattın oluşmaktadır. Sırt üzerinde doğal savunma hattı niteliğinde küçük yükseltiler bulunmaktadır.

¹⁵⁷Dr.Albay Suat Akgül, "Harp Cerideleri Işığında Kireçtepe Bölgesi Muharebeleri", 100. Yılında Çanakkale Savaşları Uluslararası Kongresi, *Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları*, Ankara 2017, s.826.

Bu yükseltiler; Büyük Kemikli Burnu'ndan 2200 metre kuzeydoğuda 145 Rakımlı Tepe, bu noktadan 900 metre kuzeydoğuda Karakol Dağı (165 Rakımlı Tepe), Karakol Dağı'ndan 1760 metre kuzeydoğusunda Sivri Tepe (Jephson's Post), bu tepenin 400 metre ilerisinde Kireçtepe Sırtı'nın en yüksek noktası olan Arslan Tepe (Kireçtepe–Bench Mark) bulunmaktadır. Bu noktadan itibaren kuzeydoğuya doğru 450 metre mesafede Kanlı Tepe (Pimple) ve son olarak Kanlı Tepe'nin 500metre ilerisinde Küçük Tepe bulunmaktadır.¹⁵⁸

Kireçtepe sırtı; ortalama 650 kadem¹⁵⁹ yüksekliğe sahiptir ve kuzey sahili boyunca uzanmaktadır. Sırtın kuzey sahili kayalık ve dik uçurumdur. Bitki örtüsü olarak yoğun fundalıklara sahip bir bölgedir. Üç tarafı tepelerle çevrili olan Kireçtepe, bir tarafı denize uzanan vadi arasında kalan düzlük alandır. Bu alan; Anafartalar Ovasına ve Saros Körfezine hâkim, kuzey ile güney kıyıları kayalık ve dik, ağaç bakımından fakir bir bölgedir.

Anzak Kolordusuna bağlı Counterbury Mounted Rifle kıtası personeli Teğmen G.R. Blackett komutasındaki keşif müfrezesi, bir balıkçı gemisiyle Kireçtepe'nin kuzey sırtlarına çıktıktan sonra İsmailoğlu Tepesi'ndeki Türk toplarının mevzilerini anlamak için ovayı geçmişlerdir. Müfreme vazifesini tamamladıktan sonra hareket başlangıç noktasına geri dönmüş, geldikleri balıkçı gemisine binerek Anzak bölgesine intikal etmişlerdir. Bu keşif faaliyeti sonunda Blackett hazırladığı raporda: Kireçtepe'nin su kaynağı olarak zengin olduğunu, bu mıntıkada Türk keşif kolları her ne kadar faal iseler de Anafartalar burnunun kuzeyinde herhangi bir Türk Kuvvetinin bulunduğu dair emare olmadığını bildirmiştir.¹⁶⁰

Bölgeyi çevreleyen tepeleri ele geçirmeden, Anafartalar Ovası'nda ilerlemek ve Çanakkale Boğazına ulaşmak zor ve meşakkatli bir çaba olacaktır. Kireçtepe'nin ele geçirilebilmesi için; Sivri Tepe, Projektör Tepe, Arslan Tepe, Havan Tepe ve Kanlı Tepe gibi yükseltilerin ele geçilmesi gerekmektedir.¹⁶¹

¹⁵⁸Şaban Murat Armutak, "Kireçtepe Sırtı", <https://canakkalemuharebeleri1915.com/genel/muharebe-alani-yer-isimleri/anafartalar/398-kirectepe-sirti>. (Erişim Tarihi:8.09.2020)

¹⁵⁹1 kadem, yarım arşına eşittir. 1 arşın=0,68 m. 650 kadem=325arşın=221 m. Kireçtepe'nin ortalama yüksekliğidir. <https://www.denizcilikbilgileri.com/denizcilikte-mesafe-olculeri>, (Erişim Tarihi:18.12.2021)

¹⁶⁰General C.F. Aspinal Oglander, a.g.e., ss.143-145.

¹⁶¹İhsan Pala vd., *Kireçtepe ve Yakın Bölgesi Savaşları Norfolk Olayı*, Favori Reklam Ltd.Sti, Çanakkale 2012, ss.10-16.

Bu harekât için ise; 10'uncu İrlanda Tümeni'nin 30'uncu ve 31'inci tugaylarıyla, 11'inci İngiliz Tümenine bağlı 34'üncü Tugaydan toplam beş taburluk bir kuvvetin Kireçtepe'ye taarruz etmesi kararlaştırılmıştır.¹⁶²

İtilaf Kuvvetleri için sarp ve kayalık olan Arıburnu hattını aşmaktansa, Büyük Kemikli Burnu'ndan Ece Limanı'na kadar olan bölgeye hâkim Kireçtepe Sırtlarını aşarak, Eski İstanbul yoluna (examil) ulaşmak her açıdan daha kolay görünmüştür. Muharebelere büyük yön verebilecek olan Kireçtepe bu kadar öneme haiz iken mayıs başından beri sadece seyyar jandarma birlikleri tarafından tutulmuştur.¹⁶³

4.2. Kireçtepe'de Bulunan Türk Birlikleri ve Faaliyetleri

Kireçtepe bölgesinde konuşlu iki müfreze bulunmaktadır. Bu müfrezeler; Tayfur bölgesinde bulunan 4'üncü Süvari Alayı ve Anafartalar bölgesinde bulunan Anafartalar Müfrezesi'dir. Müfrezeler sorumluluk sahalarındaki kıyı bölgelerinin gözetlenmesine önem vermiş, kritik bölgeleri ileri karakollarla kıyılara hâkim tepeleri de bölük seviyesinde birliklerle tutmuştur. İhtiyatlarında kalan birlikleri ise kıyıya çıkartma yapacak İtilaf birlikleri durdurmak ve taarruz edebilmek maksadıyla kademeli olarak tertiplemişlerdir. 5'inci Ordu Komutanlığı'nın ağustos ayı başlarındaki değerlendirmesine göre; Suvla Limanı'nın doğusunda bulunan Tuzla Gölü'nün yaz aylarında kurumaya başlaması çıkarma için geniş ve düz bir alan yaratmaktadır. Bunun yanında Arıburnu Cephesinde, Anzak Kolordusunun artan faaliyetleri sonucunda bu bölgeden Conkbayırı ve Koca Çimen Tepesi'ne geçme olasılıkları da değerlendirilmiştir. İngilizlerin Conkbayırı ve Koca Çimen bölgesine icra edeceği taarruzla eş zamanlı olarak Suvla Limanı bölgesine de çıkarma yapma ihtimalleri hesaba katılan senaryolar arasında yer alıyordu. Belirtilen sebeplere istinaden Kuzey Grubu'nun kuzey kanadına bitişik olarak kurulan Ağıldere bölgesi ve buranın kuzeyindeki Anafartalar Müfrezesi ile daha kuzeyde bulunan süvari kuvvetlerinden oluşan

¹⁶²Em.Kur.Albay Turhan Seçer, a.g.e, ss.226.

¹⁶³F. Zerrin Günel, "Kireçtepe Muharebelerinde Mustafa Kemal Atatürk'ün Rolü: Gececeksiniz." <https://dergipark.org.tr/>, 2017, ss.12, (Erişim Tarihi:15.12.2019)

Tayfur Müfrezesi komutanlarına olası çıkarmalara karşı dikkatli ve uyanık bulunulmasına dair emir ve talimatlar verilmiştir.¹⁶⁴

5'inci Ordu yapılanmasında haziran ayından itibaren Kuzey Grubu emir komutasında bulunan Anafartalar Bölge Komutanlığı'nın başında; Alman Yarbay Willmer ve Kurmay Başkanı Binbaşı Haydar Mehmet Alganer bulunuyordu. Yarbay Willmer, 18 Haziran 1915 tarihinde Mustafa Kemal'in ısrarları üzerine kurulan Anafartalar Grubu Komutanlığı'na atanmıştır. Daha Önce bu görevi yapmakta olan İrfan Bey, 33'üncü Piyade Alay Komutanlığı'na verilmiştir.¹⁶⁵

Anafartalar Müfrezesi tarafından Çamlıtekke Karargâhı, muharebelerin idare merkezi olarak kullanılmıştır. Çamlıtekke karargâhı, Ece Ovası ile Anafartalar Ovası arasındaki dağ silsilesinin Ece Ovası'na bakan tarafında bulunmaktadır. Çanakkale Savaşları'nda Çamlıtekke Karargâhı savaşın seyrini değiştiren birçok olaya sahne olmuştur. Bu karargâh başlangıçta, Anafartalar Müfrezesi ve bağlı üç taburun idare yeridir ve akabinde Anafartalar Grup Komutanlığı karargâhı olmuştur. Anafartalar Grup Komutanı Feyzi Bey'in görevden alınarak Mustafa Kemal'in yerine getirildiği yerde burasıdır. Ayrıca Mustafa Kemal'in Conkbayır'ı Muharebelerinde gazi unvanını kazandığı hadisede kırılan saatini Liman Paşa'ya hediye ettiği, Liman Paşa'nın da kendi saatini verdiği tarihi olayın yaşandığı karargâhtır. Mustafa Kemal'in 10 Aralık'ta Çanakkale Cephesinden ayrılmasından itibaren İtilaf Devletlerinin tahliyesine kadda Fevzi Paşa (Çakmak) tarafından kullanılmıştır.¹⁶⁶

Willmer, temmuz ayında Tuzla Gölü kuruyunca yaklaşık 1800 kişilik bütün kuvvetlerini sahil hattına yerleştirmiştir. Fakat daha sonra bu sayıda bir birlikle yapılacak çıkarmayı önlemenin imkânsız olduğu kanısına vararak iki grubu ileri karakol kuvveti olarak sahile yakın bırakmıştır. Bu karakolların birini on metre rakımlı Softa Tepe'ye diğerini altmış metre rakımlı Lalababa Tepesine yerleştirmiştir. İleri karakol kuvvetlerinin asıl amacı

¹⁶⁴Dr.Albay Suat Akgül, a.g.e., ss.828-829.

¹⁶⁵F.Zerrin Günel, a.g.e., ss.14.

¹⁶⁶Muzaffer Albayrak, "Çamlıtekke Karargâhı ve Anafartalar Grubu Üzerine Notlar" <http://www.geliboluyuanlamak.com/>, 2011, s. 1-4. (Erişim Tarihi: 21.12.2019)

kuzeydeki Bolayır bölgesinden takviye birlikler gelene kadar sahil hattında çıkarma birliklerini oyalamak ve tutunabildiği kadar tutunmaktır.¹⁶⁷

6 Ağustos günü Anafartalar'a Müttefik Kuvvetler asker çıkarmaya başladığında Müfrezenin sorumluluk bölgesinde; Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu, Bursa Seyyar Jandarma Taburu, 31'inci Alay 2'nci Tabur ve 32'nci Alay 1'inci Taburu bulunuyordu. 6/7 Ağustos gecesi 32'nci Alay'ın 1'inci Taburu takviye olarak Willmer tarafından Asmalı Dere mevkiine gönderilmiştir ve Anafartalar Müfrezesi ile bağılılığı kalmamıştır.¹⁶⁸ Yarbay Willmer'in, verdiği emirle de Kireçtepe ve Kemikli bölgesinin sorumluluğu Gelibolu ve Bursa Seyyar Jandarma taburlarına verilmiştir.¹⁶⁹

Yüzbaşı Hasan Tahsin'in emir komutasında bulunan Bursa Seyyar Jandarma Taburu; 1'inci Bölük Büyük Kemikli bölgesinde, 2'nci Bölük Softatepe bölgesinde, 3'üncü Bölük Mestantepe bölgesinde, 4'üncü Bölük Kanlıdere bölgesinde ihtiyatta olacak şekilde kıyı gözetleme görevine başlamıştır.¹⁷⁰ Özellikle geceleri gözetleme ve dinlemeye büyük önem verilmiştir. İhtiyatta bulunan 4'üncü Bölük geceleri Softatepe'de bulunan 2'nci Bölüğü takviye edip, Tuz Gölü'nün denizle olan bağlantı kanallarını açarak göle su girmesini sağlamıştır.¹⁷¹

Kireçtepe bölgesinde bulunan diğer jandarma birliğide Yüzbaşı Kadri emir komutasında bulunan Gelibolu Seyyar Jandarma Taburudur. Taburun 3'üncü bölüğü Ece Limanı bölgesinde, 2'nci Bölüğü Kapanca Bölgesinde, ihtiyatta bulunan 1'inci ve 4'üncü bölükler tabur karargâhı olan Turşun Köyü'nde bulunuyordu. Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu; 5 Ağustos 1914'te seferberliğini tamamlayarak 18 Ağustos 1914'te Gelibolu Yarımadası'ndaki görev yerine gelmiş, akabinde kıyı gözetleme ve örtme görevine başlamıştır. Taburun mevcudu 872 personel ve 91 hayvandır. Bu tarihlerde boğazın

¹⁶⁷Alan Moorehead, a.g.e.,ss.347-348.

¹⁶⁸Muzaffer Albayrak, 2011, a.g.e., ss. 5.

¹⁶⁹Aziz Elbas, *Çanakkale Savaşlarında Bursa Seyyar Jandarma Taburu*, Akmat Akınoğlu Matbaacılık, Bursa 2014, ss.44-45. (Enver Paşa bu iki taburla ilgili: "Anafartalar'da düşman çıktı, 10 bin tüfeklisine karşılık 800'er mevcutlu Bursa ve Gelibolu Seyyar Jandarma Taburları düşmanı durdurdular. Gerçi bu taburlar eridi. Fakat vatanın kalpgahı emindi" demiştir.)

¹⁷⁰Hüseyin Işık, *Çanakkale ve İstiklal Savaşlarında Türk Jandarması*, J.Gn.K.Basımevi, Ankara 1974, ss.15.

¹⁷¹Aziz Elbas, a.g.e., ss.19.

savunulmasından sorumlu 9'uncu Tümen tarafından Karaçalı, Bakla Burnu ve Despot Limanı-Saz Limanı arası bölgenin sorumluluğu 27'nci Piyade Alayı ile Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu'na verilmiştir.¹⁷²

Seddülbahir ve Arıburnu'ndan 25 Nisan sabahı saat 05.05'te Müttefik Kuvvetlerin 19 gemiyle başlattığı çıkarma harekâtını ilk bildiren birlik, Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu olmuş ve savaşın sonuna kadar yarımada görevine devam etmiştir.¹⁷³

4.3. Kireçtepe'de 6 Ağustos 1915 Günü Muharebeleri

Turşun'da bulunan Gelibolu Seyyar Jandarma Tabur Komutanlığı Karargâhı tarafından Kireçtepe hatlarında bulunan bölük komutanlarına; İtilaf Kuvvetlerinin bu gece daha fazla faaliyet içinde olduğu, bu hareketlilik neticesinde mıntika ihtiyatı taburun Ağıldere Mıntika Komutanlığı emrine verildiği bildirilmiştir. Bu gece efradın siperlerde uyanık bulunmaları ve en ufak saldırı ve taciz vuku bulduğunda tabur karargâhına bildirilmesi emredilmiştir.¹⁷⁴

Verilen bu ikaz emriyle Anafartalar mıntikasına İngiliz birliklerinin ihraca başladığı Türk birlikleri tarafından anlaşılmıştır. Aynı saatlerde Müfreze karargâhının bulunduğu Çamlıtekke'den Gelibolu Sey. J. Taburu'na kemiklilere çıkarma yapıldığı, piyade muharebesinin devam ettiği ve sorumluluk mıntikalarının takviye edilmesi gerektiği emir buyrulmuştur.¹⁷⁵

35'inci Alay Komutanı Ali Abbas, ezana müteakip gelen İtilaf savaş gemisin öğleden sonra saat 5.00'te kendi bölgesinden ayrıldığını, tahkimata devam ettiklerini ve arza şayan bir vukuat olmadığını bağlı olduğu 12'nci Tümen Komutanlığı'na bildirmiştir.¹⁷⁶

¹⁷²Hüseyin Işık, *I.Dünya Savaşında Seyyar Jandarma Birlikleri*, Jandarma Basımevi, Ankara 1999, ss.112.

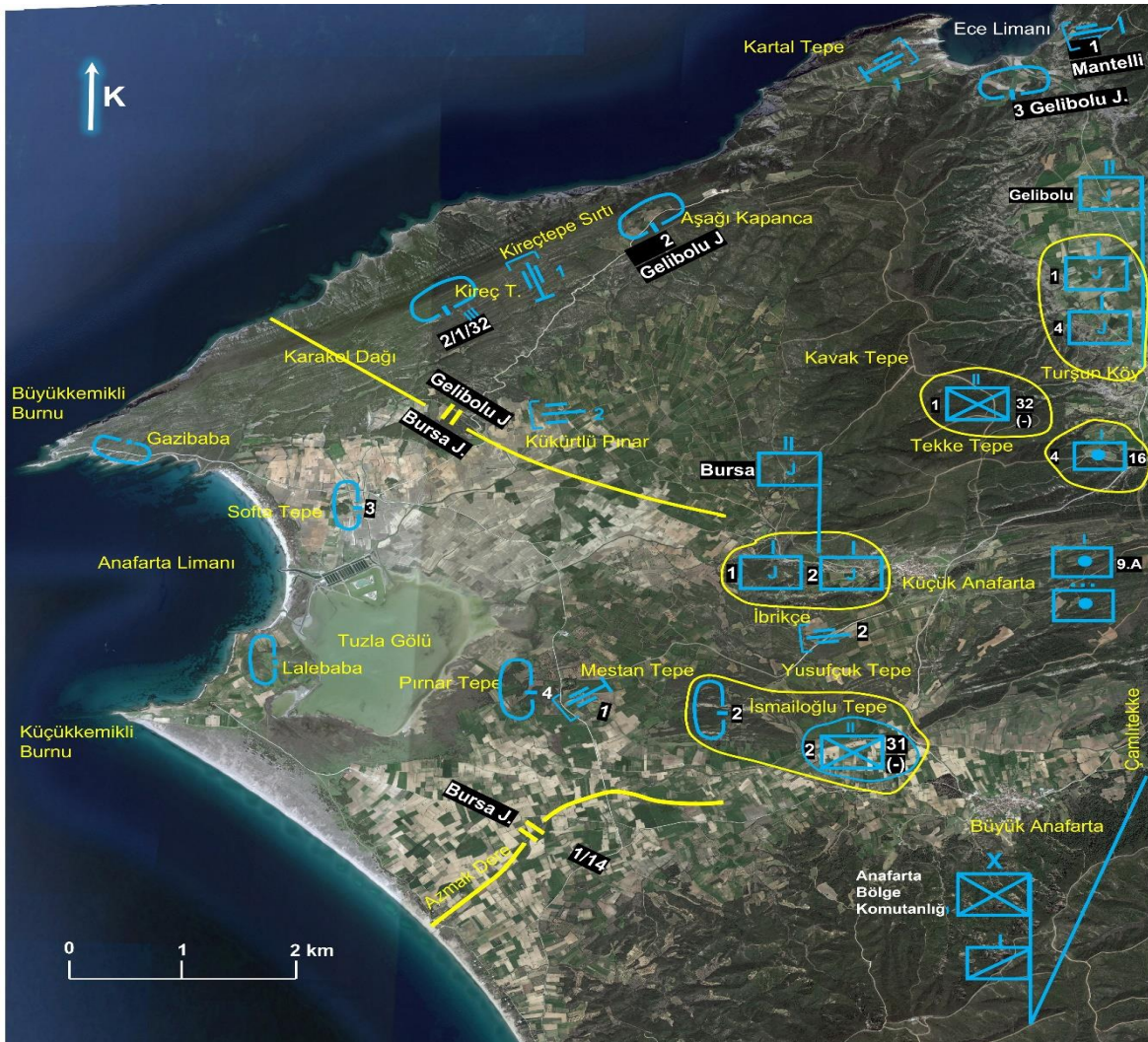
¹⁷³Dr.Albay Suat Akgül, a.g.e.,ss.827.

¹⁷⁴ATASE Arşivi, Kls 5776, Dos. H1, F. 001-21.

¹⁷⁵ATASE Arşivi, Kls 5776, Dos. H1, F. 001-22a.

¹⁷⁶ATASE Arşivi, Kls 4863, Dos. H12, F. 001-12a.

Anafartalar Müfrezesi Komutanı Yarbay Willmer, 6 Ağustos günü Lalababa Tepesinde bulunan birlikleri denetlemeye gittiği esnada Anzak cephesindeki şiddetli topçu atışlarını duymuştur. Temmuz sonundan buyana beklenen çıkarma harekâtının başladığını bu bölgedeki incelemeleri esnasında farketmiştir. Aynı gün Anzak cephesine göndermiş olduğu taburu geri çekmek için Liman Paşa'dan izin istese de kabul görmemiştir. Suvla Körfezi ve çevresindeki bölgeyi tutabilmek için yaklaşık 3000 kişilik birlikle muharebenin ilk günlerinde yalnız kalmıştır.¹⁷⁷



Harita 1. 6 Ağustos 1915 günü Anafartalar Müfrezesinin, Anafartalar Ovasındaki tertiplenmesini gösterir harita.

¹⁷⁷Alan Moorehead, a.g.e., ss., 349.

6 Ağustos gecesi, Gökçeada'dan çıkarma gemilerine bindirilen 11'inci İngiliz Tümeni, aynı gün saat 22.00'de Suvla Koyu'nun güneyinde bulunan Küçük Kemikli Burnu civarına dört taburunu çıkarmıştır.¹⁷⁸

Suvla Limanı'na çıkarılan İngiliz birlikleri, Willmer'in üç taburu ve Esat Paşa'nın sağ cenahında savunma hattında bulunan 19'uncu Tümen'e bağlı birliklere baskın tarzında taarruza geçmiştir.¹⁷⁹

Anafartalar'da karaya ihraç olan İngiliz birliklerinin ilk çıkarma sonrası karadaki hareketlerine bakılacak olursa; Manchester Alayı (Manchester Regiment) 11'inci (İkmal) Tabur'u, 6 Ağustos'ta Lalababa'dan açılan yoğun ateş altında Anafartalar sektörüne çıkmıştır. Binbaşı Bates'in komutasındaki bir müfreze Lalababa istikametinde taarruza geçmiştir. Bu taarruz esnasında Binbaşı Bates el bileğinden ve karnından vurularak ölmüştür. Birlikler yorgunluk ve susuzluktan daha fazla ileri gidememiş fakat kuzey yamaçları Saros Körfezine kadar emniyete almayı başarmışlardır. 34'üncü Tugay'ın geri kalanının da tepeye çıkmasına müteakip sahile geri dönmüşlerdir.¹⁸⁰

11/Manchester kıtası daha sonra Kireçtepe sırtlarındaki Türk ileri postalarına yönlendirilmiştir. Sahil boyunca giden yolun ve karanlığın yardımıyla liman etrafındaki harekâtı hiçbir karşılık görmeden gelişmiştir. Limanın kuzey burnunda bulunan iki Türk Postası, gönderilen bir bölükle fark edilmiş ve İngiliz Taburu'nun tamamı Kireçtepe Sırtları'na tırmanmaya başlamıştır. Burada bulunan Türk Karakolu'nun mukavemet göstermesiyle ilerleyişleri yavaşlayarak esas mevzilerine geri çekilmeye başlamışlardır. İleri harekâtları güçlüğü uğrayıp kayıplar verseler de Büyük Kemikli Burnu'ndan iki mil doğuda bir mevzi elde etmeyi başarmışlardır.¹⁸¹

¹⁷⁸Muzaffer Albayrak, 2015, a.g.e., ss.37.

¹⁷⁹Maurice Larcher, a.g.e., ss.,134.

¹⁸⁰Ray Westlake, *Çanakkale'de Savaşın İngiliz Alayları* (Çev: Yusuf Serdar Demirtaş), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019 ss. 348.

¹⁸¹Murat Karataş, *Çanakkale Muharebeleri'nde Gelibolu Jandarma Taburunun Kireçtepe'deki Rolü* (6-17 Ağustos 1915), *Osmanlıdan Cumhuriyet'e Jandarma*, Berikan Yayınevi, Ankara 2018, ss. 544.

Galler Prensesi Alexandra'nın Hassa Yorkshire Alayı (Alexandra Princess Of Wales's Own Yorkshire Regiment) 6'ncı (İkmal) Taburu'nun; "A" ve "B" bölükleri de aynı gün 25 subay, 750 er ve erbaş ile Küçük Kemikli Burnu'nun güneydoğusundaki "B" sahiline çıkarak saat 23.00'te Lalababa üzerine taarruza geçmiştir. Bu taarruz yeni kurulan 9'uncu Kolordu birliklerinin yaptığı ilk taarruzdur. Binbaşı Shanon komutasındaki "C" Bölüğü Küçük Kemikli Burnu'daki Türk mevzilerine doğru ilerlemiştir. "D" Bölüğü de Tuzla Gölü istikametinde ilerleyerek bir karakol hattı oluşturmuştur. Taburun "A" ve "B" bölükleri emirle sadece süngü kullanarak tepe üzerine doğru ilerlemiştir. Türk mevzilerinin çoğu dağılmış fakat bazı Türk Askerleri siperlere gizlenerek ilerleyen birliğe tekrardan saldırıya geçmiştir. "C" Bölüğü Küçük Kemikli Burnu'nda bulunan Türk birliklerini püskürterek Lalababa'ya doğru ilerlemeyi başarmıştır.¹⁸²

Bu bölgede gözetleme yapan bir mangalık Türk birliğinin geri çekilmesinden sonra Lalababa Tepesine doğru ilerleyen Yorkshire askerlerinden oluşan birlik ilk direnişle karşılaşmıştır. Havanın ağrmasına kadar sadece süngülerini kullanma emri alan bu birliğin üçte birlik kuvveti ve üç subayı dışında bütün subayları vurulmuştur. Geri kalan kuvvetler gece yarısına doğru Türk birliklerini geri püskürterek Lalababa Tepesini ele geçirmişlerdir.¹⁸³ Tepeyi ele geçiren birlik "A" sahiline bakan yamaçtan aşağıya hücum eden Türk birliklerini Softatepe'nin kuzeydoğusuna sürmüştür. Bugünkü muharebelerde birlik; 16 subay, 250 er ve erbaş zayıat vermiştir. Lalababa Tepede 32'nci Alay'ın 2'nci Bölüğünün vaktinde mevzi tutmaması ve İngilizlerin adı geçen yere çok sayıda asker çıkarması, topçunun gece olması nedeniyle himaye edememesi, Türk birliğinin karşısında bulunan kuvvetin bir tümenden fazla olması gibi sebeplerle Lalababa Tepesi kaybedilmiştir.¹⁸⁴

Lalababa Tepesi'ne yapılan taarruza katılan Galler Prensi'nin Hassa Batı Yorkshire Alayı (Prince Of Wales's Own West Yorkshire Regiment) 9'uncu (Hizmet) Taburu'da; 6 Ağustos günü "K5" ve "K6" layterleri ile saat 22.00'de "C" sahiline çıkarak 6'ncı Yorkshire'ı desteklemek üzere ilerlemiştir. Birliğin harp ceridelerine göre "B" ve "A" bölükleri ile "D" ve "C" bölükleri, engebeli kumul sahadan yavaşça ilerlemişler ve bu yol

¹⁸²Ray Westlake, a.g.e. ss.83.

¹⁸³Alan Moorehead, a.g.e., ss., 350.

¹⁸⁴Aziz Elbas, a.g.e., ss.89.

hattı boyunca 10 Türk keskin nişancısını süngülemiştir. Birlik, karanlık havada bilmediği bir arazi kesiminde ilerlerken Türk kuvvetlerinin sahile kadar inmeyi başaran unsurlarının arkadan açtıkları ateş ile büyük bir kargaşa yaşamıştır. Bu saldırı sonucunda Yüzbaşı Hare ölmüş, Üsteğmen Worsnop ölümcül yara almıştır. Kraliyet Inniskilling Silahendazları (Royal Inniskilling Fusiliers) 5'inci İkmal Taburu ise; 25 subay, 750 er ve erbaş ile Gazibaba'da karaya çıktıktan sonra 31'inci Tugay'dan ayrılarak, Lalababa'nın batısındaki mevzilerde ihtiyatta beklemiş ve bu harekâta destekte bulunmuştur.¹⁸⁵

İngilizlerin ele geçirdikleri bu tepede günümüzde İngiliz Lalababa Mezarlığı bulunmaktadır. Lalababa'yı ele geçiren İngiliz 32'nci Tugayı'ndan iki bölük, 34'üncü Tugay'ın "A" (Anafartalar Limanı) kıyısına çıkmasını beklemiştir. Böylelikle İngilizler çekilen Türk birliklerini takip şansını kaybetmiştir. İngilizler iyi sevk edilmiş bir çıkarma harekâtıyla kolayca Lalababa'yı ele geçirseler de bu başarılarından öteye çok da gidememişlerdir. Bir sonraki hedef olarak da 32'nci Tugay ve 33'üncü Tugay'dan iki tabur ve 34'üncü Tugay'dan üç tabur tarafından düzenlenecek ortak bir harekâtle Softatepe'yi ele geçirmeyi seçmişlerdir.¹⁸⁶

Suvla Limanı'nın kuzeyinde bulunan Büyük Kemikli Burnu'na çıkan İngiliz birlikleri de Softatepe'ye yönelerek taarruza geçmiştir. Bursa Seyyar Jandarma Tabur Komutanı Binbaşı Hasan Tahsin'in verdiği bilgiye göre; Lalababa Tepe'ye karşı kuvvet asker çıkarmaya başlamıştır. Gölün kanalını açmaya memur erat ile Softatepe'deki küçük karakol eratının karaya çıkan birliklerle muhaberebeye başladığıda ayrıca ileri karakol komutanlığından alınan bilgiyle teyit edilmiştir. Tahsin Bey ihtiyattaki iki bölük ile derhal Softatepe'ye harekete geçmiştir.¹⁸⁷

Bursa Seyyar Jandarma Taburu, saat 03.00'e kadar İngiliz birliklerine karşı inatla direnerek hem zayıf verdimiş hem de ilerleme imkânı vermemiştir. İngiliz 11'inci Tümeni

¹⁸⁵Ray Westlake, a.g.e. ss.67-186.

¹⁸⁶General G.S. Patton, ss. 132. (Küçük Kemikli Burnu güneyinde tespit edilen genel olarak "Yeni Sahil" denilen, güneyden kuzeye doğru "A, B, C" olarak kodlanan çıkarma noktalarıdır.)

¹⁸⁷Aziz Elbas, a.g.e., ss.86.

6 Ağustos gecesi Suvla Koyu'nda karaya çıkmayı başarmıştır ama ilerleme imkânı bulamamıştır.¹⁸⁸

Manchester Taburu'nun sol cenahtan gerçekleştirdiği başarılı harekât dışında Softatepe hattında işler yolunda gitmemiştir. Softatepe'ye taarruz etmesi planlanan birlikler tepenin yerini dahi bulamamıştır. Türkler ay ışığında, İngilizlerin beyaz pazı bantlarının kolayca görülmesi sayesinde etkili ateş açabilmişlerdir. General Sitwell'in saat 04.00'te tugayına bağlı altı takımını Softatepe'ye gönderdiği harekât neticesinde de yanlış tepeye taarruz edilmiştir ve Softatepe'nin 400 metre daha kuzeyde olduğu daha sonra anlaşılmıştır. Çıkartma yapılan bir diğer nokta olan Gazibaba üzerine hücum etmesi planlanan 11'inci Manchester'dan bir taburda, Kireçtepe sırtındaki kuvvetli direnişe rağmen Büyük Kemikli Burnu'nun üç kilometre doğusuna kadar ilerledikten sonra Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu'na bağlı bir bölük tarafından durdurulmuştur. Böylelikle General Sitwell komutasındaki 34'üncü Tugay'ın tek başarısı da burada sona ermiştir.¹⁸⁹

Anafartalara İngiliz birliklerinin çıktığı anlarda Saros'da bulunan Bolayır İskeleyi'nde de hareketlilik yaşanmıştır. Saros Körfezine kıyısı olan Bolayır altlarına gelen İtilaf savaş gemileri öğleden sonra saat 5.00'te bölgeden ayrılmıştır. Bölgede bulunan 2'nci Topçu Alayı'nın 4'üncü Bataryası Telli Tabya doğusundaki mevziye ve 5'inci Bataryanın 1'inci ve diğer takımları Meşelik Sırtlarında hazır olan mevzilere girmişlerdir. 6 Ağustos günü İtilaf donanmasının Saros Grubu'nun kuzey ve güney kanatlarına yaptığı şiddetli tespit hücumları Saros Grup Komutanı Ahmet Bey tarafından 12'nci Tümen Komutanlığına bildirilmiştir.¹⁹⁰

Gökçeada'daki genel karargâhında bulunan Hamilton, çıkarmada yaşanan hadiselerden uzun süre haber alamamıştır. Hamilton'un saat 02.00'da aldığı ilk raporda "A"

¹⁸⁸Muzaffer Albayrak, 2015, a.g.e., ss.38.

¹⁸⁹General G.S. Patton, a.g.e ss. 133-134.

¹⁹⁰ATASE Arşivi, Kls 4863, Dos.H12, F.001-12a.

kıyısındaki hafif makineli tüfek seslerinin şimdi kesilmiş olduğu, “B” kıyısında ise tam bir sessizlik yaşandığı bildirilmiştir.¹⁹¹

6/7 Ağustos gecesinde şiddetli muharebelerin yaşandığı Anafartalar bölgesinde bulunan Willmer, kıyı gözetleme birlikleri ve yaklaşık 1.000 kişiden oluşan ana kuvvetlerini sık çalılık araziden geçirerek Küçük Anafartalar Ovası’na doğru geri çekmiştir. İngiliz birliklerinin sahili çevreleyen sırt hatlarını alabilecek üstünlükte olmalarına rağmen kıyıdan birkaç kilometre içeride ovada beklemeye başlamaları, bu yaşanan geri çekilmenin çok daha fazla askeri olan İngiliz Kuvvetlerinin baskısından kaynaklanmadığını göstermiştir. İngiliz birliklerinin ise; Bolayır bölgesinden Anafartalar’a takviye için gönderilen 7’nci ve 12’nci tümenlerin 7 Ağustos günü öğleden sonra varabildikleri bilindiğine göre yirmi dört saatlik bir harekât avantajını değerlendiremedikleri görülmektedir.¹⁹²

4.4. Kireçtepe’de 7 Ağustos 1915 Günü Muharebeleri

Anafartalar Bölge Komutanı Yarbay Willmer tarafından 7 Ağustos sabahı Kuzey Grup Komutanlığına bildirilen raporda; sorumluluğunda olan cephesinin geniş olması ve kuvvetinin azlığı sebebiyle Büyük Kemikli ve Softatepe’nin boşaltıldığını, Mestantepe’nin elde tutulmaya çalışıldığını bildirmiştir. Kireçtepe’ye doğru ilerleyen İngiliz birlikleri Türk savunma hattının kuzey kanadı için tehdit oluşturmaktadır ve bazı İngiliz birlikleri Pırnartepe’ye doğru ilerlemeye başlamıştır. Gelibolu Seyyar Jandarma Tabur Komutanı Yüzbaşı Kadri Kireçtepe’de bir buçuk bölüklük kuvvetle direnişine devam etmektedir. Kuzey Grup Komutanı aldığı bu rapor üzerine Tayfur’da bulunan süvari alayının iki bölüğünü Willmer emrine gönderilmesi talimatını vermiş ve durumun ciddiyetini 5’inci Ordu Komutanlığına bildirmiştir.¹⁹³

¹⁹¹Genelkurmay, *Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1914-Ocak 1916)*, 2014, ss.198-199.

¹⁹²Carl Mühlman, a.g.e., ss.134-135.

¹⁹³Genelkurmay, *Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1914-Ocak 1916)*, 2014, ss.201.

İngiliz 9'uncu Kolordu kuvvetleri 7 Ağustos sabahı Lalababa ve Karakol Dağı hizasında Tuzla Gölü'nün kenarını tutmuştur. İngiliz çıkarması başlangıçta başarılı bir seyir izlese de yeni tertip edilen 9'uncu Kolordu askerlerinin Anzaklar kadar savaş tecrübelerinin olmaması ve ne yapacakları konusunda bir fikirlerinin olmamasından dolayı harekât başarısı daha ileriye gidememiştir. General Stopford, doğu yönünde yapacağı harekâtı kuzeye karşı örtmek için Kireçtepe'yi almaya karar vermiştir. İngiliz 10'uncu Tümeni bu vazife için görevlendirilerek Kireçtepe istikametine ve eş zamanlı olarak Hammersley Tümeni İsmailoğlu Tepesi'ne taarruz için harekete geçmiştir. Tuzla Gölü'nün güneyine çıkan ve tertiplenmesini yapan 9'uncu İngiliz Kolordu'su deniz ile göl arasındaki dar toprak alandan 10'uncu Mahon Tümeni'ni gölün kuzeyine geçirmek için çok zaman harcamıştır.¹⁹⁴

Anafartalar Limanı'na daha evvel yapılan çıkarmalar da yaşanan sorunlar ve liman bölgesinde asker mevcudunun artması üzerine Binbaşı Unvin, General Stopford'u liman içine daha fazla çıkarma yapmaktan vazgeçirmek için 7 Ağustos sabahı saat 04.00'te Jonquil gemisine gitmiştir. Binbaşı Unvin'in çabalarıyla planda değişiklik yapılmıştır ve bu değişiklik kıtaların karaya çıkışının biraz gecikmesine sebep olmuştur.¹⁹⁵

Tümgeneral Hammersley komutasında bulunan 11'inci İngiliz Tümeni'nin harekât planına göre; Lalababa ile Gazibaba'da bulunan Türk ileri karakolları emniyet altına alınmak suretiyle kuzeydoğu yönünde kıyı boyunca uzanan Kireçtepe Sırtı ile bir köprübaşı oluşturulması sağlanacaktır. 32'nci Tugay Lalababa'yı ele geçirdikten sonra 34'üncü Tugay ile Gazibaba ve çevresindeki tepelere hâkim olunacak ve akabinde Pırnartepe ile İsmailoğlu Tepesi'ne taarruz edilecektir. Pırnartepe ile İsmailoğlu Tepesi'nde bulunan Türk toplarının Koca Çimen Tepesi'nde bulunan İngiliz birliklerine karşı kullanılmasını önlemek ve Anafartalar Limanı'ndaki köprübaşını emniyete almak için bu tepelerin gün doğmadan sürpriz bir baskınla ele geçirilmesi 9'uncu Kolordu için büyük önem taşımıştır.¹⁹⁶

Gelibolu Seyyar Jandarma Tabur Komutanı Yüzbaşı Kadri, gelişen bu durum üzerine aynı gün 1'inci Bölüğünü Ece Limanı'nda bulunan 3'üncü Bölüğün ihtiyatını teşkil etmek

¹⁹⁴Ruşen Eşref, *Çanakkale de Savaşanlar Anlatıyor*, Örgün Yayınevi, İstanbul 2006, ss. 276-283.

¹⁹⁵Stephen Chambers, *Anafartalar Ağustos Taarruzu*, a.g.e., 2015a, ss.65.

¹⁹⁶General G.S. Patton, a.g.e., ss. 136-138.

üzere Ece Limanı'na göndermiştir. Turşun'da bulunan 4'üncü Bölüğü de Masırlıkları takviye etmek üzere görevlendirmiştir. Kendisi de gelişen durumu tespit ve muharebeyi bizzat yönetmek üzere merkezde bulunan 241 Rakımlı Tepe'ye hareket etmiştir.¹⁹⁷

Yüzbaşı Kadri'nin Anafartalar Bölge Komutanlığı'na 7 Ağustos sabahı verdiği bilgiye göre Büyük Kemikli gece baskınında sükût etmiştir. Elindeki bir bölük ile Kireçtepe'de bulunan Kadri Bey, İngiliz birliklerinin Kireçtepe'ye ilerleyeceği endişesiyle Ece Limanı'ndan bir takımı takviye olarak istemiştir. Kemikli'de bulunan Bursa Jandarma Taburu'na bağlı bir bölük perişan halde Kireçtepe'ye çekilmiş ve bir manga asker Kireçtepe'ye iltica etmiştir. Masırlık'ta bulunan bir takımın takviye için Kireçtepe'ye geldiği birlikler arası yazışmalardan anlaşılmaktadır. 7 Ağustos sabahı geri çekilmeye teşebbüs eden Bursa Jandarma Taburu askerleri, Gelibolu Jandarma Taburu tarafından cepheye geri döndürülmüştür. Kireçtepe'de muharebeler saat 09.00 civarında tekrar başladığında birliklere çekilme zarurieti durumunda ilk savunma hattının İsmailtepesi ve ardından Koca Çimen Tepe olacağı bildirilmiştir.¹⁹⁸

İngiliz birlikleri devam eden muharebelerde Büyük Kemik Burnu hattından mitralyöz ateşi altında ilerlemeyi başarmıştır. Büyük Kemikli bölgesinde karaya çıkan İngiliz birlikleri Softatepe'ye, Pınartepe'ye ve Tuzla Gölü istikametlerinden Kireçtepe ve Anafartalar bölgesine yönelmişlerdir.¹⁹⁹

Karaya ihraç sonrası belirtilen istikametlerde ileri harekâta geçen İngiliz birliklerinin hareket ve faaliyetlerine bakılacak olursa; Prens Victoria'nın (Kraliyet İrlanda) Silahendazları (Princess Victoria's Royal Irish Fusiliers) 5'inci (İkmal) Taburu 7 Ağustos gecesini saat 04.30'da muharebelerin devam ettiği esnada Anafartalar bölgesi "C" sahiline çıkmıştır. Birliğin karaya çıkması esnasında geminin çok yakınlarına Türk uçağı tarafından iki bomba atıldığı taburun harp ceridelerinde yazmaktadır. "C" sahiline çıkan birlik topçu ateşi altında Lalababa istikametinde ilerlemiştir. Pınartepe'ye yapılan başarılı taarruzu destekleyen birlik, Softatepe istikametinde ilerleyişine devam etmiştir. Tuzla Gölü'nden

¹⁹⁷Dr.Albay Suat Akgül, a.g.e, ss.838.

¹⁹⁸ATASE Arşivi, Kls. 4863, Dos. H12, F.001-12a.

¹⁹⁹ATASE Arşivi, Kls. 5776, Dos. H1, F.001-22a.

dizlerine kadar çamurluk alanda bata çıka ilerleyen birlik, yoğun topçu ateşine maruz kalarak pek çok zayıat vermiş ve istikamet değiştirerek Küçük Anafartalar Ovası'na yönelmiştir. Çalılıklar arasında saklanan Türk keskin nişancıları nedeniyle birliğin zayıatı artsa da saat 20.00'da Pınartepe'yi ele geçirmiştir. Pınartepe'de Türk siperlerinin “bal peteği” gibi olduğu tabur ceridelerinde ayrıca belirtilmiştir. Kraliyet Inniskilling Silahendazları (Royal Inniskilling Fusiliers) 6'ncı (İkmal) Taburu'da aynı gün saat 07.30'da Pınartepe'ye taarruz emri almıştır. Tuzla Gölü'nün batısındaki kum ocağından geçerek gölün kuzeyinden “A” ve “C” bölükleri ateş hattında, “B” ve “D” bölükleri ihtiyatta olacak şekilde ilerlemiştir. Tuzla Gölü'nün kuzey doğusuna ulaşan birlik, yoğun topçu ve keskin nişancı ateşine maruz kalmıştır.²⁰⁰

Binbaşı Tahsin Bey'in Anafartalar Bölge Komutanlığına aynı gün sunduğu muharebe raporunda: İngiliz birliklerinin kendi cephelerine gelmekten vazgeçerek Tuzla istikametinden Pınartepe'ye yöneldiğini bildirmesinden yaklaşık bir saat sonra Pınartepe İngiliz birliklerinin eline geçmiştir. 31'inci Alay 2'nci Taburunun İsmailoğlutepe'ye çekildiği, ilk etapta kendi taburunun da grupla beraber İsmailoğlutepe'ye çekilmesi gerektiği orada da bir olay vuku bulursa Koca Çimen Tepe istikametine çekilmesi gerektiği Bölge Komutanlığı tarafından bildirilmiştir. Tabur 7/8 Ağustos günü muharebelerinde (47) şehit, (36) kayıp, (177) yaralı vermiştir. Bu muharebede şehit olan Teğmen Arabil Efendi'nin olağanüstü özveri gösterdiği arz olunmuştur.²⁰¹

Pınartepe taarruzuna katılan diğer İngiliz birliği Kraliyet Duplin Silahendazları (Royal Duplin Fusiliers) 7'nci (İkmal) Taburu'dur. Hamilton tarafından teftiş edilerek 6 Ağustos'ta Fauvette isimli gemiyle Gelibolu'ya gönderilen tabur, Anafartalar bölgesi “C” sahiline 7 Ağustos'ta çıkmıştır. Harp ceridelerine göre tabur çıkarma esnasında ağır ve isabetli topçu atışına maruz kalmıştır. 31'inci Tugay'a bağlanan birlik Lalababa'nın güneydoğu ucuna ilerleyerek burada ikmal malzemelerini düzenlemiş ve yürüyüşe devam ederek Pınartepe'ye yapılan taarruza katılmıştır. Pınartepe, taburun “A” ve “D” bölükleri

²⁰⁰Ray Westlake, a.g.e. ss.188.-377.

²⁰¹Aziz Elbas, a.g.e., ss.93.

ile diğer alayların unsurlarınca ele geçirilmiştir. Tabur zayıatı: 3 subay, 109 er ve erbaş yaralı olarak kayıtlara geçmiştir.²⁰²

Lalababa, taarruz neticesinde İngilizlerin eline geçince burayı tutan piyade bölüğü geri çekilerek Pırnartepe'ye geçmiştir. Bu arada Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu'nun bir bölüğü Kireçtepe'deki İngiliz taarruzunu durdurarak Küçüktepe'deki mukavemet noktasına yerleşmelerini de mâni olmuştur.²⁰³

7 Ağustos sabahı "C" kıyısına çıkarılması planlanan 10'uncu Tümeden bir taburda Türk topçusunun etkili atışları sebebiyle Gazibaba kesimine çıkarılmış ve Kireçtepe'ye yöneltilmiştir. Kireçtepe'ye ilerleyen bu tabur, saat 08.00 sıralarında 10'uncu Tümeden bir taburla daha takviye edilmiştir. Bu sırada Kireçtepe'de bulunan Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu'nun 4'üncü Bölüğü İngilizleri karşılamıştır. Tabur komutanı Yüzbaşı Kadri, Kireçtepe'deki durumu görerek 4'üncü Bölüğü, taburunun 1'inci Bölüğü ile takviye etmiştir.²⁰⁴

Manchester Alayı (Manchester Regiment) 11'inci (İkmal) Tabur'u bölgede bulunan Türk birliklerini Karakol Dağı istikametinde Kireçtepe Sırtlarına doğru püskürterek kuzey istikametinde ilerlemiştir. 7 Ağustos'ta şafak vakti Kireçtepe Sırtları'nın her iki tarafındaki mevzilere girmeyi başarmıştır. Türk birliklerinin cepheden ve kanatlardan açtığı ateşle karşılaşana kadar tabur beş kilometre ilerleyebilmiştir. General Hamilton, 6 Ocak 1916 tarihli mesajında taburun ileri hareketine "*çok iyi bir icraat*" olarak nitelendirmiştir. Aynı mesajda Hamilton, 9'uncu Lancashire Fusiliers ve 11'inci Manchester'ın Türk birlikleri ile giriştiği süngü muharebesi neticesinde Türkleri dağınık bir şekilde Softatepe'nin üzerinden attıklarını da belirtmiştir.²⁰⁵

²⁰²Ray Westlake, a.g.e. ss.414.

²⁰³General G.S.Patton, a.g.e., ss. 139.

²⁰⁴Genelkurmay, *Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1914-Ocak 1916)*, 2014, ss.200.

²⁰⁵Ray Westlake, a.g.e. ss.348.

Merkezde bulunan Softatepe, Bursa Seyyar Jandarma Taburu tarafından tutulurken, Lalababa, Pırnaratepe ve Yeşiltepe 31'inci Piyade Alayı'na bağlı 2'nci Tabur tarafından tutulmaktadır. Softatepe'nin çevresinde; İngiliz 34'üncü Tugay'ın bir taburuyla 32'nci Tugay'ın dört bölüğü bulunmaktaydı. 34'üncü Tugay'ın 4'üncü Taburu ise Kireçtepe Sırtlarında konuşlanmış durumdaydı.²⁰⁶

İngiliz 34'üncü Tugay'ının Softatepe'ye yaptığı taarruzu Yorkshire Alayı 9'uncu (Hizmet) Taburu'da 7 Ağustos günü Tuzla Gölü'nü geçerek desteklemiştir. Türklerin savunma hattında siperlerini kara mayınları ile çevirmesi onlara geçmekte büyük sorunlar yaşattır. Taburun bir kısmı aynı gün 34'üncü Tugay ile Kireçtepe'ye yapılacak taarruza destek olmak için kuzeye yönelmiştir. Diğer kısmı da 10'uncu (İrlanda) Tümeni'nin Pırnaratepe'ye yapacağı taarruza katılmak için harekete geçmiştir. Tabur Softatepe'de ele geçirdiği tahkimli bir mevzide 7 Ağustos gecesini geçirerek dinlenme fırsatı bulmuştur. Hassa Yorkshire Alayı 6'ncı İkmal Taburu'da ileri hareketine devam ederek Softatepe'de bulunan Türk ileri karakol mevzilerini ele geçirmiştir.²⁰⁷

Kemikli burunları arasından karaya çıkan İngiliz birlikleri Küçük Anafarta'yı işgal etmiş ve Azmak ağzından çıkan kolları ile Koca Çimen Tepe'ye doğru ilerlemişlerdir. Koca Çimen mıntıkası Türkler tarafından mühim bir kuvvetle savunulmaktadır. Anafartalar Müfrezesine bağlı birliklerde, Küçük Anafartaları çevreleyen sırtlarda savunma için tertip almışlardır. Türk tarafı Saros'dan gelecek olan 7'nci ve 12'nci tümenlerin cepheye varmasıyla İngiliz 9'uncu Kolordusu hattının sol cenahına taarruz etmeyi planlamıştır. İntikal halinde bulunan 7'nci Tümen, 7 Ağustos gecesini Seyitli Köyü güney batısındaki sırtlardan geçerek cephe hattına biraz daha yaklaşmayı başarmıştır. 20'nci Alay, 7'nci Tümen'in Küçük ve Büyük Kemikli ile Anafartalar bölgesindeki ileri karakol hattı olarak emniyetini almak için görevlendirilmiştir. Anafartalar Müfrezesi ile irtibat kurma vazifesi yine 20'nci Alay'a verilmiştir. İntikal esnasında İngilizlerden bir saldırısı vuku bulursa Gumbürdek Bayırı'nın batı yamaçları müdafaa hattı olarak ayrıca belirlenmiştir.²⁰⁸

²⁰⁶General G.S. Patton, ss. 135.

²⁰⁷Ray Westlake, a.g.e. ss.67-83.

²⁰⁸ATASE Arşivi, Kls. 4831, Dos. H16, F.1.

Büyük Kemikli Burnu'ndan karaya ihraç olan İngiliz birliklerinin amacı Karakol Dağı istikametinde ilerleyerek Kireçtepe Sırtlarına varmaktı. Bu birliklerden Kraliyet Munster Silahendazları (Royal Munster Fusiliers) 7'nci (İkmal) Taburu, 7 Ağustos günü saat 13.00'te Anafartalar sahilinde karaya çıkmış ve sahilden saat 14.30'da ayrılarak Kireçtepe Sırtının doğu yamacından ilerlemeye başlamıştır. Tabur askerleri, üzerinde yonca işareti bulunan kolluklarla muharebeye katılmışlardır. Birliğin Kireçtepe istikametindeki ilerleyişi yoğun ateş nedeniyle sürdürülememiş ve geri çekilmek zorunda kalmıştır. Taburun bugünkü zayiatı: Yüzbaşı R.H. Cullinen ve Teğmen F.E.Bennet ile 9 er ve erbaş vurulmuştur. 2 subay, 59 er ve erbaş yaralı; 5 er ve erbaş kayıptır. Kireçtepe Sırtlarına ilerleme emri alan diğer birlikte Kraliyet Munster Silahendazları (Royal Munster Fusiliers) 6'ncı (İkmal) Taburu'dur. 7 Ağustos'ta öğle saatlerinde Anafartalar Limanı'na ulaşarak Gazibaba'nın doğusundan 25 subay, 749 er ve erbaş ile karaya çıkmıştır. Harp ceridelerinde çıkarma esnasında pek çok mavnanın karaya oturduğu ve askerlerin beline kadar suya batarak sahile koşmak zorunda kaldığı yazmaktadır. Sahile döşenmiş olan kara mayınları nedeniyle zayiatı artan tabur saat 4.30'da Kireçtepe Sırtının batı ucu istikametinde ilerlemeye geçmiştir.²⁰⁹

İngilizlerin, Kireçtepe'ye ilerleme teşebbüsü sonrası yaşanan muharebelerde bu istekleri kırılmış ve ileri harekâtları durdurulmuştur. Büyük Kemikli hattı Gelibolu Sey. Jandarma Taburu'nun 1'inci Bölük ve 2'nci Takımı ile şiddetle savunulmuştur. İlerlemeye çalışan İngiliz birliklerinin bir taburdan fazla bir kuvvette olduğu tahmin edilmektedir ve eldeki mevcut kuvvetlerle hattın savunulması sürdürülebilir bir durum olmadığı için acil takviye kıta talebinde bulunulmuştur. Bu takviye kıtalarında Ece ve Masırlık bölgelerinde bir saldırı teşebbüsü olmadığından bu bölgelerde bulunan 1 bölük ve 2 takımın sevk edilmesinin uygun olacağı Mintıka Komutanlığı'na bildirilmiştir.²¹⁰

Lalababa Tepesi'nin İngilizler tarafından işgal edilmesinden sonra Mestantepe eteklerine iki İngiliz taburu yavaşmıştır. Bu taburun sol kolu Kanlı Dere'ye girmek üzere hareketine devam etmiştir. Mestantepe'de ve Pırnartepe'de hali hazırda bulunan bir piyade

²⁰⁹Ray Westlake, a.g.e. ss.403-405.

²¹⁰ATASE Arşivi, Kls. 5776, Dos. H1, F.001-23.

taburu ve bir jandarma taburu ile Ayrılıkça Sırtları'ndaki kuvvetler kendi aralarında irtibat tesis etmeyi başarmışlardır.²¹¹

Cephede muharebeler olanca hızıyla devam ederken 5'inci Ordu emir subaylarından Süvari Teğmeni Ekrem Rüştü (Akömer), saat 19.00 civarı karargâha gelerek Kireçtepe'nin Gelibolu Jandarma Taburu'nun elinde olduğu bilgisini vermiştir. Anafartalar Grubu Kurmay Başkanı Binbaşı Haydar'ın saat 19.36'da verdiği bilgiye göre; Kireçtepe'deki iki Türk bölüğü, İngiliz taarruzlarına karşı direnmektedir. Anafartalar Grup Komutanı Yarbay Willmer'in Çamlıtekte'de Albay Feyzi'ye verdiği bilgilere göre ise İngilizler; Büyük Kemikli, Kuruçeşme, Softa Tepe, Lalababa, Küçük Kemikli dolaylarına kuvvet çıkarmaya devam ediyordu. Tuzla Gölü'nün kuzeyinden karaya çıkan İngilizler, güneye yönelerek Mestantepe'de toplanıyor ve Küçük Kemikli'den güneye Koca Çimen doğrultusunda devamlı kuvvet göndermeye devam ediyordu. Bir kısım İngiliz kuvveti Karakol Dağı'nı ele geçirmiş, Kireçtepe'ye doğru ilerliyordu ve burada Gelibolu Jandarma Taburu'ndan iki bölük bulunuyordu.²¹²

Cephede gelişen durumlardan sonra Tabur Komutanı Yzb.Kadri Bey'in tam merkezinde kalarak yönettiği muharebeler dönemi başlamıştır. Bu dönem iki ayrı aşamada değerlendirilmelidir. İlk aşama asıl muharebelerin olduğu Anafartalar bölgesinin yan ve kanat noktasında gelişen ve zaman zaman yoğunlaşan muharebeler, ikinci aşamada da doğrudan Kireçtepe bölgesinde olan muharebenin odak noktası olduğu dönemdir. İlk dönemde tabur yeterli bir destek ve takviye alamayacak, ikinci aşamada ise muharebenin kritik bir hal alması nedeniyle bölgeye çeşitli takviye birlikleri sevk edilecektir.²¹³

7 Ağustos günü muharebeler düşük yoğunlukla devam ederken Kireçtepe ve Suvla arasında İngiliz birliklerinin ne kadar bir kuvvetle ve nerelerde bulunduğu tam olarak tespit edilememiştir. Kükürtlü Pınarla (Anafarta'nın 3,5 km kuzeybatısı) Kireçtepe ve Suvla mıntıkasında (Anafarta'nın 2,5 km kuzeybatısı) İtilaf birliklerinin bulunup bulunmadığı henüz malum değildir. Anafartalar civarında karaya çıkan birlikler, şimalde (kuzey)

²¹¹ATASE Arşivi, Kls.4831, Dos. H16, F.1.

²¹²Murat Karataş, 2018, a.g.e., ss.545.

²¹³Dr.Albay Suat Akgül, a.g.e., ss. 839.

Kireçtepe cenubunda (güney) dahi Mestantepe ile Kanlıköprü Deresi arasındaki sırtları işgal etmiştir. İngilizlerin Azmak'a çıkan kuvvetleri tarafından Koca Çimen Tepesi'ne karşı icra ettiği taarruz o mıntıkada bulunan Türk kuvvetleri tarafından tevkif edilmiştir.²¹⁴

Saros'dan takviye olarak gönderilen 7'nci ve 12'nci firkaların asıl amacı Anafartalara çıkan İngiliz kuvvetlerinin Koca Çimen Tepesi'ni ele geçirmesine engel olmaktır. Anafartalar Grup Komutanlığı tarafından 7'nci ve 12'nci tümen komutanlıklarına bildirilen harekât emrinde mevcut durum ve cephede alınacak tedbirlerin neler olduğu bildirilmiştir. Bu harekât emrine göre;12'nci Tümen, Turşun köyünün batısındaki sırtlarda mümkün olduğu kadar erken hazırlık tertibatı alarak Kabak Tepe ile Tekke Tepe'sini birer taburla işgal edecektir. Bu tepelerin tahkimine önem verilecektir. Aynı zamanda Küçük Anafarta'dan batıdaki Baka Baba Çeşmesiyle Saros Körfezi arasındaki mıntıka piyade keşif kollarıyla keşfedilecektir. (34'üncü Alay, 12'nci Fırka Komutanının emri altındadır.) 7'nci Tümen sabah erkenden Küçük Anafarta'nın şarkındaki 222, 194 ve 168 rakımlı tepeler gerisinde hazırlık tertibatı alarak bir taburu ile Anafarta şimal şarkındaki (kuzey doğu) 186 Rakımlı Tepe'nin cenup garbındaki (güney batı) sırtı bir taburla işgal edecektir. Bu tepenin tahkimi nazarını dikkate alacaktır. Aynı zamanda Baka Baba Çeşmesiyle İsmailoğlu Tepe arasındaki mıntıkayı keşfedecektir. Kıtaatın hem cepheden hem de yandan İtilaf savaş gemilerinin ateşine maruz kalması durumunda kıtaatın araziden istifade etmesi gerektiği önemle vurgulanmıştır. Raporlar ve keşif neticelerinin süratle Tekke'ye gönderilmesi istenmiştir. Ayrıca kıtaatın mümkün olduğu kadar tayyare saldırılarına karşı gizleme sağlamanın önem arz ettiği ve tahkimatin ancak gece yapılmasının mümkün olacağı bildirilmiştir. 7 Ağustos günü Anafartalar Gurup Komutanlığı'na bağlı birliklerden Kireçtepe'de iki bölük ve İsmailoğlu Tepe'de bir buçuk tabur bulunmaktadır. Bu kıtalar ileri karakol vazifesindedirler.²¹⁵

20'nci Alay, Kaplan Deresi şimal ve cenuptaki (kuzey ve güney) 222 ve 186 Rakımlı tepeler gerisinde hazırlık mevzi alacak ve Baka Baba Çeşmesi ile Ayrılıkça arasındaki alan piyade keşif kolları ile keşfettirilecektir. 186 Rakımlı Tepe'nin hemen cenubunda (güney) şarka (doğu) doğru giden yolun sorumluluğu bu alaya dâhil edilmiştir. 21'inci Alay, iş bu

²¹⁴ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4831, Dos. H16, F. 1-2.

²¹⁵ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4831, Dos. H16, F. 1-1.

yolun cenubunda (güney), 168 Rakımlı Tepe'nin hazırlık mevzi olacak ve bir taburuyla 183 Rakımlı Tepenin cenup garbindeki (güney batı) sırtı işgal ve tahkim edecektir. Diğer bir taburu fırka ihtiyatı olarak 165 Rakımlı Tepe'nin gerisinde emir bekleyecektir. 183 Rakımlı Tepe ile 222 Rakımlı Tepe arasındaki mevzi keşfettirilecek ve top bataryası 194 Rakımlı Tepe gerilerinde bulundurulacaktır. Bu tepeye gitmek için yolun keşfinin yapılması muhakkak gereklidir. İstihkâm bölüğü, ihtiyat taburuyla birlikte 165 Rakımlı Tepe gerisinde bulundurulacaktır.²¹⁶

Anafartalara İngilizlerin çıkmasıyla beraber önem kazanan Koca Çimen Tepe ve Kireçtepe mıntıklarında yapılacak savunma için çeşitli hazırlıklar planlanırken, Saros mıntığından Anafartalara hareket edecek birlikler içinde hareketli saatler başlamıştır. Saros Grubu Komutanı Miralay Ahmet, 7'nci Tümen'in 20'nci ve 21'inci piyade alaylarını derhal Tayfur üzerinden Anafartalar cephesine sevk etmiştir. 12'nci Tümen'in 35'inci Alay'ının ihtiyatta bulunan 4'üncü Taburu, Anafartalara sevk edilen birliklerden boşalan bölgeleri ve Vasi Tepe şimaline (kuzey) giderek Kaynarca Limanı ile sahilde bulunan 21'inci Alay'ın 4'üncü Bölüğü'nün mıntıklarını teslim almıştır. 34'üncü Alay Vasi Tepe gerisinde Karaburgaz şarkında (doğu) 21'inci Alay'ın ihtiyatı olarak görevlendirilmiştir. Saros mıntığında bu gece 7'nci Tümenin sorumluluk sahasına bir saldırı vuku bulursa, 34'üncü Alay ve 35'inci Alay'ın 4'üncü Taburu'nun 7'nci Tümen emrine girmesi kararlaştırılmıştır.²¹⁷

12'nci Tümen'in jandarma taburlarının Saros mıntığında bırakılması ve diğer bütün kıtaatın topçularıyla beraber derhal Tayfur üzerinden aynı yolu takiben Anafartalara hareket etmesi emri verilmiştir. Saros sahilinin işgal ve müdafaası 6'ncı Tümen Komutan Vekili Miralay Nazif Bey'e deruhte edilmiştir. 7'nci ve 12'nci tümenlerin kalan birlikleri de 6'ncı Tümen emrine verilmiştir.²¹⁸

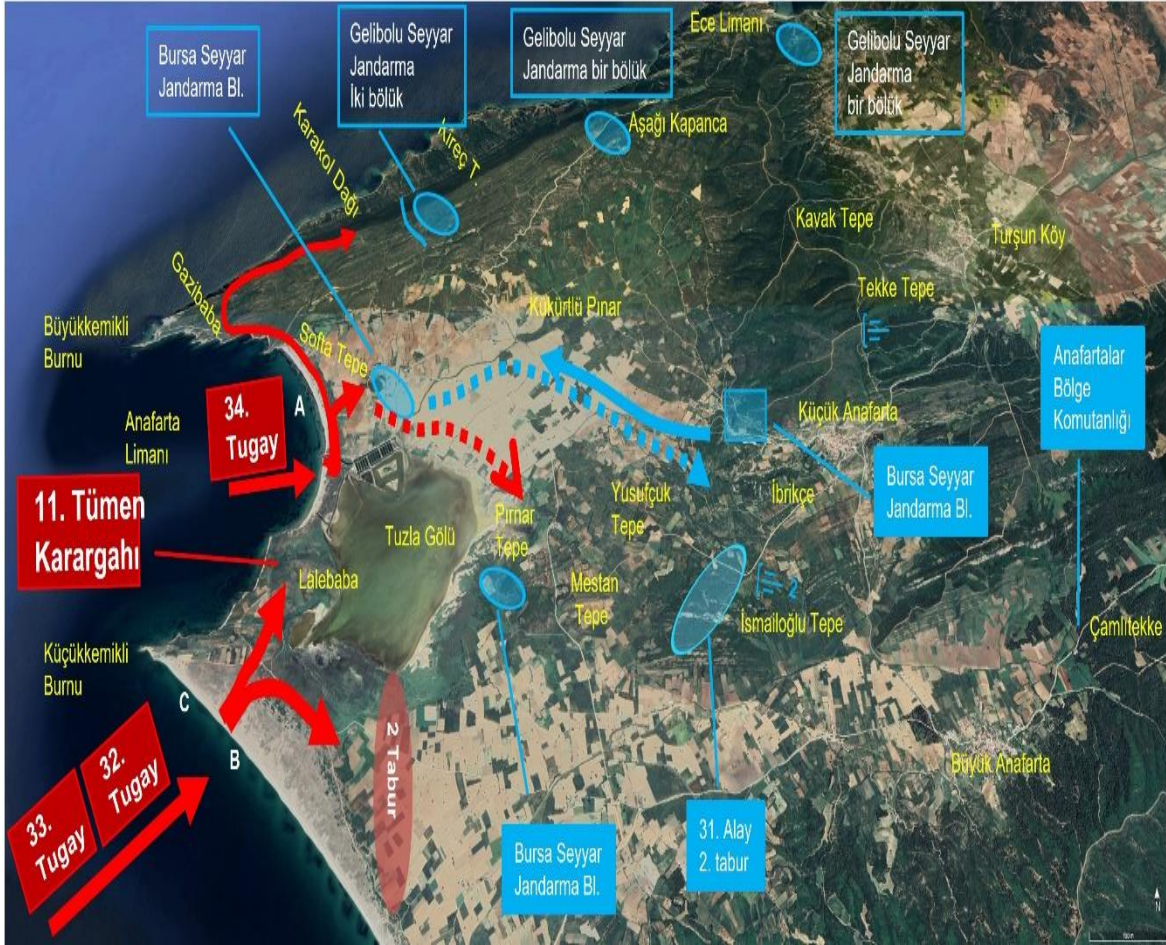
Anafartalara hareket edecek birliklerin intikal güzergâhları da sınıflarına göre belirlenmiştir. Bu itibarla yapılan intikal planında; piyade alayları ve istihkâm bölükleri nısfı

²¹⁶ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4831, Dos. H16, F. 1-2.

²¹⁷ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4863, Dos. H12, F.001-13a.

²¹⁸ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4863, Dos. H12, F.001-13.

(yarı) muharebe ağırlıkları ile Gelibolu şimalinden (kuzey) Münip Bey Çifliği ve Tayfur üzerinden Anafartalara varacaktır. Topçu taburları Gelibolu-Tayfur hattından, sıhhiye bölükleri ve seyyar hastanelerde topçu birliklerinin takip ettiği yoldan gidecektir.²¹⁹ Birliklerin Tayfur'a varması halinde iki saat molaya müteakip tekrar hareket etmeleri kararlaştırılmıştır. Jandarma birlikleri buldukları mahallerde kalmıştır.²²⁰



Harita 2. 7 Ağustos 1915 günü Anafartalar Ovasında yer alan birliklerin tertip ve düzenleri

Müttefik kuvvet liderlerinin kararsızlığı, görülemeyen Türk keskin nişancılarından gelen ani ölümler ve susuzluk İngilizleri büyük sıkıntılara sokmuştur. 7 Ağustos günü saat 18.00'e kadar İngilizler tarafından Mestantepe ile Kireçtepe'nin batı ucu ancak ele

²¹⁹ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4863, Dos. H12, F.001-14a.

²²⁰ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4863, Dos. H12, F.001-15.

geçirilmiştir. Kuzey Grup Komutanı Esat Paşa, General Hamilton'un bu davranışıyla ilgili anılarında şöyle demiştir:

*“Çok iyi düşünülen bir planın kararsızlıklar içinde uygulamaya kalkışılması ve General Hamilton'un uygulamada sertlik göstermekte acze düşmesi başarıyı tökezletmişti.”*²²¹

İngilizlerin, 6 Ağustos 1915'te yaptığı Arıburnu taarruzu ve 6/7 Ağustos 1915'te Anafartalar bölgesine yaptığı çıkarmanın Kireçtepe bölgesi üzerinde önemli etkileri olmuştur. İngilizler, yaptığı son taarruz planında Kireçtepe'yi de alınması ve aşılması gereken önemli bir bölge olarak değerlendirmişlerdir. Bu amaçla Kireçtepe bölgesinin daha batısında bulunan tepeler üzerine ileri harekât başlatmışlardır. Bu harekât yandan ve sahilden top atışlarıyla da desteklenince tepeleri korumakla görevli ve sayıca zayıf kuvvetlerden oluşmuş birlikler önemli kayıplar vererek bölgeden kuzey istikametinde çekilmeye başlamışlardır. Takviye birlikler gönderilemeyince Kireçtepe ve kuzeyinde tutunmaya çalışılmıştır. Kadri Bey Bölge Komutanlığına gönderdiği mesajda: *“Düşmanın sadece Büyük Kemikli'den mitralyöz ateşi himayesinde ilerlediğini, ovadaki düşman piyadesinin ise Softatepe, Pırnartep ve Tuzla istikametinden Kireçtepe ve Anafarta'ya doğru ilerlemekte olduğunu”* bildirmiştir. Bu rapordan hemen sonra ikinci bir rapor daha göndermiş ve bu raporda da: *“Düşmanla temas hâsıl oldu. Düşman Kireçtepe'ye doğru ilerlemek teşebbüsünde bulunuyor. Muharebe devam ediyor. Düşmanın ileri harekâtı durduruldu”* ifadelerini kullanmıştır.²²²

4.5. Kireçtepe'de 8 Ağustos 1915 Günü Muharebeleri

Anafartalar bölgesinde 8 Ağustos sabahı saat 06.00'da Yarbay Willmer'in verdiği rapora göre genel durumu şöyledir: *“Pırnartep üstün düşman kuvvetlerinin taarruzuna uğradı ve dün gece tahliye edildi. İsmailoğlu Tepesi'ndeki mevzi 31'inci Piyade Alayı'na bağlı 2'nci Tabur'la Bursa Jandarması tarafından işgal edildi. Kireçtepe sıkı sıkıya bizim*

²²¹Mustafa Kemal Tutkun, a.g.e., ss.472-473.

²²²Dr.Albay Suat Akgül, a.g.e., ss. 840.

*elimizde. Bursa Jandarması dün mevcudunun yaklaşık yüzde 30'unu kaybetti. Cephede çok az hareket var.”*²²³

Kireçtepe'nin savunucusu konumunda olan Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu'nun muharebelerin başladığı günden bu yana kendisinden katça güçlü olan İngiliz kuvvetlerine karşı verdiği savunma Çamlıtekte Karargâhı tarafından takdire şayan görülmüştür. Tabura verilen talimatlar gereği Kireçtepe'nin elde bulundurulması çok mühimdir. Takviye kıtaatın Kavaktepe'de bulunduğu ve Ece Limanı ile Masırlıktaki bir kısım kuvvetle birliğin takviye edilmesi gerektiği önemle belirtilmiştir.²²⁴

Teketepe ile sahil arasındaki arazide büyük bir boşluk bulunmaktaydı ve bu bölgede ne Türk ne de İngiliz birlikleri vardı. Kireçtepe haricindeki Türk birlikleri önceki gece Willmer'in ağır silahlarını kaybetmek kaygısıyla geri çekilmişlerdi.²²⁵

İngiliz birlikleri bu durumu fırsat bilerek iki tabur kadar kuvvetle Küçük Anafartalar'a doğru ilerlemiştir. Kireçtepe mevkiinde ise İngiliz birliklerinin büyük kısmı Aşağı Kapanca bölgesine yüklenmiştir.²²⁶ Aynı gün sabahı ise Türk tarafından 12'nci Tümen'in 35'inci Alayı'nın 2'nci Taburu 1200 kişilik mevcudunun ancak 50'si, 6'ncı Bölüğün ise 300 kişilik mevcudunun 10-15 kişisi Teketepe'ye ulaşabilmiştir.²²⁷

İngiliz 9'uncu Kolordusu'nun bir taraftan karaya birlik sevk etmeye devam ettiğini 1'inci Süvari Alayı 2'nci Bölük Müfreze Komutanı Selim, İsmailoğlutepe Müfreze Komutanlığına sunduğu raporda bildirmiştir. Bu rapora göre; Arıburnu ile Küçük Kemikli ve Büyük Kemikli arası bölgeye büyük bir harp gemisi yanaşmıştır. Küçük Kemikli ile Arıburnu arasında iki hastane gemisi, 23 parça motorlu çatana ve gözetleme gemisi, beş torpido, İmroz güneyinde uzaklarda dört torpido ve daha uzaklarda büyük bir gemi görülmüşse de nakliye veya harp gemisi olduğu anlaşılamamıştır. Küçük Kemikli ile Büyük

²²³General G.S.Patton, a.g.e., ss. 158.

²²⁴ATASE Arşivi, Kls.5776, Dos.H1, F. 001-23.

²²⁵Stephen Chambers, 2015a, a.g.e., ss.77.

²²⁶Murat Karataş, 2018, a.g.e., ss.545-546.

²²⁷Mustafa Kemal Tutkun, a.g.e., ss.486.

Kemikli arasında altı adet büyük, 20-25 kadar ufak gözetleme gemisiyle çatanalar ve mavnalar vardır. Atlı ve yayalar kıyıyı izleyerek Büyük Kemikli'ye doğru gidiyorlardı. Tuzla Gölü'nden ve kumsal olan yerden Mestantepe'ye doğru dağınık düzenle ilerliyorlardı. Küçük Kemikli'nin güney kıyısında 10 kadar çatana görülmüş, bunlarla çıkarma yapıldığı anlaşılmıştır.²²⁸

Hamilton, saat 11.00'da General Stopford'a yapılan uçak keşifleriyle Tekketepe'nin doğusunda açıkta ya da hareket halinde Türk birlikleri görülmediğini, tepe sırtlarında bir basamak elde etmenin büyük önem taşıdığını belirtmiştir. Stopford aldığı mesaj üzerine durumu iki tümenine bildirmiş ve Türk tarafının bu araziye zayıf kuvvetlerle tutması halinde ileri harekâtle ele geçirmelerini istemiştir. Zirâ Küçük Anafarta'nın kuzeyindeki yükseklikleri ve buralardan İsmailoğlu Tepesi'ne dönen sırtları Türklerden önce tutmak büyük önem taşımaktadır. Stopford, durumun öneminin farkında olsa da birlikleri için yeteri kadar topçu desteği olmadan harekete geçme taraftarı değildir ve bu kaygılarını da Hamilton'a saat 13.00'te gönderdiği mesajla bildirmiştir.²²⁹

Hamilton, Stopford ile görüştüğü esnada Suvla'da olan biteni anlamak için saat 11.30'da Albay Aspinall Oglander'i göndermek zorunda kalmıştır. Oglander, kıyıdaki durumu gördükten sonra 11'inci Tümen karargâhına giderek Hamilton'a şu mesajı çekmiştir: *"Şimdi sahile çıktım. Her şey sükunet halinde tüfek ve top ateşleri yok. Türklerinde ateş ettikleri görünmüyor. 9'uncu Kolordu istirahat ediyor. Çok kıymetli fırsatların kaçırıldığına kaniyim. Vaziyet çok ciddidir."* Hamilton bu mesajı alınca derhal Suvla'ya gitmeye karar vermiş ve yola çıkmadan önce saat 17.30'da 9'uncu Kolordu'ya şu emri göndermiştir: *"11'inci Tümen'in karşısındaki siperlerde insan olmadığı bildiriliyor. 11'inci Tümen İsmailoğlu Tepesi-Küçük Anafartalar hattına, 10'uncu Tümen Kireçtepe'ye ilerleyecektir. 53'üncü Tümen'in iki tugayı 11'inci Tümen emrine verilmiştir. İlerleme saati 11'inci Tümen tarafından belirlenecektir."*²³⁰

²²⁸Aziz Elbas, a.g.e., ss.102.

²²⁹Ruşen Eşref, a.g.e., ss. 291-292.

²³⁰General C.F. Aspinall Oglander, a.g.e., ss.309-310.

07 Ağustos günü saat 04.30'da ordugâhtan hareketle Karaburgaz'a varan 12'nci Tümen'in 34'üncü Alayı, 7'nci Tümen'den gelen emir üzerine Yeniköy-Fındıklı Köyü-Tayfur istikametinden öğleden sonra saat 06.30'da Karainebeyli'ye vararak istirahate çekilmiştir. Birliğin ağırlıkları gelmemiş ve efrada gündüz yemek verilmediğinden yorgun düşmüştür. 7'nci Tümen Komutanlığı'ndan derhal Anafartalar'a hareket edin emri üzerine öğleden sonra saat 11.00'de Suvla Koyu'nun 1 km. garbindeki (batı) sırtlara ulaşarak açık ordugâh tesis etmiştir. İlerleyen saatlerde bu intikalle ilgili 12'nci Tümen Komutanı Selahattin Bey'in, 35'inci Alay Komutanı'na gönderdiği mesajda; 34'üncü Alay'ın Turşun'da alı konulduğunu, 35'inci Alay'ında elden çıkmaması gerektiğini bildirmiştir. Kireçtepe'den gelen bir jandarma neferinin ifadesine bakılacak olursa da 1'inci Tabur'dan 2 bölüğün Kireçtepe'ye gitmekte olduğu anlaşılmıştır. İş bu taburdan 2 bölük Kavaktepe şimalinde (kuzey) kalmış, diğerleri Kavaktepe gerisinde kalarak yalnız postalar ile sahil muhafazasına memur kıtaat ile irtibat tesis etmiştir. 3'üncü Tabur'da Kavaktepe gerilerinde ihtiyata geçmiştir.²³¹

İngiliz birlikleri kıymetli vakitleri bonkörce harcarken, Türk takviye birlikleri aynı gün saat 15.00'te Turşun Köy'e yaklaşmış ve Kavaktepe'nin doğu yamacına üç top yerleştirmişlerdir. Hamilton vermiş olduğu emirlerin Stopford tarafından uygulanmadığını ve kıymetli vakitlerin boşa harcandığını görünce Amiral De Robeck'in Triat adlı özel gemisiyle ancak saat 18.00'de Suvla Limanı'na gidebilmiştir. Bu suretle bir avuç Türk birliğinin karşısında Suvla'da 22 İngiliz Tabur'u hiçbir şey yapamadan akşamı etmiş ve Suvla çıkarması bir şaşkınlık örneğini almıştır. Hamilton Suvla Limanı'na geldikten sonra küçük bir botla saat 18.45'te Lalababa'ya çıkmıştır. Lalababa'daki karargâhta bulunan General Hammersly ile yaptığı görüşmede bu gece muhakkak Tekketepe'nin alınmasını istemiştir. Hammersly, bu saatte birliklere talimat verilse bile harekâtın başlamasının sabah saat 8.00'ı bulacağını belirterek verilen emre direnmiştir. Hamilton talebinde ısrarcı olmuş ve en azından bir taburun dahi bu tepeyi alması halinde yarınki tümen harekâtında çok yararlı olacağını belirtmiştir. Bunun üzerine derhal kararın tatbikine girişilmiş ve Binbaşı Duncan, 32'nci Tugay'a gönderilmiştir. Binbaşı Duncan tarafından tugaya hedefin değiştiği ve yeni hedefin Tekketepe Sırtları üzerindeki Kavaktepe olduğu bildirmiştir.²³²

²³¹ATASE Arşivi, Kls. 4863, Dos. H12, F. 001-16.

²³²Ruşen Eşref, a.g.e., ss. 292-299.

Yapılan değişiklik ile İngiliz 31'inci ve 32'nci tugaylarının ilerleyerek 30'uncu Tugay'ın Kireçtepe'de bulunduğu mevkiden Sülecik ve Pırnartepe'ye kadar bir hat oluşturulması ve böylelikle kuzeyden güneye birleşik bir hat kurularak Küçük Anafarta Ovası'ndaki boşluğun doldurulması hedeflenmiştir.²³³

Tugaydan iki tabura Tekketepe'ye hareket emri verilmiş ve bunun üzerine Albay Minoque, taburlara emir götürücülere talimat vererek Sülecik'te toplanmalarını istemiştir. Verilen emir üzerine taburlardan biri Sülecik'e vardığında saat 02.00, diğer tabura emir götürücüler ulaştığında saat 05.00 olmuştur. Albay Minoque, güneş doğmadan elindeki tek taburu ileri sürme kararı aldığı anda ise Bolayır'dan gelmekte olan 16'ncı Kolordu'ya bağlı Saros birliklerinin ileri hatları da Tekketepe'nin yamaçlarına ulaşmıştır.²³⁴

İlerlemede birlikler herhangi bir engelle karşılaşmamasına rağmen işler yolunda gitmemiştir. Yarbay Hannay'ın 5/Dorsetliler Taburu'nun ilerlememesi ve Kireçtepe'de bulunan Nicol'un 30'uncu Tugayının herhangi bir hareket emri almaması nedeniyle yerinde kalmışlardır. 6/East Yorklular planlandığı gibi sağ taraftan ilerleyerek Pırnartepe'deki birliklerle irtibat kurmuş ve Yusufçuktepe'deki ileri bir mevziyi emniyet altına almışlardır. Sol yanlarında da 9/West Yorklular bulunuyordu. Ancak Tugayın geri kalanı kopmuş, 6/Yorklular ve Lancaster'liler Sülecik ile Softatepe arasındaki düz alanda durdurulmuşlardır.²³⁵

Hamilton tarafından verilen taarruz emri, kıtaların yetişememesi ve Koca Çimen mıntikasına sadece 8 Ağustos sabahı 33'üncü Alay'dan bir tabur (6/Yorkshire) gelmesi üzerine gerçekleştirilememiştir. Anafartalar Müfrezesi'nin elinde kalan iki jandarma taburuyla bir piyade taburunun aynı gün vaziyeti ise şu idi: Gelibolu Seyyar jandarma Taburu, sağda Kireçtepe'ye çekilmiş ve İngilizlerle mukavemet halindedir. İngilizler büyük kuvvet farkına rağmen Kireçtepe'yi işgal edememiştir. Mestantepe düşmüş fakat Bursa

²³³Stephen Chambers, 2015a, a.g.e., ss.78-79.

²³⁴Ruşen Eşref, a.g.e., ss. 300-302.

²³⁵StephenChambers, 2015a, a.g.e., ss.80.

Seyyar Jandarma Taburu ile piyade taburu biraz gerideki sırtlardan mukavemete devam etmektedir.²³⁶

Kireçtepe Sırtlarında süren muharebelerde İngiliz 9'uncu Kolordusu'na bağlı birliklerin durumu şöyledir: Kraliyet Munster Silahendazları 7'nci (İkmal) Taburu; "A" ve "B" bölükleri önde "C" ve "D" bölükleri destekte olacak şekilde 8 Ağustos günü saat 09.30'da taarruza geçmiştir. "A" Bölüğü Havantepe'ye bakan mevzilere ulaşmış, "D" Bölüğü "B" Bölüğünden geri kalan askerlerle beraber Beacon Hill üzerindeki Türk savunma hattına 360 metre kadar yaklaşmış durmak zorunda kalmıştır. Tabur'un üç bölüğüne saat 15.30'da geri çekilme emri verilmiş, "C" Bölüğü gece boyunca ileri hatlarda kalmıştır. Tabur kayıtlarında muharebenin aşırı sıcak altında, içecek su olmadan yapıldığını ve yaralı askerlerin ifadelerinde de yeşile boyanmış Türk keskin nişancılarını gördükleri yazmaktadır. Birliğin bugünkü zayıyatı ise: Üsteğmenler E.M. Harper, S.R.V.Travers ile 32 er ve erbaş vurulmuş, 6 subay 77 er ve erbaş yaralı, 10 asker kayıptır. Aynı alayın 6'ncı (İkmal) Taburu'da; 8 Ağustos'ta Manchester hattında ulaşılan tepe noktasında Türk tahkimli mevzilerininin 720 metre kadar batısına yapılan taarruz neticesinde akşama doğru Türk hatlarına 90 metre kadar yaklaşmıştır. Binbaşı J.N.Jephson'un komuta ettiği "A" Bölüğü ile "B" Bölüğü'nün bir kısım askerlerinin katıldığı kuvvet Sivritepe'nin zirvesini ele geçirerek burayı tahkim etmiştir. Bir destroyer ışıldağı ile Sivritepe ve Türk hattı arasındaki bölge gece boyu aydınlatılarak Türklerin gece baskını yapması engellenmiştir. Arazi ve Türk kuvvetleri hakkında çok az bilgisi olan 4'üncü Kraliyet Inniskilling Silahendazları 6'ncı İkmal Taburu subayları, kurumuş göl yatağında büyük kayıplar vermiştir. 8 Ağustos günü 450 metre kadar ilerleyen birlik tepeye cephe taarruzu yapmıştır. Türk birlikleri tepenin eteğinde kazdığı siperlerde güçlü bir şekilde dirense de "A" Bölüğü tarafından en kritik durumdaki hendek ele geçirilmiştir. Bu esnada "C" Bölüğü Pınartepesi zirvesine ilerlemiş ve tepenin eteğinde toplanarak saat 04.00'te tilki çukuru kazmıştır. Taburun "A" ve "B" bölükleri tepenin kuzeybatı yönündeki ateş hattına, "C" ve "D" bölükleri gerideki siperlere yerleşmiştir. Taburun o günkü zayıyatı: Teğmen W.S. Collen ile 5 er ve erbaş ölü; 7 subay, 66 er ve erbaş yaralı, 21 asker kayıptır.²³⁷

²³⁶Teğmen Mehmet Şevki Yazman, a.g.e., ss. 360-361.

²³⁷Ray Westlake, a.g.e. ss.189-403.

Anafartalar'da bulunan İngiliz ileri hattını karşılamak için bölgeye sevk edilen Yarbay Selahattin Adil komutasındaki 12'nci Tümen'e bağlı birlikler Havantepe'den Tekketepe'ye doğru uzanan tepelere mevzilendirilmiştir. İngilizlerin ileri hat birlikleri bu birlik tarafından saldırıya uğramış ve püskürtülmüşlerdir. Böylelikle Anafartalar civarındaki tepeler 12'nci Tümen birlikleri tarafından emniyet altına alınmış ve Mustafa Kemal'in Anzak taarruzuna sahne olan Sarıbayır harekâtına odaklanması sağlanmıştır.²³⁸

Koca Çimen'e ilerlemek isteyen İngiliz birliklerini durdurmak ve sol cenahlarına taarruz etmek için Anafartalar'a gönderilen diğer Türk birliği de Albay Halil'in emir komutasında bulunan 7'nci Tümen'dir. Bu tümende Abdurrahman Bayırı'nda Anzak çıkışını karşılayan Türk birliklerini takviye etmek için Willmer'in güneyinde Asmalıdere içerisinde hazırlık mevzi almıştır. 7'nci Tümen'e emredilen taarruz harekâtı, saatin geçmesi ve gündüz taarruz imkânının kalmamış olması sebebiyle ertesi sabah saat 04.30'a ertelenmiştir. Taarruz öncesi elde edilen İtilaf güçlerinin kuvvet ve tahkimat bilgisi ile 7'nci Tümen'in olası hareket planı şöyledir: Büyük Anafarta'dan geçen Azmak Deresi cenubundaki (güney) Koca Çimen Tepesi'nden taarruz eden İngilizlerin sol cenahı Damakçılık Bayırında bulunmaktadır ve buradaki kuvvetleri zayıftır. Azmak Dere şimalindeki (kuzey) İsmailoğlu Tepe Türk tarafının elindedir. Bu tepenin garbindeki (batı) Mestan ve Pınar tepeler İngilizlerin elinde bulunmaktadır. 4'üncü Tümen'in sağ cenahı Asma Dere cenup garbindeki (güney batı) tepeciktir. 7'nci Tümen, Asma Dere içindeki hazırlık mevziinde bulunmaktadır ve Damakçılık Bayırı'nda İngilizlerin sol cenahına taarruz edecektir. Taarruz öğlen saat 4.30'da başlayacaktır. Kıtaatın geceleyin karşı kuvvet hatlarına mümkün olduğu kadar yaklaşması pek mühimdir. 4'üncü Tümen bu taarruza bilfiil iştirak etmek suretiyle himaye edilecektir. 20'nci Alay sağda olarak Damakçılık Bayırı'na taarruz edecek ve bu alayın sol cenahı Damakçılık Bayırı üzerinde gösterilen Beyaz Yar istikametini takip edecektir. 21'inci Alay, bu alayın solunda ve sağ cenahı mezkûr istikamette olmak üzere ilerleyecektir. Bir tabur Asma Dere'de ihtiyat olarak kalacaktır.²³⁹ Topçu birlikleri, 91 Rakımlı Tepe'nin garbindeki (batı) tepe üzerinde mevzi alacak ve saat 4.30'dan itibaren Damakçılık Bayırı'nı ateş altına

²³⁸Stephen Chambers, 2015a, a.g.e., ss.94-95.

²³⁹ATASE Arşivi, BDH Kls. 4831, Dos. H16. F. 1-3.

alacaktır. Kıtaat İngiliz mevziilerine girer girmez derhal siperleri ele geçirecek ve imkân dâhilinde tahkim edecektir. Seyyar hastane Uzun Hızırlı Köyü'nde açılacaktır.²⁴⁰

Anafartalar Grup Komutanlığı emrine giren 7'nci Tümen Komutanlığı birliklerinin, 8 Ağustos günü bölgedeki dizilişi ve durumuna bakılacak olursa; kıtaat emir olunan hazırlık mevzilerine sevk olunmuştur. 20'nci Alay; 194 ve 222 rakımlı tepeler hattının gerisinde, 21'inci Alay 168 Rakımlı Tepe'nin gerisindedir. 183 Rakımlı Tepe'nin cenup şarkındaki (güney doğu) tepeye 21'inci Alayın 1'inci Taburu sevk olunmuştur. Fırka Karargâhı, Gümbürdek Bayırının cenubundaki (güney) dere içinde takriben 78 Rakımlı Tepe civarındadır. Birliklerin elinde bu civarın haritası mevcut değildir ve kıtaatın mahallerine sevkinde fevkalade zorluklar çekilmektedir. Bu durumdan tabur seviyesindeki birlikler için birer takım haritanın tedarik edilmesi istenmiştir. Topçu birlikleri 16 Rakımlı Tepe gerisinde Hisarlık mevkiinde mevzi almıştır. Fırka Karargâhına bir telefon hattının tesis edilmesi de ana karargâhtan ayrıca istenmiştir.²⁴¹

7'nci Tümen'in bugün Koca Çimen Tepesi'nde bulunan İngiliz birliklerinin sol cenahına taarruz etmesi planlanmıştır. İngilizlerin sol cenahı ve taarruzun tarz-ı icrası hakkında malumat almak üzere tümen komutanı, Çamlıtekke Karargâhı'na çağırılmış ve kıtaatı derhal Büyük Anafarta'ya hareket ettirmesi emredilmiştir. Fakat bu taarruzun bugün icrası Liman Paşa hazretlerince uygun bulunmadığından kıtaatın tesri hareketi namüsaıt görülmüş ve harekât ertelenmiştir. Koca Çimen cephesi iki kısma ayrılmıştır. Şimal (kuzey) tarafı 7'nci Tümen emrinde ve cenup (güney) tarafı dahi Conkbayırı'ndan itibaren 9'uncu Tümen ihtiyatı ile Albay Hans Kannengiesser emri altında bulunacaktır. Bu taksimat bazı sebepler dolayısıyla son derece önemlidir. 7'nci Tümen'in hücumu hakkında Fırka Erkan-ı Harbi Şemseddin Bey'e telefonla izahat verilmiştir. Mevkiinin tehlike yaratmaması için taarruzun icra zamanının Halil Bey'e söylenmesi istenmiştir. Seyyar hastaneler Uzun Hızırlı Köyüne açtırılmıştır. Cephane Kum Köy'üne gönderilmektedir ve depo oradadır. İkmal için Çamlıbel'deki kuvvetlerin idaresine müracaat edilecektir ve sık sık rapor edilmesi emredilmiştir.²⁴²

²⁴⁰ATASE Arşivi, BDH Kls. 4831, Dos. H16, F. 1-4.

²⁴¹ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4831, Dos. H16, F. 1-4.

²⁴²ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4831, Dos. H16, F. 1-5.

Liman Paşa'nın cephede planladığı taarruz, Anafartalar Grubu birlikleri tarafından zamanında yerine getirilememiştir. Anafartalar Grup Komutanı Ahmet Feyzi Bey'in, Saros bölgesinden gelen birliklerin uzun intikalinden sonra yorgun düşmesi, zamanında taarruz hatlarındaki yerlerini alamamaları ve gece yapılacak taarruzun büyük kayıplara sebep olacağı gibi düşüncelerle harekâtı tehir etmesi görevinden azledilmesine sebep olmuştur. Liman Paşa Ahmet Feyzi Bey'in yerine Anafartalar Cephesi Grup Komutanlığına Albay Mustafa Kemal'i atamıştır. Mustafa Kemal'in görevi devralmasından sonra 7'nci Tümen Komutanlığı birlikleri hakkındaki değerlendirmesine göre; bu gece mevziye dâhil olacak fırka toplarının sağ cenahı ilerisi İsmailoğlu Tepelerinin cenup (güney) eteklerine doğru sarmak isteyen İngiliz kıtaatına karşı açık hedeftir ve Asma Dere'deki birliklerin sağ cenahlarının zayıf olduğunu belirtmiştir. 7'nci Tümen'e bağlı 20'nci ve 21'inci alay komutanlıkları, Koca Çimen Tepesi'nde bulunan İngiliz birliklerinin sol cenahına taarruz edeceklerdir. Bunun için 21'inci Alay'ın derhal iki taburuyla 183 Rakımlı Tepenin şarkındaki (doğu) dereden hareketle Büyük Anafarta'ya gitmesi, 1'inci Tabur'un Büyük Anafarta'ya celbi için hemen 20'nci ve 21'inci alayları takip etmesi bildirilmiştir. Topçu bataryası Gümbürdek Bayırı istikametinden Çamlitekke'ye doğru hareket edecektir. İstihkâm bölüğü, piyade alaylarını takip edecektir. Sıhhiye bölüğü, Çamlitekke'den Büyük Anafarta'ya hareket edecek ve Büyük Anafarta civarında münasip bir mevziide kalarak fırkayı haberdar edecektir. Bütün ağırlıkların şimdilik Gümbürdek Bayırı'ndaki dereler gerisinde bulunması uygun görülmüştür.²⁴³

7'nci ve 12'nci tümenler bu gece ilerledikleri hatları tahkim ve muhafaza etmişlerdir. 12'nci Tümen'in Kireçtepe istikametine bakan yanının temini harekât için çok elzemdir. Mustafa Kemal bu geceyi Conk Bayırı'ndaki fırka karargâhında geçirmiştir. 7'nci ve 12'nci tümenler ile Anafartalar Mıntıkası Komutanlığının raporlarını Çamliteke'ye, diğer tümenlerinde Conkbayırı'na göndermelerini istemiştir. Mustafa Kemal ayrıca 12'nci Tümen'in Mestan Tepe ve 7'nci Tümen'in Damakçılık Bayırı istikametlerine taarruzuna dair 8 Ağustos 1915 (26 Temmuz 1331) öğleden sonra saat 5.00'te sabık (önceki) grup komutanı tarafından verilmiş olan taarruz emrinin aynı şekliyle Koca Çimen-Conkbayırı hattında bulunan fırkalar tarafından yerine getirilmesini istemiştir. Bu vazifeyle görevlendirilen kumandanlar bu emrin vusulü esnasındaki vaziyetleri ve tertibatlarıyla buldukları

²⁴³ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4831, Dos. H16, F. 1-6.

mıntıkları derhal bildireceklerdir. Bu raporlar Anafarta-ı Kebir Köyü'nün (Büyük Anafarta) 2 km. şark şimalindeki (kuzey doğu) Çamlıtekke'ye gönderilecektir.²⁴⁴

Böylece 8 Ağustos'taki tereddüt ve gecikme dolayısıyla Suvla çıkarmasında kazanılan baskın şansı kaybedilmiş ve 9'uncu İngiliz Kolordusu'nun tepeleri ele geçirme fırsatı kaçmıştır. Şimdi eşit kuvvetlerle savaşılacaktır ve Türkler hâkim tepeleri ellerinde bulundurduklarından avantajlı taraf olmuştur. 9'uncu Tümen Komutanı Albay Hans Kannengiesser bugünkü muharebelerle ilgili hatıralarında şöyle yazmıştır: *“Zafer tanrıçası bütün 8 Ağustos günü başarı kapısını Stopford'a ardına kadar açık tuttu, ama o içeri girmedir”* Kireçtepe Sırtlarında buhranlı zamanlar yaşayan Tabur Komutanı Yüzbaşı Kadri Bey aynı günün akşamı durumu hem bağlı olduğu Anafarta Bölge Komutanlığına hem de 12'nci Tümene bildirmiştir. Raporunda cephedeki durumu ayrıca şöyle belirtmiştir: *“Mıntıkamız sahillerinden bir taarruz yoktur. Cephemizdeki düşmanla temastayız. Takviye birliklerinin gelmesini bekliyoruz. Cephanemiz azdır.”*²⁴⁵

Gelibolu Jandarma Taburu'nun 8 Ağustos akşamı cephanesi azalmış ve bugünkü muharebelerde taburun; 20 ağır yaralı, 15 hafif yaralı ve 25 kadar şehit verdiği tahmin edilmektedir.²⁴⁶

Yüzbaşı Kadri Bey, derhal takviye gelmezse Kireçtepe'nin elden çıkacağı kaygısını üst komutanlığa ısrarla bildirmiştir. Yüzbaşı Kadri'nin takviye taleplerine ve telaşına 12'nci Tümen Komutanı Selahattin Adil bir anlam verememiştir. İki gündür sadece jandarma birlikleri ile Kireçtepe'de karşılık verilebildiğine göre bu durum karşıda bulunan birliğin kuvvetli olmadığını göstergesidir.²⁴⁷

4.6. Kireçtepe'de 9 Ağustos 1915 Günü Muharebeleri

Albay Mustafa Kemal, bir gün evvel Albay Ahmet Feyzi tarafından hazırlanan planı değiştirmemiş, birliklerine gönderdiği yazıda bir gün önce kendilerine tebliğ edilen plan

²⁴⁴ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4831, Dos. H16, F. 1-7.

²⁴⁵Dr.Albay Suat Akgül, a.g.e., ss.840.

²⁴⁶Murat Karataş, 2018, a.g.e., ss.546.

²⁴⁷Murat Karataş, 2007, a.g.e., ss.109.

gereğince hareket etmelerini emretmiştir. 8/9 Ağustos 1915 gecesi Saros bölgesinden cebri yürüyüşle gelen iki Türk tümeni taarruz için hazırlık yapmıştır.²⁴⁸

7'nci Tümen Komutanlığı tarafından saat 08.15'te gönderilen raporda; daha önce Lalababa güneyinde toplandığı bildirilen İngiliz kuvvetlerinin, Mestantepe ve Damakçılık Sırtlarına doğru ilerlediği ve ayrıca Anafartalar Müfrezesinin 12'nci Tümen emrine verildiği bildirilmiştir.²⁴⁹

8 Ağustos günü her iki cephe de yaşanan faaliyetlerin ortak yönüne bakılacak olursa gerek Hamilton'un gerekse de Liman Paşa'nın birliklerini taarruza zorlamalarına rağmen ast birlik komutanlarını ikna edemedikleri görülmektedir. Gün sonunda Hamilton astlarına bugüne kadar verdiği tavizlerin sonucu olarak çok büyük bir fırsatı elinden kaçırmış, Liman Paşa'da Anafartalar Grup Komutanı'nı görevden almıştır. 9'uncu İngiliz Kolordusu gece kıyıya çıkan 53'üncü Tümen ile Anafartalar bölgesindeki mevcudunu 32.000'e (22 tabur) çıkarmıştır. Anafartalar Grubu'da son takviyelerle birlikte mevcudunu 18.987'e (13 tabur) çıkarmıştır. Taraflar birbirlerinden habersiz olarak 9 Ağustos sabahı hemen hemen aynı saatlerde karşılıklı olarak ilerlemeye başlamışlardır. General Hamilton'un zorlamalarıyla saat 04.00'daki harekete ancak geçebilen İngilizler, hedefleri olan Tekketepe'ye doğru ilerledikleri esnada Türk tarafında taarruzda öncü olarak ilerleyen 12'nci Tümen'in fundalıklar arasına gizlenmiş ve süngü takmış öncü birlikleriyle karşılaşarak büyük kayıp vermişlerdir.²⁵⁰

Türk kuvvetlerinin de aynı gün Sülecik Çiftliği'ne yaptığı saldırıda; 3'üncü Galler Prensi'nin Hassa Batı Yorkshire Alayı 9'uncu (Hizmet) Taburu personeli Üsteğmen Guy komutasında bulunan makineli tüfek birliğinin etkili atışları sebebiyle başarısızlığa uğramış ve Türk birliği geri püskürtülmüştür.²⁵¹

9 Ağustos günü İngiliz 9'uncu Kolordusu'nun güney kanadı, yapmış olduğu harekâtlarda kayda değer bir başarı elde edememiştir. Kuzey kanadında ise General Mahon'un birlikleri, Kireçtepe Sırtı'nda çıkarmanın ilk birkaç saatinde 11/Manchester'lılar

²⁴⁸Muzaffer Albayrak, a.g.e., ss.44.

²⁴⁹Hüseyin Işık, 1974, a.g.e.,ss.25.

²⁵⁰Mustafa Kemal Tutkun, a.g.e., ss.494-496.

²⁵¹Ray Westlake, a.g.e., ss. 67.

tarafından ele geçirilen mevzileri tutmaktan öteye gitmemiştir. Çıkarmanın başından beri sırtlarda istenilen seviyede bir ilerleme olmamış, Mahon'un birlikleri birkaç gün boyunca karşılarındaki Jandarma birliklerini izlemek dışında bir şey yapmamıştır.²⁵²

Gelibolu Jandarma Tabur Komutanı Yüzbaşı Kadri'nin Kireçtepe'den 9 Ağustos sabahı yazdığı raporda durumunu şöyle bildirmiştir:

*“Ece Limanı ile Küçük Masırlık önünde düşman tarassut sefaini geceyi geçirmiştir. Kireçtepe’de 2 cephede 2 bölük hafif bir müdafaa hattı oluşturmuştur. Arazi taşlık olduğundan tahkimat layıkıyla yapılamamıştır. Düşman kuvveti üstün ve etkilidir. Bu gece çıkarması ile kuvveti artmıştır. Cephemizde Büyük Kemikli’den 3 mitralyöz vardır. Bugünden takviye edilmez ise de maazallah Kireçtepe’nin sükûtu muhtemeldir. Cephemiz 20 sandık olduğu arz olunur”.*²⁵³

Cephenin en kuzeyinde kritik ve topoğrafik yapısı gereği zor bir arazi kesimini savunmakla görevli olan Yüzbaşı Kadri Bey, ısrarla takviye kuvvet istediye de cephede ne zor şartlar altında görev yaptığını üst komutanlığa anlatmakta başarılı olamamıştır. Cephedeki hareketlilikten ve yazışmalardan İtilaf kuvvetlerinin bu bölgeye daha üstün bir kuvvetle yüklenmekte olduğu anlaşılmaktadır.

Yüzbaşı Kadri'nin bu taleplerine, Selahattin Adil ise bir anlam verememiştir. Ona göre 9 Ağustos günü; 35'inci Alay'dan 1'inci Tabur bir bölük ile ve ayrıca 36'ncı Alay 3'üncü Tabur'dan 70 mevcutlu bir bölük ile takviye edildiğine, Masırlıklarda da bölükleri olduğuna göre (36'ncı Alay'dan bir bölük) Yüzbaşı Kadri'nin sebat etmesi ve birlikleri iyi idare etmesi gerekirdi. Fakat aynı gün Aşağı Kapanca hâkim noktası İngilizlerin eline geçmiştir.²⁵⁴

²⁵²Stephen Chambers, 2015a, a.g.e., ss.117-118.

²⁵³Dr.Albay Suat Akgül, a.g.e., ss.841.

²⁵⁴Murat Karataş, 2007, a.g.e., ss.109.

General Mahon, Kireçtepe'nin güney kanadından yapılacak bir destek taarruzu ile tepenin Türk birliklerinden temizlenerek zapt edebileceğine inanıyordu. Bu planı ile ilgili Hamilton'a gönderdiği mesajda da şunları söylemiştir: *“Kireçtepe ısırganı ne kadar hızlı tutulursa o kadar az ısıracağım.”* Bunun üzerine Stopford'da Kireçtepe'nin zaptının Tekketepe'ye yapılacak taarruzu daha başarılı kılacağını düşünerek Mahon'un planını onaylamıştır. Stopford, Mahon'un planına destek vermek için harekât öncesi sırtın bir destroyerle bombalanması talimatını vermiştir. HMS Foxhound destroyeri büyük bir isabetle zirveyi bombalamaya başlamış ve ardından sabah saat 07.00'de HMS Garampus tarafından devralınarak bombalamaya devam edilmiştir.²⁵⁵

Kireçtepe'de; General Mahon'a bağlı fakat Tuğgeneral Nicol emir komutasında bulunan üç tabur (6'ncı ve 7'nci Royal Munster Fusiliers ve 5'inci Royal Inniskilling Fusiliers) tepenin iki yanında, 11/Manchester taburu ilk çıkarma gecesi tuttuğu mevzide ve bu birliklerin 800 yarda doğusunda Gelibolu Jandarma Taburu'ndan üç bölük savunma hattında bulunuyordu. 10'uncu İrlanda Tümeninin 30'uncu ve 31'inci tugaylarıyla 11'inci İngiliz Tümeni'ne bağlı 34'üncü Tugay'dan beş tabur da Kireçtepe'ye taarruz için görevlendirilmiştir. ²⁵⁶ Sabah saatlerinde İngilizler, gemi topçusunun desteği altında beş taburluk bir kuvvetle Kireçtepe'ye taarruza geçmiştir. Gelibolu Jandarma Taburu 1'inci ve 4'üncü bölükleriyle tepenin batısını savunmuştur. 2'nci Bölüğü Kapanca bölgesinde hazır vaziyette beklerken 3'üncü Bölüğü ile de Ece Limanı çevresinde savunma düzeni almıştır. Kireçtepe'nin batısını savunan jandarma birlikleri üstün İngiliz kuvveti karşısında yardım istemek zorunda kalmıştır. Yüzbaşı Kadri, 12'nci Tümen Komutanına gönderdiği raporda şunları söylemiştir: *“Düşmanla piyade savaşı devam ediyor. Yedek cephanemiz bitmiştir. Erat dört günden beri savaşmaktan yorgun düştüğünden değiştirilmemize lüzum vardır. Sağ kanadın dayanağı olan Küçüktepe düşman eline geçmiştir. Düşmanın makinalı tüfek ateşi karşısında tepenin uzun süre savunulması olanaksızdır.”*²⁵⁷

Bu talep üzerine; Gelibolu Jandarma Taburu, 12/35'inci Alay'ın 1'inci Taburu'ndan iki bölük ve 12/36'ncı Alay'ın 3'üncü Taburu'ndan bir bölük ile takviye edilmiştir. 12'nci

²⁵⁵Stephen Chambers, 2015a, a.g.e., ss.118-119.

²⁵⁶Genelkurmay, *Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, Cilt V Kitap III*, 2012, ss.383.

²⁵⁷Hüseyin Işık, 1999, a.g.e.,ss.115.

Tümen'in sağ yanının Kireçtepe ve Ece Limanı'na karşı emniyete alınması amacıyla; 12/36'ncı Alay'dan bir tabur Ece Limanı bölgesine, bir tabur Kavaktepe'ye, diğer bir taburda Tekke Tepe'ye gönderilmiştir. Alınan bu tedbirlere rağmen Kireçtepe'nin batısındaki Sivritepe öğleye doğru İngilizlerin eline geçmiştir.²⁵⁸ Gelibolu Jandarma Taburu Kireçtepe'de tutunamayarak saat 14.30'da Kanlıtepe'ye çekilmiştir.²⁵⁹ Gelişen bu durum üzerine müfreze de biraz geriye Arslantepe-Projektörtepe hattına çekilmiş ve sağ kanadını da Kanlıtepe-Küçüktepe hattına doğru kırmıştır. General Mahon komutasında bulunan ve harp gemilerinin desteği altında ilerleyen beş İngiliz taburunun akşama kadar sürdürdüğü taarruzlar başarılı olamamış ve bu kuvvetler, akşamüzeri eski yerlerine geri çekilmişlerdir. İngilizlerin bu geri çekilmesinde asıl etken Türk savunmasından ziyade susuzluk ve aşırı bunaltıcı sıcaklar yüzünden askerlerin tamamen tükenmiş olmasıdır.²⁶⁰

Kireçtepe'nin güneyindeki yamaçlarda ise; 7/Royal Munster Fusiliers ile 5/Dorsetliler Kidney Hill'e (Havantepe) doğru ilerlemişler ve hedefe 700 metre kala yorgunluktan durmuşlardır. Dorsetlilerin de Munsterlilerin de durumu susuzluk ve yorgunluktan dolayı kötüdür. Akşam karanlığı olmasına rağmen susuzluk sorununa çözüm bulamayan birlikler süratle geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Bugün Mahon ve adamları için kötü bir gün yaşanmış ve tek bir kurşun atmadan başladıkları noktaya geri dönmüşlerdir.²⁶¹

Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu için 9 Ağustos günü büyük önem taşımıştır. Muharebelerin en yoğun yaşandığı Ağıl'ın solunda bulunan 1'inci Bölük Komutanı Hafız Mehmet saat 22.00'de tabura gönderdiği raporda şunları bildirmiştir: Ağılın civarındaki ve solundaki tepelerin önemi büyüktür. İngilizler buradan bir kilometre dahi ilerlemeyi başarırlarsa Kireçtepe ve Kemiklinin hattını kesecektir. Çünkü bu mıntıkanın Küçük Masırlık tarafı kısmen elden çıkmamıştır. Burada ve civarındaki tepelere hiç olmazsa birer avcı hattı yapılmak lazımdır. Binaenaleyh bu akşam ortalık karardığında yeterli miktarda kazma ve küreğin gönderilmesi lazımdır. Bulduğumuz tepelerden avcı hattı ileri alınmalıdır. Onun için burayı üç buçuk mangalık bir kuvvetle desteklemek gerekmektedir.

²⁵⁸Murat Karataş, 2018, a.g.e., ss.546.

²⁵⁹Muallim Kurmay Albay Belen, a.g.e., ss.128.

²⁶⁰Genelkurmay, *Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, Cilt V Kitap III*, 2012, ss. 384-385.

²⁶¹Stephen Chambers, 2015a, a.g.e., ss.119-122.

Altımızda zeytinlik ve dere boyu tamamen boş olduğundan buradan ilerleyecek karşı birlikler hiçbir engelle karşılaşmadan Büyük Masırlık'a kadar çıkabilir. Aşağı Kapanca Sırtındaki Müfreze Komutanı Üsteğmen İbrahim Sırrı'da aynı güne ait raporunda: Aşağı Kapanca Sırtının düşmanın işgali altında olduğunu, düşmanın elinde 1 makineli tüfeği ile tahminen 1 tabur kuvveti bulunduğu, bir tabur düşmanın hâkim noktanın batısında olduğunu, buldukları sırtın kayalık olduğunu ve ateş altında olduğundan tahkimat yapmanın mümkün olmadığını bildirmiştir. Şu an ki vaziyete göre son yapılacak bir tedbir muntazam veya 2 taburla kati bir taarruzdan başka bir çare olmadığını, düşman son bir taarruz ettiğinde süngü hücumuyla püskürtmek mümkün olduğu takdirde tepenin şimdilik işgalimiz altında kalacağını önemle bildirmiştir.²⁶²

4'üncü Bölük Komutanı Üsteğmen E. Hami'nin raporunda ise: İngilizlerin İbrahim Efendi'nin olduğu yere yaklaşmakta olduğu. Oradan buradaki askeri ateşe tutmakta, orada ihtiyattaki bölüğün İbrahim Efendi'nin olduğu mahalle dereden sevk edilmesi gerekmektedir. Yanlarından mitralyöz ilerlediğini ve bundan sonra İbrahim Efendi'nin bulunduğu mevkiinin sükût ettiği, kendilerinin mayın ateşine tutulduğunu, 2. kez müdafaa hattını kurmak için emir beklemekte olduğunu belirtmiştir.²⁶³

Kireçtepe bölgesi için kritik bir öneme sahip olan Aşağı Kapanca Sırtı Kumandanı ve yakın çevre birlik komutanları durumlarını aynı saatlerde şu şekilde rapor etmişlerdir; *"Tamamıyla ihata edilmemize (kuşatılmamıza) pek cüzi bir mesafe kalmış, hâkim tepe sükût etmiştir. Nizamiye efradı kısmen firar etmiştir. Müfrezenin bir kısmıyla müdafaa da bulunmaktadır. Çevreyi kuşatmaya engel olunmaktadır. Emr-i hakka istinaden müdafaaada sonuna kadar devam edeceğiz"*.²⁶⁴

Sol Cenah müfrezesinin raporunda; Düşmanın hareket yönüne ve yapmış olduğu atışa göre piyade birliklerimizin Tekketepe ve Anafarta önlerinden ovaya indiği, sol cenahtan yaklaşma ile irtibat kurulamadığı, mezkûr tabur komutanlığının bu anlamda dikkatli olmaları gerektiğini bildirmiştir. Kireçtepe'yi can siperane savunan Gelibolu Seyyar

²⁶²Hüseyin Işık, 1999, a.g.e., ss.114-115.

²⁶³ATASE Arşivi, Kls. 5776, Dos. H1, F. 001-24.

²⁶⁴ATASE Arşivi, Kls. 5776, Dos. H1, F. 001-24.

Jandarma Tabur komutanı Yüzbaşı Kadri, 9 Ağustos günü çevre birliklerden gelen ve sorumluluğu altında bulunan bölgenin durumunu Anafarta Mıntıka Komutanlığına şu şekilde rapor etmiştir: *“Düşman bu gece kayıkla çıkarmaya yapmaya devam etmiştir. Bir düşman kruvazörü sabah saat 6.00’da Pırnar-tepe, Büyük Anafarta cihetlerini bombardıman etmiştir. Pırnar-tepe eteklerinden yukarı düşman piyadelerinin ilerlediği görülmüş. Bu gece düşmanla ateş teati edilmiştir. Düşmanın kuzey grubu eteklerinden hafif tahkimat ettiği görülmüştür. Bursa Taburundan perakende olarak burada bulunan 25 neferle 2 mülazım, taburlarına iltihak ettirildi. 32’nci Nizamiye Alayı’ndan 20 nefer perakende taburda bulunmaktadır. Düşmanın Laletepe’de 1 bataryası, Pırnar-tepe sırtında topçusu bulunmaktadır. Bu gece 35’inci Alay’dan 1 bölükle, bu sabah 36/3’üncü Alayı’ndan 70 mevcutlu bir bölük takviye birlik aldık. Masırlıklara 36’ncı Alaydan 1 bölük gelmiş ise de tahkimatı ve mıntıkasını bilmediğimizden gece teslim edilmemiştir. Şimdi saat 7.00’da düşman Büyük Kemikli’ye karşı olan sağ cenahımızı Suvla Limanı’ndaki 1 torpido tarafından şiddetle bombardıman etmektedir. Her üç tarafımızdan düşman donanmasının ateşine maruz bulunuyoruz. Düşman cihetimize takviye birlikler sevk etmiştir. Piyade muharebesi başlamıştır. Arazinin taşlık, tahkimatın eksikliği ve bombardımanın şiddeti nedeniyle mevziinin muhafazası zordur.”* Yüzbaşı Kadri aynı gün yazdığı diğer raporlarında muharebelerin gidişatına dair şunları belirtmiştir: *“Düşmanla piyade muharebesi devam etmektedir. Sağ cenahımız Kireç-tepe şarkındaki 165 Rakımlı Tepe’nin bir kısmını teşkil eden boyun noktası, bize nazaran bulunmaktadır. Bu tepe Kireç-tepe’yi müdafaa etmektedir. Taşlık arazide tahkimat mümkün değildir. Cephemizde düşmanın 3 mitralyözünü devamlı ve şiddetli ateş etmektedir. İhtiyat cephanemiz bitmiştir. Efradımız 4 günden beri yorgun düştüğünden değiştirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde efradın kuvveti ve tahammülü kalmayacak bir halde olacaktır.”*²⁶⁵

“Düşmanın hareket yönüne ve yapmış oldukları atışa göre piyade birliklerimizin Tekketepe ve Anafarta önlerinden ovaya indiği anlaşılmaktadır. Sol cenahımızda Nizamiye Birlikleri ile irtibat kurulamamış ve ihtiyat cephanemiz kalmamıştır. Düşman 3 makineli tüfek ile üzerimize kuvvetli ateş etmektedir. Kireç-tepe’de sağ cenahımız istinadı olan Küçük Tepe düşmek üzeredir. Birçok can kaybına karşı takviye birlikler gelse de düşman mitralyözünü

²⁶⁵ATASE Arşivi, Kls. 5776, Dos. H1, F. 001-24a.

ateşleri altında tepenin müdafaası zor olmaktadır. Hâkim sırt düşman eline geçerse diğer sırtlarında savunması zor olacaktır.”²⁶⁶

7’nci Fırka Kumandanı Miralay Halil cephede gelişen durum ve şartları 20’nci ve 21’inci alay komutanlıklarına rapor etmiştir. Bu raporda; Düşman ovoidan parça parça Damakçılık Bayırına doğru ilerlemektedir. Keşif yolları ile düşman hareketinin gözlenmesi ve bir saate kadar İsmailoğlu Tepesi’nin işgal edilmesi gerekmektedir. Bu durum ertelendiği takdirde düşmanın Lalababa Tepe’den şimdi götürdüğü kuvvetle takviye bulduğunda istenilen yapılamayacaktır.²⁶⁷ Sağ cenhada bulunan 21’inci Alay’da hiçbir hareket görülmemektedir. İleri taburların ileri hatları hareket etmiş, cephe önündeki dere ve derenin önündeki sırtlar işgal edilmektedir. Taburdan Yüzbaşı Ali ve 2’nci Tabur’dan Yüzbaşı Hasan yaralı olduğunu ve bu bölükleri idare edecek zabitan kalmadığını da önemle belirtmiştir.²⁶⁸

7’nci Fırka Kumandanı Miralay Halil’in, üst komutanlığa bildirdiği raporunda ise: *“20’nci Alayın Kayacık Deresi kuzeyine, sağ cenahın tahminen Kabak Kuyusu civarında bulunduğunu, 21’inci Alayın ise Kayacık Deresi Bayırı’nın kuzeybatısında olduğunu, 21’inci Alay Komutanı Ziya Bey’in ileriki hattı sormak üzere giderken şehit olduğundan yerine birinin atanması gerektiğini belirtmiştir. Damakçılık sırtlarının mitralyözlerle kuvvetlendirildiğini, 20’nci Alay ve 21’inci Alay taburlarında zabitan azaldığı ve yaralıların arttığını, arazinin kesik olması sebebiyle sevkini zor olduğunu da önemle bildirmiştir.*”²⁶⁹

34’üncü Alay Kumandanı Binbaşı Mehmet’in, 9 Ağustos günü üst komutanlığa gönderdiği raporda kendi mıntikasındaki durumu şöyle özetlemektedir: *“Düşman karaya asker çıkartmaktadır. Elde bir bölük ihtiyat kalmıştır. Zayıf fazladır. Bir İngiliz esiri vardır. 35’inci Alay’dan bir bölük ancak 20 mevcutla gelebildiği için daha fazla kuvvete ihtiyaç vardır. Düşman birlikleri cephemizden karşılık göremedikleri için ilerlemektedir.*”²⁷⁰

²⁶⁶ATASE Arşivi, Kls. 5776, Dos. H1, F. 001-25.

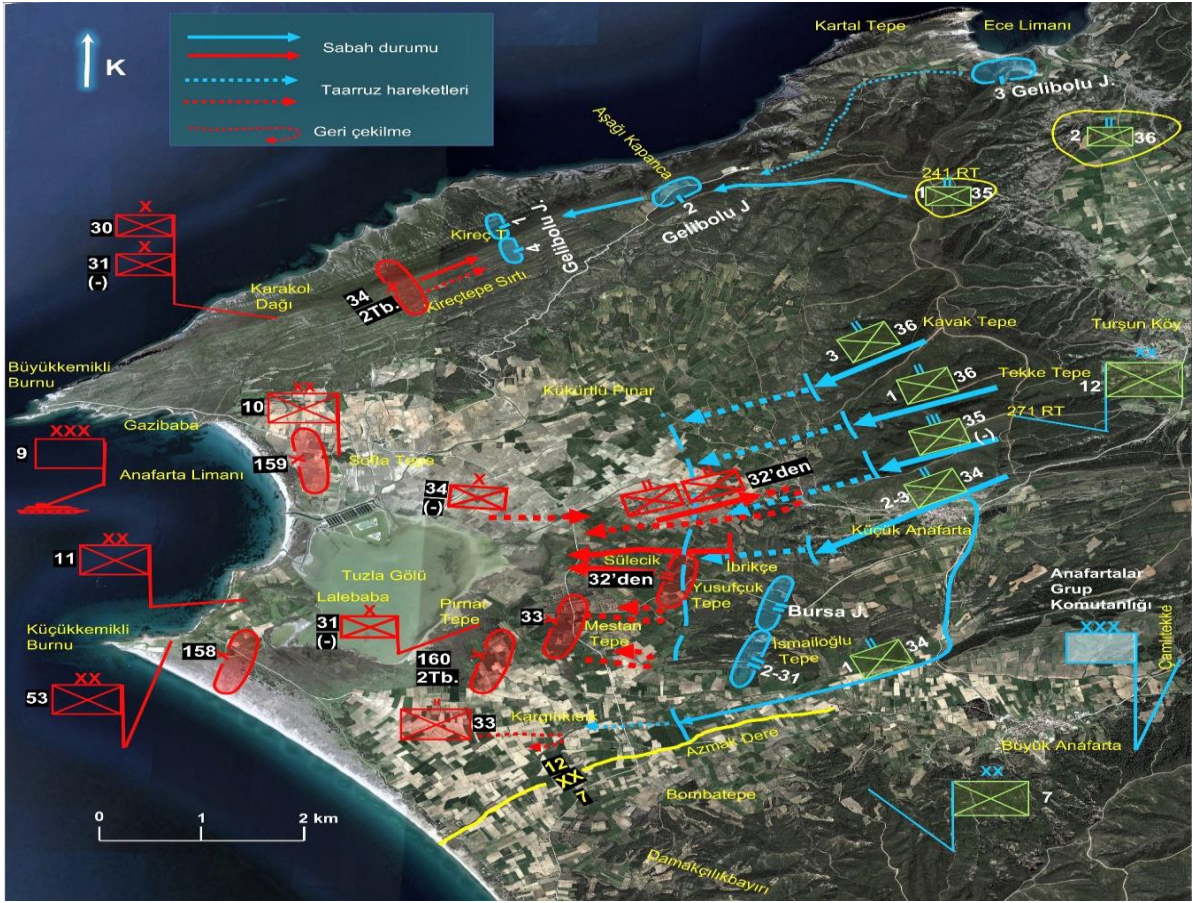
²⁶⁷ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4831, Dos. H16, F. 1-8.

²⁶⁸ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4831, Dos. H16, F. 1-9.

²⁶⁹ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4831, Dos. H16, F. 1-12.

²⁷⁰ATASE Arşivi, Kls. 4863, Dos. H12, F. 001-19.

8 Ağustos günü İngilizlerin eline geçmiş olan Conkbayırı, 9 Ağustos günü yeni atanan Anafartalar Grup Komutanı Alb. Mustafa Kemal'in muharebeyi bizzat yönetmesinin ardından geri alınmıştır. İsteddiği başarıyı bir türlü elde edemeyen Müttefik Kuvvet birlikleri sürekli piyade ve topçu takviyesine rağmen tutunamayarak geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bu durum Kireçtepe bölgesinde de olumlu sonuçlar doğurmuş ve üzerinden ağır baskı kalkan Türk birlikleri kendisini kısa zamanda toplayarak karşı harekete geçmiştir.²⁷¹



Harita 3. 9 Ağustos 1915 sabahı Türk Birliklerinin Anafartalar Ovasındaki dizilişleri, taarruz ve geri çekilme hareketlerini gösterir harita.

Birinci Anafartalar Muharebesi olarak harp sayfalarında yerini alan muharebeler 9 Ağustos'ta sona erdiğinde ovayı çevreleyen tepe hatları hala Türklerin elindedir. Muharebede istediği sonucu alamayan İngiliz 9'uncu Kolordu'su 25.000 kişilik kuvvetle; 6/7 Ağustos gecesi karaya çıktıktan sonra tepe hatlarını ele geçirebilecekken, sahilde

²⁷¹Dr.Albay Suat Akgül, a.g.e., ss. 848.

kıymetli vakitleri harcayarak kendi deyimleriyle “*altın fırsatı*” kaçırmışlardır. Türk tarafında ise; 30-40 km’lik mesafeyi bir günde cebri yürüyüş ile kat ederek Anafartalar’a yetişen Türk tümenleri, İngiliz birliklerine karşı iyi bir savunma ve ardından ileri harekete geçerek durdurmayı başarmış ve Anafartalar bölgesindeki ilk tehlikeyi bertaraf etmişlerdir.²⁷²

Cepheden gelen güzel haberler ve vatanını savunan askerlerin göstermiş olduğu büyük özveri karşısında bu takdire şayan hareketleri Ordu Komutanı Müşir Liman Paşa tarafından ödüllendirilmiştir. Bu kapsamda 9 Ağustos günü İngiliz birliklerinden Mestantepeyi kurtaran ve İsmailoğlu Tepesi ile Kireçtepe’de canı pahasına çarpışan bütün zabitanın birer derece terfi ve bilumum efrat ve zabitanın birer harp madalyasıyla ödüllendirilmeleri emrini vermiştir.²⁷³

İngiliz Kolordusuna bağlı birliklere, Türk tümenleri tarafından Kireçtepe-Azmacık arasında geçit verilmemiş, Tuzla Gölü’ne kadar takip edilen İngilizler orada da tespit edilmiştir. 9 Ağustos günü muharebelerinde tarafların zayıyatına bakılacak olursa; Türk birliklerinin zayıyatı 2.114 asker, İngilizlerin zayıyatı 745 asker, 3 subay ve 53 er esir alınmış, 5 makineli tüfek ve 800 tüfek ele geçirilmiştir.²⁷⁴

12’nci Tümen’in Kireçtepe bölgesinde muharebeye giren kuvvetlerinin 1.085 personeli zayı olduğundan elden çıkmış olarak kabulü gerekmiştir. Bursa Seyyar Jandarma Taburu’da muharebelerde 51 zayıyat vermiştir. Kireçtepe ve İsmailoğlu civarındaki Anafartalar Müfrezesinin kuvveti zaten zayıf olduğundan İngilizlerin yaptığı çıkarma harekâtına yalnız karşı koymaları birliklerin erimesine sebep olmuştur. Buna karşın 13 Türk taburu, İngilizlerin 22 taburluk kuvvetine fırsat vermemeyi başarmıştır.²⁷⁵

²⁷²Muzaffer Albayrak, 2015, a.g.e., ss.45.

²⁷³ATASE Arşivi, Kls. 5776, Dos. H1, F. 001-23a.

²⁷⁴Mustafa Kemal, a.g.e., ss.77.

²⁷⁵Hüseyin Işık, 1974,a.g.e.,ss.26.

4.7. Kireçtepe’de 10 Ağustos 1915 Günü Muharebeleri

Grup komutanı Albay Mustafa Kemal, 9/10 Ağustos gecesi birliklerin buldukları hattı tahkim ederek savunma için düzen almaları emrini vermiştir. Ardından 10 Ağustos günü yaptırmayı tasarladığı taarruzu düzenlemek ve yönetmek üzere Conkbayırı’na hareket etmiştir.²⁷⁶

9 Ağustos günü Anafartalar Muharebeleri başarıyla sonuçlanmış olsa da yine de yarımadaanın güvencesi henüz sağlanmış sayılmazdı. İngilizlerin muharebelerin başından beri ana hedefi Koca Çimen ve Conkbayırı hattı idi. Mustafa Kemal İngilizlere bu kesimi kaptırmamak, onları olanaklar ölçüsünde bu kilit noktadan uzak tutmak için mücadele vermekteydi. Bu nedenle zaman kaybetmeden bu arazi bloğunun tehlikeden kurtarılması büyük önem taşıyordu.²⁷⁷

Müttefik Kuvvetler kayık ve şalopalarla 9 Ağustos gecesi çıkarma harekâtına devam etmiştir. Pınartepe ve Büyük Anafartalar bölgesi müttefik kuvvet donanmasına ait gemiler tarafından bombalanmıştır. Piyadeler Pınartepe eteklerinden ilerlemeye çalışmaktadır. Aynı gece Gelibolu Jandarma Taburu’na 35’inci Alay’dan bir bölük ve 36’ncı Alay 3’üncü Tabur’dan 70 kişilik bölük takviye gelmiştir. Müttefik kuvvet donanması üç yönden Gelibolu Jandarma Taburu’nu ateş altında bırakmıştır. Arazinin taşlık olması keşfi engellediğinden savunma güçleşmiş ve kayıplar çok olmuştur. Müttefik kuvvetlerin üç ağır makinalı tüfeği 165 Rakımlı Tepe’de taşlık arazide gizlenemeyen birliklerimizin ağır kayıplar vermesine neden olmuştur. Askerlerimiz dört günden beri dinlenmeden Müttefik kuvvetler ile mücadele ettiğinden yorgun ve bitkin düşmüş, buna rağmen topraklarını korumak için üstün gayretle mücadeleye devam etmiştir. Bütün bunlara dayanmanın da bir sınırı vardır ve o sınır aşılmak üzeredir.²⁷⁸

²⁷⁶Genelkurmay, *Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, Cilt V Kitap III*, 2012, ss.386.

²⁷⁷Em. Kur. Albay Turhan Seçer, a.g.e, ss.228-229.

²⁷⁸Adnan Türkeli (2002), *Çanakkale Savaşları’nda Jandarma YL. Tezi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, ss.77.

Liman Von Sanders'te aldığı tedbirler kapsamında, Ece Limanı sahilini koruyan birliklerden küçük kıtaları Kireçtepe'ye kaydırmış ve 10 Ağustos'ta bu tepelik arazinin sorumluluğunu Alman Binbaşı Willmer'e vermiştir.²⁷⁹

10 Ağustos sabahı tekrar taarruza geçen Türk birlikleri, İngiliz kuvvetlerini geriletmiş ve bazı tepeleri daha geri almayı başarmıştır. İngilizlere büyük çapta zayıat verilmeyi başarmış ve bunun yanında mühimmat ve ağır silahlarda ele geçirmiştir. İngilizlerin bu kötü gidiş karşısında moralleri bozulmuştur. Bugün Türk birlikleri tarafından geri alınan tepelere bir daha İngilizlerin ayakları basamamıştır.²⁸⁰

9'uncu İngiliz Kolordusunun Komutanı Stopford, Anafartalar sırtlarını elde etmek maksadıyla 10 Ağustos 1915 günü sabah saatlerinde tekrar taarruza geçmek üzere gerekli emirleri birliklerine vermiştir. 8/9 Ağustos 1915 gecesi Suvla Limanı'na çıkmış olan General Lindley komutasındaki 53'üncü Teritoryal Tümeni'ne (158'inci, 159'uncu Tugaylarla 160'uncü Tugaydan iki tabur) 9'uncu Kolordu emrine verildiğine dair emir verilmiş ve yıpranmış olan 11'inci İngiliz Tümenini desteklemekle görevlendirilmiştir. 9/10 Ağustos 1915 gecesi karaya çıkarılmış olan Kraliyet sahra topçusuna bağlı bir topçu tugayıyla iki dağ bataryası, bu taarruzu desteklemek için ayrılmıştır.²⁸¹ Bölgede faaliyet gösteren birliklerden biri olan Norfolk Alayı (Norfolk Regiment) 1/5'inci Tabur'u (Teritoryal Kuvvet); Limni Adası'ndan 9 Ağustos günü Osmanieh gemisiyle denize açılarak, 10 Ağustos tarihinde Anafartalar "A" sahiline çıkmıştır. Gece saat 05.30'da ileri hatta Kireçtepe Sırtları'na yürüyüşe başlamıştır. Zorluklar içinde ilerlemeye çalışmış ve dinlenmek için on dakikada bir durmak zorunda kalmıştır. Birliğe bağlı bölüklerin çoğu gece dağılmış ve sabaha karşı tekrar toplanmışlardır.²⁸²

Anafartalar Bölge Komutanlığı Kurmay Başkanı Binbaşı Haydar Bey, aynı gün İsmailtepe'de yaptığı durum teftişinde vaziyetin fena olduğunu, kum torbaları ve mevzilerin yapılmadığını, telefon hattının dahi çekilmediğini ve zaten askerlerinde bunları yapacak

²⁷⁹KlausWolf, a.g.e., ss.352.

²⁸⁰İhsan Pala, a.g.e., ss.18.

²⁸¹Genelkurmay, *Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, Cilt V Kitap III*, 2012, ss.387.

²⁸²Ray Westlake, a.g.e., ss.48.

durumda olmadığını gözlemlemiştir. Saat 02.30'da Masırlıktaki cebel topçusunun da Kireçtepe'ye gideceğine dair emir aldıklarını anılarında ayrıca belirtmiştir.²⁸³

10 Ağustos günü uç birliklerden karargâha aktarılan bilgilerde şöyledir: *“Düşmanın bir bölük kadar kuvveti Kireçtepe'nin Küçük Kemikli'ye muntehi sağı üzerinde ve manga kolunda Tuzla Gölü'ne inmekte imiş ateş edilmiş ve dağıtılmıştır. Kısmen geri dönmüş ve kısmen ileriye firar etmiştir. Ara sıra hafif surette piyade ateşi devam etmektedir. Düşmanın ciddi bir teşebbüsü henüz yoktur. Kemikli'ye muntehi sağı üzerinde tahkimat yaptığı parlamakta olduğu görülen kazmalardan anlaşılmaktadır.”*²⁸⁴

Gözetleme Subayı Mehmet Tevfik, 10 Ağustos 1915 saat 03.30'da Bursa Seyyar Jandarma Tabur Komutanına verdiği bilgide; düşmanın Büyük Kemikli ile Küçük Kemikli arasındaki çıkarma iskelesinden bir tabur kuvvetinde askeri kıyıya çıkardığını ve daha da çıkarmaya devam etmekte olduğunu arz etmiştir.²⁸⁵

Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu'nun ve aynı gün Kireçtepe'deki diğer birliklerin faaliyet ve tertiplenmeleri şöyledir: 1'inci ve 4'üncü bölükleri ile 127'nci Alay'ın 2'nci Taburu'ndan iki bölük ihtiyatta, Kadri Bey'in kendisi ise Masırlık'ta bulunmaktadır. Piyadenin muharebesi için saat 01.00'de 12/1'den bir subay tarafından 2 mantelli top ve 4 bataryanın irtibat hattı ile mevzii seçimi yapılacaktır. 127'nci Alay'ın Ece Taburu saat 05.30'da Ece'ye hareket edecektir ve diğerlerine gösterilen yerde ordugâha geçecektir. Tabur Masırlık bölgesine bir bölük gönderecek, bir tabur ve bir bölükte 206 Rakımlı Tepeye sevk edilecektir. Ece Taburu'ndan bir bölük Masırlığa gönderilecek ve bu bölük muhtemelen jandarma bölüğüyle değiştirilecektir. İhtiyat taburlarının bir bölüğü 206 rakımlı tepeye bir bölüğü de onun yanına verilecektir. 206 Rakımlı Tepe'de bulunan bölüğün Kireçtepe ile teması tahsis edilecektir. Saat 18.00'den sonra da 19/3 Taburu Turşun civarına gelecektir ve bu akşam saati itibariyle Ece Limanı'na hareket edecektir. Bu tabur, Masırlıklara bir bölük sevk edecek ve orada bulunan 36/2 Taburundan olan bölüğü değiştirecektir. Bu bölük kendi

²⁸³Haydar Mehmet Alganer, *Çanakkale Kara Savaşları Günlüğü*, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Ankara 2009, ss.93-94.

²⁸⁴Dr.Albay Suat Akgül, a.g.e., ss. 848.

²⁸⁵Aziz Elbas, a.g.e., ss.107.

alayına katılacak ve ihtiyat taburları Ece Limanı'nın güneyindeki vadide bulunacaktır. İhtiyat birlikleri, sevk edeceği ileri karakol bölükleriyle kendini gizleyecektir. Masırlık ve Kireçtepe ile irtibat kurulacak ve sol cenahta 12'nci Tümen'in sağ koluyla irtibat kurulacaktır.²⁸⁶

Gelibolu Jandarma Tabur Komutanı Kireçtepe'deki durumu üst komutanlığa bildirir rapor göndermiştir. Bu raporunda; *“Kireçtepe'nin sağ tarafında düşmanın 2 makineli tüfeği ile bir tabur piyadesinin bulunduğu, kuzey sırtlarının elimizdeki tepenin arkasını almak üzere düşmanın dün mütemediyen deniz topları himayesinde sağ gerimize kuvvet takviye ettiğini ve bu durumun bütün cephemizi tehdit ettiğini, İhtiyat kuvveti 36'ncı Alay 2'nci Taburdan bir bölük bulunduğunu”* bildirmiştir.²⁸⁷

271 Rakımlı Tepe'nin savunması 12'nci Tümen'nin sorunluluğunda bulunmaktaydı. Tümenin, 34'üncü, 35'inci ve 36'ncı Alayları 271 Rakımlı Tepe'nin batısıyla, kuzeydoğu bölgelerinde konuşlanmış ve tümenin kuzey yanını savunmuşlardır. Bazı taburlarda Kavaktepe-Tekketepe bölgeleriyle, 271 Rakımlı Tepe'nin güney bölgelerinde konuşlanmıştır. 7'nci Tümen'in idare yeri olarak Yassitepe'nin bir kilometre doğusunda bulunmaktaydı. Tümenin 20'nci ve 21'inci alayları da Yassitepe ile doğusunda Kargılı Dere yamaçlarında konuşlanmıştır. 4'üncü Tümen ise Asmalı Dere-Kayacık Dere arasında, 14'üncü ve 11'inci alaylar Asmalı Dere arasında, 32'nci Alay ise Kargılı Dere'nin başlarında bulunuyordu. Kükürtlü Pınar'da ayrıca 36'nci Alay'dan iki bölük bulunuyordu. Kavaktepe'de 16'nci Alay'dan 1'inci Batarya, 36'nci Alay'dan 3'üncü Tabur ve 12'Alay'dan 1'inci Tabur konuşlanmış durumdaydı. Sülecikte 35'inci Alaydan iki bölük, Yusufçuktepe'de 34'üncü Alaydan iki bölük ve İsmailoğlu Tepe'de Bursa Seyyar Jandarma Taburu tertip almıştır. Kükürtlü Pınar'dan Sülecik'in doğusuna uzanan yamaçlar 9 Ağustos'tan bu yana Türk 36'nci ve 35'inci alayları tarafından tutulmaktadır. Öğleden sonra İbrikçe'nin kuzey batısında çıkan yangından dolayı Türk birlikleri, üzerine esen rüzgâr sebebiyle geri çekilmek zorunda kalmıştır. Daha sonra rüzgârın İngiliz kuvvetlerine doğru esmesiyle İngiliz birlikleri Mestantepe'ye çekilmişlerdir. Yangın sona erdiğinde Yusufçuktepe Türk birliklerinin eline geçmiştir. İngilizler, Kireçtepe'de Gelibolu Seyyar

²⁸⁶Haydar Mehmet Alganer, a.g.e., ss.94-95.

²⁸⁷ATASE Arşivi, Kls. 4863, Dos. H13, F. 1-3a.

Jandarma Taburunun sağ kanadına yneltilikleri ve iki kez yineledikleri taarruzdan da bir başarı elde edememişlerdir. Kireçtepe'ye taarruz eden kuvvet 10'uncu İrlanda Tümeni'ne bağlı birlikler idare yeri olarak kendilerine Softatepe'yi seçmişlerdir.²⁸⁸

7'nci Fırka Komutanı Miralay Halil 21'inci Alay Komutanlığı'na gönderdiği raporda; 14'üncü Alay'ın düşmanın sağ cenahına taarruz ederek ileri gittiği ve karşılarındaki düşmanın pek az olduğunu, 21'inci Alay'dan 14'üncü Alay'a destek olarak harekâta devam edilmesini istemiştir.²⁸⁹

Necati Efendi'den alınan raporda ise: "*Cephemiz ilerisinde ve Tuzla Gölü civarında düşman askerlerinin sağa sola gitmekte olduğu, Azmak Dere'de düşmanın keşif kuvveti görüldüğü bildirilmiştir.*"²⁹⁰

Türk 34'nc Alayı tarafından, Turgut eşme-Mestantepe yönünden 9'uncu ve 12'nci topçu taburlarının desteği ile İsmailoğlu ve batı sırtları sürekli topçu atışına tutulmuştur. Ancak yine de İngilizlerin ilerleyişi durdurulamamış ve Mestantepe-Yusufçuktepe yamaçlarında yangın çıkmıştır.²⁹¹ Bir süre sonra bu yangın sebebiyle Yusufçuktepe'den İngilizler çekilmek zorunda kalmıştır. Yoğun dumandan yolunu bulabilenler bölgeden kaabilmiş, diğerleri ve yararlılar kaderlerine terk edilmiştir. 6/Lincoln Taburu'ndan Yüzbaşı Percy Hansen bu hadisede yaralıları kurtarmak için göstermiş olduğu kahramanlıktan dolayı Anafartalar Muharebelerinde verilen ilk Viktorya Haçı'nın sahibi olmuştur.²⁹²

Anafartalar'ı çevreleyen tepelerde muharebeler olanca hızıyla devam ederken Ağıl ve Küçük Anafarta Ovasının kuzeyine giden yolda Galler Prensi'nin Hassa Batı Yorkshire Alayı'nın 9'uncu (Hizmet) Taburu tarafından tutulmuştur. Lalababa Tepesi'ne aynı gün

²⁸⁸İhsan Pala, a.g.e., ss.25-34.

²⁸⁹ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4831, Dos. H17, F. 1-4.

²⁹⁰ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4831, Dos. H17, F. 1-5.

²⁹¹Selahattin Adil Paşa, *Çanakkale Cephesinden Mektuplar Hatıralar*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2007.ss.262.

²⁹²Stephen Chambers, 2015a, a.g.e., ss.112-114.

ihtiyata çekildiğinde taburun subaylarından; 4 ölü, 13 yaralı, 6 kayıp yaşanmıştır. Taburun erbaş ve erlerinden; 46 ölü, 61 yaralı ve çoğunun öldüğü bildirilen 88 kaybı bulunmaktadır. Manchester Alayı'nın 11'inci (İkmal) Taburun "P" ve "R" bölükleri de 10 Ağustos'ta Küçük Anafarta Ovası'na yapılan taarruza katılmış ve 32'nci Tugay'a destekte bulunmuştur.²⁹³

Masırlık önünde bulunan balon gemisi, Ece Limanı ve civarı önlerinde keşif ve gözetleme faaliyetlerinde bulunarak ihraç istimbotları ile Kireçtepe'nin kuzey sahiline gelmiştir. Bir bölük kuvvetinde İngiliz piyadesi, Kireçtepe'nin kuzey eteklerinde toplanmış ve Büyük Kemikli ihraç iskelesinden de mütemadiyen asker çıkarmaya devam etmiştir. Yüzbaşı Kadri Bey'de gelişen durum üzerine Kireçtepe'nin kuzey yamaçlarında toplanan İngiliz birliğinin ilerlemesi durumunda ateş desteği sağlaması için Masırlıktaki münferit cebel topçusuna talimat vermiştir.²⁹⁴

İngilizlerin öğleden sonra Kireçtepe'ye yaptıkları taarruzlarda geri püskürtülmüştür. Bugünün sonunda yapılan tüm İngiliz taarruzları başarısız kılınmış ve İngilizlerin taarruz azimleri kırılmıştır.²⁹⁵

6-10 Ağustos tarihleri arasında cephede aralıksız süren muharebelerin şiddetinin boyutunu kanıtlamak için her iki tarafın verdiği tahmini zayıatlarla ilgili aşağıdaki tabloya göz atmak yeterli olacaktır.

Tablo 5

Tarafların 06-10 Ağustos 1915 tarihleri arası zayıat durumları²⁹⁶

	Kanlı Sırt	Conkbayırı	Anafartalar	19'uncu Tüm. Cephesi	Toplam
Türk Zayıatı	7164	9200	3000	1800	20.000
İngiliz Zayıatı	2000	12.000	8400	2600	25.000

²⁹³Ray Westlake, a.g.e. ss.68-349.

²⁹⁴Hüseyin Işık, 1999,a.g.e., ss.137.

²⁹⁵Mustafa Kemal Tutkun, a.g.e., ss. 518.

²⁹⁶Em. Kur. Albay Turhan Seçer, a.g.e, ss.235-236.

Kireçtepe’de 10 Ağustos günü vaziyet biraz olsun düzelme eğilimine girmiştir. Sağ Kanat Müfrezeye Komutanı Üsteğmen İbrahim Sırrı’nın raporuna göre: “*Düşmanın dört kez yaptığı taarruzlar büyük kayıplar verdirilerek geri atılmıştır. Müfrezemin karşısında iki makinalı tüfek, takviyeli bir tabur bulunmaktadır ve düşmanın sürekli takviye aldığı gözlemlenmektedir.*”²⁹⁷

Liman Paşa, Kireçtepe’nin önemini gözünden kaçırmamıştır. İngilizlerin şimdiye dek bu bölgeye ciddi bir saldırısı olmasada, 10 Ağustos’ta 5’inci Tümeden kalan ne kadar birlik varsa kıyı savunmasından kullanılan küçük birliklerle beraber Binbaşı Willmer emrine göndermiştir. Verdiği bu kararda Liman Paşa haklı çıkmıştır. Zira İngilizler mevcut birliklerine takviye olarak 54’üncü Tümeni’de bölgeye göndermiştir.²⁹⁸

İngiliz 9’uncu Kolordu Komutanlığı tarafından cephe hattında yapılan hazırlıklara bakılacak olursa; Azmakdere civarından başlayıp Pırnaratepe’nin (Yılğınburnu) doğusunda bulunan tepeden geçerek, 10’uncu Tümen tarafından Kireçtepe Sırtı yakınında tutulan araziye kadar uzanan bütün cephe hattı boyunca siperler kazılması talimatı verilmiştir. General Stopford, bu durumdan faydalanarak tümenlerini tekrardan düzenlemiştir. 53’üncü Tümen’in sol kanadı ile 10’uncu Tümen’in sağ kanadı arasında boşluk olduğu fark edilmiş ve bu hatta sağlam mevzilerin ele geçirilmesi için birliklere emir verilmiştir.²⁹⁹

Anafartalar bölgesinde ateşin biraz olsun susmasını ve buhranın hafiflemesini fırsat bilen İngiliz birlikleri; Kapancada ağır makineli tüfekler himayesinde tahkimat yapmış ve topçu mevzileri hazırlamıştır. Ayrıca Kireçtepe’nin kuzeyindeki 165 Rakımlı Tepe’ye iskeleden iki yol yaptıkları görülmüştür. Yüzbaşı Kadri Bey, İngilizlerin yaptıkları bu tahkimattan sonra buldukları bölgeye iyice yerleşmelerine fırsat verilmeden geri atılmaları için ağır makineli tüfeklerle desteklenmiş bir taburla saldırıya geçilmesini istemiştir. Ece Limanı önüne saat 12.45’te Müttefik Donanmasına ait bir kruvazör, iki torpido, üç çıkarma istimbotu ve bir taşıt gemisi yanaşmıştır. Gelibolu Jandarma Taburu’nun sağ yanındaki tepeye öğleden sonra yapılan İngiliz piyadelerinin şiddetli taarruzu durdurulmuştur. Tabur’a

²⁹⁷Hüseyin Işık, 1999, a.g.e., ss.115.

²⁹⁸Hans Kannengiesser Paşa, a.g.e., ss.214.

²⁹⁹Ian Hamilton, a.g.e., ss.73.

mevzi kazmanın zor olduğu, kayalık ve keskin Kireçtepe Sırtlarında tahkimat yapabilmesi için kum torbaları ve dikenli tel gönderileceği Anafartalar Mıntıka Komutanlığı tarafından bildirilmiştir.³⁰⁰

Kireçtepe-Küçük Anafartalar Ovası istikametinde İngilizler üç bine yakın kayıp vermişlerdir. Aynı gece keşif kolumuz tarafından iki esir ele geçirilmiştir. Bu esirlerin sorgularında; İngiliz Kolordusuna ait askerlerin maneviyatının çok bozuk olduğu, yiyeceklerinin yeterli seviyede olmadığı, susuzluktan bileklerini keserek kanlarını içenlerin olduğunu söylemişlerdir. İngiliz Kuvvetlerinin Sakin Sırt'ta bulunan tümenimizin sol tarafına yaptığı taarruzda sonuçsuz bırakılmış ve bir yaralı esir alınmıştır. İngiltere'nin övünerek bahsettiği yaya süvari fırkasının, Türk Askeri karşısında duramadığı ortaya çıkmıştır. Beşerin gücünün üstünde bir kuvvet gösteren Türkler, bir destan yazmaya devam etmiştir.³⁰¹

9-10 Ağustos 1915 tarihlerindeki 7'nci Tümen'e bağlı birliklerin katıldığı muharebelerden, 20 Ağustos 1915 tarihine kadar olan harp raporlarına göre; 21'inci Alay'ın 8 Ağustos 1915 tarihli fırka emrini alarak grubuyla beraber Asma Dere'ye ve Kayacık Deresi'ne kadar gelip ülküsünde kesin ilerlediği yolun doğusunda hazırlık mevziine girmiştir. Sabah saat 04.30'da yapacağı taarruza ait sureti merbut 8 Ağustos 1915 tarih ve 246 numaralı fırka emrini alır almaz gecenin karanlığında istifade ederek bir taburunu fırka ihtiyatı olarak mezkûr hazırlık mevziinde terk etmiştir. 1'inci ve 2'nci taburlarıyla Kayacık Deresi'ni müteakibinden geçen yolun batısında Kayacık Dere'sine mezkûr sağ cenahı, mezkûr dereden ayrılan hat ve 2'nci Tabur sağda 1'inci Tabur solda bulunacak şekilde 300 metrelik bir cepheye ikişer bölüğüyle yerleşmiştir. Bir tabur asker kazma ve küreklerle yan siper oluşturmuştur. Saat 04.30'da taarruz emri verilmesine rağmen 20'nci Alay'ın vaktinde harekete geçememesi sonucu taarruz gündüze kalmıştır.³⁰²

Bölgede bulunan İngiliz birliklerinin şiddetli ateşine karşı birliklere gönderilen emirler 20'nci Alay'ın taarruz edememesi nedeniyle yerine getirilememiştir. Bunun üzerine

³⁰⁰Hüseyin Işık, 1974, a.g.e., ss.33-34.

³⁰¹İhsan Pala, a.g.e., ss.24.

³⁰²ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4831, Dos. H16, F. 1-25.

diğer taburlar harekete geçmiştir. Alay Komutanı Şehit Kaymakam bizzat uç hatlarını ileriye tahrik etmek üzere ilerlerken isabet eden bir mermiden şehit olmuştur. Birlikler arasında irtibatın olmaması çok sayıda kayıp verilmesine neden olmuştur. 21'inci Alay'ın ilk hatta bulunan birliğinin bir kısmı şiddetli topçu ateşi altında ilerlemeye çalışmış ancak verdiği kayıplardan dolayı dere içinde kalmıştır.³⁰³ Bu husus Fırka Komutanlığı'na bildirilmiş, solunda taarruz edecek olan 14'üncü Alay birliklerinin ve sağında bulunan 20'nci Alay birliklerinin dâhil olduğu şekilde hareket etmesi ilaveten emir yazılmıştır.³⁰⁴

4.8. Kireçtepe'de 11 Ağustos 1915 Günü Muharebeleri

Anafartalar bölgesinde 11 Ağustos günü sakin geçirilmiş, her iki tarafında taarruz etmeye gücü kalmamıştır. Türk tarafı muhtemelen taarruzun sonu geldi diye düşünüyordu fakat İngilizler ertesi güne yeni bir taarruz planlamaktaydılar. Muharebelerin bugüne kadar olan kısmında Türkler tepeleri elde tutmayı başarmış, 9'uncu Kolordu Kireçtepe, Lalebaba, Softatepe ve Pınartepe'deki kazanımlarıyla yetinmek durumunda kalmıştır.³⁰⁵

Turşun'dan bildirilen 12'nci Tümen emrine göre; *“10 Ağustos'ta Turgut Çeşmesi kuzeyinde meydana gelen düşman hücumları başarıyla savunulmuş ve düşman zayiata uğratılmıştır. Düşman birlikleri bugün yeni bir hücumla cesaret edemeyerek mevkilerini korumaya çalışmışlardır. Birliklerimiz takriben Kavaklar Çayırı – Turgut Çeşmesi – Kanlı Köprü Deresi – Suvla – Küçük Anafarta Ovası hattını işgal etmektedir. Düşman, yaşadığı zayıtı telafî edene kadar aramızdaki mesafenin korunması gerekmektedir.”*³⁰⁶

12'nci Tümen tarafından bağlı birliklerine; cephelerin bölünmesi, bugün kazılan siperlerin araziye ve topçu ateşine uygun yapılması, siperlerin ilerisinde silah atışına mâni olan çalılıkların postalar himayesinde gece vakti kesilmesi ve önemli noktalara makineli tüfekler yerleştirilmesi talimatı verilmiştir. 3'üncü Fırka Komutasındaki 34'üncü Alay, Kavaklardan Mestan Tepe yoluna kadar hariç, 35'inci Alay yolundan Baka Baba Çeşmesi, Kükürtlü Pınar yolundan Anafarta Ovası'ndan geçen dereye kadar olan bölge alaylarca

³⁰³ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4831, Dos. H17, F. 1.

³⁰⁴ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4831, Dos. H17, F. 1-1.

³⁰⁵Stephen Chambers, 2015a, a.g.e., ss.131.

³⁰⁶ATASE Arşivi, Kls. 4863, Dos. H13, F. 1-10a.

teslim alınacaktır. Mıntıkanın yeni bir araziyi işgaline müteakip 34'üncü Alay ve 36'ncı Alay'ın 4'üncü bölükleri alaya iade edilecektir. Alay karargâhlarının İsmailoğlu–Baka Baba ve Karınca Deresinin civarında bulunması uygundur. 36'ncı Alay Kumandanının Tekketepe'den yazdığı raporda: “*Düşmanın sabah çıkardığı taburdan fazla tahmin olunan takviye kıtaatıyla Merkez Tepe 'ye, akşam çıkardığı daha az kuvvetle de Suvlacık istikametine taarruz ettiğini, 1'inci Tabur ve solunda 35'inci Alay 3'üncü Tabur cephesinden taarruz olmadığını ve Kireçtepe 'de 3'üncü Taburdan 1 şehit olduğunu bildirmiştir.*”³⁰⁷

35'inci Alay Kumandanı aynı gün Turşun'da durumu şöyle anlatmaktadır: “*Düşman alayın sol cenahında Mestan Tepe civarında bulunan 2'nci Tabura saat 05.30'dan itibaren şiddetle taarruz etmiş, muharebe sonunda düşman geri çekilmeye başlamıştır. Öğleden sonra muharebe biraz sükûnet bulmuş ise de sol cenahta bulunan 34'üncü Alay'ın geri çekilmesi ile düşman, alayın sol cenahına tekrar şiddetle hücum ederek Mestan Tepe ve civarına 150-200 metreye kadar yaklaşmış, 3'üncü Bölük ile 2'nci Taburun sol cenahı takviye olunarak, 8'inci ve 3'üncü bölüklerin yaptığı süngü hücumu üzerine geri çekilmiş ancak silah ateşi devam etmiştir. Biri yaralı olmak üzere 2 esir alınmış, alaydan 1 zabıt, 1 zabıt vekili yaralı; efrattan 65 şehit, 139 yaralı ve 67 kayıp vardır. Kayıp fazladır.*”³⁰⁸

Karaya yeni çıkarılan İngiliz 54'üncü Tümen'e ait birliklerle, 12 Ağustos tarihinde bir taarruz yapılması planlanmıştır. Bu taarruz; Küçük Anafarta Ovası istikametinde yapılarak, doğrudan Tekketepe istikametine ilerlenecekti. Yapılan plan genel hatlarıyla bu şekilde yapılmıştı ama ilerleme istikametindeki bölgede, Türk birliklerinin savunma tertibiyle ilgili net bilgi bulunmamaktaydı. Karaya yeni çıkan 54'üncü Tümen subaylarının ellerindeki haritalarda güncel değildi ve yanlışlıklarla doluydu.³⁰⁹

Yarımada'ya 11 Ağustos'ta gelen Alman Binbaşı Lierau'ya, Liman Paşa tarafından Mustafa Kemal'in komutası altında bulunan Anafartalar Grubu'nun tüm topçularının emir komutası verilmiştir. Binbaşı Lierau tecrübeli bir topçudur, cephede İngiliz birliklerine topçu desteğinin esasen denizden geldiğini ve donanma gemilerinin ellerinde bulunan topların

³⁰⁷ATASE Arşivi, Kls. 4863, Dos. H13, F. 1-11.

³⁰⁸ATASE Arşivi, Kls. 4863, Dos. H13, F. 1-11a.

³⁰⁹Mehmet Kıbil, a.g.e., ss.325.

menzili dışında olduğundan etkisiz kaldığını fark etmiştir. Bunun üzerine topçu bataryalarının, en ilerideki piyade hattının hemen gerisinde mevziye girmesi gerektiğini düşünerek uygulamaya koymuştur.³¹⁰

Anafartalar Bölge Komutanlığı tarafından, Kireçtepe’de bulunan 127’nci Alay’dan iki bölüğe saat 06.35’te Ece Limanı’na hareket emri verilmiştir. Gece boyu muharebelere İngiliz piyade birlikleri hafif surette devam etmiştir. Suvla Liman’ı açıklarında bulunan bir torpido tarafından Gelibolu Jandarma Taburu’nun sağ kanadı ve cephaneliği aralıklı olarak bombardıman edilmiştir. Tabur’un aynı gün evvela sağ sonra sol kanadına yapılan taarruzlar tüfek ve bomba ateşiyle durdurulmuş, sonra da İngilizler geri çekilmek zorunda kalmıştır. Saat 13.00’te iki İngiliz taburunun taarruzu geri atılmış fakat donanmanın bombardımanı devam etmiştir.³¹¹

Öğleden sonra saat 13.00’te yürüyüş kolu nizamında sahilden Kireçtepe Sırtlarına çıkmaktan olan İngiliz piyade bölüğü, Gelibolu Jandarma Taburu’nun sağ cenah müfrezesi tarafından şiddetli ateş açılarak dağıtılmıştır. Dağılan İngiliz askerlerinin bir kısmı Kemikli’ye ve bir kısmı da Küçük Anafartalar Ovası’na 36’ncı Alay cephe hattına püskürtülmüştür. Buna karşılık müfrezenin bulunduğu sırtlar torpido tarafından bombardımana devam edilmiştir.³¹²

Anafartalar Grubu Erkan-ı Harbiyesi’nden Yüzbaşı Hidayet’in raporuna göre; İsmailoğlu Tepesindeki birlikte 2 obüs bu gece Büyük Anafarta’nın batısına doğru giden Kanlı Köprü Deresindeki mevziyle birleştirileceğinden yolun Anafarta’dan itibaren dereyi takip eden kısmının tamiri gerekmektedir. 12’nci Fırka birliği tarafından bu bölgede yapılacak gece tamir ve ikmalî grup kumandanının emrindedir. 34’üncü Alay Kumandanı 50 kazma ve 50 kürekli 100 kişinin verilmesini istemiştir. Bataryanın oraya geceden girmesi için 35’inci Alay nezdinde 100 kazma küreğin ve yeteri kadar askerin mezkûr dereye gönderilmesini istemiştir. 36’ncı Alay Kumandanının Tekke’den bildirdiği duruma göre: “9

³¹⁰Klaus Wolf, a.g.e., ss.352.

³¹¹Hüseyin Işık, 1974, a.g.e., ss.34.

³¹²Hüseyin Işık, 1999, a.g.e., ss.138-139.

*kişi gönüllü keşif kuvveti olarak düşmanı avlamak üzere ileri çıkıp düşmanın siper kazmakla meşgul bir bölüğünü ateş açarak kaçırmış ve 2 esir yakalamışlardır.”*³¹³

11 Ağustos'ta Hamilton daha ümitsizdir ve saat 16.30'da General Stopford'dan aldığı mesajda: *“Askerler, birlikler savaşıma ruhuna artık sahip değil, ağır bombardıman veya tüfek ateşi karşısında ilerlemiyorlar. Hücum için atılganlık göstermedikleri gibi en basit bir saldırı karşısında ters yüz dönüp uzun süre ricat ediyorlar. Askerlerin çoğu da sağda solda gizleniyor.”* diyerek cephedeki son durumu bildirmiştir. Bu olumsuz durum Hamilton'un moral ve motivasyonunu oldukça sarsmıştır. Bunun sorumlusu olarak askerleri değil, komutan ve generalleri görmektedir.³¹⁴

Hamilton'un, İngiliz 54'üncü Tümeni'nin çıkarma faaliyetini tamamlatarak aynı gece Kavak-Tekketepe çizgisine sevk etme fikri ancak 13 Ağustos'a kalmıştır.³¹⁵

Anafartalar Grubu Kumandanı Mustafa Kemal 12'nci Fırka Kumandanlığı'na 11-12 Ağustos'ta; İngilizlerin 3 tabur kadar kuvvetinin Küçük Anafarta Ovasından Kireçtepe'nin güneydoğu sırtı istikametinde ilerlediğini, Kireçtepe'nin de bombardıman altında olduğunu ve 11 Ağustos gecesine tüm birliklerin hazır olmalarını önemle bildirmiştir.³¹⁶

4.9. Kireçtepe'de 12 Ağustos 1915 Günü Muharebeleri

12 Ağustos günü Anafartalar Bölgesindeki genel duruma bakılacak olursa; saat 07.45'te İngilizler, 12'nci Tümen'in sağ koluna hücum etmiş ve bunun üzerine 19/3'üncü Alayı derhal hareket ettirilmiştir. Kemikli civarında birçok kayık bulunmaktadır ve iskeleden karaya asker takviyesi devam etmektedir. Softatepe'nin az derinleştiği noktada Kireçtepe, 12'nci Tümen'in sağ kol ilerisinde de Arıburnu bulunmaktadır. Kireçtepe'de daha az çatışma vardır ve Mestantepe sakinidir. Türk birlikleri için en sevindirici olay; 261 dane ve 754

³¹³ATASE Arşivi, Kls. 4863, Dos. H13, F. 1-12a.

³¹⁴Hüseyin Işık, 1974, a.g.e., ss.27-28.

³¹⁵Genelkurmay, *Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, Cilt V Kitap III*, 2012, ss.339.

³¹⁶ATASE Arşivi, Kls. 4863, Dos. H13, F. 1-13.

şarapnel olmak üzere toplam 1015 adet mantelli top ve cephanenin cepheye gelmesi olmuştur. Kireçtepe’de İngilizler önce sağ cenahtan daha sonra merkezde sol cenahtan taarruz etmiş ancak püskürtülmüştür.³¹⁷ Suvla Limanında bulunan bir sefainden bir torpidoya devamlı surette yarım saat Kireçtepe’yi bombardıman etmiştir.³¹⁸

11’inci Tümen 127’nci Piyade Alay Komutanı bugünü şöyle anlatmaktadır. “11 Ağustos’ta düşman Kireçtepe’ye öğleden sonra saat 6.00’da sahilden bir tabur kuvvetle çıkarma yapmış ve taarruz öğleden sonra saat 8’e kadar devam etmiştir. Mevziimiz muhafaza altındadır. Muharebede 2 şehit ve 3 yaralı vardır. 30-31/05/331 (12-13 Ağustos 1915) saat 10.00’da sağ cenah 12’nci Fırka ile irtibatının tesisi mezkûr fırka ile 127/2’nci Alaydan Kireçtepe’de bulunan 2’nci Bölük 19/3’üncü Alaya ulaşmıştır. 241 Rakımlı Tepe’de bulunan birlikler, Ece Limanı’nı gözetlemekte ve gece devriyelerle irtibat halindedirler. İrtibatları bizzat görerek ve dün yapılması emrolunan tahkimatı teftiş etmek üzere şimdi Kireçtepe’ye ve Ece’ye gideceğim. Kireçtepe’yi işgal eden jandarma bölüklerinin sol cenahıyla 36/1’inci Alayın sağ cenahı arasındaki aralık 19/3’üncü Alaydan 2 bölükle vasi bir cephe ile kapatılmış ve 1 bölük ihtiyat olarak merkez gerisinde bulunmuştur. Kireçtepe’nin ve mezkûr hattın keşfinin Masırlıktan itibaren yaptırılmak üzere bir istihkâm takımının gönderilmesi gerekmektedir.”³¹⁹

36’ncı Alay cephesi Karga Dere’de, İngilizlerin esaslı bir taarruzu olmamış ancak Kireçtepe’ye doğru bir bölükten daha fazla bir kuvvetle cephane yüklü hayvanlarıyla birliklerin gittiği görülmüştür. Alayın 3’üncü Tabur’unun 3 bölümü hat gerisinden 44 Rakımlı Tepe civarında bulunmaktadır.³²⁰

34’üncü Alay’ın İsmail Tepe’deki durumu şöyledir; 2’nci Tabur cephesinde bulunan makine takımının bir tüfeği topçu mermisiyle zedelenmiş, Mitralyöz bölümünün 2 tüfeği mevzide 2 tüfeği de Grup Karargâhi’nda beklemektedir.³²¹ 2’nci ve 3’üncü Tabur İsmail

³¹⁷ATASE Arşivi, Kls. 5776, Dos. H1, F. 001-27a.

³¹⁸ATASE Arşivi, Kls. 5776, Dos. H1, F. 001-28.

³¹⁹ATASE Arşivi, BDH Kls, 5529 Dos. H4, F. 1-11.

³²⁰ATASE Arşivi, Kls. 4863, Dos. H13, F. 1-13.

³²¹ATASE Arşivi, Kls. 4863, Dos. H13, F. 1-13a.

Tepe cephelerindeki avcı hendeklerine mazgal yapılmak için kum torbası ile örgülük tel ihtiyacı olduğunu ve telefon hattı olması gerektiğini karargâha bildirmiştir. 12'nci Fırka Kumandanı Kaymakam Selahattin, Turşun'dan Anafartalar Grup Komutanlığına yazdığı raporda: İngilizlerin sağ cenahta bulunan birliklerini takviye ile kuvvetlendirmek için aralıklı topçu ateşine maruz kaldıklarını, henüz taarruza hazır olmadıklarını, Ece Limanı civarında bulunan 127'nci Alayın takviye etmesi gerektiğini, gelen 200 sandık cephanenin yeterli olmayıp, 200 kazma ve küreğin de olması gerektiğini, İsmail Tepe'ye yapıldığı halde kopmakta olan telefon hattının yerinin değiştirilmesi ve alay merkezinde telefon hattı bulunmasının önemini bildirmiştir.³²²

Anafartalar Grup Komutanlığı tarafından, 12 Ağustos günü kendine bağlı birliklere aşağıda belirtilen talimatlar verilmiş ve bu hususlara kati olarak riayet edilmesi istenmiştir:

- a. Ece Limanı Taburu mevzileri, gece kuvvetli gündüz hafif tutulacaktır. Gelibolu Bölüğü Masırlığa bu akşam yürüyecek, oradaki bölüğü değiştirecek ve Ece Limanı'na gelecektir.*
- b. Masırlıktaki tahkimat daima kuvvetli tutulacaktır.*
- c. Ece ve Masırlık tahkimatları topçu ateşi altında hiçbir vakit terk edilmeyecek, asker gediği hendek duvarıyla gizlenecektir.*
- d. Piyade ateşinin ardından mazgallar işgal edilecektir.*
- e. Topçu ateşinde siperler arasındaki hiçbir askerin siperi terk etmemesinden, her tecrübedeki komutan bizzat sorumludur.*
- f. Alayın tamamı yanında ve ihtiyatlarda, Ece Limanı ve Masırlıklar da karanlık basmasından itibaren gündüz oluncaya kadar en yüksek motivasyon sağlanacaktır. Öyle ki herkes yürüyüşe hazır olacaktır.*
- g. Gündüz, belgesi olan askerler ancak ordugâhtan ayrılabilirler. Bu belge, Alay Komutanı tarafından imzalanmış olacaktır. Ordugâhtan ayrılma izni, ancak olağanüstü durum karşısında olabilecektir.*

³²²ATASE Arşivi, Kls. 4863, Dos. H13, F. 1-14.

h. Yani Masırlık mevziisinde bulunan mantel ve seri cebeller için geçerlidir. Bunlar gece atışa hazırlanmalıdır. 11'inci Topçu Alayı 4'üncü Batarya, bu gece Kavaktepe kuzeyinde mevziye girecektir. ³²³

Anafartalar Grup Komutanlığına bağlı topçu birliklerin aynı gün; top mühimmatı, cephaneye ve yardımcı malzemelerinin durumu şöyledir:

Tablo 6

Mantel ve cebellere ait cephaneye miktarı

TOPÇU CEPHANESİ	ŞARAPNEL	DANE	AÇIKLAMA	
12'nci Topçu Alayı 1'inci Tabur 2'nci Batarya 3 Top.	2434	814	Hafif cephaneye mevcudu dâhil	
11'inci Topçu Alayı 4'üncü Batarya	1008	228		
11'inci Topçu Alayı 3'üncü Tabur 7'nci Bataryadan 2 Top.				
3 Mantelli Top	115	28		
19'uncu Alay 3'üncü Tabur	Mavzer 109 sandık, sandık 800 adet: bunun 20 sandığı ihtiyata, asker üzerinde 150'şer.		Gelibolu Cephaneye	45 tabur yanında, 20 ihtiyat

Tablo 7

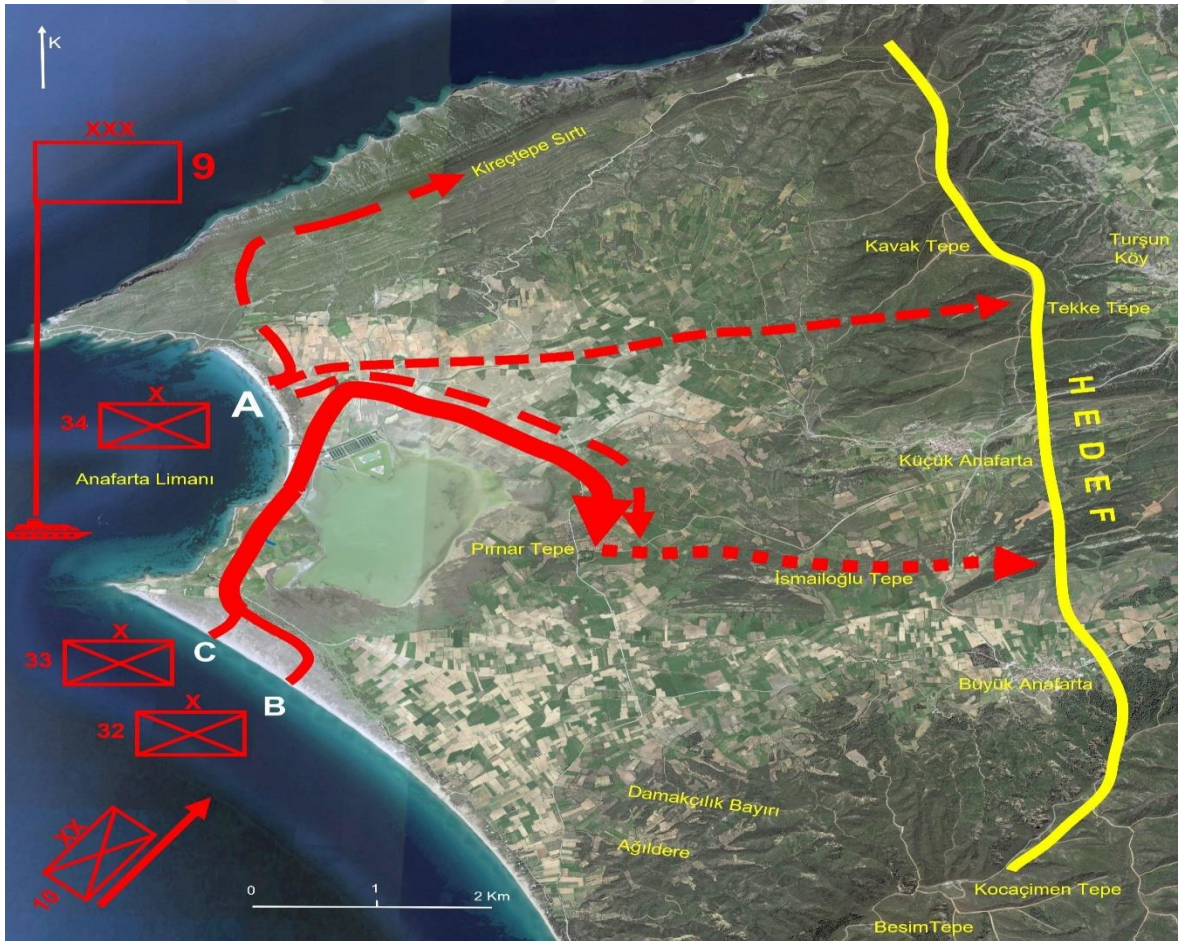
Yardımcı malzeme miktarı

AÇIKLAMA	BÜYÜK		KÜÇÜK	
	KAZMA	KÜREK	KAZMA	KÜREK
19/3	30	60	15	45
1-127	69	46	35	145
2-127	71	47	37	145
3-127	69	46	35	147
11'inci Topçu 4'üncü Batarya	19	19	---	---
12'nci Tabur Topu	30	30	10	10
Gelibolu	126	136	---	---

³²³Haydar Mehmet Alganer, a.g.e., ss.98-99.

Hamilton'un Türkler tarafından, İngiliz birliklerini Anafartalar'dan bir daha çıkarmamak üzere hapsetmesinden önce 9'uncu Kolordu'yu Küçük Anafarta Ovası'ndan çıkarması gerekmiş ve bunun için elinin altında tek ihtiyat olarak kalan 54'üncü Tümen'e ihtiyacı vardır.³²⁴

54'üncü İngiliz Tümeni'nin karaya çıkması tamamlanmıştır ve bu tümenle birlikte Suvla'da toplam dört İngiliz Tümeni değişik bölgelerde konuşlanmıştır. Planlanan büyük taarruza hazırlık olarak bir birliğin Kavaktepe-Tekketepe çizgisine bir taarruz yapması kararlaştırılmıştır. Yeni gelen tümenin komutanı bu vazifeyi kabul etmiş ve bir tugayına bu görevi vermiştir. Ovayı çevreleyen tepeler ele geçirilirse, bundan sonraki hareketler çok daha kolaylaşacaktır.³²⁵



Harita 4. İngiliz Ordusunun çıkarma harekâtını gösterir harita

³²⁴Stephen Chambers, 2015a, a.g.e., ss.135.

³²⁵Haydar Mehmet Alganer, a.g.e., ss.98.

Hamilton, 54'üncü Tümen'in kademeli bir harekâta sokulmasını istememiştir. Birliğin bütün olarak kıyıda tutulması ve genel karargâhtan izin alındıktan sonra kullanılması taraftarıydı ama harekâtın seyrine bakılırsa istenenin tam tersi olmuştur. 10 Ağustos'tan bu yana Kireçtepe'de bulunan İngiliz 10'uncu Tümeni'nin sağ tarafındaki hatta meydana gelen boşluğun doldurulması için Stopford, 54'üncü Tümene bağlı altı tabura hareket emri vermiştir. İngiltere'den ayrıralı iki hafta olan üç tugaydan altı tabur yorgun ve ne yapacağına dair bir fikri olmadan kendilerini ateş hattının içinde bulmuştur. Yaşanılan bu gelişmeler esnasında Genel Karargâh'ta Stopford'a, 54'üncü Tümenin gece yürüyüşü ile Tekketepe eteklerine kadar yaklaşması ve 12 Ağustos sabahı taarruzla tepeyi ele geçirmesi talimatını vermiştir.³²⁶

Sabah yapılması planlanan taarruza; ancak 12 Ağustos günü öğleden sonra, yoğun bir bombardımanın ardından geçilebilmiştir. Bunun üzerine 12'nci Türk Tümeni'nin bazı taburları karşı taarruza kalkarak, İngilizleri ateşle, süngüyle ve dipçikle geriye sürmüşlerdir. Yeni tugay hazırlanıp bir daha taarruza geçmiştir ve Tugayın Norfolk taburu diye anılan 5'inci Taburu ilerlemesini sürdürmüştür. 16'sı subay 250 kişilik tabur, ateş altında azalarak ilerlemiştir. Savaşın panik hali içinde, farkında olmadan Türk savunma hattının gerisine geçen tabur, sarıldıkları için daha ileri gidememişlerdir. Karşılıklı süngü muharebesini birlikler kabul etmiş ve İngilizler ağır kayıplar vermiştir. Norfolk Taburu'nun hiçbiri tugayına geri dönememiştir. Sert Türk savunması, bir taburunun kaybolması ve keskin nişancılar gibi faktörler 54'üncü Tümen Komutanını ürkütmüştür ve taarruzu derhal durdurmuştur.³²⁷

Norfolk Alayı 1/5'inci Tabur'u (Teritoryal Kuvvet) hakkında tarih sayfalarında çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Bu konuda taburun ilgili tarihteki kayıtlarına göre; birlik 12 Ağustos'ta iki sıra halinde, süngüleri takılı vaziyette yerde yatmış ve Küçük Anafarta Ovası'na taarruza katılmıştır. 163'üncü Tugay'ın ilerleyişine destek vermiş, tugayın sağ tarafında ve 1/6'nci Norfolk'ta destekte yer almıştır. Muharebe gittikçe şiddetlenirken zeminde bozulması askerlerin yaralanmasına yâda susuzluktan tükenmesine sebep olmuştur. Yaralı askerler geceleyin kampın yolunu bularak dönmeyi başarmıştır. Fakat

³²⁶Stephen Chambers, 2015a, a.g.e., ss.136.

³²⁷Turgut Özakman, *Diriliş Çanakkale 1915*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2008, ss.280-281.

Albay Sir H. Beauchamp, 16 subay ve 250 askeriyle saldırıya devam etmiş, ormanlık alana yapılan taarruzdan sonra bir daha taburdan haber alınamamıştır. Taburun taarruz ettiği ormanda 1919 yılında 122 ceset bulunmuştur.³²⁸

54'üncü Tümen Komutanı Tümgeneral Inglefield, takviye olarak 53'üncü Tümen'in iyi halde olmadığını görünce, onu yerine Tuğgeneral Capel Brunker emrinde olan 163'üncü Tugayı teklif etmiştir.³²⁹

163'üncü İngiliz Tugayı birlikleri, Küçük Anafartalar Ovası'nda konuşlu bulunan 36'ncı ve 35'inci Türk alaylarının 1'inci ve 3'üncü Tabur cephelerine yaklaşarak taarruza başlamışlardır. Karşı taarruza geçen Türk birlikleri, İngilizleri 500 m kadar geri atarak vardıkları hattı tahkim edip savunmaya geçmişlerdir. Fakat takviye alan İngiliz birlikleri, saat 18.25'teki taarruzu ile çekilmek zorunda kalan 36'ncı Alay 1'inci Taburu'nu takibe başlamıştır. Bu takibin üzerine iki bölükten ibaret alay ihtiyatı, takibe geçen İngilizlere süngü hücumuna geçmiştir. İngiliz takip kuvvetinin, başta tabur komutanları olmak üzere tamamı süngüden geçirilmiştir. Bunun üzerine taarruza katılan diğer İngiliz kitaları da bu taarruzlarından vazgeçerek, hızla taarruza başladıkları hatta çekilmişlerdir. Böylece İngilizler, büyük kayıplar pahasına kazandıkları arazi parçasını boşaltmak zorunda kalmışlardır. Böylece 163'üncü Tugay'ın taarruzunun başarısızlıkla sonuçlanması üzerine, evvelce 13 Ağustos sabahı yapılması kararlaştırılan taarruzdan vazgeçilmiştir.³³⁰

Hamilton, planlanan harekâtın yirmi dört saat daha ertelendiğini Kitchener'e söylemek zorunda kalmıştır. Bunun yanında Kitchener'e iletebildiği tek olumlu havadis; 163'üncü Tugay'ın öğleden sonraki ilerlemesinin iyi başladığı ve Mahon'un 10'uncu Tümeni'nin Kireçtepe'de bulunan jandarmalara bakmaktan sıkılarak bir siperi ele geçirdiği hakkında olmuştur.³³¹

³²⁸Ray Westlake, a.g.e., ss.52.

³²⁹Stephen Chambers, 2015a, a.g.e., ss.138.

³³⁰Genelkurmay, *Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, Cilt V Kitap III, 2012*, a.g.e., ss.213.

³³¹Stephen Chambers, 2015a, a.g.e., ss.139.

İngilizlerin aynı gün Kireçtepe ve yakın çevresinde devam eden faaliyetlerine bakılacak olursa: Kraliyet Inniskilling Silahendazları 5'inci (İkmal) Taburu, ihtiyat mevzilerinden 12 Ağustos'ta çıkarak 31'inci Tugay ile Kireçtepe Sirtında tekrardan birleşmiştir. Kraliyet Duplin Silahendazları 6'ncı (İkmal) Taburu'da; 30'uncu Tugay'ın Kireçtepe Sirt'larına yaptığı taarruzu desteklemek üzere 12 Ağustos'ta Pırnartepe yakınlarındaki mevzilere ilerlemiştir. Pırnartepe'de bulunan Türk mevziilerinin bir kısmını ele geçirmeyi başaran birlikte, Binbaşı J.G.Jennings, Üsteğmen J.J.Dayle, Teğmenler W.F.C.Mc Gary, R.Stantion vurulmuş; 6 subay yaralı, 1 kayıp; er ve erbaşlardan 259 ölü zayıat vererek aynı gün "A" sahilinde bulunan dinlenme kampına çekilmiştir.³³²İngilizlerin bugünkü muharebelerdeki kayıpları 680 kişiyi bulmuştur. Ayrıca Türkler, 37 tutsak ile 250 tüfek de ele geçirmişlerdir. Harekâta katılan 12'nci Türk Tümeni'nin kaybı ise, 282 kişiden ibarettir. 9'uncu Kolordu Komutanı, genel karargâha gönderdiği raporda; *"163'üncü Tugay'ın başarısızlığını ileri sürerek, 13 Ağustos'ta yapılması emredilen taarruzun 15 Ağustos'a kadar mümkün olamayacağını"* bildirmiştir.³³³

4.10. Kireçtepe'de 13 Ağustos 1915 Günü Muharebeleri

Anafartalar Grup Komutanı Yarbay Willmer'in 13 Ağustos'ta Gelibolu Seyyar Jandarma Tabur Komutanlığına gönderdiği rapora göre; Ece Limanı'nda 127'nci Alay'dan bir tabur bulunmaktadır. Ece Limanı'ndaki jandarma bölüğü ile Masırlıktaki 1'inci Tabur bölüğü yer değiştirmiştir. 127'nci Alay'dan kalanlar ise Kavak Tepe'nin kuzeydoğusunda Uzun Vadi içerisinde. 19/3'üncü Alay'ı, 12'nci Fırka'nın sağ cenahına takviye gönderilmiştir. Masırlık'taki dağ topu bu akşam Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu'nun sorumluluk bölgesine gönderilecektir. Mevzilerin güçlendirilmesi için kum torbası ve tel örgü gönderileceği bildirilmiş, daha ne kadar malzeme ihtiyacı varsa bildirilmesi istenmiştir. Gerekli hazırlıklardan sonra İngiliz siperlerine ateş başlatılması ayrıca bildirilmiştir.³³⁴

13 Ağustos gününde, İngiliz piyadelerinin taarruzları ve donanmanın bombardımanı devam etmiştir. Yarbay Willmer, taburdan tahkimatını geliştirmesini istemiştir fakat arazi

³³²Ray Westlake, a.g.e. ss.186-413.

³³³Genelkurmay, *Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, Cilt V Kitap III, 2012*, a.g.e., ss.214.

³³⁴ATASE Arşivi, Kls. 5776, Dos. H1, F. 001-28.

yapısı buna imkân vermemektedir. 7 Ağustos'tan bu yana Gelibolu Sey. Jandarma Taburu 107 sandık piyade mermisi harcamıştır ve elinde 57 sandık cephane kalmıştır.³³⁵

Hamilton, 13 Ağustos'ta Anafartalar sırtlarını ve İsmailoğlu Tepesini hedef alan bir taarruz yapılmasını istemiştir. Fakat Stopford, Hamilton ile aynı fikirde değildir ve yine bir taarruz fikrine şiddetle direnmiştir. Stopford'un ileri sürdüğü mazeretlere bakılacak olursa; ona göre 54'üncü Tümen yorgundu, 53'üncü Tümede Türk topçusunun ağır bombardımanı altında zayıf veriyor ve moralleri bozuk halde bekliyordu. Bu şartlar altında taarruza geçilemezdi. Hamilton, Stopford'un ileri sürdüğü mazeretleri yerinde görmek için Anafartalar'a geldiyse de sonuç değişmemiş, taarruzun iki gün daha ertelenmesini mecburen kabul etmiştir.³³⁶

7'nci Fırka Komutanı Miralay Halil'in Anafartalar Grubu Kumandanlığı'na yazdığı raporda: *“Gece şiddetli piyade ateşi devam etmiş ve bu da tahkimata engel olmuştur. Bu sabah 2 bölük kadar düşman kuvveti Karakol Dağı'na çıkmıştır. Obüs bataryası düşmanın ihraç iskelesini ateş altına almıştır. Sahra bataryasıyla Laletepe güneyindeki çıkış noktasına ateş edilmiştir. Düşmanın, Anafartalar Ovası ve Tuz Gölü'yle deniz arasında bir mevzi hazırladığı düşünülmektedir.”*³³⁷

36'ncı Alay Kumandanının aynı gün kendi sorumluluk sahasından bildirdiklerine göre; Küçük Anafarta Ovasında düşmanın durumu aynıdır. Düşman birlikleri tahminen Kükürtlü Pınar gerisindedir. Bölükler savunma hattı ile uğraşmaktadırlar ve ayrıca cepheyi genişletmek için çalışmalarını sürmektedir. 35'inci Alay'ın işgal ettiği, kendilerine yakın siperleri teslim alacaklarını ayrıca 19'uncu Alay 3'üncü Tabur'un kendilerine yakın siperleri teslim alacağını bildirmiştir.³³⁸ Turşun'dan saat 5.00'te topçumuz Mestan Tepe ve Küçük Anafarta'nın güneyine ateş açarak İngiliz birliklerine zayıf verdimiş ve 2 bina tahrip edilmiştir.³³⁹

³³⁵Hüseyin Işık, 1974, a.g.e., ss.34.

³³⁶Mehmet Kıbil, a.g.e., ss.327.

³³⁷ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4831, Dos. H18, F. 1.

³³⁸ATASE Arşivi, Kls. 4863, Dos. H14, F. 1.

³³⁹ATASE Arşivi, Kls. 4863, Dos. H14, F. 2a.

İngiliz tarafında ise; Essex Alayı (Essex Regiment) 1/6'ncı Tabur'u (Teritoryal Kuvvet) 12 Ağustos'ta ileri hat ihtiyat mevziilerine hareket etmiştir. "C" Bölüğü önde olmak üzere birlik, Kireçtepe Sırtı istikametinde 13 Ağustos'ta ilerleme hareketine başladıysa da Türk tarafından gelen yoğun top ve keskin nişancı ateşi nedeniyle geri çekilmek zorunda kalmıştır. Yaşanılan muharebelerde birlik: er ve erbaştan 2 ölü, 3 subay; 54 er ve erbaş yaralı vermiştir.³⁴⁰

Türk birlikleri için Ağustos ayında yeni bir kriz baş göstermiştir. Bu zamana kadar Gelibolu Sey. Jandarma Taburu ve yalnızca iki topla savunulan Kireçtepe Sırtları ayrı bir önem kazanmıştır. Sarp kayalık ve tepelik bölgede alaylar dahi küçük kalarak kaybolmaktadır. İngiliz savaş gemileri sırtın kıyıya yakın yamaçlarını sürekli top ateşi altında tutmaktadır. Kısaca stratejik olarak önemli ve bir o kadarda tehlikeli bir noktayı Kireçtepe. Zira Kireçtepe'yi elinde bulunduran taraf rahatlıkla Ece Limanı ve Turşun Köyü istikametinden Akbaş'a kadar uzanan vadiye inme ve hâkim olma imkânına sahip olacaktır.³⁴¹

4.11. Kireçtepe'de 14 Ağustos 1915 Günü Muharebeleri

Kireçtepe Sırtlarında bulunan Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu 14 Ağustos'ta genel olarak sorumluluk sahasındaki tahkimat işleri ile meşgul olmuştur. Anafartalar Mıntıka Erkan-ı Harbi Kurmay Başkanı Haydar Bey'in Gelibolu Seyyar Jandarma Tabur Kumandanlığı'na bu hususta verdiği emir şöyledir:

“Anafartalar Mıntıkasından Gelibolu Seyyar Jandarma Tabur komutanlığına;

Kireçtepe'nin fevkalade kuvvetli bir istinat noktası haline efradı son derece matluptur. Elde bulunan mevzi bu maksat için yeterli değildir.

³⁴⁰Ray Westlake, a.g.e., ss.296.

³⁴¹Hans Kannengiesser Paşa, a.g.e., ss.214.

1- Sağ cenahta karakol dağı şimal şarkındaki (kuzey doğu) nokta istinat, kum torbalarıyla daha ziyade takviye edilecektir. Yanına ve cephesine ayak oltaları yapılacaktır.

2- Elde bulunan kum torbalarından hemen istifade edilerek daha bu gece son cephe kum torbalarıyla mazgallanacak, takviye edilecektir.³⁴²

3- Efrad her gün siperlerini bozgun bulunmasına rağmen daha derinleştirmeğe ve hatta tahkim etmeye devam edeceklerdir.

4- İşbu hattın gerisinde Kireçtepe Kapanca sırtlarında cephesi denize cenuba (güney) ve şarka (doğu) olmak üzere kapalı bir düz halinde gayet kuvvetli bir istinad noktası daha vücuda getirilecektir. Bunun için icab eden kum torbası tel örgüleri gönderilecektir. Ancak ihtiyattan bulunmayan efrad istihkâm efradının taht-ı nezaretinde her gün bu tahkimatla meşgul olacaktır.

5- Her gün akşam raporlarında tahkimatın derecesi bildirilecektir.

6- Avcı hattıyla ihtiyat bölükleri istinad noktası ile yine ihtiyat bölükleri arasında rah-ı mestur açılacaktır. Bunun için ihtiyat bölükleri çalıştırılacaktır. Ancak işbu tahkimatın lüzumunda kıta'atın taarruzunu defetmesi veya bir siperi takviye etmesi mümkün olabilecektir.

7- İstinad ve ihtiyat kıta'atı katiyen dağınık bulunmayacaktır. Daima silahları yanlarında ve çalışmış olarak ordugâhlarında istirahat edebilirler. Tahkimat işlerinde dahi daima silahları yanlarında bulunacaktır. Sol cenahta bulunan 19/3'üncü Alayı ile hiçbir vakit irtibatın kayıp olmamasına son derece dikkat etmek lazımdır." Kireçtepe'nin güneyindeki bölüklerin aynı gün tertiplenmesi ve görevleri şöyledir: Cephenin sağ cenahını; nizamiye bölükleri ve sona kalan kısmı Masırlık'ta bulunan 3'üncü Bölük işgal edecek, 4'üncü Bölük sol cenahın gerisine kalacak, 1'inci Bölük Masırlığa gidecek ve 2'nci Bölük'ün siperlerini takviyeye yardım edecektir. 127'nci Alay'dan 1'inci ve 2'nci bölükler ile jandarmadan 3'üncü Bölük bulunacaktır. Sağ cenahtaki cepheyi; 1'inci Bölük'ten 1 zabıt ikame edecek, nizamiye 2'nci Bölük ve jandarma 3'üncü Bölük tutacaktır. Sol cenahındaki 19/3'üncü Alayı ile olan irtibatı ve teması 3'üncü Bölük muhafaza edecek ve kuvvetli keşif

³⁴²ATASE Arşivi, Kls. 5776, Dos. H1, F. 001-28a.

kollarıyla dereyi muhafaza edecektir. Bölükler arasında irtibat ve temas kaybedilmeyecektir.³⁴³

7'nci Fırka Kumandanı Miralay Halil'in Anafartalar Grubu Kumandanlığına gönderdiği raporda; düşman makineli tüfek ateşini devam ettirmiş. Öğleden sonra saat 2.00'a doğru yanaşan bir römorkör ateş edilerek yakılmıştır. Bir şarapnelin rüzgâra tabi olarak sahile yakın bulunan balona isabet etmesi sonrası balon birdenbire inmiştir. Bunun üzerine alana gemi yanaşamamıştır. Öğleden sonra sadece torpido ve ufak gemilerde bir faaliyet görülmüştür. İtilaf savaş gemilerinden; 2 direkli, 1 Fransız torpidosu Ece Limanı'na gelerek Kartal Tepe ve gerilerini bombardıman etmiş ve mantelli torpidosunun ateşiyle çekilip gitmiştir.³⁴⁴

Tablo 8

127'nci Alay'ın 14 Ağustos 1915 günü mevcudu

BİRLİK	ZABİTAN ADET	EFRAD ADET	HAYVANAT
1. Tabur	14	937	107
2. Tabur	15	950	104
3. Tabur	11	928	150

9'uncu İngiliz Kolordu Komutanı Stopford, Başkomutanlıktan gelen son emirdeki "*Her fırsattan yararlanarak hatlarınızı ilerletiniz.*" talimatına dayanarak genel karargâha herhangi bir haber ve bilgi vermeden, 14 Ağustos 1915 günü Kireçtepe'yi ele geçirmek için yeni bir harekate karar vermiştir. Kireçtepe zapt edildikten sonra da 12'nci Tümen kuzey kanadından kuşatılacak ve Tekketepe'nin doğusuna çekilmeye zorlanması mümkün olacaktı.³⁴⁵

³⁴³ATASE Arşivi, Kls. 5776, Dos. H1, F. 001-29.

³⁴⁴ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4831, Dos. H18, F. 1-11.

³⁴⁵Em. Kur. Albay Turhan Seçer, a.g.e, ss.245.

12'nci Fırka Kumandanı Selahaddin Adil; düşmanın saat 06.30'dan sonra taarruzuna karşı Kireçtepe'nin güneyindeki avcı hattında yer alan 127/3'üncü Tabur, 127/2'nci Tabur'dan 2 bölük, 19/2'nci Alay'dan küçük birlikler ile 241 Rakımlı Tepe olmak üzere 36'ncı Alay ve 19'uncu Alay cepheleri istikametinde taarruza başladığını bildirmiştir.³⁴⁶

Akşam saat 06.00'da düşmanın bir bölük kadar piyadesinin kuzeyden, sahil boyundan Lalatepe'ye doğru gittiği görülmüş, aralıklı hafif piyade ateşi devam etmiştir. Mestan Tepe'de durum sakindir. Düşmanla çatışma olmasa da hazırlıklar devam etmektedir. 34'üncü Alay'ın 3'üncü Tabur mıntikasından 7 mangalık avcı siperi ve 2'nci Tabur mıntikasından 5 mangalık avcı siperi 360 tülünde (boyunda) yarım metre derinliğinde ulaşım hendeği kazılmış, 32'nci Alay 1'inci Tabur 2'nci Bölük mıntikasında da 30 metre boyunda 1 metre batısında ve 80 cm derinliğinde 3 avcı sandığı yapılmıştır.³⁴⁷

Baka Baba Çeşmesinde düşman; 14 Ağustos 1945 gecesini alayın sağ tarafından, 36'ncı Alay cephesi ile sol tarafına şiddetli topçu ateşiyle taarruz etmiş ancak uzaklaştırılmıştır³⁴⁸ Sabah saatlerinde tekrar ateş başlamış, piyade ve topçu birlikler sayesinde geri çekilmişlerdir. Alayın 3'üncü Tabur Kumandanı Yusuf Efendi şehit edilmiş, üç asker de yaralıdır. 30 Temmuz'da düşmanın Turşun'un sağ tarafına taarruzuna karşı yapılan karşı taarruzda cephe 5 km daha genişlediğinden sağ tarafta siperlerin bir kısmı 19'uncu Tümen veya yakın birliklere bırakılacaktır.³⁴⁹

Değirmen Deresinde; 44 Rakımlı Tepe ile Baka Baba Çeşmesi hattı arasında ve Baka Baba Çeşmesi'nin 500 metre kuzeybatısında bir mevzi keşfedildiği ve izin verilirse akşama kadar mevziye girileceği bildirilmiştir.³⁵⁰

³⁴⁶ATASE Arşivi, BDH Kls. 5529, Dos. H4, F.1-11a.

³⁴⁷ATASE Arşivi, BDH Kls. 4863, Dos. H14, F.3.

³⁴⁸ATASE Arşivi, BDH Kls. 4863, Dos. H14, F.3a.

³⁴⁹ATASE Arşivi, BDH Kls. 4863, Dos. H14, F.4.

³⁵⁰ATASE Arşivi, BDH Kls. 4863, Dos. H14, F.4a.

4.12. Kireçtepe’de 15 Ağustos 1915 Günü Muharebeleri

Kireçtepe Sırt hattına başından beri yeterli önemi vermeyen Stopford, Mahon’un 10’uncu Tümenine bağlı birliklerin harekât için hazır hale geldikleri düşüncesiyle özellikle sırt hattında bulunan Havantepe Türk savunmasına odaklanmıştır. Bu savunma hattı, Anafartalar harekâtının başından beri Stopford’un kuzey kanadına büyük zararlar vermeyi başarmıştır. Cephede Stopford bu hazırlıkları sürdürürken Hamilton’da, İmroz’da Stopford’un görevden alınması için hazırlıklar yapmaktadır. Olan bitenden habersiz olan Stopford’da, Mahon’a 15 Ağustos’ta taarruza geçerek Kanlıtepe ve Havantepe’de bulunan Türk savunma hattını ele geçirme emri vermiştir. Mahon’un 10’uncu Tümenine bağlı birliklerin Kireçtepe’deki konuş durumu şöyledir: Yıpranmış iki tugayından geri kalanlar Sivritepe boyunca uzanan hatta Tuğgeneral Nicol’ün 30’uncu Tugayı denizden kuzeydeki yamaçlara kadar uzanan hat üzerinde, Tuğgeneral Hill’in 31’inci Tugayı güney yamaçlarında, Tuğgeneral Charles de Winton’un 162’nci Tugayı “A” sahilinde ihtiyatta beklemektedir. İrlanda Tugaylarının buldukları mevzilerden taarruza geçmesi planlanırken, 162’nci Tugay’da güneyden Havantepe’ye taarruz etmesi planlanmıştır. Stopford, Kireçtepe’nin halen Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu’nun üç bölüğü tarafından savunulduğunu düşünüyordu fakat durum bundan biraz farklıydı. Stopford’un son birkaç günde bölgeye sevk edilen altı tabur ve bir makinalı tüfek bölüğünden oluşan iki alaydan haberi yoktur.³⁵¹

Mustafa Kemal’in emriyle Koca Çimen Tepesi’nin doğusundaki Matik Deresi’nde bulunan ve elinde kıtası kalmamış olan 5’inci Tümen karargâhı, Turşun Köyüne taşınmış ve komutanlığına Yarbay Willmer atanmıştır. Saros’tan gelen 7’nci Tümen’in 19’uncu Alayı ile Asya Grubu’ndan gelen 5/127’nci Alayı, 11’inci Topçu Alayı’ndan iki batarya ve Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu, bu tümenin emrine verilmiştir. 5’inci Tümen’in sorumluluk sahası olarak, Ece Limanı ile Kireçtepe arasındaki kıyı kesimi ve Kireçtepe ile İbrikçe kuzeyine kadar uzanan cephe verilmiştir.³⁵²

³⁵¹Stephen Chambers, 2015a, a.g.e., ss.161-163.

³⁵²Murat Karataş, 2007, a.g.e., ss.127-128.

Kaymakam Willmer'in, 5'inci Tümen'e ait Kireçtepe de meydana gelen muharebe raporuna göre;12'nci Tümen'e yardım etmek için 127'nci Alay 3'üncü Tabur ile 19'uncu Alay'dan 2'nci ve 3'üncü taburlar Arslantepe'nin güneyine gönderilmiştir. Gelibolu Jandarma Taburu Kumandanı Yüzbaşı Kadri Efendi'den alınan rapora göre; düşmanın 15 Ağustos 1915'te (2 Ağustos 1331) saat 02.15'te karadan ve denizden Kireçtepe sırtlarının yan ve gerilerini şiddetle bombardıman ettiği ve saat 03.30'dan sonra 4 tabur kadar bir kuvvetle Sivritepe'nin kuzey yamaçlarından Arslantepe istikametine ilerlediği, şiddetli topçu ve makineli tüfek ateşinden kayıpların çok olduğu ve tepenin elden gidebileceği anlaşılmaktadır.³⁵³

İngilizler, geride kalan sol kanat hattını ilerletmek ve Kireçtepe'yi alarak kuzeyden itibaren Yukarı Kapanca-241 Rakımlı Tepe-Kavak Tepe hattını ele geçirmek niyetindeydiler.³⁵⁴ General Stopford tarafından bizzat yapılan Kireçtepe harekât planı, 15 Ağustos sabahı başlaması planlanmasına rağmen çeşitli sebeplerle saat 13.00'te başlayabilmiştir. Harekât planına göre; 10'uncu İngiliz Tümeni'nin 30'uncu Tugayı Sivritepe'nin kuzeyinde, 31'inci Tugayı'da Kireçtepe Sırtı'nın güney yamaçlarında buldukları mevzilerden; 54'üncü Tümen'in 162'nci Tugayı'da bulunduğu Softatepe dolaylarındaki mevzilerinden, sağ kanattan 271 Rakımlı Tepe doğrultusunda hareket edecektir. Harekât; Kara ve deniz topçusunun planlandığı gibi saat 14.15'te Kireçtepe'de bulunan Türk mevzilerini vurması ile başlamıştır.³⁵⁵

İngiliz birliklerine topçu desteği Kraliyet Sahra Topçusu (RFA) 58'inci Tugay'dan 18 inçlik toplar, dört dağ topu ve sahile yeni inen 15'inci Ağır Batarya'dan iki 60 inçlik top ile sağlanmıştır. Ayrıca HMS Grampus ile Foxhound'da Saros Körfezinden ateş desteği sağlayacaktır. Bu denli büyük bir kuvvetle Anafartalar'da bugüne kadarki en büyük topçu bombardımanı sağlanmıştır.³⁵⁶

³⁵³ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4805, Dos. H7, F. 1.

³⁵⁴Murat Karataş, 2007, a.g.e., ss.128.

³⁵⁵General C.F. Aspinall Oglender, a.g.e., ss.314.

³⁵⁶Stephen Chambers, 2015a, a.g.e., ss.163.

5'inci Tümen Komutanı Yarbay Willmer, bugün verdiği emirle gece Gelibolu Jandarma Taburu'nun 127'nci Alay'ın 2'nci Taburu tarafından değiştirileceğini ve jandarma askerlerinin Turşun'da bulunan karargâha çekileceğini bildirmişse de bu emri uygulama imkânı bulamadan İngilizlerin şiddetli taarruzu başlamıştır. 15 Ağustos günü Kireçtepe'de en şiddetli en sert muharebelerin yaşandığı gün olmuştur. İngiliz birlikleri dört tabur kuvvetle Gelibolu Jandarma Taburu'nun sağ kanadına taarruza geçmiştir. İtilaf donanması yaptığı ağır bombardımanla takviye birliklerin gönderilmesine engel olmaya çalışmıştır. Tabur Komutanı Kadri Bey, 127'nci Alay'dan elli ve seksen kişilik iki bölükle 3'üncü Bölüğü'nü takviye için tabur savunma hattının sağ kanadına göndermiştir. Bu esnada sağ kanat dışında İngiliz birliklerinin ayrıca 165 Rakımlı Tepe sırtlarından Kireçtepe'ye doğru ilerlediğini tespit ederek karargâha rapor etmiştir.³⁵⁷

Bu raporunu, karargâhla telefon bağlantısı olmadığından, Turşunköy'deki 5'inci Tümen Komutanına haberciyle göndermek zorunda kalmıştır. Bu nedenle Kireçtepe'deki durumu bildiren rapor, Yarbay Wilmer'e saat 17.30'da ulaşmıştır. Bu haber üzerine Yarbay Wilmer, Turşunköy dolaylarında bulunan 19'uncu Alayın 1'inci Taburuyla 39'uncu Alayın 1'inci Taburunu Kireçtepe istikametinde harekete geçirmiş ve kendisi de kurmayıyla beraber Kireçtepe'ye hareket etmiştir.³⁵⁸

Tarassut Mevkiinden 12'nci Fırka Kumandanlığına gönderilen raporda; İsmailoğlu Tepesi ve Baka Baba hattına yürüyecek olan batarya, Anafarta'nın batısında Baka Baba doğusunda bir mevzi keşfetmiştir. Bu mevzi, 9'uncu Alay'ın 2'nci Bataryası'na yakın olacaktır. Tabur ve alaydan gelecek emre göre hareket edilecektir. Konum itibarı ile düşmanın ateş altına alınabilecek durumda olduğu bildirilmiştir. 34'üncü Alay Kumandanı'nın İsmail Tepe'den 12'nci Fırka Kumandanlığına gönderdiği raporda; *"Düşmanın durumunda değişiklik olmadığı, İsmailoğlu Tepesinin güneyinde bulunan Bursa Jandarma Taburu'nun üç hattı ileriye, 34'üncü Alay 1'inci Tabur'un sağ cenahı Mestan Tepe'den düşman ateşine maruz kaldığından geri çekildiği, Gece düşmanın keşif kolları*

³⁵⁷Hüseyin Işık, 1974, a.g.e., ss.36.

³⁵⁸Genelkurmay, *Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, Cilt V Kitap III, 2012, ss.397.*

üzerine avcılarımız tarafından ateşin devam ettiği alman makinalı tüfeğe isabet eden atış sonucunda 3'üncü Tabur cephesinde makinalı tüfeğin kalmadığı bildirilmiştir."³⁵⁹

Turşun'dan Mintika Topçu Kumandanlığına gönderilen raporda; *"İkinci batarya bu akşam yeni mevziine idhal (dâhil) edilmelidir. Baka Baba Çeşmesinde Piyade 35'inci Alay telefon merkezi olduğundan emir verilmesi kolaylaştığından ikinci batarya bu akşam fırkaya dâhil edilmelidir.*"³⁶⁰

12'nci Fırka Kumandanı Selahaddin'in Anafartalar Grubu Kumandanlığına gönderdiği raporda; Turşun'da öğleden sonra düşmanın iki bölük piyadesinin 35'inci Alay cephesine ilerlemek istediğini ancak açılan ateş sonucu geri çekilmek zorunda kaldığını belirtmiştir.³⁶¹ Düşman savaş gemisinin öğleden sonra saat 4.00'te Kavaktepe ve Kapanca sırtlarını aralıklı bombardıman ettiğini, Kireçtepe Sırtlarında bir tabur kadar düşmanın piyade ve topçu ateşleriyle geri çekildiğini bildirmiştir. 31'inci İngiliz Tugayı saat 15.30'da Kireçtepe'nin kuzey yamaçlarından; diğer tabur güney batısından, 30'uncu Tugay'da Kanlıtepe-Küçüktepe hattına taarruza geçmiştir. 162'nci Tugay, 10'uncu Tümen'in güney yanını koruyarak ilerlemiştir. Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu, kendilerinden sayıca çok fazla İngiliz kuvvetlerinin taarruzunda çok kayıp vererek geri çekilmek zorunda kalmıştır. Arslantepe ve Projektörtepe İngiliz kuvvetlerinin eline geçmiş, geri çekilmek zorunda kalan Türk birlikleri Kanlıtepe-Havantepe hattında tutunmuşlardır.³⁶²

Kireçtepe'nin kuzey yamaçlarına yapılan başarılı bombardımanın ardından İngiliz taarruzu bu cenahta iyi başlamıştır. 7'nci Royal Munster Fusiliers Taburu fazla bir direnişle karşılaşmadan denize uzanan sırttan bir buçuk kilometre ilerleyerek Green Knoll ve The Boot'u ele geçirmiştir. 7/ RMF'nin ardından iki bölükle takviye edilen 6'ncı Royal Munster Fusiliers Taburu, Kanlıtepe kayalıklarının ardında bulunan Türk mevzilerine doğru ilerlemiştir. Bu noktada Türklerin siperlerini mukavemetle savunması ilerlemeyi durdurmuştur. İrlandalıların ilerleyişinin durması üzerine saat 18.00'de Nicol birliğine süngü

³⁵⁹ATASE Arşivi, BDH Kls, 4863 Dos. H14, F. 9a.

³⁶⁰ATASE Arşivi, BDH Kls, 4863 Dos. H14, F. 10.

³⁶¹ATASE Arşivi, BDH Kls, 4863 Dos. H14, F. 11a.

³⁶²Tuncay Yılmaz, 2007, a.g.e., ss.204-205.

hücumu vermiştir. Bu hücum İrlandalıların ağır kayıplar vermelerine sebep olsa da tepenin denize bakan yamaçlarıyla beraber Sivritepe'deki kayalık hattını ele geçirmeyi başarmışlardır.³⁶³

Yaşanan gelişmeler üzerine 7/19'uncu Alay'ın 1'inci Taburu ile 3/39'uncu Alay'ın 1'inci Taburu Kireçtepe istikametinde harekete geçirilmiştir. Aslantepe'yi ele geçirmiş olan İngiliz birlikleri, Kanlıtepe istikametinde ilerliyorlardı. Kireçtepe'ye hareket eden 3/39'uncu Alay'ın 1'inci Taburu, bölgeye vararak Kanlıtepe'deki jandarma birliklerini takviye etmiştir.³⁶⁴

Kuzey kanadındaki ilerleme başarılı bir şekilde ilerlerken, güney kanadındaki ilerleme bombardımanın kuzey yamaçlarda olduğu kadar etkili olmamasından dolayı başarılı olamamıştır. Kireçtepe'nin güney kanadında ilerleyen Kraliyet Inniskilling Silahendazları 5'inci (İkmal) Taburu; 15 Ağustos günü saat 13.15'te "A" Bölüğü solda, "D" Bölüğü sağda, "B" ve "C" bölükleri ise destekte olacak şekilde Havantepe'ye taarruz emri almıştır. Birlik taarruza kalkmasının hemen ardından yoğun topçu ve piyade atışlarıyla karşılaşmış, Tabur Komutanı Yarbay A.S. Vanrenen saat 15.00'te ağır şekilde yaralanmıştır. Taburun ileri hareketi durdurularak başlangıç noktasına geri çekilmesi talimatı verilmiştir. 31'inci Tugay harp ceridelerin de taburun kahramanca saldırdığını, piyade ateşlerinin Türkler tarafından gizlenmiş mevzilerden yapıldığını yazmıştır. Tabur 7 subay, 28 er ve erbaş ölü, 13 subay 230 er ve erbaş yaralı ve 78 kayıp vererek, Kireçtepe Sırtı'nın doğusundaki siperleri devralmıştır. Birlik, 16-17 Ağustos günlerinde bulunduğu mevzilerde yoğun topçu atışına maruz kalmıştır. Kraliyet Inniskilling Silahendazları 6'ncı (İkmal) Taburu'da makineli tüfek unsurlarıyla, aynı gün Havantepe'ye yapılan taarruzu desteklemiştir. Kireçtepe Sırtı'nın kuzeyinden ilerleyerek Sivritepe'nin kuzey yamaçlarında bulunan siperleri devralmıştır.³⁶⁵

³⁶³Stephen Chambers, 2015a, a.g.e., ss.164-165. (Green Knoll: Kireçtepe Sirtında, Sivritepe'nin kuzeydoğusunda bulunan küçük tepectir. The Boot: Kireçtepe Sırtı'nın kuzey tarafında, Saros Körfezine bakan tepectir.)

³⁶⁴Murat Karataş, 2007, a.g.e., ss.128.

³⁶⁵Ray Westlake, a.g.e., ss.186-189.

Destekte bulunan General Winton'un 162'nci Tugayı'na bağlı; 1/5'inci Bedfordlular, 1/10'uncu Londralılar ve 1/11'inci Londralılar taburları saat 13.00'da ilerleme başlamadan İrlandalıların kanadına ulaşmışlardır. Bedfordluların ilk hedefi Türk birlikleri tarafından sert bir şekilde savunulsa da düşmüştür. Bedfordlular ilk hedefi ele geçirdikten sonra Havantepe'ye yönelmiştir. Tabur harekete geçer geçmez ağır bir ateşle karşılaşmış ve çok sayıda subay, astsubay zayıatı vermişlerdir. Bu kötü gidişin üzerine iki Londra taburu ve 1/8'inci Hampshire Tabur'u destek için sevk edilse de ilerleme hızına etki edememiştir. Bazı askerler Havantepe'nin önlerine kadar gelmeyi başarsa da ilerleme burada durmuştur. General Winton'un tugayı bu taarruzda 27 subay ve 900 asker kaybetmiştir. Hiçbir tabur Havantepe'nin eteklerinde tutunmaktan ileri gidememiştir.³⁶⁶

Savaşın başlamasından bu yana Kireçtepe'de bulunan Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu'nun Komutanı Yüzbaşı Kadri'nin 15 Ağustos günü saat 16.45'te bulunduğu Kireçtepe'nin güney noktasından Anafartalar Mıntıka Komutanlığına gönderdiği üç muharebe raporu şöyledir: *“Düşman taarruz ediyor. Zayıata rağmen tepeye takviye kıta'ası gönderildi. 165 Rakımlı Tepe sırtlarından düşman tepeye doğru ilerlemekte bulunduğu denizden tepeyi bir torpidonun bombardıman etmekte olduğu henüz sağ yan (tepe) eldedir. Düşman tahminen dört tabur askerle sağ yana şiddetli taarruzda bulunmaktadır. Elde mevcut 127'nci Alaydan elli, seksen mevcutlu iki bölükle taburumuzun üçüncü bölümü ile sağ yan takviye edilmiştir. Düşman kuvveti üstün bulunduğundan takviye kıtasının acele gönderilmesi tepe sukut etmek üzeredir. 127'nci ve 39'uncu alaylardan birer tabur ile 19'uncu alaydan bir tabur takviye geldi. Saat 19.00'da başımdan bir mermi ile yaralandım. Taburun emri komutasını 3'üncü Bölük Komutanı Mustafa Efendi'ye tevdi edilmiştir.”*³⁶⁷

Kireçtepe kuzey sırtlarının piyadelerimiz tarafından gözlem altında tutulması, deniz tarafından düşmanın ilerlemesi halinde şiddetli ateş edilmesi emri verilmiştir.³⁶⁸

Düşmanın karadan ve denizden tam bir buçuk saat Kireçtepe'yi top atışına maruz bırakması tepe sırtlarını adeta cehenneme çevirmiştir. Topçu ateşini geriye kaydıran

³⁶⁶Stephen Chambers, 2015a, a.g.e., ss.167-174.

³⁶⁷Hüseyin Işık, 1974, a.g.e., ss.36-38.

³⁶⁸ATASE Arşivi, Kls. 5776, Dos. H1, F. 001-29a.

İngilizler ardından taarruza geçmiştir. Topçu ateşinin çıkardığı tozlar ortalığı görünmez bir hale getirmiştir. İngilizlerin dört taburu günlerce uykusuz ve yorgun olan Türk birliklerine olanca güçleri ile saldırmışlardır. Kireçtepe’de bulunan iki Türk bölüğünün hemen hemen bütün subay ve erleri yaralanmış ya da şehit olmuştur. Tabur Komutanı Yüzbaşı Kadri Bey, elinde tabancasıyla erleri arasında dolaşarak onları hem düzene sokmaya hem de moral vermeye çalışmıştır. Bu esnada elli kadar seçkin İngiliz askeri tepeye çok yaklaşarak ellerindeki bombaları attıktan sonra hücumla kalktılsa da yapılan karşı süngü hücumuyla muvaffak olamamışlardır. Yüzbaşı Kadri Bey bir düşman mermisiyle başından yaralandığından, taburun emir komutası 3’üncü Bölük komutanı Üsteğmen Mustafa’ya bırakarak geri hatta tedavi için götürülmüştür. Üsteğmen Mustafa sağ kanattan yetişinceye kadar subaysız kalan tabura Kastamonulu Vasıf Çavuş liderlik etmiştir. Vasıf Çavuş derhal ileri atılarak arkadaşlarına şöyle bağırmıştır: *“Arkadaşlar burada hepimiz öleceğiz fakat düşmanı bu tepeye çıkartmayacağız. Eğer burayı terk edersek bu uğurda şehit olan ve yanımızda yatmakta olan aziz kardeşlerimizin, komutanlarımızın, ruhlarını incitmiş oluruz. Subaylarımızı, arkadaşlarımızı düşmana çiğnetmeyelim.”* 31’inci Alay’ın bir bölüğünün Kireçtepe’deki birlikleri takviye ettiği sırada Vasıf Çavuş yanında patlayan bir top mermisi ile şehit düşerek vatan için canlarını feda eden mukaddes şehitlerimizin saflarına geçmiştir.³⁶⁹

14 Ağustos’ta Kireçtepe’de 30’uncu İngiliz Tugayı’na tekrar bağlanan Kraliyet Duplin Silahendazları 6’ncı (İkmal) Taburu’nun fiili kuvveti: 15 subay, 463 er ve erbaştan teşkil edilmiştir. 15 Ağustos’ta, Kireçtepe Sırtı boyunca yapılan taarruza katılan birlik, iki bölüğü sağ cenahında bulunan 7’nci Royal Munster Fusiliers’a destek olacak şekilde hareket etmiş ve sırtta bulunan Türk siperlerini çok sayıda esir ile ele geçirmiştir. Yüzbaşı A.J.D.Preston vurulmuş, 2 subay yaralı; er ve erbaşlardan 45 ölü veren tabur, 16 Ağustos’ta Spion Kop’taki mevzileri devralmıştır.³⁷⁰

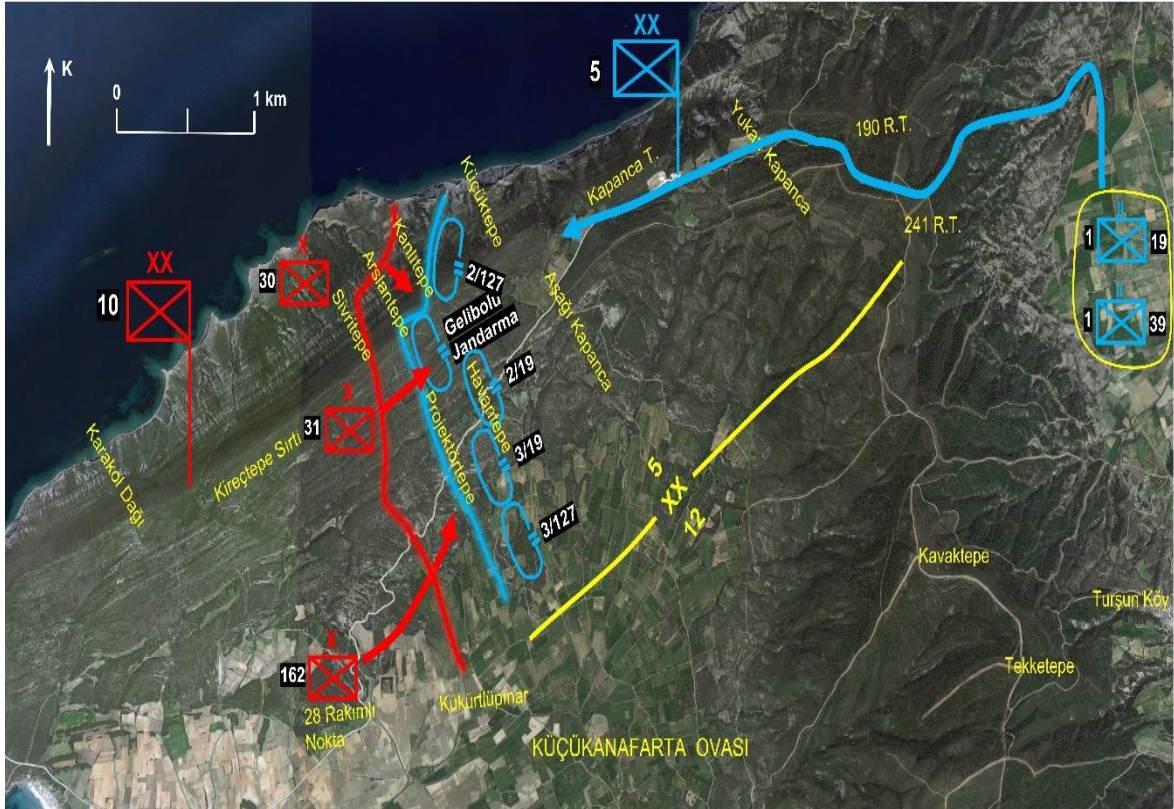
Arslantep ve Projektörtepe’yi elinde bulunduran İngiliz birlikleri Kanlıtepe’ye doğru ilerlemeye başlamıştır. Yarbay Willmer, saat 20.30’da Kanlıtepe’ye gelerek dağılan askerleri toplamaya çalışmış ve 39’uncu Alay’dan takviye gelen kuvvet ile Kanlıtepe’ye

³⁶⁹Hüseyin Işık, 1974, a.g.e., ss.37-38.

³⁷⁰Ray Westlake, a.g.e., ss.413.

çekilen jandarma birliklerini takviye ederek İngilizlerin ilerleyişini durdurmuştur. Arslantepe ile Kanlıtepe arasında kalan İngiliz kuvvetleri daha fazla ilerleyememiştir. Havanın kararmasıyla beraber takviye kuvvetlerinde gelmesiyle Türk birlikleri karşı taarruza geçmiştir. Sabaha kadar süren muharebelerde Arslantepe çok kez el değiştirmiştir.³⁷¹

35'inci Alay cephesinde de aralıklı ateş devam etmiştir. Topçumuz Mestantepe'de düşman hatlarını bombalamıştır. Obüs atışları ile düşman gemileri sahilden biraz uzaklaştırılmıştır. 36'ncı Alay'dan bir keşif kolu düşmanın 8 askerden oluşan keşif kolunu yakalamıştır.³⁷²



Harita 5. 15 Ağustos 1915 günü Kireçtepe Sırtlarında birliklerin durumu.

Kraliyet Munster Silahendazları 6'ncı (İkmal) Taburu Kireçtepe Sırtı'nın kuzey yamacına düzenlenen taarruza iki bölükle katılarak (6'ncı Duplinliler ile beraber) ve kuzey yamaçlarda bulunan Türk hatlarını tamamen temizlenmiştir. Akşam saatlerine doğru 1,5

³⁷¹Genelkurmay, *Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi*, Cilt V Kitap III, 2012, ss.429.

³⁷²ATASE Arşivi, BDH Kls, 4863 Dos. H14, F. 12a.

kilometre derinliğe ulaşan tabur, Türk birliklerinin saat 22.00'de düzenlediği karşı saldırıyı da püskürtmüştür. Yüzbaşı J.B.T.Grent ve Üsteğmen G.W. Burrows vurulmuştur. Daha fazla ilerleyemeyeceğini anlayan birlik yoğun bombardımana rağmen mevzilerini tutmuştur. Birlik, 17 Ağustos'a bağlanan gece mevziler değiştirilerek başlangıç hattına ve buradan da Lalababa'da bulunan açık ordugâha çekilmiştir. Taburun boşalttığı mevzileri 15 Ağustos'ta 30'uncu Tugay'a bağlanan Kraliyet Duplin Silahendazları 7'nci (İkmal) Taburu gece saatlerinde ilerleyerek devralmıştır.³⁷³

Kireçtepe yapılan taarruzlarda büyük rol alan 30'uncu ve 31'inci İngiliz tugayları harekât esnasında sürekli takviye almaya devam etmiştir. Londra Alayı (London Regiment Teritoryal Force) 1/10'uncu (Londra il-Hockney) Taburu İmroz üzerinden Anafartalar'a gelmiş ve 15 Ağustos'ta ilerleyerek Kireçtepe Sırtı'na düzenlenen taarruzda ileri hatlarda dönüşümlü olarak yer almıştır. Aynı alayın 1/11'inci (Londra il-Hockney) Taburu'da Kireçtepe'de ilk tutulan mevziileri 1,5 kilometre doğuya taşıyarak ileri hattaki taarruzda yer almıştır. 15 Ağustos akşamında İngilizler Aslantepe-Kanlıtepe arasında kalmış, daha fazla ilerleyememiştir.³⁷⁴

Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu 15 Ağustos günü Kireçtepe Muharebelerinde 103 şehit, 189 mecruh (yaralı), 56 kayıp vermiştir. Şehit ve mecruhların üzerinde olan 78 mavzer, 35 kasatura, 40 muaddel martın ve 62 süngü zayi olmuştur. Muharebelerde sarf edilen cephan miktarı 500 sandıktır.³⁷⁵

4.13. Kireçtepe'de 16 Ağustos 1915 Günü Muharebeleri

16 Ağustos 1915 gününe gelindiğinde İngilizler; Kireçtepe Sırtlarının kuzey yamaçlarındaki kazanımlarını tutmaya devam etmiş, tepenin zirve hattına hiçbir taraf hâkim olamamış ve güney yamaçları sorun olmaya devam etmiştir.

³⁷³Ray Westlake, a.g.e., ss.404-405.

³⁷⁴Ray Westlake, a.g.e., ss.404-433.

³⁷⁵Hüseyin Işık, 1999, a.g.e., ss.144.

5'inci Fırka Tarassut Mevkiinden Kireçtepe'de bulunan Jandarma Kumandanı Mustafa Efendi'ye, 16 Ağustos'ta gönderilen rapor şöyledir; *“Bugünkü gayretiniz takdire şayandır. Kireçtepe'nin muhafazası önemli olduğu için yeterli miktarda kuvvet ile iki adet makineli tüfek gönderilmiştir. Bunları siperlerde önemli mevzilere ateş etmeye hazır olarak bulundurunuz.”*³⁷⁶

Mustafa Kemal aynı gün devam eden muharebeler esnasında saat 08.30'dan sonra birliği ile Kanlıtepe'nin güneyine geldiğinde askerlerin dere içinde olduğunu ve etraftaki mermi seslerinden düşmanın Arslantepe'yi işgal ettiğini anlamıştır.³⁷⁷

6–15 Ağustos tarihleri arasında Kireçtepe Sırtlarını kendisine bağlı üç bölük ile savunan Tabur Komutanı Yüzbaşı Kadri başından ağır yaralandıktan sonra Gelibolu Jandarma Taburu, Bursa Jandarma Tabur Komutanı Binbaşı Tahsin emrine verilerek savunma devam ettirilmiştir. 16 Ağustos'ta Kireçtepe kesiminin öneminin artması üzerine Türk kuvvetleri, bu bölgeyi yeni bir düzenlemeye gitmiş ve buradaki birlikleri takviye etmiştir. 5'inci Tümen'e bağlı bazı birlikler Kireçtepe'ye yönlendirilmiştir.³⁷⁸ Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu'na yardım ancak 16 Ağustos gecesi gelebilmiştir. Takviye birliklerle güçlenen tabur, İngilizleri taarruza başladıkları Sivri Tepe'ye tekrar püskürtmüştür.³⁷⁹

15-16 Ağustos 1915 (2/3 Ağustos 1331) gecesi Baka Baba'da keşif kolları arasında hafif ateş olmuş, tahkimata devam ederek düşmandan bir makinalı tüfek ele geçirilmiştir.³⁸⁰

Kireçtepe bölgesine takviye olarak gelen 5'inci Tümen birliklerinden; 5/127'nci Alay'ın 1'inci Taburu'ndan iki bölük, 3/39'uncu Alay'ın 1'inci Taburu ve 7/19'uncu Alay'ın 2'nci Taburu'ndan oluşturulan taarruz kuvveti, 16 Ağustos saat 02.00'de İngilizlere karşı

³⁷⁶ATASE Arşivi, Kls. 5776, Dos. H1, F. 001-30.

³⁷⁷ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4805, Dos. H7, F. 1-2.

³⁷⁸Dr.Albay Suat Akgül, a.g.e., ss.849.

³⁷⁹Şaban Murat Armutak, "Muharebe Alanları Anafartalar Cephesi 241 ve 262 Rakımlı Tepe", <https://canakkalemuharebeleri1915.com/genel/muharebe-alani-yer-isimleri/anafartalar/371-241-rakimli-tepe-262-rakimli-tepe>. (Erişim Tarihi:24.04.2020)

³⁸⁰ATASE Arşivi, BDH Kls. 4863, Dos. H14, F. 12a.

düzenlediği bir gece taarruzuyla Arslantepe'yi ele geçirmiştir. Bundan sonra ele geçirilen mevziler sağ ve sol kanat olarak ikiye bölünmüş; sağ kanat komutanlığına 5/127'nci Alay Komutanı, sol kanat komutanlığına da 7/19'uncu Alay Komutan Vekili getirilerek idare edilmiştir. Fakat cephedeki kuvvetlerini takviye eden İngilizler de aynı gece yaptıkları karşı taarruzla, Türk birliklerinin Kanlıtepe'ye çekilmesini sağlamış ve Arslantepe'yi tekrar geri almıştır.³⁸¹

Bu bölgede savunma hattında bulunan Munsterliler, Saros körfezinde bulunan ve projektörlerini ara hat üzerinde tutan bir İngiliz destroyerinin sayesinde o geceki Türk taarruzlarını geri püskürtmeyi başarmışlardır. Zaman ilerledikçe mühimmat sıkıntısı yaşayan birliğin, Türk askerleri tarafından atılan el bombalarını patlamadan geri atmaya çalıştığı ve taşlarla karşılık vermeye çalıştığı zamanlarda olmuştur.³⁸²

16 Ağustos sabah saat 08.00'da takviye kuvvet olarak Gelibolu'dan gelen 17'nci Alay'ın 2'nci Taburu'nun da 5'inci Tümen emrine katılmasıyla savunma hattı güçlendirilmiştir. Bu taburla Ece Limanı'nda bulunan 5/127'nci Alay'ın 1'inci Taburu'nun iki bölüğü, Kanlıtepe üzerine harekete geçirilmiştir. El bombalarıyla donatılan birlikler ve mevzilerde bulunan birliklerin beraber yaptıkları taarruz neticesinde, İngiliz 30'uncu Tugay'ı Arslantepe'den geri çekilmek zorunda kalmıştır.³⁸³ Kireçtepe'de durumun kritikleşmesi üzerine Anafartalar Grup Komutanı Albay Mustafa Kemal, Turşun Köyü'nde bulunan 5'inci Tümen karargâhına gelerek harekâtı bizzat yönetmiştir.³⁸⁴

7'nci Fırka Kumandanı Miralay Halil'in 20'nci, 21'inci, 21/3'üncü Alay Kumandanlıklarına yazdığı rapor şöyledir: *"20'nci Alay'ın ileri hattı işgal edildiği takdirde bulunduğunuz yerden geriye çekilerek burada istinat siperleri oluşturulacaktır. Tahliyenin düşmana fark ettirilmemesi önemlidir. Taburlar kendi imkânları ile savunma yapacaklardır. Ancak bu geceye mahsus 21'inci ve 21/3'üncü alaylar yardım ederek savunma hattı*

³⁸¹Em.Kur.Albay Turhan Seçer, a.g.e., ss.246.

³⁸²Stephen Chambers, 2015a, a.g.e., ss.175.

³⁸³ Murat Karataş, 2007, a.g.e., ss. 130.

³⁸⁴Tuncay Yılmaz, 2007, a.g.e. ss.206.

*oluşturulacaktır. 2 tabur siperde, 1 tabur da ihtiyatta kalacak. Kabacık kuyusu ateş altında tutularak düşmanın kullanması engellenecektir.”*³⁸⁵

Kireçtepe’de şartların ağırlaşması ve İngiliz saldırılarının artması üzerine cephe yeni birliklerle takviye edilmeye devam etmiştir. Asya Grubu’ndan gelen 1’inci Alay’ın 2’nci ve 3’üncü taburları da 5’inci Tümen emrine verilerek Kireçtepe’ye yönlendirilmiştir. Saat 15.30’da tümen idare yerine varmış olan kolbaşındaki 2’nci Tabur, 5/127’nci Alay emrine verilmiştir. 3’üncü Tabur’da tümen idare merkezi yerinde ihtiyatta bırakılmıştır.³⁸⁶

9’uncu Fırka Kumandanının emri ile 25’inci Alay ve 64’üncü Alay birlikte hareket ederek Turşun’a gideceklerdir.³⁸⁷ 33’üncü Alay ve mıntıka topçuları 8’inci Fırka emrinde kalarak cepheyi müdafaa edeceklerdir. 8’inci Fırka Kumandanı Miralay Ali Rıza Bey aynı zamanda Koca Çimen mıntıkası kumandanı olarak tayin edilmiştir. 16 Ağustos günü Kireçtepe hattı kritik bir hâl almış ve bu bölgede tekrardan düzenlenmeye gidilmiştir. Bölgenin savunmasıyla görevlendirilmiş olan 5’inci Tümenin Ece Limanı’yla ilgisi kesilmiş, bu bölge Ece Bölgesi adıyla bağımsız bir müfrezeyle verilmiştir. 5’inci Tümen’de Masırlıklar ile Küçük Anafarta Ovası Azmağı arasındaki bölgenin savunulmasıyla görevlendirilmiştir.³⁸⁸

Mustafa Kemal, 5’inci Tümen Komutanını derhal kıtalarının başına geçirerek muharebe meydanına göndermiştir ve eldeki yedek kuvvetleri; 6’ncı Tümen’den Sivli’ye gelmiş olan 6/17’nci Alay’ın 1’inci Taburu’nu ve Asya Grubu’ndan saat 04.30’da Akbaş’a gelmiş olan 1’inci Alay’ın 2’nci ve 3’üncü taburlarını Turşun istikametine hareket ettirmiştir. Ateş desteği sağlamaları için; 4’üncü, 7’nci, 8’inci ve 12’nci tümenlerin özellikle obüs topçularının, Kireçtepe istikametine atış yapmalarını emretmiştir. Bir kısım birlikleri Kurt geçidinde ve iki alayıyla Kördere’de bulunan 9’uncu Tümen’e saat 07.20’de telefonla aşağıdaki emri vermiştir:

³⁸⁵ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4831, Dos. H18, F. 1-17.

³⁸⁶Murat Karataş, 2007, a.g.e., ss. 130.

³⁸⁷ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4836, Dos. H19, F. 1-20a.

³⁸⁸Genelkurmay, *Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, Cilt V Kitap III*, 2012, ss.398.

“Düşman Kireçtepe’ye kuvvetli taarruz ediyor. Birinci hatta bulunmayan bütün kuvvetlerinizi bir araya getirerek en kısa yoldan Turşun’a hareket ve oradan 5’inci Fırka Komutanlığı’yla irtibat kurarak onun gösterdiği istikamette hareket ediniz. Ve cephenizin mesuliyetini 8’inci Fırka’ya veriniz. Ve harekât zamanınızı Turşunköy’e bildiriniz.” Cephede alınan yeni düzen üzerine 5’inci Tümen Komutanı Willmer, 16 Ağustos 1915 günü saat 17.00’de verdiği bir emirle, aşağıdaki tedbirleri almıştır:

- a. Masırlıklar kesiminde bir jandarma bölüğü,
- b. Kireçtepe ve kuzeyindeki sırta, 127’nci Alay Komutanı emrinde olarak 127’nci Alay, 39’uncu Alayın l’inci Taburu, 17’nci Alayın Tinci Taburu ve 9’uncu Tümen İstihkâm Bölüğü,
- c. Kireçtepe güneyinden Azmak’a kadar olan kısımda (Kükürtlupınar dâhil) 19’uncu Alay bulunacaktır.
- ç. 1’inci Alayın 2’nci Taburu, Kireçtepe’nin hemen doğusunda; 1’inci Taburu da Büyük Masırlık kesiminde tümen ihtiyatı olarak bırakıldı.
- d. Alaylardan, dörder emir alıcı, her an tümen karargâhında bulundurulacaktır.
- e. Birbirine karışmış kıtalar, düzene konulacak ve bağlı oldukları bölgelere gönderilecektir.
- f. İleri hatlarda yığıntıya meydan vermeyecek biçimde yerleşme yapılacaktır.
- g. Gerektiğinde süngü hücumu yapabilmek için toplu ihtiyatlar bulundurulacaktır.”³⁸⁹

16 Ağustos 1915’te düşmanın Kireçtepe’ye şiddetli taarruzları başarıyla püskürtülmüş, düşman büyük kayıp vermiştir. 12’nci Fırka cephesinde düşmanın bir bölük kadar kuvveti, 24’üncü Alay soluna taarruz etmişse de püskürtülmüş, bir yaralı esir alınmıştır. 5’inci Fırka ile Turşun arasında haberleşme atlı posta süvarileri ile yapılmıştır. Atlı posta ile gönderilen haberler yaklaşık yarım saatte hedefe ulaşmaktadır.³⁹⁰

³⁸⁹Genelkurmay, *Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi*, Cilt V Kitap III, 2012, ss.398-399.

³⁹⁰ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4836, Dos. H19, F. 1-26.

Düşmanın gece devam eden taarruzu üzerine Kireçtepe'ye 39/1'inci Alayı, 19/1'inci Alayı ve 127/2'nci Alaydan 2 bölük sevk edilmiş ve düşmanla şiddetli bir muharebeye girişilmiştir. Bu çetin çarpışmada savunma hattında takviye ve kayıplar birbirine karıştığından kararları anında alabilmek için jandarma tabur karargâhından emir kumandayı üzerine almıştır. 5'inci Fırka Kumandanı Kaymakam Willmer'in raporuna göre; 16 Ağustos'ta 24 saatten fazla savaşan askerlerin yorgun ve susuz oldukları, durumun tehlikeli olduğu anlaşılmaktadır. Kireçtepe'nin savunulması için destek gerektiği ve bunun için 127'nci Alayın ihtiyat bölükleri ile 127/3'üncü Tabur ve 127/2'nci Tabur dan birer bölük, 19'uncu Alay Kumandanlığı'nın ihtiyat bölüğü ve 39'uncu Alay'ın Masırlık sırtındaki ihtiyat birliklerinin takviyesi istenmiştir. Muharebede 39/1'inci Tabur Kumandanı şehit olmuştur. Gelen takviye birlikler ile 23'üncü Alay Makineli Tüfek Bölüğü'nden iki makineli tüfeğin ateşi altında düşman geri çekilmeye başlamıştır.³⁹¹

Kireçtepe ve güneyindeki sırt 19'uncu Alay Kumandan Vekili Binbaşı Tevfik Bey'in emrine verilmiştir. Bu mıntıkaya 19'uncu Alay 39/1'inci Alay ve 17/1'inci Alay takviye olacaktır.³⁹² Ayrıca fırka istihkâm bölüğüne tahsis edilmiştir. Kireçtepe güneyindeki sırttan Azmak'a kadar olan cephe, 127'nci Alay'a verilmiştir. 127'nci Alaydan 1 tabur Kireçtepe'nin hemen doğusunda ve diğer tabur Büyük Masırlık güneyinde ve çeşme yakınında fırka ihtiyatı olarak bulunacaktır. Mustafa Kemal'in talimatıyla birlikler mevzilerini kum torbalarıyla takviye edeceklerdir. Kendisi de Büyük Masırlık Çeşmesi'nin hemen şimalindeki tepede bulunacaktır ve fırka karargâhını Büyük Masırlık'ın cenubundaki 142 Rakımlı Tepe'nin gerisinde seçmiştir. Mustafa Kemal, olanca özverisiyle cephedeki askerlerini idare etmeye ve gerekli tedbirleri almaya çalışırken, Hamilton'un Kireçtepe'de olandan bitenden haberi dahi olmamıştır. Hamilton'un bu kayıtsızlığından daha beteri General Mahon'un savaşın en buhranlı aşamasında, tümeninin ona en fazla ihtiyaç duyduğu zamanda istifa etmiş olmasıdır.³⁹³

İngiliz birliklerinde yapılan komuta değişikliği ile 9'uncu Kolordu Komutanı General Stopford, görevden alınmış; Seddülbahir kesiminde bulunan 29'uncu Tümen Komutanı

³⁹¹ATASE Arşivi, BDH Kls. 5529, Dos. H4, F. 1-12a.

³⁹²ATASE Arşivi, BDH Kls. 5529, Dos. H4, F. 1-13.

³⁹³Stephen Chambers, 2015a, a.g.e., ss.176.

General de Lisle'i, 9'uncu Kolordu Komutanlığına atanmıştır. 10'uncu Tümen Komutanı General Mahon'un da Lisle'den kıdemli olmasından dolayı komutanlıktan alınması talep edilmiş ve bunun üzerine bu tümenin komutanlığına da General Hill getirilmiştir.³⁹⁴

Anafartalar Grup Komutanı Albay Mustafa Kemal, Kireçtepe muharebelerini şöyle anlatmıştır:

“Turşun köyündeki tümen karargâhına gittim. Kireçtepe savaş meydanına yeteri kadar kuvvetlerin hemen toplanması gereği belirmişti. Onun için istifade edilecek birlikleri getirterek öğleye kadar 12 tabur toplamayı başardım. Getirilen kuvvetler durmadan savaş hattına yürüyorlardı. Sonunda kurmaylarımınla ben de savaş hattına yaklaşmak gereğini hissettik. Bulduğum yerden savaş hattına giden tek bir yol vardı. Bu yol hep kıyı yakınından geçiyor, düşmanın kıyıya yaklaşmış iki torpidosu tarafından durmadan ateş altında tutuluyordu. Bu nedenle ileri hareket eden bütün kıtaların durmuş olduğunu gördüm. Hayvandan indim, kolun başına ve durmak zorunda kalınan noktaya geldim. Hakikatte oradan ileriye geçmek ölümle kesin olarak yüz yüze gelmekti. Hâlbuki bugün bu kıtaların ileri geçmesi gerekliydi. Önce ben koşar adımlarla geçtim. Arkamdan ve aralıklı olarak kurmay başkanı ve yaverlerim geçtiler. Ondan sonra durmuş olan birliklerin komutanlarına ‘Gezeceksiniz!’ dedim. Parça parça ve koşmak suretiyle istenilen birlikler geçirildiler. Düşman hareketi sonuçsuz kaldı.”³⁹⁵

Cepheye gelen başta 9'uncu Tümen birlikleri olmak üzere takviye kuvvetlerle beraber Kireçtepe hattında toplam on iki taburluk bir Türk kuvveti oluşturulmuştur. Bu sayede Kireçtepe savunma hattı sağlamlaştırılmış, İngilizlerin bu hattaki emellerine ulaşmasına mâni olunmuştur. Kireçtepe muharebeleri bir anlamda General Stopford'un da sonu olmuştur. Lord Kitchener'ın Hamilton'a gönderdiği 15 Ağustos tarihli telgrafla Stopford'u görevden alarak “Suvla Fiyaskosunun” sorumluları hakkında son noktayı koymuştur.³⁹⁶

³⁹⁴Genelkurmay, *Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, Cilt V Kitap III, 2012, ss.398-401.*

³⁹⁵Em. Kur. Albay Turhan Seçer, a.g.e., ss.246.

³⁹⁶Tuncay Yılmaz, 2007, a.g.e., ss.206-207.

6-16 Ağustos 1915 tarihleri arasında Kireçtepe’de muharebelere katılan birlikler şöyledir:

6 Ağustos 1915: Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu’ndan bir buçuk bölük bulunuyordu.

7 Ağustos 1915: 32’nci Alay’ın 1’inci Taburu takviye edilmiştir.

9 Ağustos 1915: 35’inci Alay’ın 1’inci Tabur’undan iki bölük, 36’ncı Alay’ın 3’üncü Taburu’ndan bir bölük, 36’ncı Alay’ın 2’nci Taburu’ndan üç bölük ile takviye edilmiştir.

10 Ağustos 1915: 35’inci Alay’ın 1’inci Taburu’ndan iki bölük ile takviye edilmiştir.

15 Ağustos 1915: 19’uncu Alay’ın üç taburu, 127’nci Alay’ın üç taburu, 39/7’nci cebel topu takviye edilmiştir.

16 Ağustos 1915: 17’nci Alay’ın 2’nci Taburu, 1’inci Alay’ın 2’nci ve 3’üncü taburları ile takviye edilmiştir.³⁹⁷

16 Ağustos günü akşam saat 19.00’a kadar İrlandalı’lar olanca güçleriyle direnmişlerdir. Karanlığın çökmesiyle hattın çözülmesinden çekinen General Nicol, takviye ümitlerini de kaybetmiş ve birliklerine Kanlıtepe’den çekilme emri vermiştir. Bu çekilmeyle; kuzey yamaçlardaki arazi, The Boot ve Green Knoll elde tutulsa da Kanlıtepe bir daha ele geçirilememiştir.³⁹⁸

Kireçtepe Muharebeleri, şiddeti azalarak aralıklarla 19 Ağustos’a kadar devam etmiştir. Cephede yapılan yeni düzenlemeler sonucunda; Kireçtepe’nin asıl savunucu birliği olan Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu, 19 Ağustos günü dinlenmesi ve eksikliklerini tamamlaması için Turşun kuzeyine çekildiyse de tekrar 5’inci Tümen Komutanının emriyle 241 Rakımlı Tepe bölgesine gönderilmiştir.³⁹⁹

³⁹⁷Murat Karataş, 2007, a.g.e., ss. 132-133.

³⁹⁸Stephen Chambers, 2015a, a.g.e., ss.176-177.

³⁹⁹Şaban Murat Armutak, a.g.e., ss.7.

Ağır kayıplar veren diğer hatlardaki birliklerde eski mevzilerine çekilmek zorunda kalmışlardır. İki gün süren Kireçtepe muharebelerinde İngilizlerin kayıpları 2000’i bulmuş; Türklerin kayıplarıysa 3 subay, 315 er şehit; 8 subay, 1238 er yaralı; 2 subay, 85 er kayıp olmak üzere, 1696’ya ulaşmıştır.⁴⁰⁰

4.14. Kireçtepe Şehitliği

“Çanakkale’de Kireçtepe’de

Büyüklüğüne söz bulunamayan bir levha-i şehamet. Bizi yükseltmek için fedâ-yı can eden mübarek şehidler yatağı”.

Gelibolu Yarımadasında yer alan savaş alanlarında yapılmış olan Şehitlik Anıtları içerisinde en anlamlı olanlarından biri de Kireçtepe’de daha savaşın devam ettiği günlerde yapılmış olan *“Kireçtepe Mermili Anıtı”* dır. Kireçtepe Şehitliği, Küçük Anafarta Köyüne 10 kilometre, Suvla Koyu ve Tuz Gölü’ne 7 kilometre mesafede bulunmaktadır. Kireçtepe’de, boş top kovanlarının üst üste konmasıyla inşa edilen bu gerçek şehitlik anıtının; savaşa rağmen iki ay gibi kısa bir sürede yapımının başarılması büyük bir özveri, sevgi ve saygıyı göstermektedir.

Kireçtepe bölgesinde sadece 16 Ağustos 1915 günü 315 şehit, 1247 yaralı, 87 kayıp, toplam 1647 zayıat verilmiştir ve Eylül ayı başlarına kadar da bu bölgede muharebeler devam etmiştir.⁴⁰¹ Millî Savunma Bakanlığı tarafından hazırlanan Şehitlerimiz adlı eserdeki kayıtlardan Kireçtepe’de toplam 565 kişinin şehit düştüğü görülmektedir. Bursa Jandarma Taburundan 6 kişi, Gelibolu Seyyar Jandarma Taburundan 95 kişi şehit olarak kayıtlıdır. Takviye olarak gönderilen birliklerden 127’nci Alay 1’inci, 2’nci ve 3’üncü Taburlardan 72, 39’uncu Alay 1’inci Taburdan 74, 19’uncu Alaydan 15, 13’üncü Alaydan 1, 17’nci Alaydan

⁴⁰⁰Genelkurmay, *Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1914-Ocak 1916)*, 2014, ss.215-216.

⁴⁰¹İhsan Pala, a.g.e., ss.44-45.

1'inci Taburdan 31, 1'inci Alay 2'nci ve 3'üncü Taburdan 14, 126'ncı Alay 1'inci, 2'nci ve 3'üncü Taburlarından 85 kişi şehit olarak kaydedilmiştir.⁴⁰²

Ancak askerlerimiz fırsat buldukça şehitlerimizi defnetmiş, yaralılarımızla ilgilenmiş, kayıplarımızı aramışlar, diğer yandan taş işlerinden anlayanlar eldeki olanaklarla sade bir kabristan yapmaya başlamışlardır. Bazı askerler yöreden koparılmış taşları taşımış, taş işlerinden anlayanlar mezarlar için baş ve ayak taşları yapmışlar, taşların üzerine şehitlerimiz için temenni ve isim kazımışlardır.⁴⁰³ Anıtın hemen önünde bulunan yazıları az okunabilen ve Denizci Mustafa tarafından kabartma tekniği ile yazılan ana kitabede;

“5.Fırkaya mensup 11.Topçu Alayı 1.Bölük / 2. İstihkam Taburu 3. Bölük / 3.İstihkam Taburu 2. Bölük / Gelibolu Jandarma Taburu / 1. Piyade Alayı / 19. Piyade Alayı / 127. Piyade Alayı / 17. Piyade Alayı 1. Taburu / 39. Piyade Alayı 1.Taburu / 126. Piyade Alayı / Bursa Jandarma Taburu / 12. Topçu Alayı Hüvel Hayyül Baki 1331 (Şehitler Diridir 1915)” ifadesi yer almaktadır.

Şehitliğe 1985 yılında konulan kitabede;

“6/8 Ağustos 1915'te Gelibolu ve Bursa Jandarma Taburlarının kahramanca çarpışan 3 bölüğü, iki tugay gücüne ulaşan İngiliz kuvvetlerini Karakol Dağı ve Kireçtepe'de durdurup Anafartalar Grubu'nun kuzey yanını korumuştur.” yazmaktadır.⁴⁰⁴

1915 yılının Ekim ayında tamamlanan ilk anıt resmi incelendiğinde; 9 kat mermi kovanı sırası dizildiği görülmektedir. Alt çapının 1,40 metre, kaidesiyle birlikte yaklaşık 6 metre yüksekliğindedir. Yıllar içinde geçirdiği bakım ve onarımlar neticesinde aslını yitiren anıtın, alt çapı 0,90 metre ve yüksekliği de kaidesiyle birlikte yaklaşık 4 metre olarak inşa edilmiştir.⁴⁰⁵

⁴⁰²F.Zerrin Günal, a.g.e., ss.26.

⁴⁰³İhsan Pala, a.g.e., ss.45.

⁴⁰⁴Aziz Elbas, a.g.e., ss.50.

⁴⁰⁵İhsan Pala, a.g.e., ss.46-49.

İlk olarak 1992 yılında Çanakkale milli Parkı tarafından yenilenen anıt, en son olarak 2015 yılında Bursa Büyük Şehir Belediyesi tarafından “Çanakkale savaşlarının 100.Yılı Anısına” yenilenmiştir.⁴⁰⁶ Mevcut kitabelerin açıklamalarına bakılacak olursa; Jandarma Şehitliği diye anılan yerde Kara Kuvvetlerine mensup askerlerinde mezarları olduğu görülmektedir. Asıl jandarma şehitlerinin mezarlığının daha batıda taşlık alanda olduğuna dair çalışmalar mevcuttur.⁴⁰⁷ 2015 yılında oldukça iyi niyetle Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından restorasyonu yapılan şehitlikte, anıt ve kitabede de iyileştirmeler yapılmıştır. Şehitliğe yerleştirilen bilgi levhasında şehitlerin defnedildiği bu alanda “*üç gün boyunca destansı bir mücadele ve kahramanlık sergileyen*” birlikler arasında Bursa Seyyar Jandarma Taburu’nun gösterilmesini ve anıtın Gelibolu Jandarma Taburu ile bu iki jandarma taburu tarafından yapıldığını ifade eden hatalı bilgiyi saymazsak. Bir de kitabede yer verilmemiş olmasına rağmen, şehitliğin dışına yapılan kitabe şeklindeki bloğa diğer birliklerin arasında Bursa Seyyar Jandarma Taburu ifadesini de hatalı olarak eklemişlerdir. Çünkü bu anıt, Bursa Jandarma Taburu’nun içinde olduğu ya da onun için yapılmış bir anıt değildir. Hakeza Bursa Jandarma Taburu, 6 Ağustos 1915 gününden itibaren gözetleme ve savunma görevinde bulunduğu Büyük Kemikli bölgesinden İsmailoğlu Tepe gerilerine çekilmiştir. 6-14 Ağustos tarihlerinde Kireçtepe bölgesinde değildir ve 15-16 Ağustos Kireçtepe Muharebesi’ne katılmamıştır. 1915 yılında yapılmış olan anıt kitabesine dikkatle bakıldığında Kireçtepe Muharebesi’ne katılan bazı birliklerin isimlerine yer verilmediği görülmektedir. Muharebeye katılmasına rağmen 3/64’üncü Alay, 12/36’ncı Alay, 12/35’inci Alay’ın 1’inci Taburu ve 9/25’inci Alay’a kitabede yer verilmemiştir. Hatta Kireçtepe Muharebesi’nde oldukça fazla sayıda şehit veren 11/126’ncü Alay’ın üç taburuna dahi kitabede yer verilmemiştir. Çünkü bu anıt ve kitabe, Jandarma birlikleri için yapılmamıştır. Sadece 15-16 Ağustos 1915 tarihindeki Kireçtepe Muharebesi adına ve yalnızca 5’inci Tümen için yapılmıştır. Gelibolu Jandarma Taburu, 5’inci Tümen bağlılarından biriydi. Kitabede ismi olan 1’inci Alay, gerçekte 2’nci Tümen başlısı iken; 19’uncu Alay, 7’nci Tümen başlısı iken; 127’nci Alay, 11’inci Tümen başlısı iken; 17’nci Alay, 6’ncü Tümen başlısı iken; 39’uncu Alay 3’üncü Tümen başlısı iken bu birliklerin sevk ve idaresi Anafartalar Grup Komutanı Mustafa Kemal’in emri ile 5’inci Tümen’e verilmiştir. Bir başka deyişle kitabede ismi olan birliklerin tamamı 5’inci Tümen emrindeydi. Zaten kitabenin başında da 5’inci Tümen olduğu belirtilmiştir.

⁴⁰⁶Aziz Elbas, a.g.e., ss.50.

⁴⁰⁷F.Zerrin Günal, a.g.e., ss.36.

Çanakkale'deki kahraman jandarma erleri için Kireçtepe bölgesine mutlaka bir anıt yapılmalıdır ve bu anıtta Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu'nun özellikle 6-15 Ağustos 1915 tarihleri arasındaki üstün gayreti yâd edilmelidir. Üstün kuvvetlerle yapılan düşman çıkarması karşısında firar etmeyen Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu, asli görevini bir tarafa bırakarak muharip güç olarak direnmiş; çatışmış, şehit vermiştir. Tabur Komutanı Yüzbaşı Kadri Bey dahi, 15 Ağustos akşamı başından yaralanarak tedavi altına alınmış; fakat 21 Ağustos 1915 tarihinde Yalova'daki sahra hastanesinde şehit olmuştur.⁴⁰⁸

Mevcut duruma göre çözülmesi gerekli olan iki şey vardır: Şehitliğin isminin "**Kireçtepe Jandarma Şehitliği**" ifadesi yerine "**5'inci Tümen Şehitliği**" ya da "**5'inci Tümen Kireçtepe Şehitliği**" gibi bir ifade kullanılması tarihsel kanıtlara göre daha doğru olacaktır. İkincisi muharebeye girmediği bir alanda; muharebeye yakın bir yerde görevli olduğu için ve çakarmanın ilk günlerinde harp cerideleriyle sabit olan Bursa Seyyar Jandarma Taburu askerlerinin firara kalkarak bir kısmının Kireçtepe'ye irtica ettikleri bilindiği halde, birliğin adının 2015 yılında Bursa Büyük Şehir Belediyesi tarafından yapılan yenileme sonrası şehitliğe eklenerek "**Bursa Seyyar Jandarma Taburu Şehitliği**" adıyla anılması yanlışından bir an önce dönülmelidir.

⁴⁰⁸Hüseyin Işık, 1999, a.g.e.,ss.19. (Hüseyin Işık eserinde Yüzbaşı Kadri Bey'in 21 Ağustos 1915'te Yalova Hastanesinde şehit olduğunu yazmıştır. Fakat ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4805, Dos. H7, F. 1-2. Nolu belgede; 16 Ağustos 1915 (3 Ağustos 1331) günü Tabur Kumandanı Yüzbaşı Kadri Efendi'nin mecruh olduğu ve emir kumandayı 3'üncü Bölük Kumandanı Mustafa Yüzbaşı'nın kumanda ettiği, Sivritepe'de bulunan jandarma müfrezesinden Mülazım İbrahim Efendi'yle birlikte esir alındığı yazmaktadır.)

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ

Kireçtepe bölgesinde, kara muharebelerinin ilk başladığı Nisan 1915 tarihinde zaman zaman donanmanın açtığı yoğun top atışlarına maruz kalması ve Suvla Limanı bölgesine çıkarma yapan birliklerle hafif yoğunluklu temasların dışında büyük çarpışmalar yaşanmamıştır. Anafartalar Muharebelerinin başladığı Ağustos 1915 tarihine gelindiğinde ise Kireçtepe Sırtları, Anafartalar bölgesinin kuzey kanadını tutarak muharebelerin ana odak noktası haline gelmiştir. Mevcut savaşan unsurlarla ne Liman Paşa'nın ne de Hamilton'un amaçlarına ulaşması mümkün olamayacağından her iki komutanında düşümlenen muharebeleri açabilmek için yeni birliklere ve savaş araçlarına ihtiyacı olmuştur. Bu durumda Hamilton daha avantajlıdır ve daha çok imkâna sahip olmuştur.

Kireçtepe; Gelibolu Yarımadasının kuzeyinde Saros Körfezine paralel olarak Ece Limanı'na kadar uzanan dağ ve tepe silsilelerinin merkezinde bulunmaktadır. Dağ silsilesi Büyük Kemikli Burnu'ndan Saros Körfezi sahillerindeki köylere kadar farklı yüksekliklerde devam etmektedir. Kuzey bölgesi savaşları için Ece Limanı hattı son noktayı oluşturmaktadır. Bu hattan sonraki bölgede savaşlara tesir eden önemli olaylar yaşanmamıştır. Kuzey bölgesindeki dağ silsileleri denize paralel uzanmakta olan Karakol Dağları ile başlar, Masırlık Sırtı, Küçük Masırlık-Kapanca ve Ece Limanı batısındaki Kartal Tepe ile son bulmaktadır. Kireçtepe sırtının topografik zirvesi keskin ve dar bir hattan oluşmaktadır. Sirt üzerinde doğal savunma hattı niteliğinde küçük yükseltiler bulunmaktadır. Doğal savunma hattı dışında dışın da mevzi kazmak mümkün olmadığı için cephe hattında kum torbaları kullanılarak örtü ve gizlenme yapılmaya çalışılmıştır.

Kireçtepe Sırtı; ortalama 221 metre yüksekliğe sahiptir ve Anafartalar Limanının kuzey sahili boyunca uzanmaktadır. Sırtın kuzey sahili kayalık ve dik uçurumdur. Bitki örtüsü olarak yoğun fundalıklara sahip bir bölgedir. Üç tarafı tepelerle çevrili olan Kireçtepe, bir tarafı denize uzanan vadi arasında kalan düzlük alandır. Bu alan; Anafartalar Ovasına ve Saros Körfezine hâkim, kuzey ile güney kıyıları kayalık ve dik, ağaç bakımından fakir bir bölgedir.

Kireçtepe bölgesinde Türklerin amacı çıkarma yapan İngiliz birliklerini karadan atmak, İngilizlerin ise çevreye hâkim tepeleri Türklerden almaktır. İtilaf Kuvvetleri için sarp ve kayalık olan Arıburnu hattını aşmaktansa, Büyük Kemikli Burnu'ndan Ece Limanı'na kadar olan bölgeye hâkim Kireçtepe Sırtlarını aşarak, Eski İstanbul yoluna (examil) ulaşmak her açıdan daha kolay görünmüştür. 25 Nisan çıkarmasında Müttefik Kuvvetlerin en büyük sorunlarının başında su problemi gelmiştir. Anafartalar çıkarmasında bu konuya Müttefik Kuvvetlerin karargâhı daha hassas davranarak alternatif planlar üzerinde durmuştur. Türk haritalarına göre Suvla Limanı'nın her iki burnunda yerleri belirtilmiş birkaç su kuyusu bulunmaktaydı. Ayrıca Kireçtepe sırtlarında mükemmel su kaynaklarının olduğu ve yüzeyin biraz altından bol su çıkartılabileceği tahmin ediliyordu. Bu bilgi yaz aylarında cephede susuzluk çeken müttefik askerleri için hayati önem taşımıştır. Asıl olan ise Kireçtepe Sırtları zengin bir su kaynağına sahip değildir. Ele geçirilen haritaların güncel olmaması, yapılan hava keşiflerinde su kaynağı olup olmadığının doğrulanmaması gibi nedenlerle kısacası hatalı ve eksik istihbarat sebebiyle bu konuda İngilizlerin yanılığın yaşandığı görülmektedir.

Liman Paşa, Alman Hükümeti'nden elde ettiği istihbarat ile 22 Temmuz'da yeni takviye birliklerin cepheye gelmeye başladıklarını öğrenmiştir. Alınan istihbarat doğruydu fakat zamanda hata vardır. Takviye İngiliz Birlikleri'nin cepheye gelmeye başlaması 1 Ağustos 1915'i bulmuştur. Liman Paşa beklenen yeni harekâtın; Kumkale ve güney kıyılarına, Bolayır yâda Kapatepe'nin güney sahillerine yapılacağından şüphelenmiştir. Buna karşılık Kuzey Grup Komutanı Esat Paşa yeni harekâtın Anafartalar Limanı ve çevresinde bekleyerek daha doğru bir tahminde bulduysa da savunma planlarına yansıtmayı başaramamıştır. Türk komuta kademesinin kendi arasında yaşadığı anlaşmazlık, Türk savunma hattının hatalı bölgelerde teşkil edilmesine sebep olmuştur.

Yapılan savunma planlarına ve belirlenen stratejiye göre Kireçtepe bölgesine düşmanın çıkarma yapma olasılığı çok düşük olarak değerlendirilmiştir. Bu sebeptendir ki; Türk Ordusunun silah ve teçhizat olarak en zayıf birlikleri bu bölgeye yerleştirilmiş ve takviye ihtiyacı olabileceği hiç düşünülmemiştir. Bölgeye en yakın takviye birlikler 7'nci ve 12'nci tümenlerden oluşan Saros Grubuydu. Bu birlikler çıkarmanın başladığı tarihten itibaren iki gün sonra cepheye gelebilmiş ve bu geçen iki gün zarfında jandarma birlikleri buldukları hatları savunarak çok kıymetli vakitleri Türk Ordusuna kazandırmışlardır.

Anafartalar Bölgesinde çıkarmanın ilk günlerinde başarıyla yerine getirilen savunma harekâtı 8 Ağustos günü Anafartalar Grup Komutanı olarak atanan Mustafa Kemal'e 9 Ağustos günü taarruz yapma ve kıymetli bir başarıyı elde etme imkânını da beraberinde getirmiştir. Bu kazanımda esasen büyük pay yine İngiliz birliklerine aittir. Karaya ayak bastıkları 6 Ağustos tarihinden itibaren elde ettikleri topraklara yenisini eklemek için ne General Stopford ne bağlı birlik komutanları ne de askerleri bir irade göstermemişlerdir.

Türk birlikleri için topoğrafik yapısı gereği olumsuz şartlar oluşturan bu arazi kesimini ele geçirerek durumu kendi lehine çevirmek isteyen İngilizler, 14 Ağustos 1915 günü Kireçtepe'yi ele geçirmenin kesin olarak niyetine girmişlerdir. 10'uncu İngiliz Tümeni'ne bağlı 30'uncu ve 31'inci Tugaylar merkezde, 162'nci Tugay'ın ise sağ cenahta 15 Ağustos sabahı taarruza geçmiştir. Kireçtepe'nin ele geçirilebilmesi için; Sivri Tepe, Projektör Tepe, Arslan Tepe, Havan Tepe ve Kanlı Tepe gibi yükseltelerin ele geçilmesi için uğraş verilmiş ve İngiliz birlikleri Kanlı Tepe hattına kadar gelmeyi başardılarsa da Kireçtepe hattına gelen Türk takviye birlikleriyle savunma hattı daha güçlendirilmiş, İngilizlerin daha ileri hedeflere varmasına izin verilmemiştir. Türklerin Anafartalar Ovasını çevreleyen hâkim tepeleri elinde bulundurması her ne kadar avantajlı gibi görünse de donanma atışlarına karşı onları açık hedef haline getirmiştir. Özellikle Kireçtepe bölgesinin derin tahkimat ve mevzi yapımına uygun olmamasından dolayı sadece gizleme yapan, kum torbalarıyla yapay örtü oluşturan Türk tarafında büyük zayıyata sebep olmuştur.

16 Ağustos'ta Kireçtepe kesiminin öneminin artması üzerine bu bölgede yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. Buradaki birlikler 5'inci Tümene bağlı bazı birliklerle takviye edilmiştir. Fakat bu düzenleme çok geç kalınmış bir düzenlemedir. Bölgede seyreden muharebelere bakılacak olursa asıl savunma birliklerinin yanında birçok birliğin muharebe alanına gönderildiği, geri çekildiği görülmektedir. Birlikler arası irtibatsızlık, cepheye gelen her birliğin araziye tanımadan muharebelerin ortasına sürülmesi olağandan çok daha fazla askr zayıyatına sebep olmuştur.

Tarihler 17 Ağustos'u gösterdiğinde Türkler, Kireçtepe Sırtının zirvesini ve ileri karakol mevzilerini tekrar ele geçirmişlerdir. Kireçtepe'ye yapılan taarruzlarda İngilizler

zafere çok yaklaşırsa da bunu mümkün kılamamışlardır. İlk etapta, Kireçtepe'nin düşmesi ile Türk kuvvetleri kanattan çevrilip Tekketepe yükseltilerinin ele geçirilmesine imkân verebilirdi. Türkler ana cephanelik olarak Akbaş Koyu'nu kullanmışlardır. Fakat bu durumdan İngilizlerin haberi yoktu. Başlattıkları taarruzu Ece Limanı'na kadar götürebilselerdi, 5'inci Türk Ordusu'nun ikmal kanalları çökecek, cephenin ihtiyaçları giderilemeyecekti. Bu konu ile alakalı Liman Paşa anılarında; 15 Ağustos'un bir kriz günü olduğunu, İngilizlerin Kireçtepe'yi ele geçirmesi halinde bütün 5'inci Ordu'yu arkadan çevireceğini ve nihai zaferin onların olacağını yazmıştır.

Liman Paşa, Kireçtepe harekâtı ile alakalı bu düşünceleri taşırken, İngiliz tarihi ise tam aksine Kireçtepe Sırtlarındaki ilerlemenin doğru dürüst bir hedefinin ve desteğinin olmadığını, Akbaş Limanı'nın hiçbir zaman hedef olarak seçilmediğini hatta taarruzun bile Stopford'un aklına sonradan gelen bir durum olduğunu yazmıştır.

Kireçtepe'de kazanılan bu muharebenin etkileri diğer mevzilere ve muharebe bölgelerine sirayet etmiştir. Bu zaferin sonucunda İngiliz komuta kademesinde önemli değişiklikler meydana gelmiş, yeni gelen İngiliz komutanlar bölgenin yapısını iyi bilmediklerinden bundan sonraki muharebelerde başarılı olamamışlardır. Kireçtepe Muharebesi ve Zaferi, İtilaf Devletleri'ni psikolojik olarak olumsuz etkilemiş ve kazanma güdüsünü yıkmıştır. İtilaf güçlerinin 9 Ocak 1916 tarihinde Çanakkale Cephesini boşaltarak birliklerini tahliye etme nedenlerinden biri de Kireçtepe'yi zapt edememiş olmalarıdır. Bu bölgenin önemini yakından bilen Anafartalar Grubu Komutanı Alb. Mustafa Kemal, Kireçtepe'deki muharebeleri yakından takip ederek çeşitli müdahalelerde bulunmuş ve muharebelerin seyrini değiştiren kişi olmuştur. Gerçek bir liderin savaş alanında inisiyatif olarak birlikleri yönetmesinin sonucu doğrudan değiştiren etmenler arasında olduğu görülmüştür.

İki gün süren Kireçtepe Muharebesi'nde İngilizlerin kayıpları 2.000'i bulmuş; Türklerin kayıpları ise 3 subay, 315 er şehit; 8 subay, 1.238 er yaralı; 2 subay, 85 er kayıp olmak üzere, 1.696'ya ulaşmıştı. Anlaşılacağı üzere 6-16 Ağustos 1915 tarihleri arasında Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu, İngiliz taarruzunu oyalamış; Kireçtepe Sirtında

durdurdukları İngiliz birliklerinin bölgenin mukavemet noktasına yerleşmesini engellemiştir.

Kireçtepe Muharebesi ile ilgili dolaylı olarak yazılan eserlerin ATASE belgeleri ile mütalaa edilmesi sonucunda; Emekli Korgeneral Hüseyin Işık'ın, "*I. Dünya Savaşında Seyyar Jandarma Birlikleri*" adlı eserinde Yüzbaşı Kadri Bey'in 21 Ağustos 1915'te Yalova Hastanesinde şehit olduğunu yazmıştır. Fakat ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4805, Dos. H7, F. 1-2. Nolu belgede; 16 Ağustos 1915 (3 Ağustos 1331) günü Tabur Kumandanı Yüzbaşı Kadri Efendi'nin mecruh olduğu ve emir kumandayı 3'üncü Bölük Kumandanı Mustafa Yüzbaşı'nın kumanda ettiği, Yüzbaşı Kadri Bey'in Sivritepe'de bulunan jandarma müfrezesinden Mülazım İbrahim Efendi'yle birlikte esir alındığı yazmaktadır. Bu konuda net bir bilgiye ulaşmak için Yalova Hastanesinin 21 Ağustos 1915 kayıtlarına bakılması gerekmektedir.

Kireçtepe'de daha savaşın devam ettiği günlerde büyük bir özveri, sevgi ve saygı ile yapılmış olan "*Kireçtepe Mermili Anıtı*" İlk olarak 1992 yılında Çanakkale milli Parkı tarafından yenilenmiştir. Şehitlik en son olarak 2015 yılında Bursa Büyük Şehir Belediyesi tarafından "Çanakkale savaşlarının 100.Yılı Anısına" yenilenmiştir. Mevcut kitabelerin açıklamalarına bakılacak olursa; Jandarma Şehitliği diye anılan yerde Kara Kuvvetlerine mensup askerlerinde mezarları olduğu görülmektedir. Şehitliğin isminin "*Kireçtepe Jandarma Şehitliği*" ifadesi yerine "*5'inci Tümen Şehitliği*" ya da "*5'inci Tümen Kireçtepe Şehitliği*" gibi bir ifade kullanılması tarihsel kanıtlara göre daha doğru olacaktır. Muharebeye girmedığı bir alanda; sadece muharebeye yakın bir yerde görevli olduğu için ve çıkarmanın ilk günlerinde harp cerideleriyle sabit olan Bursa Seyyar Jandarma Taburu askerlerinin firara kalkarak bir kısmının Kireçtepe'ye irtica ettikleri bilindiği halde, birliğin adının 2015 yılında Bursa Büyük Şehir Belediyesi tarafından yapılan yenileme sonrası şehitliğe eklenerek "*Bursa Seyyar Jandarma Taburu Şehitliği*" adını alması hatalıdır ve bu hatanın bir an evvel düzeltilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

1. Araştırma Eserler

Adil, Selahattin Paşa (2007), “Çanakkale Cephesinden Mektuplar Hatıralar”, Yeditepe Yayınları, İstanbul.

Akingüç, Gürsel (2015), “Tarihi Süreç İçinde Çanakkale Muharebeleri ve Muharebe Alanları”, Ajans 2023 Yayınları, İstanbul.

Akgül, Dr. Albay Suat (2017), “Harp Cerideleri Işığında Kireçtepe Bölgesi Muharebeleri”, 100. Yılında Çanakkale Savaşları Uluslararası Kongresi, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.

Albayrak, Muzaffer, Engin, Vahdettin (2017), “Tarihin Akışını Değiştiren Savaş Çanakkale 1915”, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yeditepe Basın Yayın, İstanbul.

Albayrak-Muzaffer, Özyurt-Ayhan (2006), “Yeni Mecmua Çanakkale Özel Sayısı”, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.

Alganer, Haydar Mehmet (2009), “Çanakkale Kara Savaşları Günlüğü”, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Ankara.

Alkan, Necmettin (2016), “Alman Kaynaklarına Göre Çanakkale Savaşı ve Zaferi”, Belleten, Cilt: LXXX, Sayı:289.

Apuhan, Recep Şükrü (2012), “Çanakkale 1915 Ölümüne Koşanlar” Timaş Yayınları, İstanbul.

Artuç, İbrahim (2004), “1915 Çanakkale Savaşı”, Kastaş Yayınevi, İstanbul.

Atabay Mithat (2015), “Siperden Gerçeklere”, Paradigma Yayınları, Ankara.

Atabey, Figen, Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı sayı:18, “İtilaf Kuvvetleri'nin Gelibolu Yarımadası'na Çıkarma Harekâtı (25 Nisan 1915)”, Çanakkale.

Albayrak, Muzaffer (2015), “10 Ağustos 1915 Conk Bayırı Süngü Hücumu”, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Şenyıldız Matbaacılık, İstanbul.

Bartlett, Ellis Ashmead (2013), “Çanakkale Kıyametin Fragmanı”, (Çev: Yüzbaşı Rahmi), Granada Yayınları, İstanbul.

- Belen, Muallim Kurmay Albay (2009),” Çanakkale Savaşı’ndan Alınan Dersler”, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Chambers, Stephen (2015), “Arı Burnu Çıkarması” (Çev: İsmail Hakkı Yılmaz), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Chambers, Stephen (2015), “Anafartalar Ağustos Taarruzu”, (Çev: İsmail Hakkı Yılmaz), İşbankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Çalışlar İzzettin, Görgülü İsmet (2007), “On Yıllık Savaşın Günlüğü”, Güncel Yayıncılık, İstanbul.
- Çetiner, Korgeneral Selahattin (1999), “Çanakkale Savaşları Üzerine Bir İnceleme”, Cem Offset, Ankara,
- Demircioğlu, İsmail Hakkı (2018), Osmanlı’dan Cumhuriyete Jandarma, Berikan Yayın Evi, Ankara.
- Demir, Mustafa (2016), “Çanakkale Savaşları Tarihi”, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Melisa Matbaacılık, İstanbul.
- Elbas, Aziz (2014), “Çanakkale Savaşlarında Bursa Seyyar Jandarma Taburu”, Akmat Akınoğlu Matbaacılık, Bursa.
- Erickson, Edvard J. (2003), “Size Ölmeyi Emrediyorum! Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Ordusu”, (Çev: Tanju AKAD), Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Genelkurmay (2012), “Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi” V.Cilt, III. Kitap, Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Genelkurmay (2014), “Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1914-Ocak 1916)”, Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları, Genişletilmiş Baskı, Ankara.
- Şevki Paşa, Mehmet (2009), “Çanakkale Tahkimat Haritası”, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Hamilton, Ian (1999),” Çanakkale Savaşları Raporu”, ÇOMÜ Atatürk ve Çanakkale Savaşları Araştırma Merkezi Yayınları, (Çev.Yrd.Doç.Dr. Ahmet ALTINTAŞ), Çanakkale.

- Işık, Hüseyin (1974), “Çanakkale ve İstiklal Savaşında Türk Jandarması”, Jandarma Basım Evi, Ankara.
- Işık, Hüseyin (1999), “Birinci Dünya Savaşında Seyyar Jandarma Birlikleri”, Jandarma Basım Evi Müdürlüğü, Ankara.
- James, R. Rhodes (1965), “Gelibolu Harekâtı”, (Çev. Haluk V. Saltıkgil), Belge Yayınları, İstanbul.
- Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi (2002), “Türk Harp Tarihinde Jandarma”, Kozan Ofset, Ankara.
- Kannengiesser, Paşa Hans (2010), “Çanakkale Cehenneminde 500 Alman”, (Çev: Ege Çınar Arcan), Arcan Prodüksiyon, İstanbul.
- Karataş Murat (2007), “Haritalarla Çanakkale Savaşları Gelibolu Yarımadası Kuzey Bölgesi Kara Muharebeleri”, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Karataş, Murat (2018), “Çanakkale Muharebeleri’nde Gelibolu Jandarma Taburunun Kireçtepe’deki Rolü (6-17 Ağustos 1915)”, Osmanlıdan Cumhuriyet’e Jandarma, Berikan Yayınevi, Ankara.
- Kemal, Mustafa (2011), Anafartalar Muharebeleri’ne Ait Tarihçe, Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Kıbil, Mehmet (2017), “Arı Burnu Anafartalar Muharebeleri”, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Larcher, Maurice (2008), “Büyük Harpte Türk Harbi Çanakkale Seferi” (Çev: Murat Karataş), ÇOMÜ Yayınları, Çanakkale.
- Macleod, Jenney (2005), “Gelibolu’nun Öteki Yüzü”, (Çev: Sinem Hocaoglu), Güncel Yayıncılık, İstanbul.
- Moorehead, Alan (1972), “Çanakkale Geçilmez”, (Çev: Günay Salman), Milliyet Yayınları, İstanbul.
- Mühlman, Carl (2009), “Çanakkale Savaşı”, (Çev: Sedat Umran), Timaş Yayınları, İstanbul.
- Oglander, General C.F. Aspinall (2005), “Büyük Harbin Tarihi”, Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı, II. Cilt, Arma Yayınları, İstanbul.

- Özakman, Turgut (2008), “Diriliş Çanakkale 1915”, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Pala, İhsan (2012), “Kireçtepe ve Yakın Bölgesi Savaşları Norfolk Olayı”, Favori Reklam Ltd.Sti, Çanakkale.
- Patton, General G.S. (2017), “Gelibolu Savunması” (Çev: İsmail Hakkı Yılmaz), İstanbul.
- Prior, Robin (2012), “Gelibolu Mitin Sonu”, (Çev. Füsun ve Tunç Tayanç), Akılçelen Kitapları, Ankara.
- Pugsly, Christoper (2015), “Çanakkale: Yeni Zelandalıların Öyküsü”, (Çev: Ülke Evrim Uysal), Türkiye İ Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Roux, Charles F. (2007), “Çanakkale’de Ne Oldu?”, (Çev: Dr. Burhan Sayılır), Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Sanders, Liman Von (2011), “Türkiye’de Beş Yıl”, (Çev: Eşref Bengi Özbilen), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Sarımay, Yusuf (2005), “Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri” II. Cilt, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Sayılır, Dr. Burhan (2006), “Türk Kurmay Subayların Gözüyle Çanakkale Savaşı”, Salyangoz Yayınları, İstanbul.
- Seçer, Em. Kur. Albay Turhan (2008), “Anılarla Çanakkale Cephesi ve Neticesi”, Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Shadbolt, Maurice (2014), “Gelibolu’nun Sesleri”, (Çev: Elif Ersözlü), Bilgesu Yayıncılık, Ankara.
- Stell-Hart, Nigel- Peter (1928),” Gelibolu Yenilginin Destanı” (Çev: Mehmet Harmancı), Yeni Bin Yıl Yayınları, İstanbul.
- Uluğ Naşit Hakkı, Suphi Tanrıöver Hamdullah, Eşref Ruşen, Külmann K. (2006), “Çanakkale’de Savaşlar Anlatıyor”, Örgün Yayınevi, İstanbul.
- Şaban Murat Armutak (2017),” Muharebe Alanları Anafartalar Cephesi 241 ve 262 Rakımlı Tepe”, <https://canakkalemuharebeleri1915.com/genel/muharebe-alani-yer-isimleri/Anafartalar/371-241-rakimli-tepe-262-rakimli-tepe>.

- Taşkıran, Prof. Dr. Celalettin, “18 Mart 1915 Çanakkale Deniz Savaşı”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı:73.
- Tenth Irish Division War Diaries Piece 4294 10th (Irish) Division General Staff (1915 Jul-Oct.)
- Tezcan, Yılmaz (2015), “06-10 Ağustos 1915 Anafartalar Muharebeleri’nin Kazanılmasında Anafartalar Grup Komutanı Ku. Alb. Mustafa Kemal’in Ayak İzleri ve Komutanlık Sanatı”, Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, İstanbul.
- Tutkun, Mustafa Kemal (2015), “100. Yılında Çanakkale Ruhu 1915”, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (1986), “Osmanlı Devri, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1915- Ocak 1916)”, V.Cilt III. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- Travers, Tim (2008), “Gelibolu 1915”, (Çev: Fırat Asya), Elips Kitap, Ankara.
- Westlake, Ray (2019), “Çanakkale’de Savaşan İngiliz Alayları” (Çev: Yusuf Serdar Demirtaş), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Williams, Peter (2009), “Çanakkale Savaşı Kanlısırt Muharebesi 25 Nisan 1915”, (Çev: Zuhâl BİLGİN), Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Wolf, Klaus (2014), “Gelibolu 1915 Birinci Dünya Harbi’nde Alman-Türk Askeri İttifakı”, (Çev: Eşref Bengi Özbilen), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Yazman, Teğmen Mehmet Şevki (2008), “Bir Subayın Kaleminden “Türk Çanakkale” Cephaneniz Yoksa Süngünüz Var”, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Yılmaz, Dr. Tuncay (2016), “Çanakkale Kara Savaşlarında 25 Nisan 1915 Çıkarma Harekâtı”, Çanakkale Savaşları Tarihi, TC. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Melisa Matbaacılık, İstanbul.
- Yılmaz, Tuncay (2007), “Alçıtepe’den Anafartalar’a Çanakkale Kara Muharebeleri”, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007.

2. Arşiv Belgeleri

ATASE Arşivi, Klasör 5776, Dosya H1, F. 001-21

ATASE Arşivi, Klasör 5776, Dosya H1, F. 001-22a

ATASE Arşivi, Klasör 5776, Dosya H1, F. 001-23

ATASE Arşivi, Klasör 5776, Dosya H1, F. 001-23a

ATASE Arşivi, Klasör 5776, Dosya H1, F. 001-24

ATASE Arşivi, Klasör 5776, Dosya H1, F. 001-24a

ATASE Arşivi, Klasör 5776, Dosya H1, F. 001-25

ATASE Arşivi, Klasör 5776, Dosya H1, F. 001-25a

ATASE Arşivi, Klasör 5776, Dosya H1, F. 001-26

ATASE Arşivi, Klasör 5776, Dosya H1, F. 001-26a

ATASE Arşivi, Klasör 5776, Dosya H1, F. 001-27a

ATASE Arşivi, Klasör 5776, Dosya H1, F. 001-28

ATASE Arşivi, Klasör 5776, Dosya H1, F. 001-28a

ATASE Arşivi, Klasör 5776, Dosya H1, F. 001-29

ATASE Arşivi, Klasör 5776, Dosya H1, F. 001-29a

ATASE Arşivi, Klasör 5776, Dosya H1, F. 001-30

ATASE Arşivi, Klasör 4863, Dosya H12, F. 001-12a

ATASE Arşivi, Klasör 4863, Dosya H12, F. 001-13

ATASE Arşivi, Klasör 4863, Dosya H12, F. 001-13a

ATASE Arşivi, Klasör 4863, Dosya H12, F. 001-14a

ATASE Arşivi, Klasör 4863, Dosya H12, F. 001-15

ATASE Arşivi, Klasör 4863, Dosya H12, F. 001-15a

ATASE Arşivi, Klasör 4863, Dosya H12, F. 001-16

ATASE Arşivi, Klasör 4863, Dosya H12, F. 001-16a
ATASE Arşivi, Klasör 4863, Dosya H12, F. 001-17
ATASE Arşivi, Klasör 4863, Dosya H12, F. 001-18
ATASE Arşivi, Klasör 4863, Dosya H12, F. 001-19
ATASE Arşivi, Klasör 4863, Dosya H12, F. 001-20
ATASE Arşivi, Klasör 4863, Dosya H12, F. 001-20a
ATASE Arşivi, Klasör 4863, Dosya H12, F. 001-21
ATASE Arşivi, Klasör 4863, Dosya H12, F. 001-23
ATASE Arşivi, Klasör 4863, Dosya H13, F. 1
ATASE Arşivi, Klasör 4863, Dosya H13, F. 1a
ATASE Arşivi, Klasör 4863, Dosya H13, F. 1-1a
ATASE Arşivi, Klasör 4863, Dosya H13, F. 1-2
ATASE Arşivi, Klasör 4863, Dosya H13, F. 1-2a
ATASE Arşivi, Klasör 4863, Dosya H13, F. 1-3
ATASE Arşivi, Klasör 4863, Dosya H13, F. 1-3a
ATASE Arşivi, Klasör 4863, Dosya H13, F. 1-4
ATASE Arşivi, Klasör 4863, Dosya H13, F. 1-10
ATASE Arşivi, Klasör 4863, Dosya H13, F. 1-10a
ATASE Arşivi, Klasör 4863, Dosya H13, F. 1-11
ATASE Arşivi, Klasör 4863, Dosya H13, F. 1-11a
ATASE Arşivi, Klasör 4863, Dosya H13, F. 1-12
ATASE Arşivi, Klasör 4863, Dosya H13, F. 1-12a
ATASE Arşivi, Klasör 4863, Dosya H13, F. 1-13
ATASE Arşivi, Klasör 4863, Dosya H13, F. 1-13a

ATASE Arşivi, Klasör 4863, Dosya H13, F. 1-14

ATASE Arşivi, Klasör 4863, Dosya H14, F. 1

ATASE Arşivi, Klasör 4863, Dosya H14, F. 2a

ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 1897, Dosya H77, F.1-14

ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4863, Dosya H14, F.3

ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4863, Dosya H14, F.3a

ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4863, Dosya H14, F.4

ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4863, Dosya H14, F.4a

ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4863, Dosya H14, F.5

ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4863, Dosya H14, F.9

ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4863, Dosya H14, F.9a

ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4863, Dosya H14, F. 10

ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4863, Dosya H14, F. 10a

ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4863, Dosya H14, F. 11

ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4863, Dosya H14, F. 11a

ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4863, Dosya H14, F. 12

ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4863, Dosya H14, F. 12a

ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4863, Dosya H14, F. 13

ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4831, Dosya H16, F. 1

ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4831, Dosya H16, F. 1-1

ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4831, Dosya H16, F. 1-2

ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4831, Dosya H16, F. 1-3

ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4831, Dosya H16, F. 1-4

ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4831, Dosya H16, F. 1-5

ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4831, Dosya H16, F. 1-6
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4831, Dosya H16, F. 1-7
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4831, Dosya H16, F. 1-8
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4831, Dosya H16, F. 1-9
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4831, Dosya H16, F. 1-10
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4831, Dosya H16, F. 1-11
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4831, Dosya H16, F. 1-12
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4831, Dosya H16, F. 1-13
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4831, Dosya H16, F. 1-14
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4831, Dosya H16, F. 1-15
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4831, Dosya H16, F. 1-25
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4831, Dosya H17, F. 1
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4831, Dosya H17, F. 1-1
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4831, Dosya H17, F. 1-2
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4831, Dosya H17, F. 1-3
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4831, Dosya H17, F. 1-4
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4831, Dosya H17, F. 1-5
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4831, Dosya H17, F. 1-6
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4831, Dosya H18, F. 1
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4831, Dosya H18, F. 1-10
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4831, Dosya H18, F. 1-11
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4831, Dosya H18, F. 1-12
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4831, Dosya H18, F. 1-14
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4831, Dosya H18, F. 1-15

ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4831, Dosya H18, F. 1-16
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4831, Dosya H18, F. 1-17
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4831, Dosya H18, F. 1-18
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4831, Dosya H18, F. 1-19
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 5529, Dosya H4, F.1-11a
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 5529, Dosya H4, F. 1-12
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 5529, Dosya H4, F. 1-12a
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 5529, Dosya H4, F. 1-13
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 5529, Dosya H4, F. 1-13a
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 5529, Dosya H4, F. 1-14
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4805, Dosya H7, F. 1
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4805, Dosya H7, F. 1-2
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4805, Dosya H7, F. 1-2a
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4805, Dosya H7, F. 1-3
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 836, Dosya H19, F. 1-20a
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4836, Dosya H19, F. 1-23
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4836, Dosya H19, F. 1-23a
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4836, Dosya H19, F. 1-24
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4836, Dosya H19, F. 1-24a
ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Klasörü 4836, Dosya H19, F. 1-26

3. Tezler

Türkeli, Adnan (2002), Çanakkale Savaşları'nda Jandarma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

4. İnternet Kaynakları

Albayrak, Muzaffer, “Çamlıtekte Karargâhı ve Anafartalar Grubu Üzerine Notlar”, <http://www.geliboluyuanlamak.com/>, 2011. (Erişim Tarihi: 21.12.2019) Armutak, Şaban Murat “Kireçtepe Sırtı”, <https://canakkalemuharebeleri1915.com/genel/muharebe-alani-yer-isimleri/anafartalar/398-kirectepe-sirti>. (Erişim Tarihi: 8.09.2020)

Gülboy, Dr. Burak Samih, “Çanakkale’ye Harekât Kararının Alınmasının İngiltere’nin Stratejik Yaklaşımının ve Savaş Hedeflerinin Saptanması ile İlişkisi”, <https://dergipark.org.tr/>. (Erişim Tarihi: 17.11.2019)

Günel, F. Zerrin, “Kireçtepe Muharebelerinde Mustafa Kemal Atatürk’ün Rolü: Gececeksiniz.” <https://dergipark.org.tr/>. (Erişim Tarihi: 15.12.2019)

Özkan, Yusuf Ali, “Yarımadadaki Ateşkes 24 Mayıs 1915”, www.geliboluyuanlamak.com. (Erişim Tarihi: 01.02.2020)

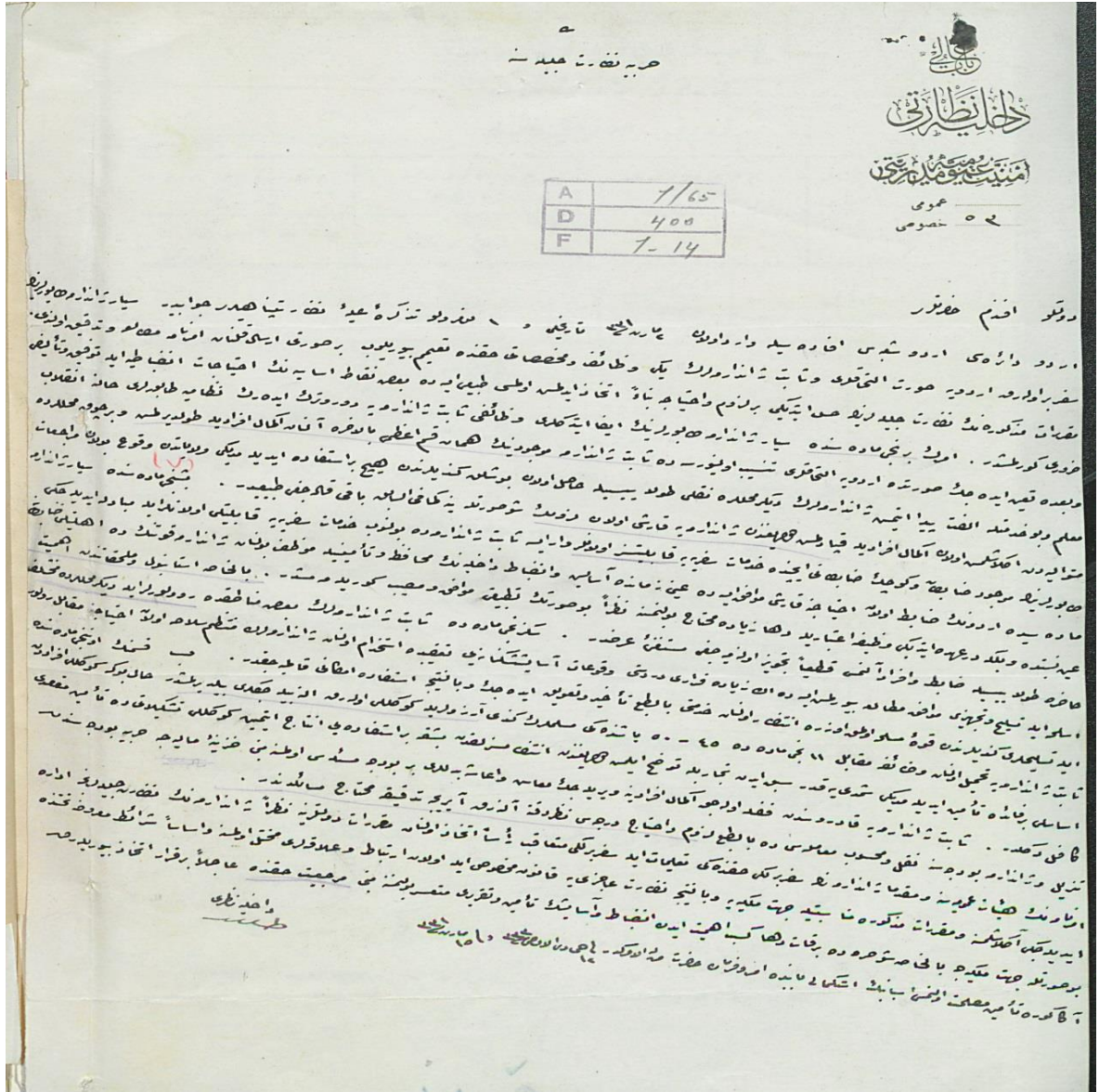
Milli Savunma Bakanlığı, “Şehitler Listesi”, www.msb.gov.tr › Arşiv › içerik › şehit-listeleri. (Erişim Tarihi: 16.05.2019)

<https://www.denizcilikbilgileri.com/denizcilikte-mesafe-olculeri>.

(Erişim Tarihi: 21.09.2020)

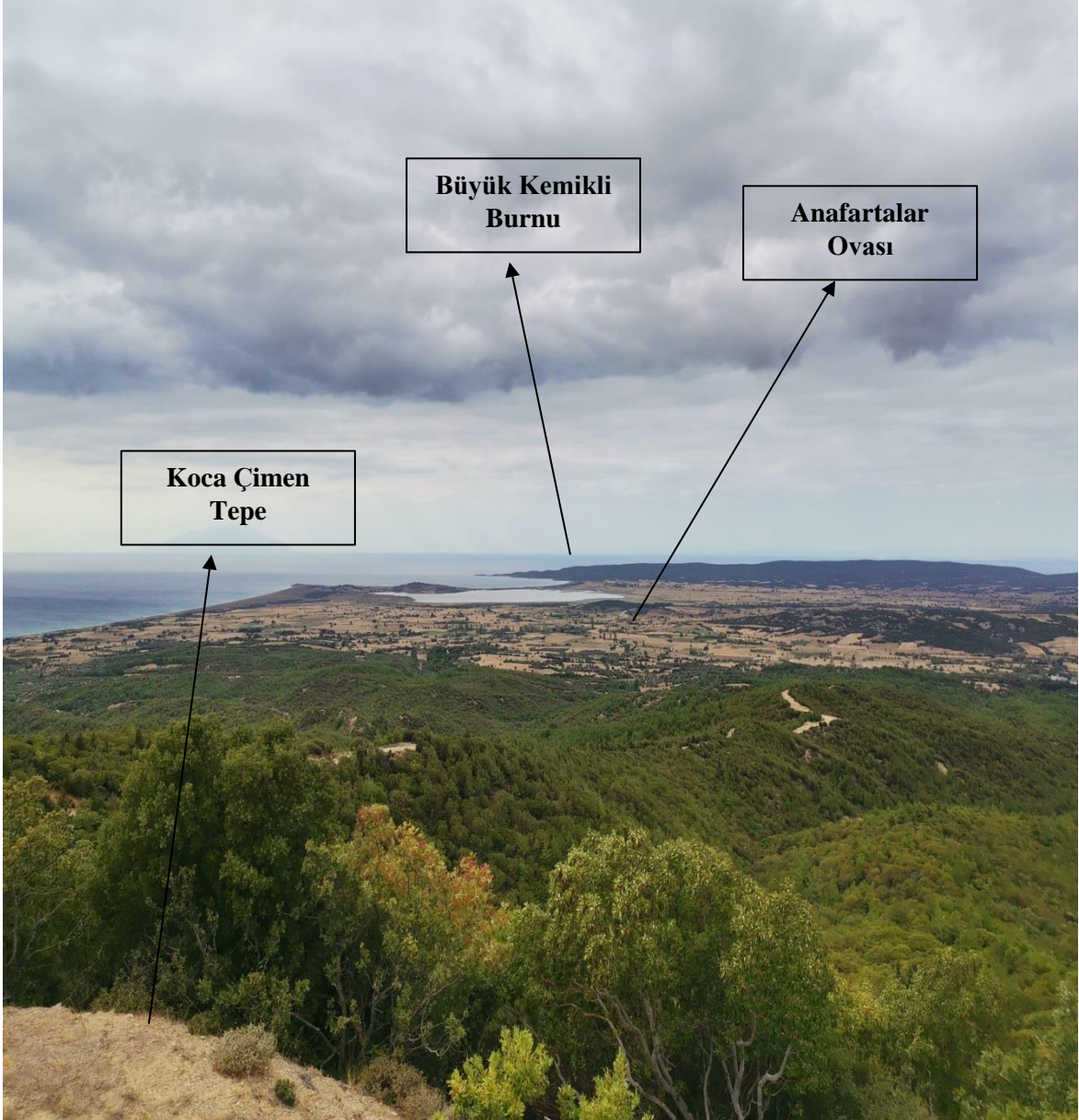
EKLER

EK-1: Dâhiliye Nezareti'nden Harbiye Nezareti'ne gönderilen 28 Mart 1915 (15 Mart 1331) tarihli evrakta, Seyyar jandarma taburlarının seferber olarak orduya iltihakları ve sabit jandarmaların yeni vazifeleri hakkında tamim olunan emirnamenin tetkikine dair.⁴⁰⁹



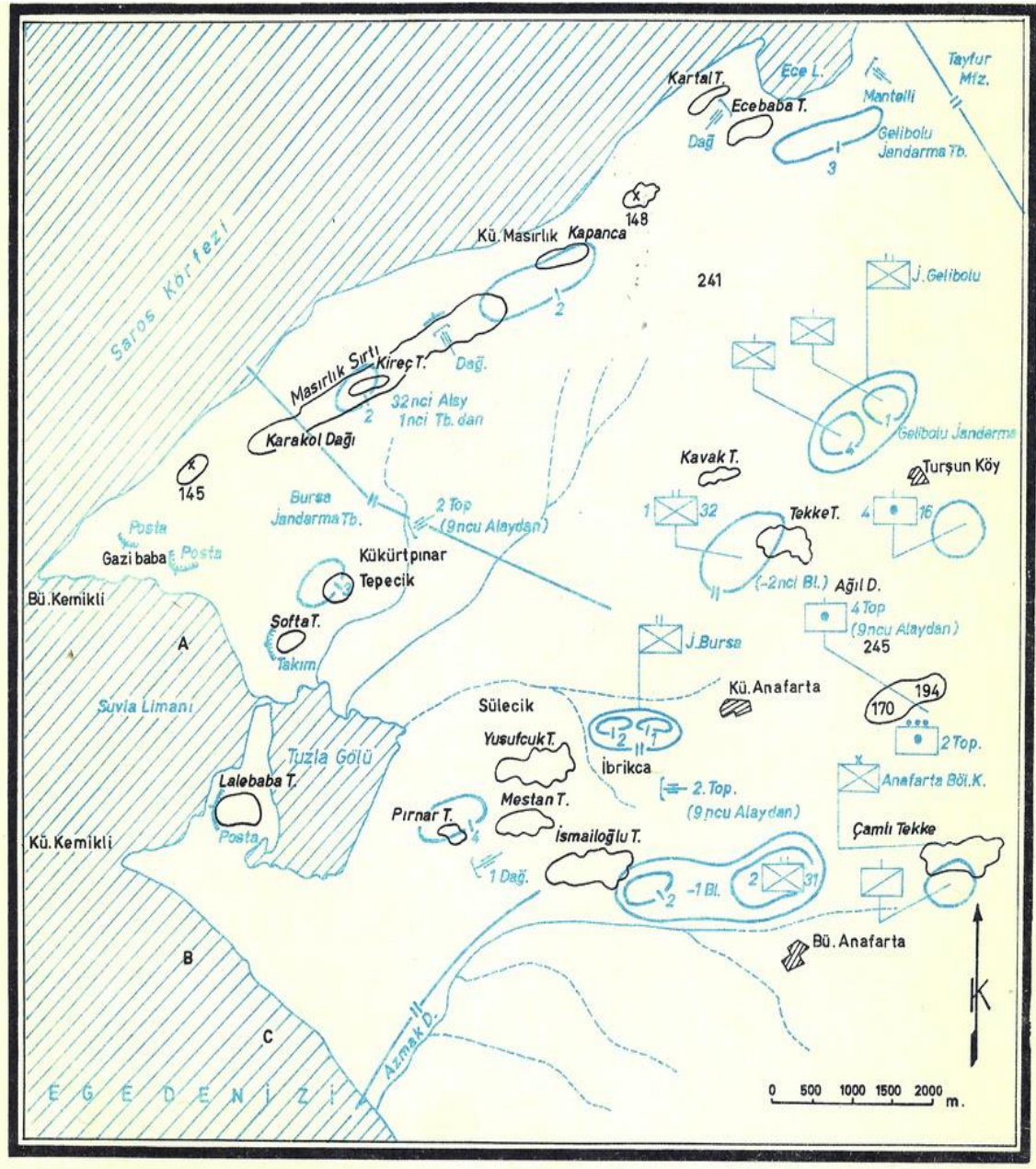
⁴⁰⁹ATASE Arşivi, BDH Kl. 1897, Dos. H77, F.1-14.

EK-2: Ağustos ayı muharebelerinde General Hamilton'un temel amacı olan Koca Çimen Tepe'den Anafartalar Ovası'nın görünümü. Bu tepeyi ele geçirdikten sonra tüm Anafartalar arazisine hâkim olan bu tepeden hareket ederek yarımada'yı ele geçirmeyi planlamıştır.⁴¹⁰



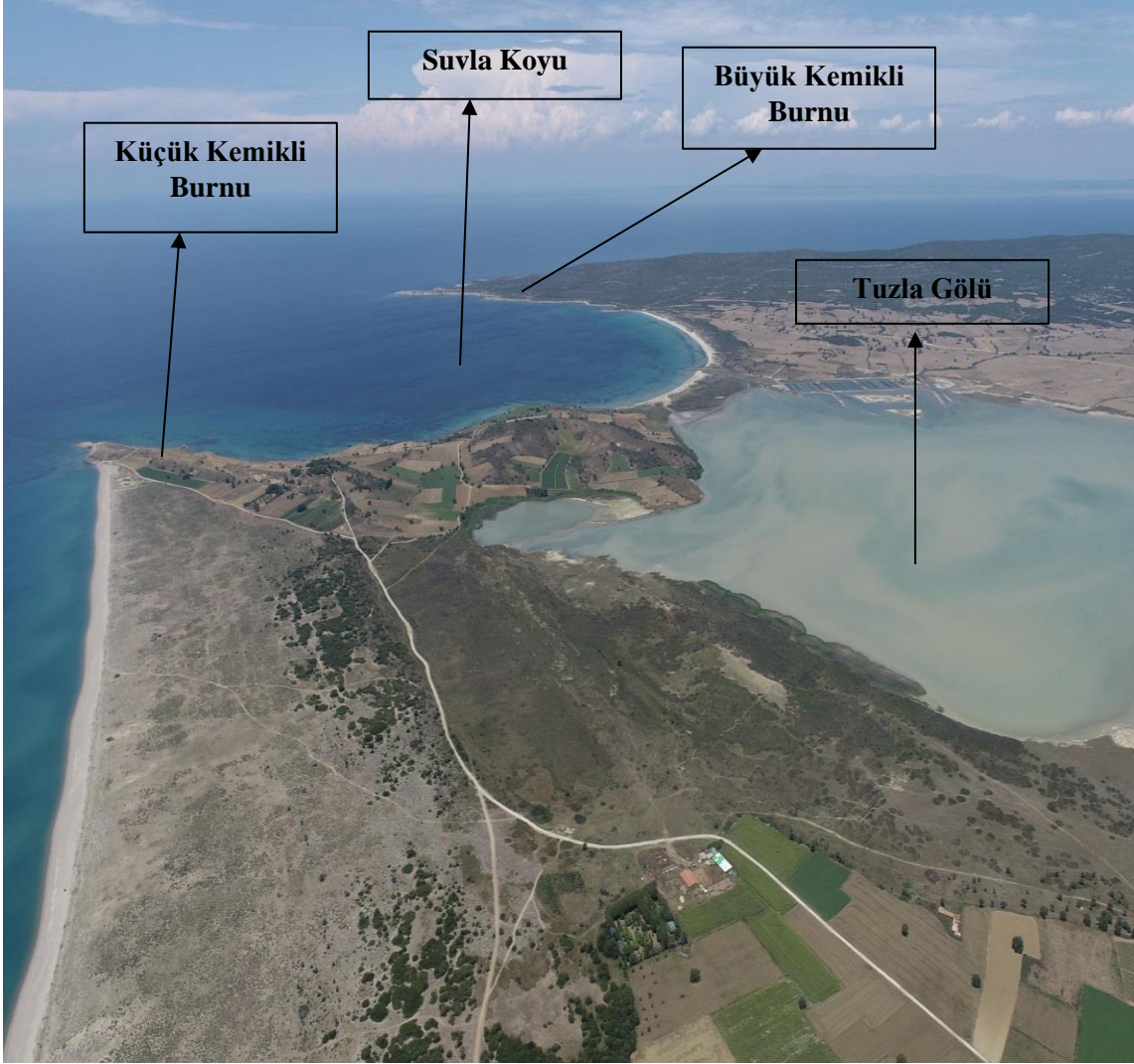
⁴¹⁰Yazarın kendi çekimi. (Çekim Tarihi: 31.08.2020)

EK-3: Türk Birliklerinin 6-7 Ağustos 1915 Anafartalar Bölgesi Savunma düzeni.⁴¹¹



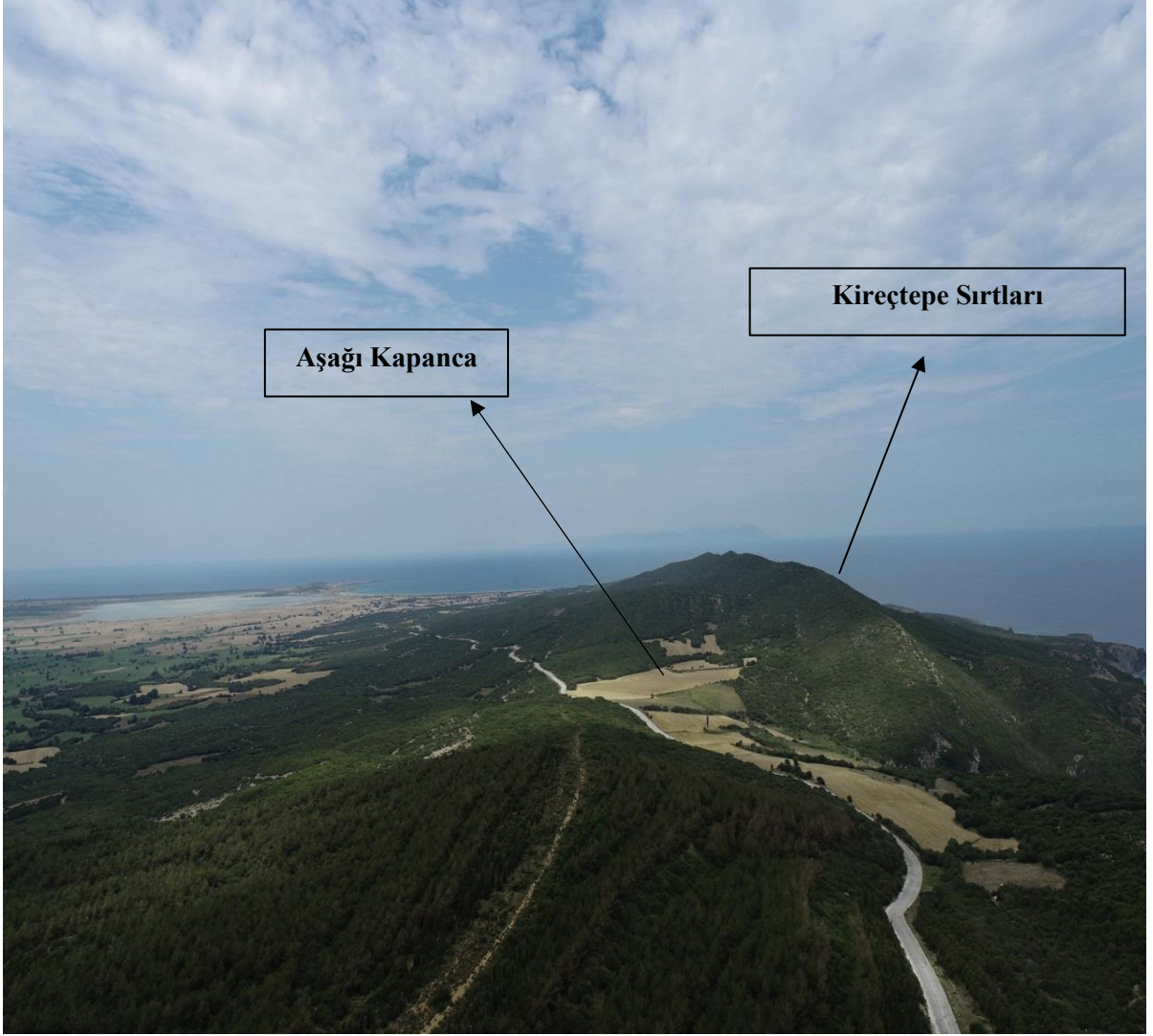
⁴¹¹Genelkurmay, *Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi*, Cilt V Kitap III, 2012, kroki-45.

Ek-4: 6 Ağustos 1915 günü İngiliz Birliklerinin çıkartma yaptığı Suvla Koyu'nun havadan görünümü.⁴¹²



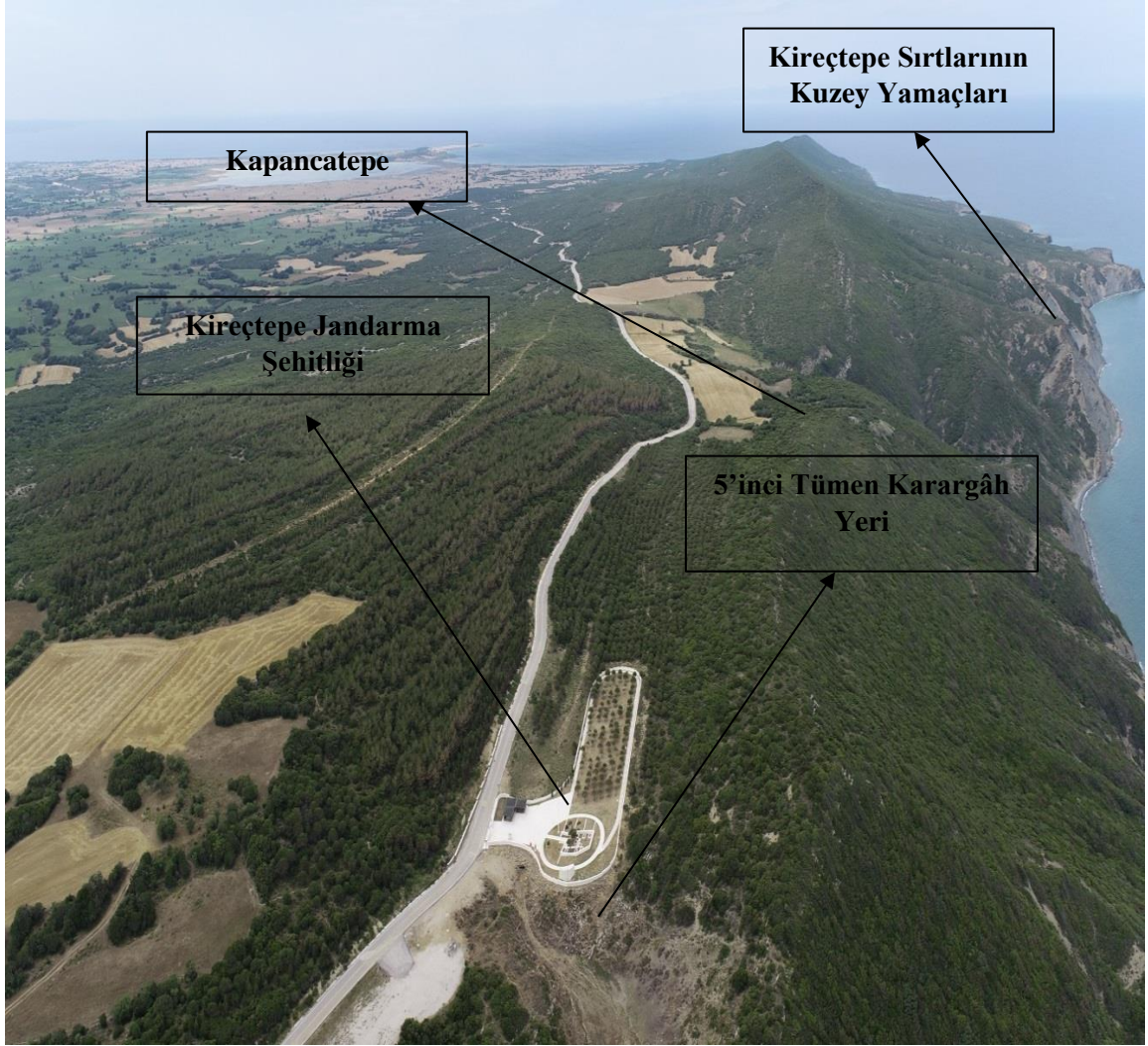
⁴¹²Yazarın kendi çekimi. (Tarih: 31.08.2020)

EK-5: Kireçtepe Sırtlarının günümüzdeki görünümü.⁴¹³



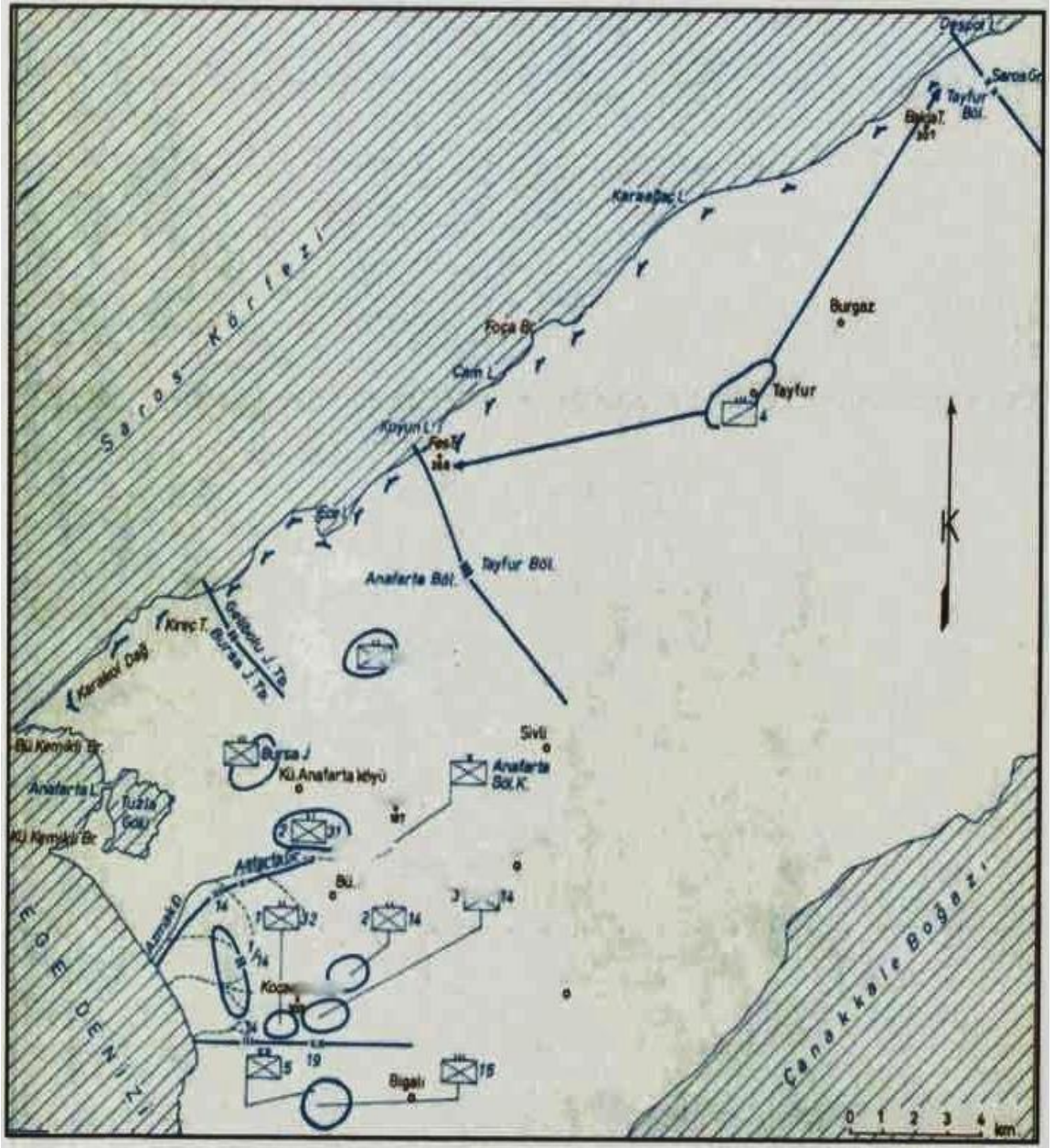
⁴¹³Yazarın kendi çekimi. (Çekim Tarihi: 31.08.2020)

EK-6: Kireçtepe Sırtları bölgesinin Saros Körfezi'ne bakan kayalık ve sarp kıyıları.⁴¹⁴



⁴¹⁴Yazarın kendi çekimi. (Çekim Tarihi: 31.08.2020)

EK-7: Anafartalar ve Tayfur Gruplarının 6 Ağustos 1915 günü savunma düzenleri.⁴¹⁵



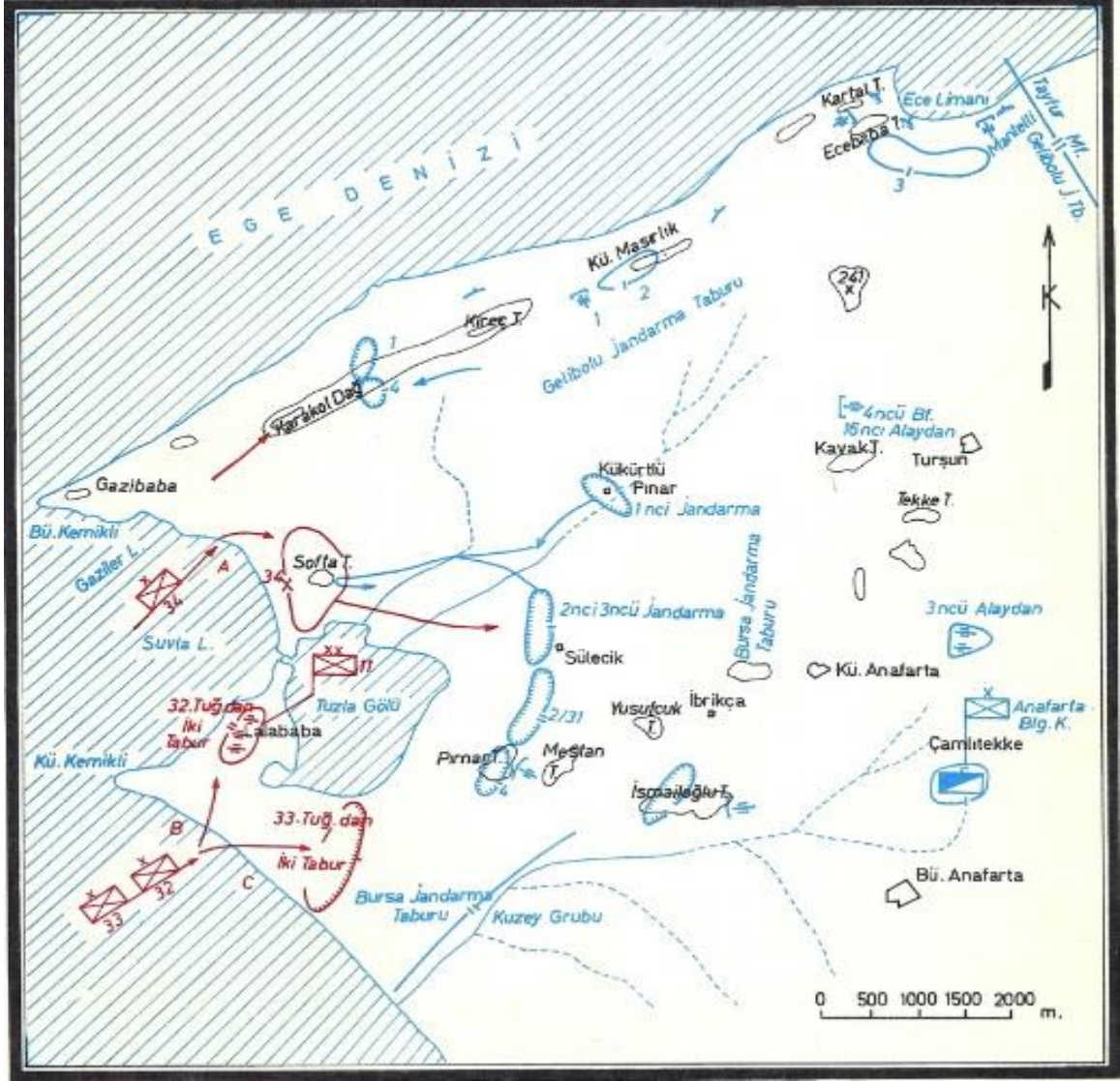
⁴¹⁵ Genelkurmay, *Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi*, Cilt V Kitap III, 2012, kroki-27.

EK-9: Lalababa Tepesi'nin havadan görünümü ve 6-7 Ağustos gecesi ölen 9'uncu İngiliz Kolordu'suna bağlı askerlerin mezarlığı.⁴¹⁷



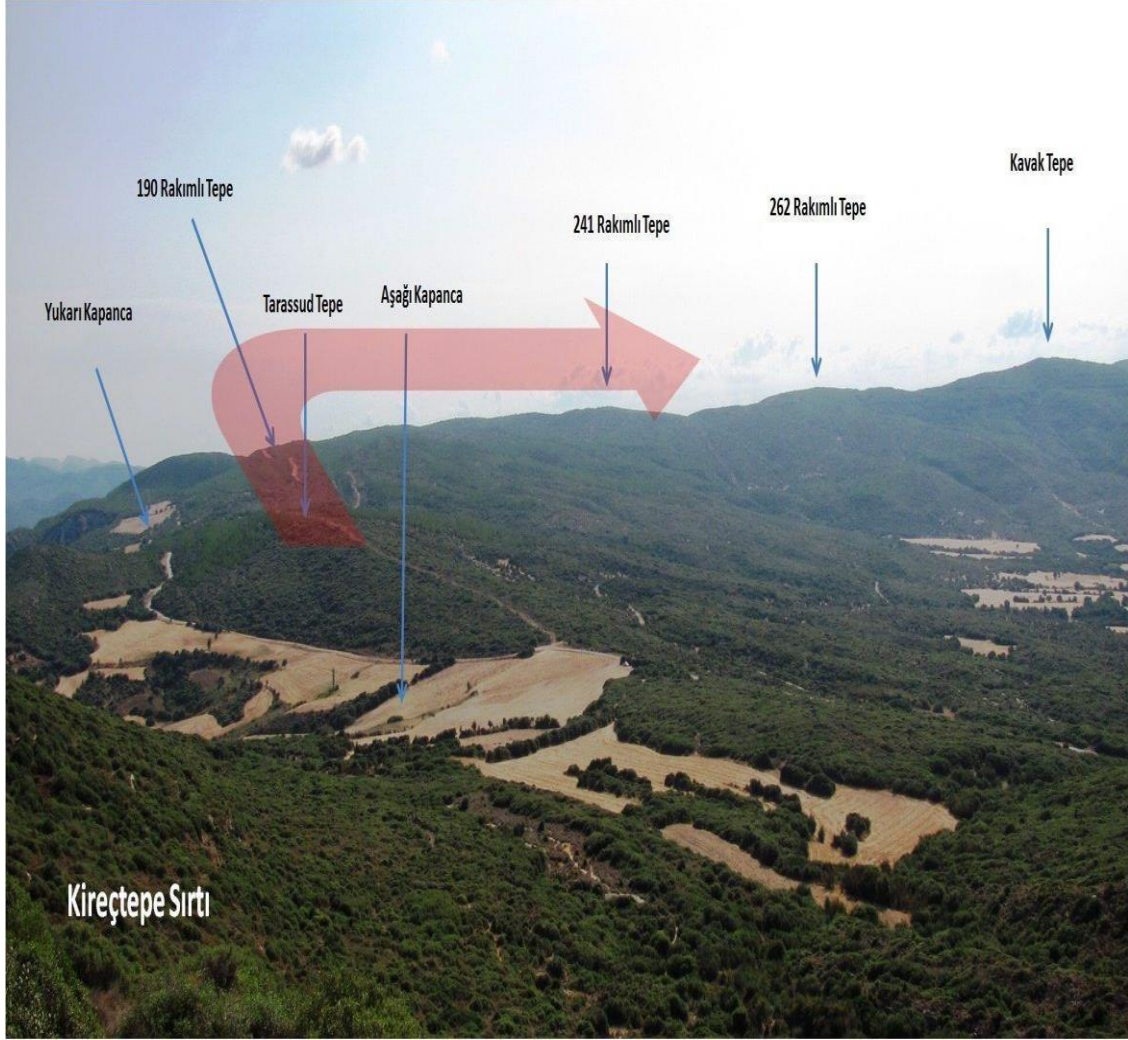
⁴¹⁷Yazarın kendi çekimi. (Çekim Tarihi: 31.08.2020)

EK-10: İngiliz 9'uncu Kolordu kuvvetlerinin 7 Ağustos sabahı ele geçirdikleri Lala baba, Karakol Dağı ve Tuzla Gölü bölgesindeki konuş durumları.⁴¹⁸



⁴¹⁸ Genelkurmay, *Birinci Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, Cilt V Kitap III, 2012*, kroki-48.

EK-11: Gelibolu Seyyar Jandarma Tabur Komutanı Yüzbaşı Kadri'nin 7 Ağustos günü gelişen durumu tespit ve muharebeyi bizzat yönetmek üzere hareket ettiği 241 Rakımlı Tepe.⁴¹⁹



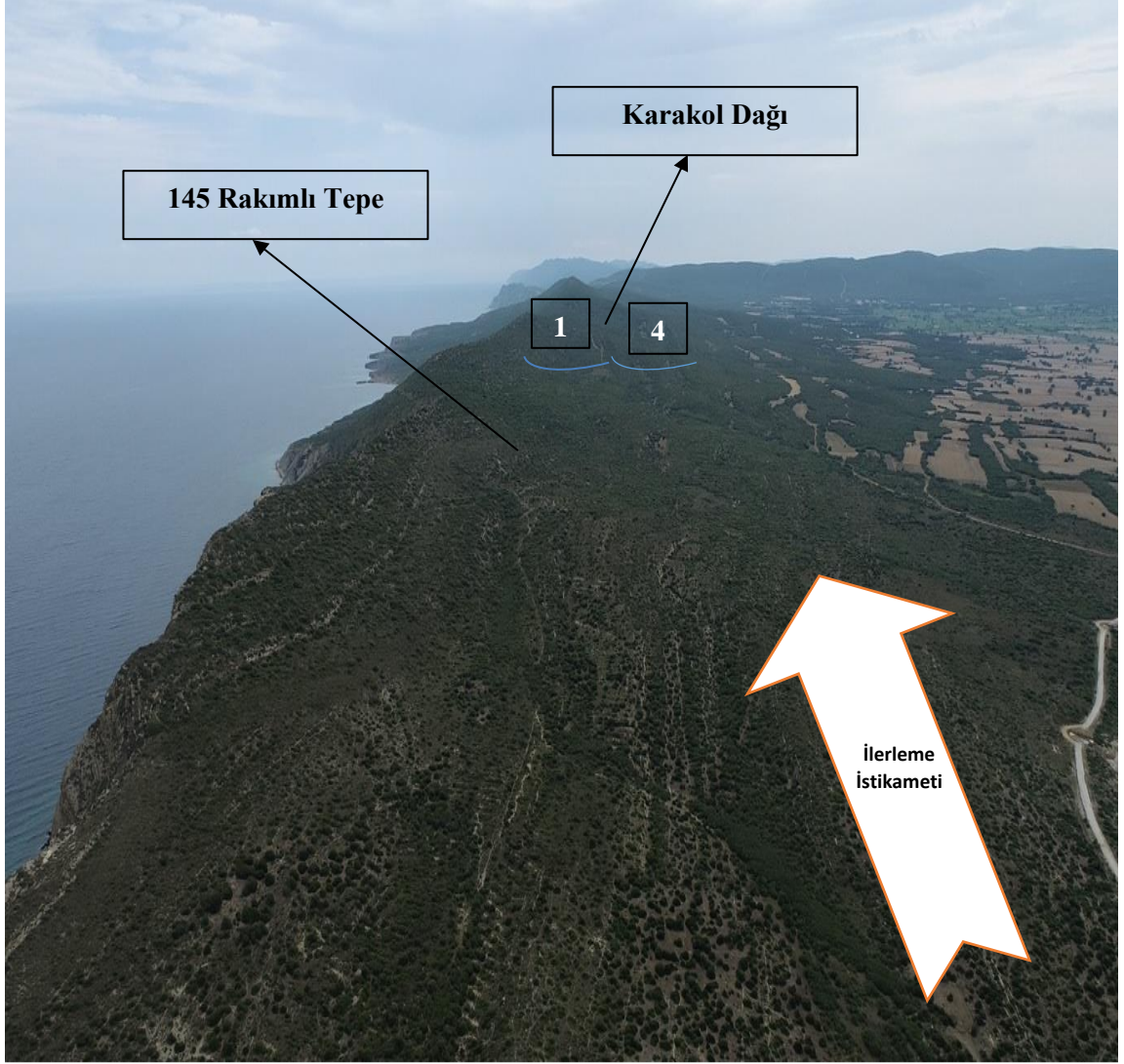
⁴¹⁹ Şaban Murat Armutak, "Muharebe Alanları Anafartalar Cephesi 241 ve 262 Rakımlı Tepe", <https://canakkalemuharebeleri1915.com/genel/muharebe-alani-yer-isimleri/anafartalar/371-241-rakimli-tepe-262-rakimli-tepe>. (Erişim Tarihi: 24.04.2020)

EK-12: Kireçtepe bölgesinde savunmada bulunan Yüzbaşı Kadri Bey emir komutasında bulunan Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu'nun 3'üncü Bölüğü'nün bulunduğu Ece Limanı bölgesi.⁴²⁰



⁴²⁰Yazarın kendi çekimi. (Çekim Tarihi: 09.08.2020)

EK-13: 7 Ağustos 1915 günü Büyük Kemikli'den karaya çıkan İngiliz Birlikleri'nin ele geçirdiği Karakol Dağı ve savunmada bulunan Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu'nun 1'inci ve 4'üncü bölüklerinin mevkiî.⁴²¹



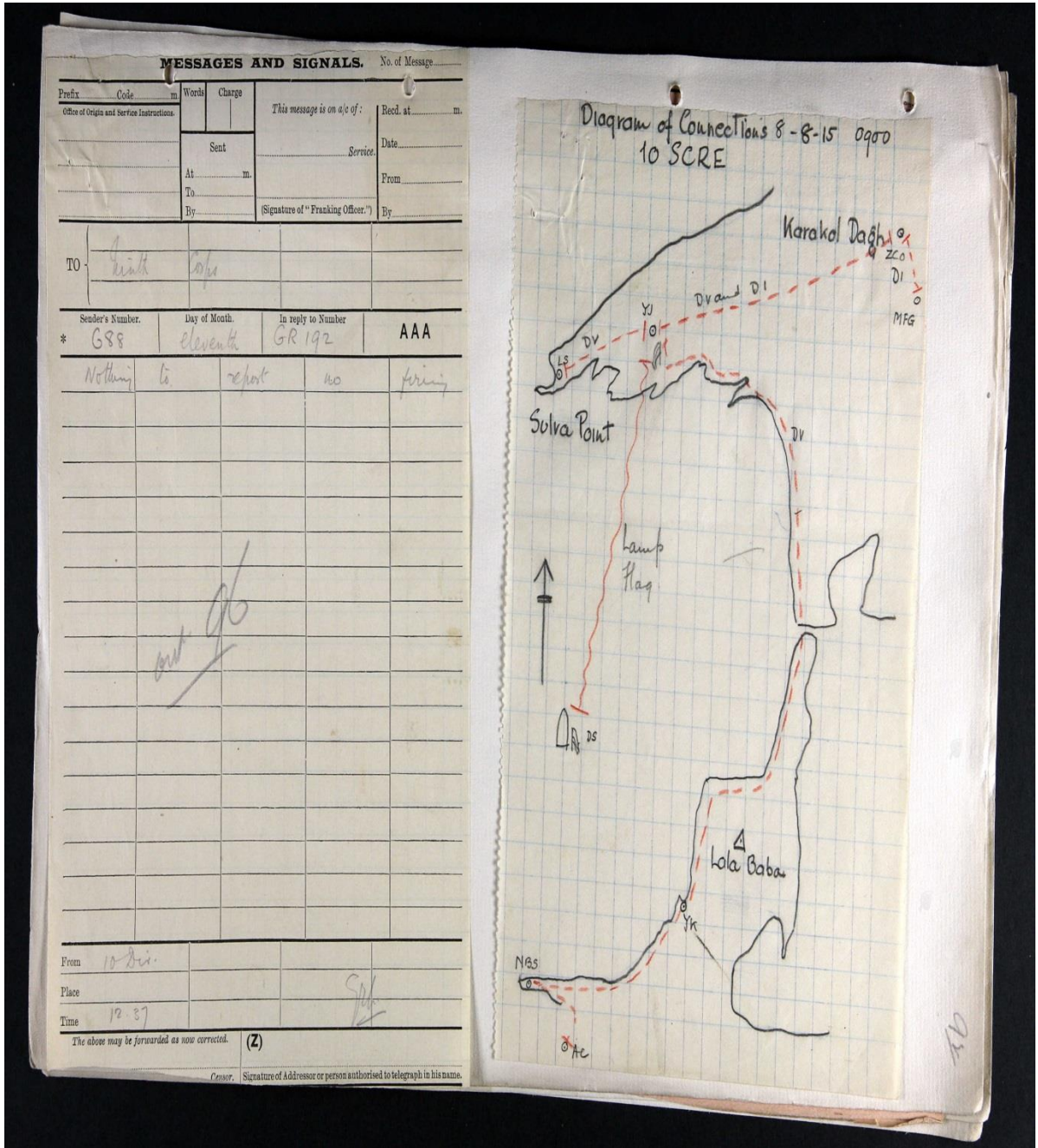
⁴²¹ Yazarın kendi çekimi. (Çekim Tarihi: 22.06.2020)

EK-14: Anafartalar Grup Komutanı olarak atanan Miralay Mustafa Kemal'in 7'nci Fırka Komutanlığı'na, önceki Anafartalar Grup Komutanı tarafından verilen taarruz emrinin aynı plan çerçevesinde temin edileceğini bildirir belgedir.⁴²²

ملاحظات	وقوع آ	الوقت محازی	تاریخی دقیقه ساعت
	<p>صکده قلمی تهرانیه عقد در یجب قانونی آنچه خردی بولید ایرادگری عقدی کنی مقاومت ایبه مکنده - ادنه آبی قوتن بریم تیری سفتند مقاومت تانیه نه بویوه موینه رتبه کنی وقت خراب عقدی کیده کنی و در آن وقت اولی اناقرطه منطقه خرابه ایوه لایه ماهی کنی در قوتن موینه باره کیده عقد انقرطه خردی خرابه صفتی کنی</p> <p>یک خردی خرابه انقرطه خردی خرابه لایه ایوه لایه - نمودن قوتن ایوه لایه اشیم - قوتن متاسه و یک قوتن ایوه لایه باره استعانت ادنه آبی قوتن متاسه و یک قوتن ایوه لایه باره استعانت قوتن در [] خردی اولی و عقد ایوه لایه باره استعانت قوتن لایه ایوه لایه و در لایه ایوه لایه [خردی] خردی ایوه لایه عقدی لایه ایوه لایه خردی ایوه لایه خردی ایوه لایه خردی ایوه لایه خردی ایوه لایه خردی ایوه لایه خردی ایوه لایه خردی ایوه لایه صفتی کنی لایه ایوه لایه خردی ایوه لایه خردی ایوه لایه لایه ایوه لایه خردی ایوه لایه خردی ایوه لایه خردی ایوه لایه ماهی کنی لایه ایوه لایه خردی ایوه لایه خردی ایوه لایه انقرطه خردی خرابه صفتی کنی</p> <p>یک خردی اولی و در لایه ایوه لایه خردی ایوه لایه خردی ایوه لایه دکوتن لایه ایوه لایه خردی ایوه لایه خردی ایوه لایه خردی ایوه لایه ایوه لایه خردی ایوه لایه خردی ایوه لایه خردی ایوه لایه خردی ایوه لایه ایوه لایه خردی ایوه لایه خردی ایوه لایه خردی ایوه لایه خردی ایوه لایه کوتن لایه ایوه لایه خردی ایوه لایه خردی ایوه لایه خردی ایوه لایه</p>	<p>کوتن لایه ایوه لایه خردی ایوه لایه خردی ایوه لایه خردی ایوه لایه قوتن لایه ایوه لایه خردی ایوه لایه خردی ایوه لایه خردی ایوه لایه</p>	<p>۲۲ / ۱۰ / ۲۲ ۵ ۵</p>

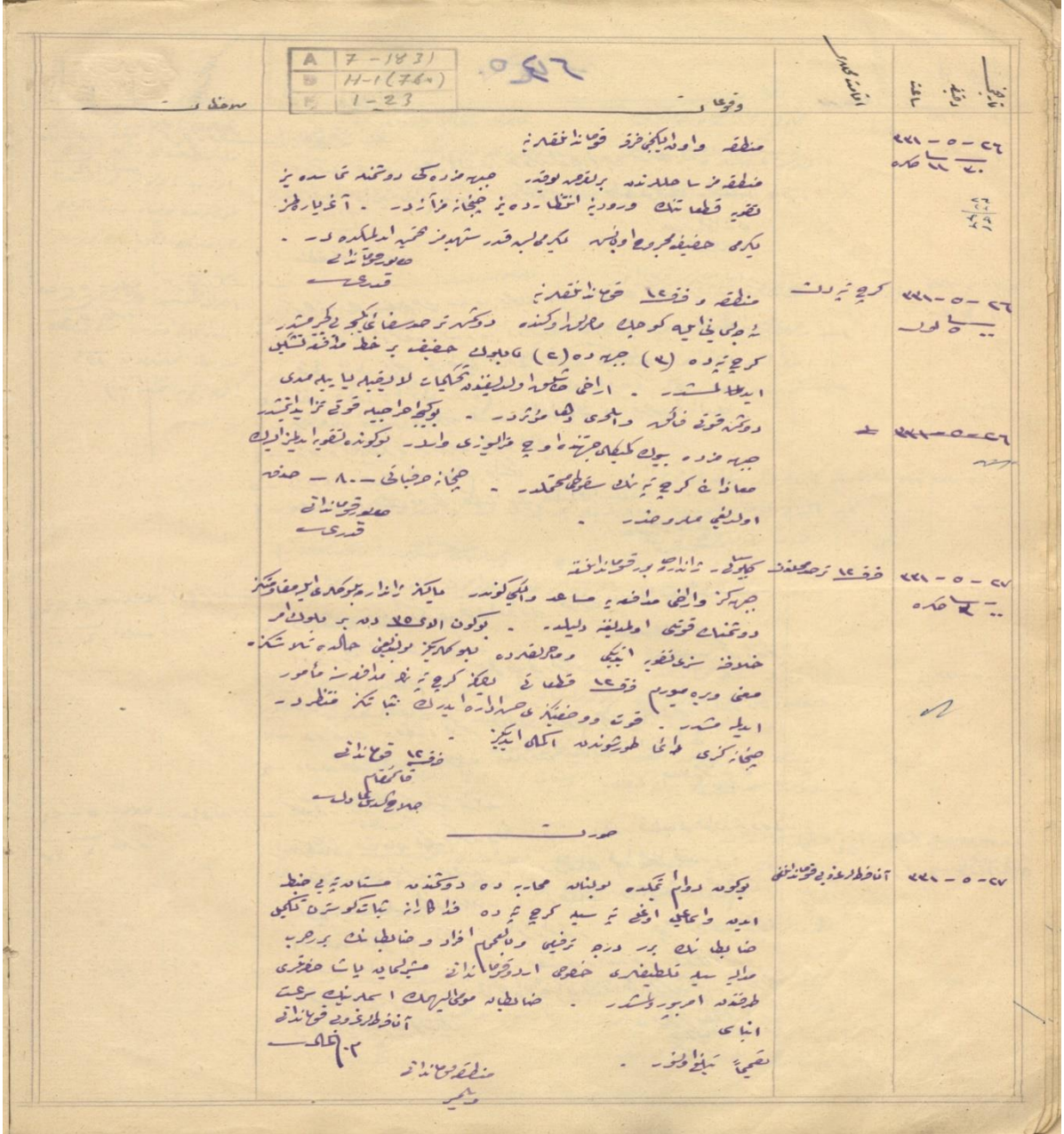
⁴²² ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4831, Dos. H16, F. 1-7.

EK-15: 10'uncu İrlanda Tümeni'nin Büyük Kemikli çıkarma noktasından hareketle Kireçtepe istikametindeki 8 Ağustos 1915 günü telgraf ve telefon hatlarını gösterir krokidir.⁴²³



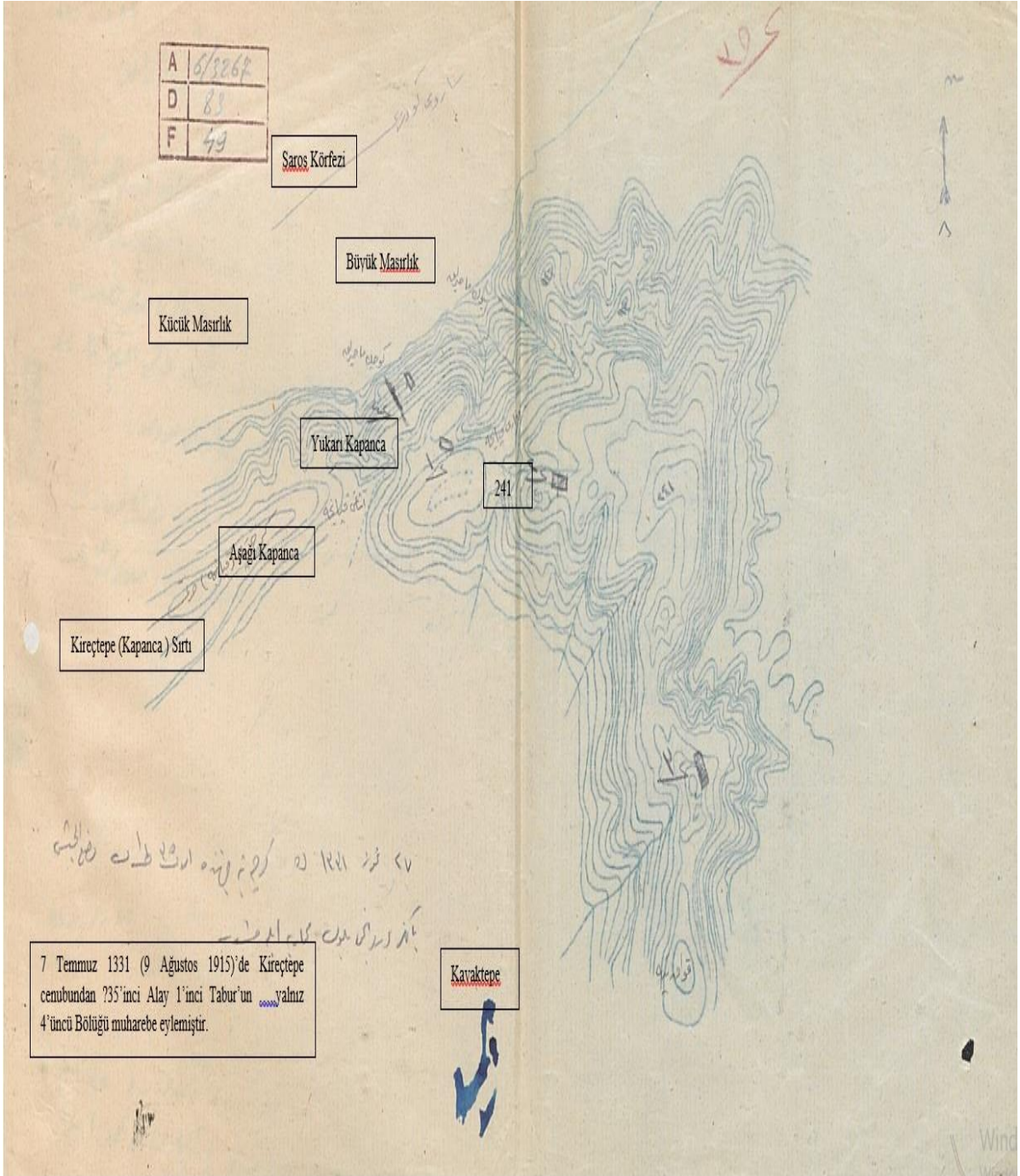
⁴²³ Tenth Irish Division War Diaries Piece 4294 10th (Irish) Division General Staff (1915 Jul-Oct)

EK-16: 9 Ağustos 1915 günü devam etmekte olan muharebelerde düşmandan Mestantepe'yi zapt eden ve İsmailoğlu Tepesi ile Kireçtepe'de fedakârane sebat gösteren teknil zabitanın birer derece terfii ve bilumum efrad ve zabitanın birer harp madalyasıyla taltifleri hususu Ordu Komutanı Müşir Liman Paşa Hazretleri tarafından emir buyurulduğuna dair belgedir.⁴²⁴



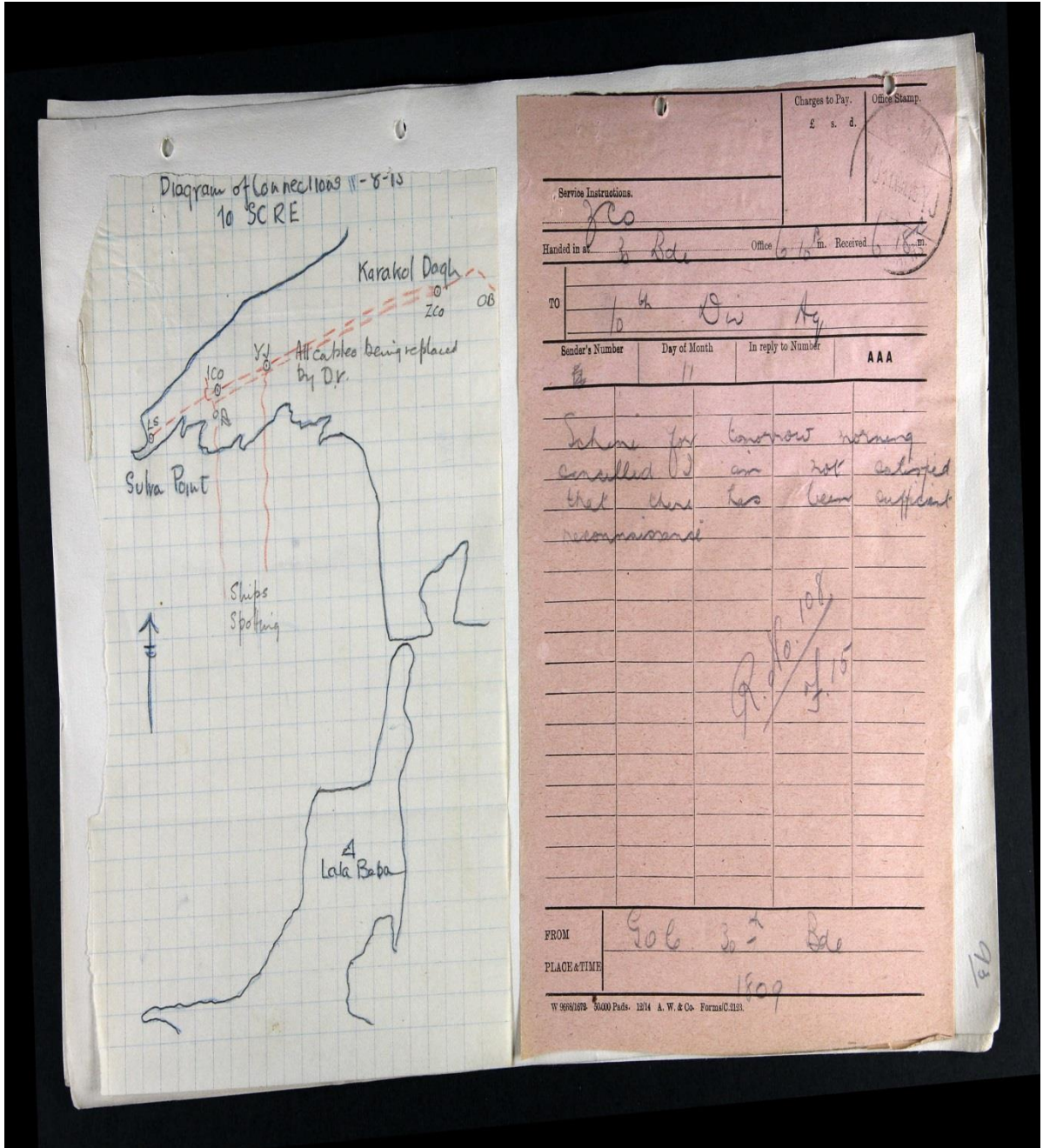
⁴²⁴ATASE Arşivi, BDH, Kls. 5776, Dos. H1, F. 001-23a.

EK-17: 12'nci Tümen'in 09 Ağustos 1915 (27 Temmuz 1331) gününe ait krokidir.⁴²⁵



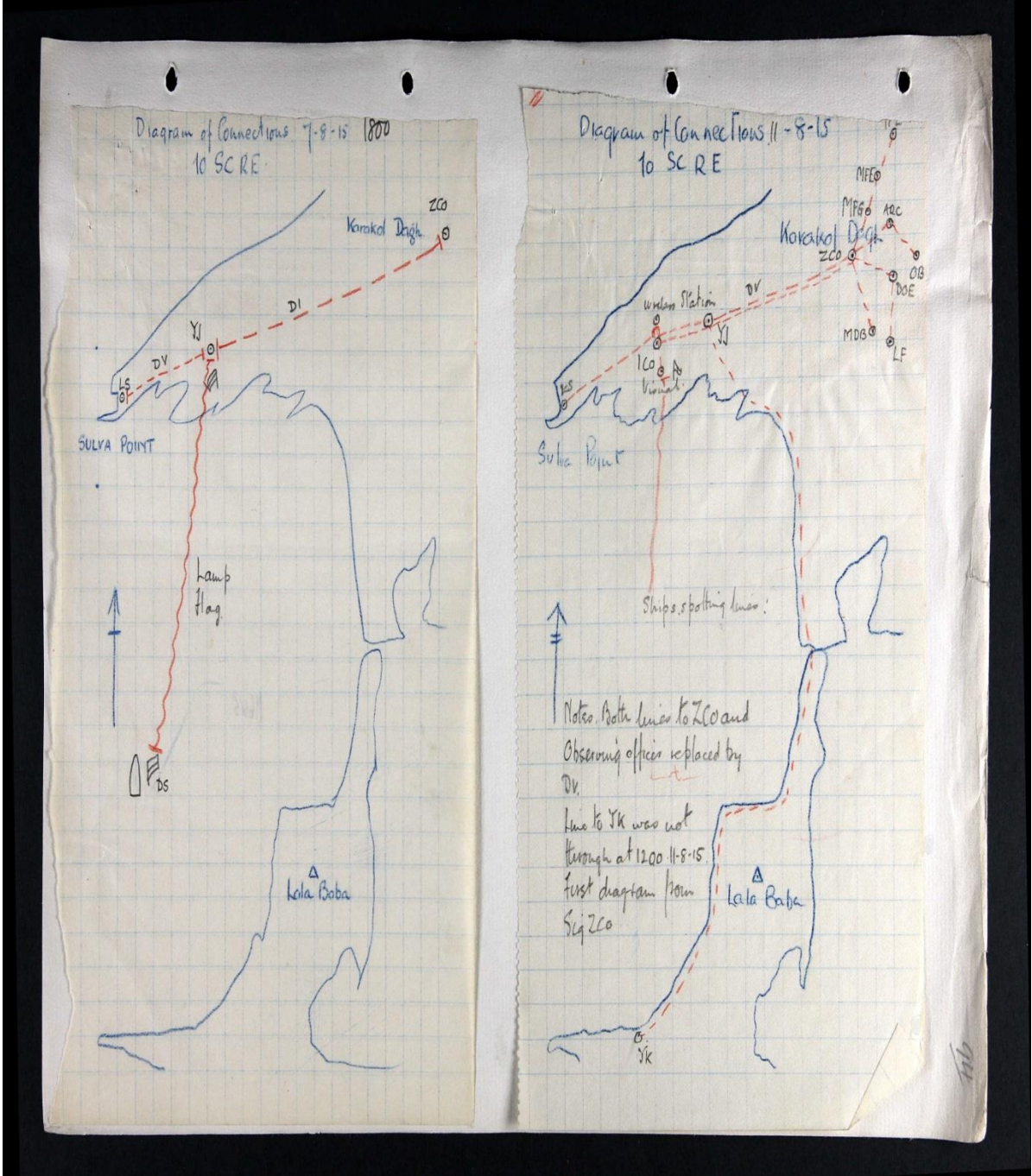
⁴²⁵ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4862, Dos. H3, F. 49.

EK-18: 10'uncu İrlanda Tümeni'nin Büyük Kemikli çıkarma noktasından hareketle Kireçtepe istikametindeki 11 Ağustos 1915 günü telgraf ve telefon hatlarını gösterir krokidir.⁴²⁶



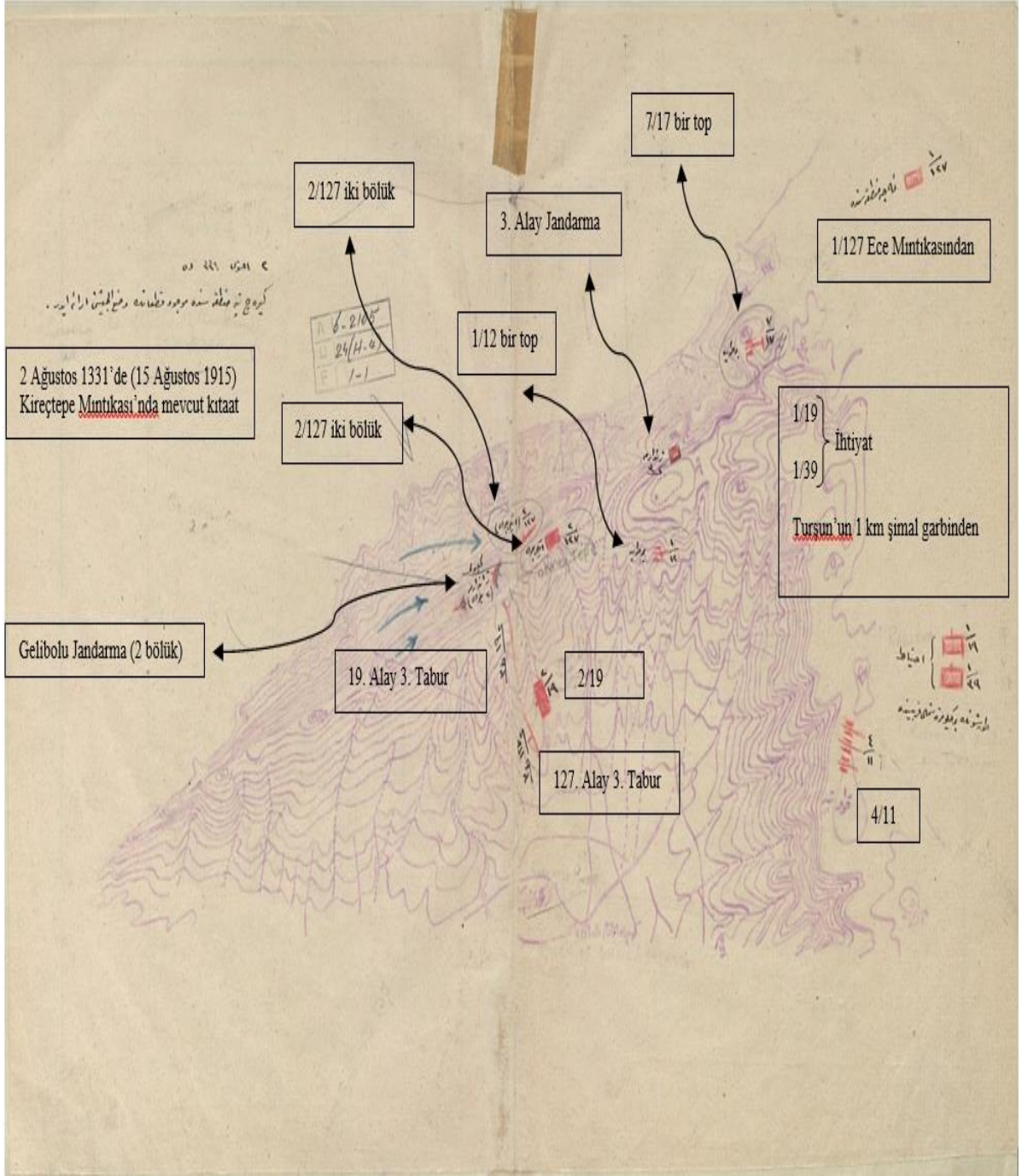
⁴²⁶ Tenth Irish Division War Diaries Piece 4294 10th (Irish) Division General Staff (1915 Jul-Oct)

EK-19: 10'uncu İrlanda Tümeni'nin Büyük Kemikli çıkarma noktasından hareketle Kireçtepe istikametindeki 07-11 Ağustos 1915 günleri telgraf ve telefon hatlarını gösterir krokidir.⁴²⁷



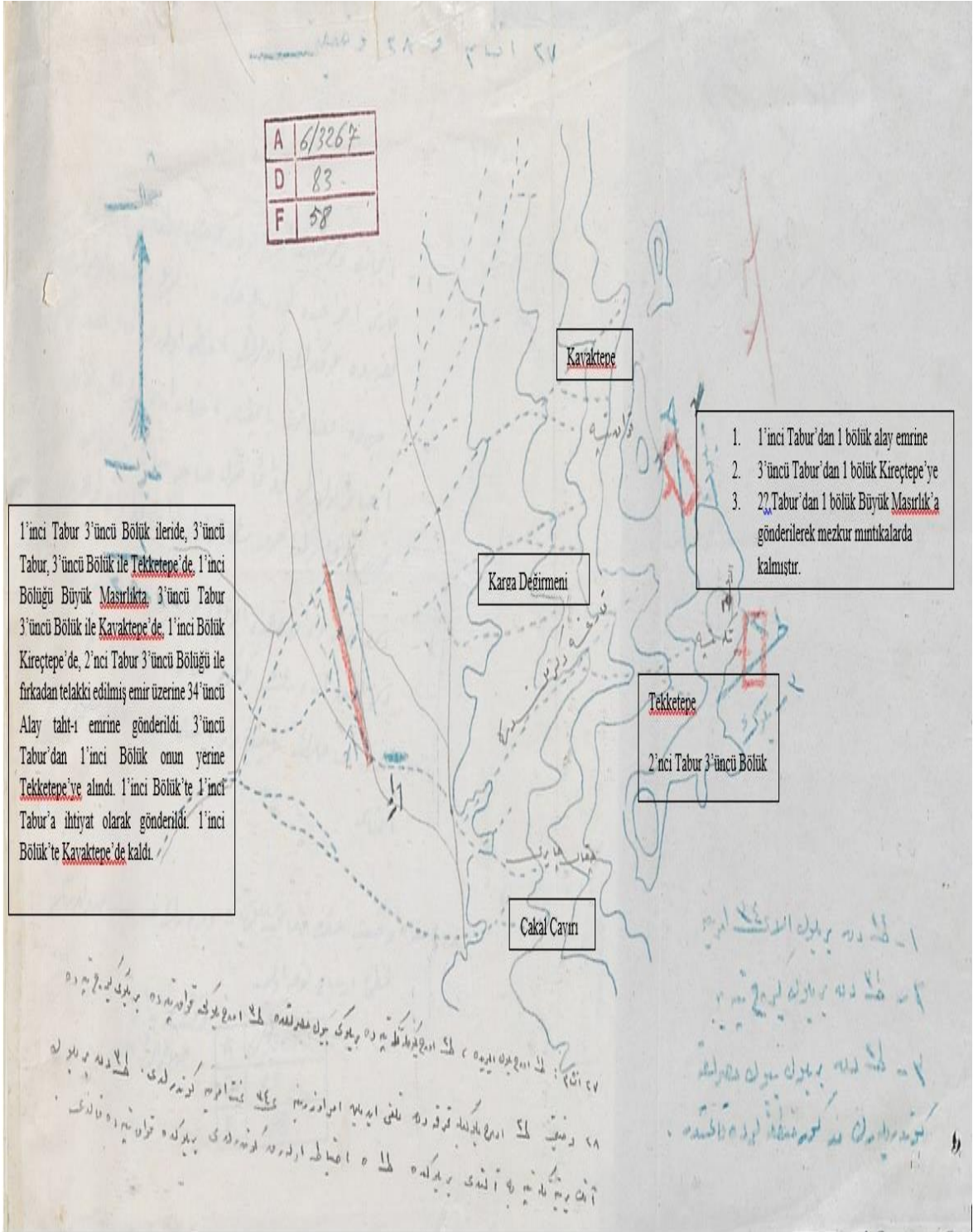
⁴²⁷ Tenth Irish Division War Diaries Piece 4294 10th (Irish) Division General Staff (1915 Jul-Oct)

EK-20: 5'inci Tümen'in 15 Ağustos 1915 (2 Ağustos 1331) gününe ait krokidir.⁴²⁸



⁴²⁸ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4805, Dos. H7, F. 1-1.

EK-21: 12'nci Tümen'in 15 Ağustos 1915 (2 Ağustos 1331) gününe ait krokidir.⁴²⁹



⁴²⁹ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4862, Dos. H3, F. 58.

EK-23: Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu Komutanı Yüzbaşı Kadri Efendi (soldaki) ve Anafartalar Bölge Komutanlığı Erkan Başkanı Binbaşı Haydar (Alganer) Ece Limanı'nda denizde. ⁴³¹



⁴³¹ Şaban Murat Armutak, "Arslan Tepe (Kireç Tepe - Bench Mark)", [https:// canakkalemuharebeleri 1915. com/genel/muharebe-alani-yer-isimleri/anafartalar/402-arслан-tepe-kirec-tepe-bench-mark](https://canakkalemuharebeleri1915.com/genel/muharebe-alani-yer-isimleri/anafartalar/402-arслан-tepe-kirec-tepe-bench-mark). (Erişim Tarihi: 25.04.2021)

EK-24: İngiliz 31'inci Tugay Komutanı General Hill, Kireçtepe Sirtı üzerinde yaralı askerle konuşurken.⁴³²



⁴³² Şaban Murat Armutak, "Kireçtepe Sirtı", <https://canakkalemuharebeleri1915.com/genel/muharebe-alani-yer-isimleri/anafartalar/398-kirectepe-sirti-yer-isimleri/anafartalar/398-kirectepe-sirti>. (Erişim Tarihi: 25.04.2021)

EK-25: İngilizlerin Karakol Dağında (Kireçtepe’de) ulaştığı son nokta Sivri Tepe (Jephson’s Post).⁴³³



⁴³³Şaban Murat Armutak, "Karakol Dağı", <https://canakkalemuharebeleri1915.com/genel/muharebe-alani-yer-isimleri/anafartalar/498-karakol-dagi>, (Erişim Tarihi:30.05.2021)

EK-26: Kireçtepe Şehitliği savaş sırasında Türk hatlarının gerisine yapılmış gerçek bir şehitlikdir. Şehitliğin restorasyon sonrası günümüzdeki görünümü.⁴³⁴



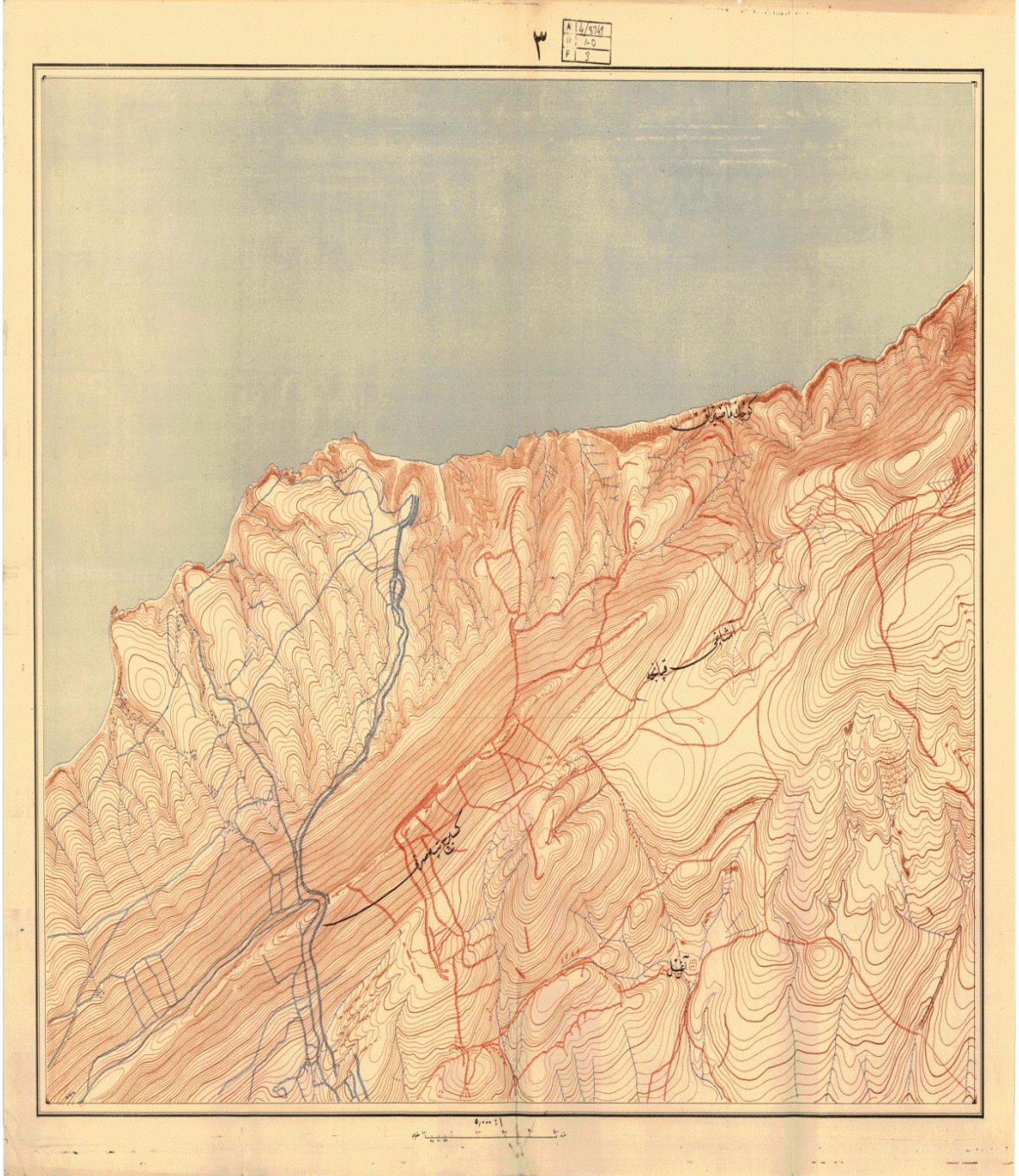
⁴³⁴Yazarın kendi çekimi (Çekim Tarihi: 22.06.2020). (Anıtın hemen önünde bulunan yazıları az okunabilen ve Denizci Mustafa tarafından kabartma tekniği ile yazılan ana kitabede; “5.Fırkaya mensup 11.Topçu Alayı 1.Bölük / 2. İstihkam Taburu 3. Bölük / 3.İstihkam Taburu 2. Bölük / Gelibolu Jandarma Taburu / 1. Piyade Alayı / 19. Piyade Alayı / 127. Piyade Alayı / 17. Piyade Alayı 1. Taburu / 39. Piyade Alayı 1.Taburu / 126. Piyade Alayı / Bursa Jandarma Taburu / 12. Topçu Alayı Hüvel Hayyül Baki 1331 (Şehitler Diridir 1915)” ifadesi yer almaktadır.)

EK-27: Anafartalar Grup Komutanı Albay Mustafa Kemal'in Kireçtepe Şehitliğini ilk ziyareti.⁴³⁵



⁴³⁵Kireçtepe Şehitliğinin ilk ziyaretçisi, Gelibolu Jandarma Taburu ve Kireçtepe kahramanları ile acı tatlı anıları olan Anafartalar Grup Komutanı Albay Mustafa Kemal olmuştur ve gösterdikleri kahramanlıklardan dolayı birliği burada ziyaret ederek hepimizin aşına olduğu bu fotoğrafı çekmiştir.

EK-28: Şevki Paşa haritasında 03 nolu paftada bulunan Arslantepe Şehitliği'nde, 15-17 Ağustos arası muharebelerde; 4'üncü, 5'inci, 7'nci, 8'inci ve 11'inci tümenlere mensup 228 asker yatmaktadır.⁴³⁶



⁴³⁶Mehmet Şevki Paşa, "Çanakkale Tahkimat Haritası", Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları, Ankara 2009, 03 nolu pafta.

EK-29: Büyük Kemikli Burnu'ndan güneybatı–kuzeydoğu istikametinde 6 km uzanan ve Aşağı Kapanca Mevkii'nde son bulan Kireçtepe Sırtı'nın 219 metre ile en yüksek noktasını oluşturan Arslantepe.⁴³⁷



⁴³⁷ Yazarın kendi çekimi. (Çekim Tarihi: 22.06.2020)

EK-30: Kireçtepe bölgesinde farklı birlik ve rütbelere mensup, şehitlik mertebesine erişen askerlerin isim listesi.

S.NO	ADI	BABA ADI	SINIFI	RÜTBESİ	KOLORDU	FIRKA	ALAY	TABUR	BÖLÜK	ŞEHADET YERİ	TARİHİ
1	ABDİ	AHMET		ER	3					KİREÇTEPE'DE	06/12/1331
2	ABDİL	ABDULKADİR			1		39	1	4	KİREÇTEPE MUHAREBESİ	18/03/1331
3	ABDİL	HACI KADİR	PİYADE	ER	1		39	1	4	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
4	ABDUL	ELMAS	PİYADE	ER	1		39	1	2	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
5	ABDULKADİR	HASAN	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
6	ABDULLAH	ÖMER	PİYADE	ER	3	5	19	3	11	KİREÇ TEPEDE	05/06/1331
7	ABDULLAH	MEHMET	PİYADE	ER	4	126		2	2	KİREÇ TEPEDE	17/09/1331
8	ABDULLAH	ALİ	PİYADE	ER	3	5	19	3	11	KİREÇ TEPEDE	19/06/1331
9	ABDULLAH	ÖMER	PİYADE	ER	4		126	2	2	KİREÇ TEPEDE	25/09/1331
10	ABDURRAHM AN	HASAN	PİYADE	ER	4		127	3	3	KİREÇ TEPEDE	03/08/1331
11	ADEM	HACI MEHMET	PİYADE	ER	1		39	1	3	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
12	ADEM	ALİ	PİYADE	ER	4		126	2	2	KİREÇ TEPEDE	17/09/1331
13	ADEM	OSMAN	PİYADE	ER	3	5	19	3	9	KİREÇTEPE CİVARI	02/06/1331
14	ADİL	ABDULLAH	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	19/06/1331
15	ADİL	ÇAVDAR ALİ	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	05/06/1331
16	AHMET	HACI HASAN	PİYADE	ER	1		39	1	3	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
17	AHMET	HACIBEY HUDAYİ		ER	3					KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
18	AHMET	MEHMET		ER	1		39	1	3	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
19	AHMET	ÖMER		ER			127	3	4	KİREÇ TEPEDE	25/07/1331
20	AHMET	HALİL	PİYADE	ER			17	1		KİREÇ TEPEDE	06/06/1331
21	AHMET	OSMAN	PİYADE	ER	3	7	19	3	11	KİREÇ TEPEDE	18/07/1331
22	AHMET	ÖMER	PİYADE	ER	3	4	19	1		KİREÇTEPE CİVARI	04/06/1331
23	AHMET	HAMZA	PİYADE	ER	3	7	19	1	1	KİREÇTEPE CİVARI	10/06/1331
24	AHMET	MEHMET	PİYADE	ER	4		17	1		KİREÇ TEPEDE	01/06/1331
25	AHMET	MEHMET	PİYADE	ONBAŞ I	1		39	1	1	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
26	AHMET	İBRAHİM	PİYADE	ER	1		39	1	2	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
27	AHMET	MUSTAFA	PİYADE	ER	1		39	1	2	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
28	AHMET	AHMET	PİYADE	ER	3	7	19	1		KİREÇTEPE CİVARI	04/06/1331
29	AHMET	ALİ OSMAN		ER	3					KİREÇ TEPEDE	05/06/1331
30	AHMET	HALİL		ER	3					KİREÇ TEPEDE	08/06/1331
31	AHMET	İBRAHİM	PİYADE	ER	3	7	19	1		KİREÇTEPE CİVARI	04/06/1331
32	AHMET	İSMAİL		ER	3					KİREÇ TEPEDE	05/06/1331
33	AHMET	MEHMET		ER	3					KİREÇ TEPEDE	09/05/1331
34	AHMET	SOFİ HASAN		ER	3					KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
35	AHMET	EYÜP		ER	3					KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
36	AHMET	MUSTAFA	PİYADE	ER	1		39	1	1	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
37	AHMET	MOLLA OSMAN	PİYADE	ONBAŞ I	4		127	1		KİREÇTEPE MUHAREBESİ	04/06/1331
38	AHMET	İBRAHİM	PİYADE	ER	3	7	19	1		KİREÇTEPE CİVARI	04/06/1331
39	AHMET	MOLLA BEKİR	PİYADE	ER	1		39	1	1	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
40	AHMET	HACI MEHMET	PİYADE	ER	4		127	3	2	KİREÇ TEPEDE	07/07/1331
41	AHMET	İSMAİL	PİYADE	ER	4		127	3	2	KİREÇTEPE'DE	05/07/1331
42	AHMET	BEKİR	PİYADE	ER	3	7	19	1		KİREÇTEPE CİVARI	04/06/1331
43	AHMET	HÜSEYİN	PİYADE	ER	3	7	19	1		KİREÇTEPE CİVARI	04/06/1331
44	ALİ	MEHMET	PİYADE	ER	1		1	3	1	KİREÇ TEPEDE	28/06/1331
45	ALİ	HACI AHMET	PİYADE	ER	4		127	1	4	KİREÇ TEPEDE	09/09/1331
46	ALİ	HASAN	PİYADE	ONBAŞ I	4		127	3	3	KİREÇ TEPEDE	09/07/1331
47	ALİ	İBRAHİM		ER	4		127		3	KİREÇTEPE MUHAREBESİ	08/06/1331
48	ALİ	MEHMET	PİYADE	ER	4		35	1	1	KİREÇ TEPEDE	16/07/1331
49	ALİ	MOLLA AHMET	PİYADE	ER	4		127	1	3	KİREÇ TEPEDE	16/09/1331
50	ALİ	AHMET	PİYADE	ER	3	7	19	1		KİREÇ TEPEDE	07/06/1331
51	ALİ	ALİ		ER	6		78		3	KİREÇTEPE MUHAREBESİ	22/06/1331
52	ALİ	HACI ALİ		ER	6		78		12	KİREÇTEPE MUHAREBESİ	22/06/1331
53	ALİ	İSMAİL	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	09/06/1331
54	ALİ	MEHMET	PİYADE	ER	3	5	19	3	9	KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
55	ALİ	OSMAN		ER			126	1	3	KİREÇ TEPEDE	15/09/1331

56	ALİ	ABDULLAH	PİYADE	ER	4		126	2	3	KİREÇ TEPEDE	25/09/1331
57	ALİ	HÜSEYİN	PİYADE	ER						KİREÇTEPE MUHAREBESİ	02/06/1331
58	ALİ	MEHMET	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
59	ALİ	OSMAN	PİYADE	ER	4		126	2	3	KİREÇ TEPEDE	29/09/1331
60	ALİ	İSMAIL	PİYADE	ER	4	11	127	1	4	KİREÇ TEPEDE	03/08/1331
61	ALİ	ALİ		ER						KİREÇTEPE MUHAREBESİ	15/08/1331
62	ALİ	HALİL		ER			33	1		KİREÇ TEPEDE	17/09/1331
63	ALİ	HASAN	PİYADE	ER	4		126	1	1	KİREÇ TEPEDE	16/06/1331
64	ALİ	HİMMET		ER			126	1	3	KİREÇ TEPEDE	15/09/1331
65	ALİ	HİMMET		ER			126	1	3	KİREÇ TEPEDE	14/09/1331
66	ALİ	İBRAHİM	PİYADE	ER	4	11	33	1		KİREÇ TEPEDE	30/07/1331
67	ALİ	HALİL	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	09/06/1331
68	ALİ	ALİ		ER			6	2	4	KİREÇTEPE MUHAREBESİ	05/07/1331
69	ALİ	ALİ		ER	2		6	2	4	KİREÇ TEPEDE	05/07/1331
70	ALİ	HÜSEYİN	PİYADE	ER			17	1		KİREÇ TEPEDE	01/06/1331
71	ALİ	HÜSEYİN	PİYADE	ER	1		39	1	3	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
72	ALİ	OSMAN	PİYADE	ER	1		39	1	3	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
73	ALİ	OSMAN		ER						KİREÇTEPE'DE	31/06/1331
74	ALİ OSMAN	ALİ	PİYADE	ER	1		39	1	3	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
75	AZİZ	YUNUS	PİYADE	ER	4	11	33	1	1	KİREÇ TEPEDE	18/08/1331
76	BAYRAM	HASAN HÜSEYİN		ER			126	2		KİREÇTEPE MUHAREBESİ	26/09/1331
77	BAYRAM	HASAN HÜSEYİN	PİYADE	ER	4		126	2	3	KİREÇ TEPEDE	26/09/1331
78	BAYRAM	MEHMET	PİYADE	ER			126	2		KİREÇ TEPEDE	25/09/1331
79	BAYRAM	MEHMET	PİYADE	ER	4		126	2	1	KİREÇ TEPEDE	25/09/1331
80	BAYRAM	ÖMER	PİYADE	ÇAVUŞ	4		33	3	1	KİREÇ TEPEDE	08/08/1331
81	BEKİR	ÖMER	PİYADE	ER	4	11	127	1	4	KİREÇ TEPEDE	10/08/1331
82	BEKİR	SÜLEYMAN	PİYADE	ER			17	2		KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
83	BEKİR	HACI HALİL	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	08/06/1331
84	BEKİR	ZEBEK		ER	3					KİREÇ TEPEDE	08/06/1331
85	BEKİR	KERİM	PİYADE	ER	1		1	3	11	KİREÇ TEPEDE	28/06/1331
86	BEYTULLAH	HÜSEYİN		ER	4		33	3	3	KİREÇ TEPEDE	03/09/1331
87	CAFER	OSMAN	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	07/06/1331
88	DURMUŞ	İBRAHİM	PİYADE	ER	4		17	1		KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
89	DURMUŞ	SALİH	PİYADE	ER			17	1		KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
90	DURMUŞ	HASAN	PİYADE	ER	1		1	3	10	KİREÇ TEPEDE	12/06/1331
91	DURMUŞ	HÜSEYİN	PİYADE	ER	4		33	3	2	KİREÇ TEPEDE	28/08/1331
92	EMİN	EYÜP	PİYADE	ER	4	12	35	1	3	KİREÇTEPE MUHAREBESİ	27/06/1331
93	EMİN	MEHMET	PİYADE	ER	3	7	19	1		KİREÇTEPE CİVARI	04/06/1331
94	EMRULLAH	SÜLEYMAN	PİYADE	ER	3	7	19	1		KİREÇTEPE CİVARI	04/06/1331
95	EŞREF	İBRAHİM	PİYADE	ER	1		39	1	3	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
96	EYÜP	NURİ		ER	3					KİREÇ TEPEDE	16/06/1331
97	FAHRİ	BEKİR	PİYADE	ONBAŞ I	3					KİREÇ TEPEDE	06/06/1331
98	FERİT	AHMET	PİYADE	ER	1		39	1	3	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
99	FETTAH	İSMAIL	PİYADE	ER	3	7	19	2	7	KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
100	FEYZULLAH	OSMAN	PİYADE	ER	1		1	3	11	KİREÇ TEPEDE	28/06/1331
101	FUAT	HÜSEYİN	PİYADE	ER	1		39	1	1	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
102	FUAT	HÜSEYİN		TEĞME N			39	1	1	KİREÇTEPE'DE	03/06/1331
103	HABİP	EMİN	PİYADE	ONBAŞ I	2	4	12	2	3	KİREÇ TEPEDE	13/06/1331
104	HACI HASAN	HACI MUSTAFA		ER			19	6		KİREÇTEPE MUHAREBESİ	19/06/1331
105	HACI HÜSEYİN	HALİL		ER						KİREÇTEPE MUHAREBESİ	05/06/1331
106	HACI İSMAIL	MEHMET ALİ		ER		5	13	1	1	KİREÇ TEPEDE	28/06/1331
107	HAFIZABDUR RAH	HACI HAFIZ	PİYADE	ER	4		17	1		KİREÇ TEPEDE	07/06/1331
108	HALİL	HALİL	PİYADE	ER			17	1		KİREÇ TEPEDE	05/06/1331
109	HALİL	VELİ	PİYADE	ER	1		17	1		KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
110	HALİL	HÜSEYİN	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	09/06/1331
111	HALİL	İBRAHİM	PİYADE	ER	4		127	3	3	KİREÇ TEPEDE	06/07/1331
112	HALİL	SÜLEYMAN	PİYADE	ER	4		126	1	2	KİREÇTEPE MUHAREBESİ	23/07/1331
113	HALİL	YUNUS	PİYADE	ER	4		127	2	4	KİREÇ TEPEDE	09/08/1331
114	HALİL	ALİ	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	07/06/1331
115	HALİL	SALİH	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	08/06/1331
116	HALİL	TAHİR	PİYADE	ER	4		127	1	1	KİREÇ TEPEDE	02/09/1331
117	HALİL	AHMET	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
118	HALİL	ALİ		ER					1	KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
119	HALİL	İSMAIL	PİYADE	ER	1		39	1	2	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
120	HALİL	AHMET	PİYADE	ER	4		33	3	3	KİREÇ TEPEDE	23/05/1331
121	HALİL	ÖMER	PİYADE	ER	3		19	2	6	KİREÇ TEPEDE	05/06/1331
122	HALİL İBRAHİM	EMET	PİYADE	ER			17	1		KİREÇ TEPEDE	08/06/1331
123	HALİL İBRAHİM	MEHMET	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	08/06/1331

124	HALİL İBRAHİM	MEHMET	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	09/06/1331
125	HALİL İBRAHİM	ALİ		ER	4	16	66	1	1	KİREÇTEPE MUHAREBESİ	11/08/1331
126	HALİL İBRAHİM	İBRAHİM	PİYADE	ER	3		19	3	10	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
127	HALİL İBRAHİM	RECEP	PİYADE	ER	3				4	KİREÇTEPE MUHAREBESİ	07/06/1331
128	HALİL ŞABAN	SALİH	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	07/06/1331
129	HALİM	MEHMET	PİYADE	ÇAVUŞ	4		126	1	1	KİREÇTEPE MUHAREBESİ	26/07/1331
130	HAMDİ	SEYİT ALİ	PİYADE	ER	3				1	KİREÇ TEPEDE	28/06/1331
131	HASAN	MEHMET		ER			35	1	4	KİREÇTEPE MUHAREBESİ	28/05/1331
132	HASAN	MEHMET		ER		12	35			KİREÇ TEPEDE	23/05/1331
133	HASAN	MEHMET		ER	4		126	2	4	KİREÇ TEPEDE	26/09/1331
134	HASAN	MUSTAFA	PİYADE	ER	4		126	1	1	KİREÇ TEPEDE	26/07/1331
135	HASAN	MUSTAFA		ER	4		126	2	4	KİREÇ TEPEDE	29/09/1331
136	HASAN	AHMET	PİYADE	ER	4		126	2	3	KİREÇ TEPEDE	07/09/1331
137	HASAN	İBRAHİM	PİYADE	ER	4		126	3		KİREÇ TEPEDE	26/08/1331
138	HASAN	MEHMET	PİYADE	ÇAVUŞ	4	11	127	2		KİREÇ TEPEDE	29/08/1331
139	HASAN	MUSTAFA		ONBAŞ I	4		127	1	3	KİREÇ TEPEDE	08/05/1331
140	HASAN	MEHMET	PİYADE	ER	4	11	127	2	1	KİREÇ TEPEDE	26/08/1331
141	HASAN	SALİM	PİYADE	ER	3				1	KİREÇ TEPEDE	08/06/1331
142	HASAN	SELİM	PİYADE	ER	3				1	KİREÇ TEPEDE	19/06/1331
143	HASAN	-	PİYADE	ER	3				1	KİREÇ TEPEDE	09/06/1331
144	HASAN	ALİ	PİYADE	ER	3				1	KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
145	HASAN	MEHMET		ER						KİREÇTEPE MUHAREBESİ	09/06/1331
146	HASAN	EMRULLAH	PİYADE	ER	4		127	3	3	KİREÇ TEPEDE	18/07/1331
147	HASAN	SÜLEYMAN	PİYADE	ER	3	5	19	3	9	KİREÇTEPE CİVARI	03/05/1331
148	HASAN	ALİ	PİYADE	ER	4		126	2	3	KİREÇ TEPEDE	26/09/1331
149	HASAN	HÜSEYİN		ONBAŞ I	4		33	1		KİREÇ TEPEDE	24/09/1331
150	HASAN	İBRAHİM	PİYADE	ER	4		126	2		KİREÇ TEPEDE	25/09/1331
151	HASAN	ÖMER		ER						KİREÇTEPE MUHAREBESİ	04/06/1331
152	HASAN	ÖMER	PİYADE	ER	4		127	1		KİREÇTEPE MUHAREBESİ	04/06/1331
153	HASAN	MAHMUT	PİYADE	ER	2		6	2	8	KİREÇ TEPEDE	17/07/1331
154	HASAN	MEHMET	PİYADE	ER	4	12	35	1	4	KİREÇTEPE MUHAREBESİ	27/05/1331
155	HASAN	ABDULLAH	PİYADE	ER	4		126	1	3	KİREÇ TEPEDE	28/07/1331
156	HASAN	OSMAN		ER	4		33	1		KİREÇ TEPEDE	18/09/1331
157	HASAN ALİ	PEHLİVAN	PİYADE	ER	4		127	3	4	KİREÇ TEPEDE	05/08/1331
158	HASAN HÜSEYİN	MEHMET	PİYADE	ER	3		19	2	5	KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
159	HASAN HÜSEYİN	MEHMET	PİYADE	ER	4		126	2		KİREÇ TEPEDE	23/09/1331
160	HİDAYET	İSMAİL	PİYADE	ER			17	1		KİREÇ TEPEDE	05/06/1331
161	HÖKEŞ	ALİ	PİYADE	ER	4		126	2	2	KİREÇ TEPEDE	23/09/1331
162	HÜDAYİ	AHMET	İKMAL	ER					4	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
163	HÜSEYİN	ALİ		ER		12	35			KİREÇ TEPEDE	23/05/1331
164	HÜSEYİN	HASAN	PİYADE	ER	1		39	1	3	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
165	HÜSEYİN	İSA	PİYADE	ER	1		49	1	3	KİREÇ TEPEDE	13/06/1331
166	HÜSEYİN	OSMAN	PİYADE	ER	3				1	KİREÇ TEPEDE	19/06/1331
167	HÜSEYİN	İSMAİL	PİYADE	ER	4		126	1	2	KİREÇ TEPEDE	30/07/1331
168	HÜSEYİN	ALİ	PİYADE	ER	4		126	3		KİREÇ TEPEDE	04/08/1331
169	HÜSEYİN	HALİL	PİYADE	ER	1		39	1	1	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
170	HÜSEYİN	HÜSEYİN	PİYADE	ER	4	11	127	1	4	KİREÇ TEPEDE	03/08/1331
171	HÜSEYİN	MEHMET	PİYADE	ER	4		127	3	2	KİREÇ TEPEDE	07/07/1331
172	HÜSEYİN	OSMAN	PİYADE	ER	4		127	3	2	KİREÇ TEPEDE	30/07/1331
173	HÜSEYİN	AHMET	PİYADE	ER	3				1	KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
174	HÜSEYİN	İSMAİL		ER		11	126	1		KİREÇTEPE MUHAREBESİ	09/07/1331
175	HÜSEYİN	MEHMET ALİ	PİYADE	ER	1		39	1	2	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
176	HÜSEYİN	AHMET	PİYADE	ER	3	5	19	3	11	KİREÇTEPE CİVARI	19/05/1331
177	HÜSEYİN	HALİL	PİYADE	ER	3				1	KİREÇ TEPEDE	05/06/1331
178	HÜSEYİN	İBRAHİM	PİYADE	ER	3				1	KİREÇ TEPEDE	08/06/1331
179	HÜSEYİN	SADETTİN	PİYADE	ER	3				1	KİREÇ TEPEDE	07/06/1331
180	HÜSEYİN	SÜLEYMAN	PİYADE	ER	3				1	KİREÇ TEPEDE	29/06/1331
181	HÜSEYİN	YUSUF	PİYADE	ER	1		1	3	11	KİREÇ TEPEDE	10/06/1331
182	HÜSEYİN	HALİL	PİYADE	ER	3				1	KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
183	HÜSEYİN	SALİH	PİYADE	ER	3				1	KİREÇ TEPEDE	08/06/1331
184	HÜSEYİN	İSMAİL	PİYADE	ER	4		127	3	2	KİREÇ TEPEDE	07/07/1331
185	HÜSEYİN	AHMET	PİYADE	ER	4		126	2	3	KİREÇ TEPEDE	12/09/1331
186	HÜSEYİN	ALİ	PİYADE	ER	4		127	3	1	KİREÇ TEPEDE	03/07/1331
187	HÜSEYİN	HALİL		ER	1		31	2	6	KİREÇ TEPEDE	20/07/1331
188	HÜSEYİN	HASAN	PİYADE	ER	4		126	3		KİREÇ TEPEDE	04/08/1331
189	HÜSEYİN	HASAN	PİYADE	ER	1		39	1	3	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
190	HÜSEYİN	YUSUF					1	3	11	KİREÇTEPE MUHAREBESİ	10/06/1331
191	HÜSEYİN	İSMAİL	PİYADE	ER	3	5	19	3	11	KİREÇTEPE CİVARI	01/05/1331
192	HÜSEYİN	HASAN	PİYADE	ER	4		126	3		KİREÇ TEPEDE	28/08/1331
193	HÜSEYİN	MUSTAFA	PİYADE	ER	4	11	127	2	1	KİREÇ TEPEDE	18/08/1331

194	HÜSEYİN	ABDULLAH	PİYADE	ER	3				1	KİREÇ TEPEDE	30/06/1331
195	HÜSEYİN	HASAN	PİYADE	ER	1		39	1	2	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
196	HÜSEYİN	İBRAHİM	PİYADE	ER			17	1		KİREÇ TEPEDE	05/06/1331
197	HÜSEYİN	MEHMET ALİ	PİYADE	ER	1		39	1	2	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
198	İBRAHİM	HÜSEYİN		ER						KİREÇTEPE MUHAREBESİ	17/07/1331
199	İBRAHİM	ŞABAN	PİYADE	ER			17	1		KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
200	İBRAHİM	AHMET		ER	3					KİREÇ TEPEDE	07/05/1331
201	İBRAHİM	HALİL		ER	3					KİREÇ TEPEDE	31/06/1331
202	İBRAHİM	MEHMET ALİ	PİYADE	ÇAVUŞ	3	7	19	1		KİREÇTEPE CİVARI	04/06/1331
203	İBRAHİM	ŞERİF		ER						KİREÇTEPE MUHAREBESİ	05/06/1331
204	İBRAHİM	HALİL	PİYADE	ER	4		126	2	4	KİREÇ TEPEDE	26/09/1331
205	İBRAHİM	HALİL	PİYADE	ER			126	2	4	KİREÇ TEPEDE	01/09/1331
206	İBRAHİM	İBRAHİM		ER	4		126	2	4	KİREÇ TEPEDE	26/09/1331
207	İBRAHİM	İBRAHİM		ER			126		4	KİREÇTEPE MUHAREBESİ	23/03/1332
208	İBRAHİM	MUSTAFA	PİYADE	ONBAŞ I	3	7	19	3	11	KİREÇ TEPEDE	14/07/1331
209	İBRAHİM	İBRAHİM		ER	4		33	3		KİREÇ TEPEDE	02/09/1331
210	İBRAHİM	DURMUŞ	PİYADE	ER	4		127	1	2	KİREÇTEPE MUHAREBESİ	08/06/1331
211	İBRAHİM	MEHMET	PİYADE	ER	4		127	1	1	KİREÇ TEPEDE	12/09/1331
212	İBRAHİM	ETHEM	PİYADE	ER	3	5	19	3	9	KİREÇTEPE CİVARI	04/06/1331
213	İSA	HÜSEYİN	PİYADE	ER	1		39	1	3	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
214	İSHAK	ALİ	PİYADE	ER	1		39	1	4	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
215	İSLAM	İBRAHİM	PİYADE	ER	1		39	1	2	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
216	İSLAM	TUGAY	PİYADE	ER	1		1	3	9	KİREÇ TEPEDE	28/06/1331
217	İSMAİL	HACI VELİ	PİYADE	ER	1		39	1	1	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
218	İSMAİL	MUSTAFA	PİYADE	ER	1		39	1	2	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
219	İSMAİL	SÜLEYMAN		ER	4		127	1	4	KİREÇ TEPEDE	10/10/1331
220	İSMAİL	MEHMET	PİYADE	ER	3		19	2	7	KİREÇ TEPEDE	05/06/1331
221	İSMAİL	BAYRAM	PİYADE	ER	1		39	1	2	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
222	İSMAİL	MEHMET	PİYADE	ER			31	2	6	KİREÇ TEPEDE	16/07/1331
223	İSMAİL	İBRAHİM		ER	3					KİREÇ TEPEDE	05/05/1331
224	İSMAİL	MEHMET		ER	3					KİREÇ TEPEDE	05/06/1331
225	İSMAİL	ŞERİF	PİYADE	ER	3	5	19	3	10	KİREÇTEPE CİVARI	02/06/1331
226	İSMAİL	AHMET	PİYADE	ER	4		126	2	2	KİREÇ TEPEDE	04/09/1331
227	İSMAİL	İBRAHİM		ONBAŞ I	4		33	1		KİREÇ TEPEDE	17/09/1331
228	İSMAİL	MEHMET	PİYADE	ER	4		126	2	3	KİREÇ TEPEDE	26/09/1331
229	İSMAİL	MUSTAFA	PİYADE	ONBAŞ I	4		126	1	2	KİREÇ TEPEDE	15/08/1331
230	İSMAİL	İBRAHİM	PİYADE	ER	3	7	19	1		KİREÇTEPE CİVARI	04/06/1331
231	İSMAİL	MUSTAFA	PİYADE	ER	4		127	1	1	KİREÇ TEPEDE	18/09/1331
232	İZZET	OSMAN	PİYADE	ER	1		39	1	2	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
233	İZZET	SELİM	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	05/06/1331
234	KADİR	AHMET								KİREÇ TEPEDE	00/00/1331
235	KAMİL	HACI MEHMET	PİYADE	ER	3	5	19	3	9	KİREÇTEPE CİVARI	03/06/1331
236	KASIM	MEHMET EMİN	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	08/06/1331
237	KERİM	ZİYAEDDİN	PİYADE	ER	3	5	19	3	9	KİREÇTEPE CİVARI	04/06/1331
238	MAHMUT	SALİH	PİYADE	ER	1		1	3	9	KİREÇ TEPEDE	28/06/1331
239	MAHMUT	MUSTAFA	PİYADE	ONBAŞ I	3		19	2	7	KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
240	MAHMUT	HAYDAR	PİYADE	ER	4		127	1	4	KİREÇ TEPEDE	23/09/1331
241	MAHMUT	MEHMET	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	29/05/1331
242	MAHMUT	AHMET	PİYADE	ÇAVUŞ	1		39	1	1	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
243	MEHMET	ALİ	PİYADE	ER	4		126	2	4	KİREÇ TEPEDE	08/09/1331
244	MEHMET	BEKİR	PİYADE	ER	1		39	1	4	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
245	MEHMET	MEHMET	PİYADE	ER	1		1	3	9	KİREÇ TEPEDE	23/06/1331
246	MEHMET	MUSTAFA	PİYADE	ER	1		39	1	2	KİREÇTEPEDE	03/06/1331
247	MEHMET	MUSTAFA	PİYADE	ER	1		39	1	3	KİREÇTEPEDE	03/06/1331
248	MEHMET	EMİN	PİYADE	ER			17	1		KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
249	MEHMET	ALİ	PİYADE	ER			17	1		KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
250	MEHMET	ALİ	PİYADE	ER			17	1		KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
251	MEHMET	MEHMET	PİYADE	ER			126	3		KİREÇ TEPEDE	26/08/1331
252	MEHMET	ALİ	PİYADE	ER	4	11	126	2	2	KİREÇ TEPEDE	10/08/1331
253	MEHMET	ALİ		ER	4	11	15	2	4	KİREÇTEPE'DE	10/08/1331
254	MEHMET	İSMAİL	PİYADE	ONBAŞ I	4		127	3	1	KİREÇ TEPEDE	02/07/1331
255	MEHMET	İSMAİL	SIHHİYE	ER		12				KİREÇTEPE'DE	02/06/1331
256	MEHMET	KARA ALİ	PİYADE	ER	4		127	3	1	KİREÇ TEPEDE	08/08/1331
257	MEHMET	MAHMUT	PİYADE	ER	4		126	2		KİREÇ TEPEDE	17/09/1331
258	MEHMET	MEHMET	PİYADE	ER	4		127	3	3	KİREÇ TEPEDE	17/07/1331
259	MEHMET	MEHMET	PİYADE	ER	4	11	33	1		KİREÇ TEPEDE	12/07/1331
260	MEHMET	MEHMET	PİYADE	ER	3	7	19	1		KİREÇTEPE CİVARI	04/06/1331
261	MEHMET	MEHMET		ER			19	1	2	KİREÇTEPE MEVKİİ	04/06/1330
262	MEHMET	MEHMET	PİYADE	ER	4		127	3	2	KİREÇ TEPEDE	07/07/1331
263	MEHMET	MUSTAFA	PİYADE	ER	4	11	33	1	4	KİREÇTEPE MUHAREBESİ	29/08/1331
264	MEHMET	SÜLEYMAN	PİYADE	ÇAVUŞ	4		127	1	4	KİREÇ TEPEDE	27/09/1331
265	MEHMET	AHMET		ER	3					KİREÇ TEPEDE	05/06/1331

266	MEHMET	İBRAHİM		ER			127	3	1	KİREÇ TEPEDE	11/06/1331
267	MEHMET	İSMAİL	PİYADE	ER	3		19	2	7	KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
268	MEHMET	MEHMET	PİYADE	ER	3		19	2	6	KİREÇ TEPEDE	09/06/1331
269	MEHMET	SALİH		ER			33	3	1	KİREÇ TEPEDE	05/09/1331
270	MEHMET	MAHMUT		ER			12	2		KİREÇTEPE MUHAREBESİ	17/09/1331
271	MEHMET	MAHMUT	PİYADE	ER			14	1		KİREÇ TEPEDE	09/06/1331
272	MEHMET	MEHMET	PİYADE	ER	4		33	3	3	KİREÇ TEPEDE	00/08/1331
273	MEHMET	ALİ	PİYADE	ER	3				1	KİREÇ TEPEDE	05/06/1331
274	MEHMET	HAFİZ AHMET	PİYADE	ÇAVUŞ	3					KİREÇ TEPEDE	30/06/1331
275	MEHMET	HALİL		ER	3					KİREÇ TEPEDE	30/06/1331
276	MEHMET	HASAN	PİYADE	ER	3	7	19	1		KİREÇTEPE CİVARI	04/06/1331
277	MEHMET	HÜSEYİN	PİYADE	ER	3	7	21	2		KİREÇ TEPEDE	07/05/1331
278	MEHMET	İBRAHİM	SÜVARI	ER	3					KİREÇ TEPEDE	07/06/1331
279	MEHMET	MOLLA SÜLEYMAN	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	09/06/1331
280	MEHMET	MUSTAFA	PİYADE	ÇAVUŞ	3	7	19	1		KİREÇTEPE CİVARI	04/06/1331
281	MEHMET	HACI MUSTAFA	SUBAŞI	ER	3					KİREÇ TEPEDE	10/06/1331
282	MEHMET	HASAN		ER						KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
283	MEHMET	HASAN		ER						KİREÇTEPE MUHAREBESİ	04/06/1331
284	MEHMET	MEHMET		ER	3					KİREÇ TEPEDE	09/06/1331
285	MEHMET	MEHMET ALİ		ER						KİREÇTEPE MUHAREBESİ	09/06/1331
286	MEHMET	MUSTAFA		ER						KİREÇTEPE MUHAREBESİ	08/06/1331
287	MEHMET	HALİL	PİYADE	ER	1		1	2		KİREÇ TEPEDE	23/07/1331
288	MEHMET	ÖMER	PİYADE	ONBAŞI	3		19	2	6	KİREÇTEPE MUHAREBESİ	06/06/1331
289	MEHMET	SÜLEYMAN	PİYADE	ER	3		19	2	5	KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
290	MEHMET	AHMET	PİYADE	ER	3	7	19	1		KİREÇTEPE CİVARI	10/06/1331
291	MEHMET	HÜSEYİN		ER			126	1	3	KİREÇ TEPEDE	24/09/1331
292	MEHMET	MOLLA OSMAN		ER			126	2	2	KİREÇ TEPEDE	21/09/1331
293	MEHMET	OSMAN	PİYADE	ER	4		126	2	2	KİREÇ TEPEDE	21/09/1331
294	MEHMET	OSMAN		ER			126	1	2	KİREÇ TEPEDE	18/09/1331
295	MEHMET	ÖMER	PİYADE	ER	4	11	33	1	1	KİREÇTEPE MUHAREBESİ	18/08/1331
296	MEHMET	SÜLEYMAN		ER						KİREÇTEPE MUHAREBESİ	04/07/1331
297	MEHMET	SÜLEYMAN	PİYADE	ER	4	11	33	1	1	KİREÇTEPE MUHAREBESİ	18/08/1331
298	MEHMET	İBRAHİM	PİYADE	ER	1		39	1	4	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
299	MEHMET	HÜSEYİN	PİYADE	ER	4		126	2	3	KİREÇ TEPEDE	14/09/1331
300	MEHMET	HASAN ALİ	PİYADE	ER	3	7	19	1		KİREÇTEPE CİVARI	04/06/1331
301	MEHMET	MEHMET	PİYADE	ER	4	11	127	2	4	KİREÇ TEPEDE	12/08/1331
302	MEHMET	BEKİR	PİYADE	ER	4		127	1		KİREÇ TEPEDE	11/09/1331
303	MEHMET	HALİL	PİYADE	ER	4		126	1	2	KİREÇ TEPEDE	10/07/1331
304	MEHMET	MEHMET	PİYADE	ER	4		127	3	2	KİREÇ TEPEDE	20/07/1331
305	MEHMET	SÜLEYMAN	PİYADE	ER	3	7	19	1		KİREÇTEPE CİVARI	04/06/1331
306	MEHMET	BEKİR				11	33	3	4	KİREÇ TEPEDE	20/08/1331
307	MEHMET	ALİ	PİYADE	ER	2		6	2	4	KİREÇ TEPEDE	05/07/1331
308	MEHMET	ABDURRAHM AN		ER					1	KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
309	MEHMET	ADIGÜZEL		ER	4	11	127	1		KİREÇTEPE MUHAREBESİ	04/06/1331
310	MEHMET	HACI HASAN	PİYADE	ER	1		39	1	1	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
311	MEHMET	HALİL	PİYADE	ÇAVUŞ	3	7	19	1		KİREÇTEPE CİVARI	04/06/1331
312	MEHMET	HASAN HÜSEYİN	PİYADE	ER	1		39	1	2	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
313	MEHMET	OSMAN	PİYADE	ER	1		39	1	1	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
314	MEHMET ALİ	OSMAN		ER	3					KİREÇ TEPEDE	06/06/1331
315	MEHMET ALİ	ÖMER	PİYADE	ER	4	11	33	1		KİREÇ TEPEDE	07/07/1331
316	MEHMET ALİ	HASAN	PİYADE	ER	1		39	1	2	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
317	MEHMET ALİ	BEKİR	PİYADE	ER	3		19	2	5	KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
318	MEHMET BAHİRİ	KERİM	PİYADE	ER	4		126	2	2	KİREÇ TEPEDE	18/09/1331
319	MEHMET EMİN	İSMAİL	PİYADE	ER	4		127	3	3	KİREÇ TEPEDE	23/07/1331
320	MEHMET EMİN	AHMET	PİYADE	ER	3	7	19	1		KİREÇTEPE CİVARI	04/06/1331
321	MEHMET EMİN	AHMET	PİYADE	ER	4		126	2	4	KİREÇ TEPEDE	13/08/1331
322	MEHMET HİLMİ EF	HASAN FAHRİ		TEĞMEN		12	35	1	4	KİREÇTEPE MUHAREBESİ	27/05/1331
323	MEHMET RÜŞTÜ	İBRAHİM	PİYADE	ER			17	1	4	KİREÇ TEPEDE	05/06/1331
324	MEHMET RÜŞTÜ E	MUSTAFA		BİNBAŞI			127	2		KİREÇTEPE MUHAREBESİ	08/09/1331
325	MEHMET SALİH	GALİP		BİNBAŞI						KİREÇTEPE MUHAREBESİ	07/03/1331
326	MEMİŞ	ALİ	PİYADE	ER	3	7	19	3	10	KİREÇ TEPEDE	16/07/1331
327	MUHARREM	AHMET	PİYADE	ER	3	7	19	3	11	KİREÇ TEPEDE	23/07/1331

328	MUHARREM	İSMAİL	PİYADE	ER	3		19	2	7	KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
329	MUHARREM	ABDULLAH	PİYADE	ER	1		39	1	4	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
330	MURAT	RECEP	PİYADE	ER	3	7	19	1		KİREÇTEPE CİVARI	04/06/1331
331	MURAT	SÜLEYMAN	PİYADE	ER	4		126	1	4	KİREÇ TEPEDE	26/07/1331
332	MUSA	HALİL	PİYADE	ER			17	1		KİREÇ TEPEDE	05/06/1331
333	MUSA	HÜSAM	PİYADE	ER	3	7	19	1		KİREÇTEPE CİVARI	04/06/1331
334	MUSA	İBRAHİM	PİYADE	ER	1		1	3	9	KİREÇ TEPEDE	28/06/1331
335	MUSTAFA	HASAN	PİYADE	ER	1		39	1	3	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
336	MUSTAFA	MEHMET		ER						KİREÇ TEPEDE	03/08/1331
337	MUSTAFA	ARIF	PİYADE	ER	1		39	1	4	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
338	MUSTAFA	İBRAHİM	PİYADE	ER	4	11	127	2	8	KİREÇ TEPEDE	03/08/1331
339	MUSTAFA	ALİ	PİYADE	ER	4		127	3	1	KİREÇ TEPEDE	08/07/1331
340	MUSTAFA	İBRAHİM		ER			33	2	8	KİREÇ TEPEDE	19/09/1331
341	MUSTAFA	MEHMET	PİYADE	ER	4		126	2	4	KİREÇ TEPEDE	07/09/1331
342	MUSTAFA	MEHMET		ER			33	2	7	KİREÇ TEPEDE	28/09/1331
343	MUSTAFA	MEHMET		ER			28	2	8	KİREÇTEPEDE	31/05/1331
344	MUSTAFA	MUSTAFA	PİYADE	ER	4		127	3	1	KİREÇ TEPEDE	08/08/1331
345	MUSTAFA	HASAN	PİYADE	ER	2		6	2	5	KİREÇ TEPEDE	17/07/1331
346	MUSTAFA	RECEP	PİYADE	ONBAŞ I	3	7	19	3	11	KİREÇ TEPEDE	19/07/1331
347	MUSTAFA	MEHMET ALİ		ER	1		31	2	6	KİREÇ TEPEDE	20/07/1331
348	MUSTAFA	ABDİ	PİYADE	ONBAŞ I	3					KİREÇ TEPEDE	05/06/1331
349	MUSTAFA	ABDULLAH	PİYADE	ER	3				1	KİREÇ TEPEDE	05/06/1331
350	MUSTAFA	ALİ	PİYADE	ER	4	11	127	2	1	KİREÇ TEPEDE	12/08/1331
351	MUSTAFA	BAYRAM	PİYADE	ER	3				1	KİREÇ TEPEDE	05/06/1331
352	MUSTAFA	İBRAHİM	PİYADE	ER	3				1	KİREÇ TEPEDE	06/06/1331
353	MUSTAFA	İBRAHİM	PİYADE	ER	4		126	1	4	KİREÇ TEPEDE	27/08/1331
354	MUSTAFA	İSMAİL	PİYADE	ER	3				1	KİREÇ TEPEDE	16/06/1331
355	MUSTAFA	ŞAKİR	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
356	MUSTAFA	ALİ	PİYADE	ER	3	5	19	3	11	KİREÇTEPE CİVARI	18/06/1331
357	MUSTAFA	EMİN	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
358	MUSTAFA	HACI AHMET		ER	3					KİREÇ TEPEDE	10/06/1331
359	MUSTAFA	HAÇAN	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
360	MUSTAFA	SATILMIŞ	PİYADE	ER	4		126	1	2	KİREÇ TEPEDE	27/08/1331
361	MUSTAFA	İSMAİL	PİYADE	ER	4		126	2	3	KİREÇ TEPEDE	14/09/1331
362	MUSTAFA	MUSTAFA		ER			19	1	2	KİREÇTEPE MUHAREBESİ	05/06/1331
363	MUSTAFA	MUSTAFA	PİYADE	ER	3	7	19	1		KİREÇTEPE CİVARI	04/06/1331
364	MUSTAFA	MUSTAFA	PİYADE	ER	4		127	1		KİREÇTEPE MUHAREBESİ	04/06/1331
365	MUSTAFA	MEHMET	PİYADE	ER			17	1		KİREÇ TEPEDE	07/06/1331
366	MUSTAFA	HAMİT EL-SEFARE	PİYADE	ER	4	11	127	2	2	KİREÇ TEPEDE	12/08/1331
367	MUSTAFA	ALİ		ER	4		127	2	1	KİREÇ TEPEDE	26/08/1331
368	MUSTAFA	HALİL	PİYADE	ER	4		127	3	4	KİREÇ TEPEDE	06/07/1331
369	MUSTAFA	HASAN	PİYADE	ER	4		126	1	1	KİREÇ TEPEDE	12/07/1331
370	MUSTAFA	OSMAN	PİYADE	ER	3	7	19	1		KİREÇTEPE CİVARI	04/06/1331
371	MUSTAFA	CAFER	PİYADE	ER	3	5	19	3	9	KİREÇTEPE CİVARI	01/06/1331
372	MUSTAFA	ÖMER	PİYADE	ER	1		1	3	10	KİREÇ TEPEDE	28/06/1331
373	MUSTAFA	AHMET	PİYADE	ER				2	12	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
374	MUSTAFA	ARIF	PİYADE	ER	3		7	19	1	KİREÇTEPE CİVARI	04/06/1331
375	MUSTAFA	BAYRAM	PİYADE	ER	3	5	19	3	11	KİREÇTEPE CİVARI	25/06/1331
376	MUSTAFA	MUSTAFA	PİYADE	ER	3	7	19	1		KİREÇTEPE CİVARI	04/06/1331
377	MUSTAFA ALİ	MEHMET	PİYADE	ER	4	11	127	1	4	KİREÇ TEPEDE	17/08/1331
378	NECİP	SÜLEYMAN	PİYADE	ER	4	11	127	1		KİREÇTEPE MUHAREBESİ	04/06/1331
379	NURETTİN	SADULLAH	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	05/06/1331
380	NURETTİN	HACI YAKUP		ER	4	11	127	2	1	KİREÇ TEPEDE	10/08/1331
381	NURİ	AHMET	PİYADE	ER			39	1	1	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
382	NURİ	MEHMET	PİYADE	ER	3		19	2	5	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
383	OSMAN	HÜSEYİN	PİYADE	ER	3	19	2	7		KİREÇ TEPEDE	15/06/1331
384	OSMAN	MEHMET	PİYADE	ER	4		127	3	2	KİREÇ TEPEDE	28/07/1331
385	OSMAN	HÜSEYİN	PİYADE	ER	3		19	2	7	KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
386	OSMAN	MEHMET		ER	1		31	2	5	KİREÇ TEPEDE	15/06/1331
387	OSMAN	ALİ	PİYADE	ER	3				4	KİREÇTEPE MUHAREBESİ	07/06/1331
388	OSMAN	MEHMET	PİYADE	ÇAVUŞ	1	3	7	19	1	KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
389	OSMAN	MEHMET	PİYADE	ER	4		127	1		KİREÇTEPE MUHAREBESİ	06/06/1331
390	OSMAN	RÜŞDÜ	PİYADE	ER	4	127	1			KİREÇTEPE MUHAREBESİ	04/06/1331
391	OSMAN	İBİŞ		ER			33	2	6	KİREÇ TEPEDE	26/09/1331
392	OSMAN	ALİ	PİYADE	ER	1		39	1	1	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
393	OSMAN	ALİ		ER						KİREÇ TEPEDE	tarih yok
394	OSMAN	ALİ	PİYADE	ER			17	1		KİREÇ TEPEDE	05/06/1331
395	OSMAN	ABDULLAH	PİYADE	ER			17	1		KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
396	ÖMER	AHMET	PİYADE	ER	4		127	3	2	KİREÇ TEPEDE	16/07/1331
397	ÖMER	MEHMET	PİYADE	ER	1		39	1	2	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
398	ÖMER	AHMET	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	01/06/1331
399	ÖMER	OSMAN	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	07/06/1331
400	ÖMER	MUSTAFA	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
401	ÖMER	ALİ	PİYADE	ER	3		19	2	5	KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
402	ÖMER	MUSTAFA	PİYADE	ER	4		126	2	2	KİREÇ TEPEDE	17/09/1331

403	ÖMER	MUSTAFA	PİYADE	ER	4		126	2	3	KİREÇ TEPEDE	12/09/1331
404	ÖMER	CELİL	PİYADE	ONBAŞ I	3	7	19	1		KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
405	ÖMER	KADİR	PİYADE	ER	1		39	1	2	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
406	ÖMER ALİ	MUSTAFA		ER						KİREÇTEPE MUHAREBESİ	04/06/1331
407	RAMAZAN	MERCAN	PİYADE	ER	4		126	2	3	KİREÇ TEPEDE	26/09/1331
408	RASİM	KASIM	PİYADE	ER	1		39	1	2	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
409	RECEP	AKIF		ER					4	KİREÇ TEPEDE	07/06/1331
410	SAİT MEHMET	HASAN	PİYADE	ER				2	2	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
411	SATILMIŞ	HASAN	PİYADE	ER	1		39	1	1	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
412	SEYİT	MUHARREM	PİYADE	ER	1		39	1	4	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
413	SEYİT ALİ	İSMAİL	PİYADE	ER	1		39	1	1	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
414	SÜLEYMAN	ZÜLFÜ	PİYADE	ER	3	7	19	3	9	KİREÇTEPE CİVARI	09/06/1331
415	SÜLEYMAN	AHMET	PİYADE	ER	4		126	2		KİREÇ TEPEDE	17/09/1331
416	SÜLEYMAN	HASAN	PİYADE	ER	4		126	2	3	KİREÇ TEPEDE	26/09/1331
417	SÜLEYMAN	HACI HAMZA	PİYADE	ER	4		123	3	4	KİREÇ TEPEDE	01/07/1331
418	SÜLEYMAN	OSMAN	PİYADE	ER	1		39	1	1	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
419	SÜLEYMAN	ÖMER	PİYADE	ER	1		39	1	1	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
420	SÜLEYMAN	ÖMER		ER						KİREÇTEPE MUHAREBESİ	03/06/1331
421	ŞAKİR	ALİ		ER			127	1	3	KİREÇTEPE MUHAREBESİ	26/07/1331
422	ŞAKİR	ALİ	PİYADE	ER	4		127	1		KİREÇ TEPEDE	18/07/1331
423	ŞAKİR	OSMAN	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	31/05/1331
424	ŞAKİR	OSMAN		ER					1	KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
425	ŞERİF	İSMAİL		ER			127	3	3	KİREÇ TEPEDE	12/06/1331
426	ŞEVKET	ARIF	PİYADE	ÇAVUŞ	3	7	19	1		KİREÇ TEPEDE	02/06/1331
427	ŞUMAF	DEKOZİ	PİYADE	ER		17		1		KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
428	ŞÜKRÜ	ALİ	PİYADE	ER	4		126	2	2	KİREÇ TEPEDE	17/09/1331
429	TALİP	İBRAHİM	PİYADE	ER	3				1	KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
430	TALİP	MEHMET	PİYADE	ER						KİREÇTEPE MUHAREBESİ	04/06/1331
431	VELİ	MEHMET		ER			61	1		KİREÇTEPE MEVKİİ	24/09/1331
432	VELİ	MEHMET ALİ		ER	4	11	126	2	3	KİREÇTEPE MUHAREBESİ	07/09/1331
433	VEYSEL	MUSTAFA		ER	1		39	1	3	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
434	YAKUP	HÜSEYİN	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	17/06/1331
435	YAKUP	HÜSEYİN		ER					4	KİREÇ TEPEDE	07/06/1331
436	YAKUP	ALİ		ER	4		127	1	4		
437	YUSUF	SELAHATTİN		ER	4		33	1		KİREÇ TEPEDE	30/07/1331
438	YUSUF	OSMAN	PİYADE	ER			39	1	4	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
439	YUSUF	ALİ SUDAN		ER	4		126	1	1	KİREÇ TEPEDE	18/08/1331
440	YUSUF	SÜLEYMAN	PİYADE	ER	1		39	1	4	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
441	YUSUF	RAMAZAN	PİYADE	ER			39	1	2	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
442	ZEKERİYA	HACI MUSTAFA	PİYADE	ER	3	5	19	3	9	KİREÇTEPE CİVARI	02/06/1331
443	ZÜBEYİR	HACI MEHMET	PİYADE	ER			17	1		KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
444	ABDAL	ALİ	PİYADE	ER			17	1		KİREÇ TEPEDE	05/06/1331
445	ALİ	İSMAİL	PİYADE	ER			17	1		KİREÇ TEPEDE	05/06/1331
446	ALİ	SÜLEYMAN	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	05/06/1331
447	ALİ OSMAN	İSMAİL	PİYADE	ONBAŞ I	1		1	3	9	KİREÇ TEPEDE	28/06/1331
448	BEKİR	MEHMET	PİYADE	ER	4		126	2	4	KİREÇ TEPEDE	08/09/1331
449	ENBİYA	RECEP		ER	4		33	2	6	KİREÇ TEPEDE	18/09/1331
450	HALİL	RECEP	PİYADE	ÇAVUŞ	3					KİREÇ TEPEDE	30/05/1331
451	HASAN	HALİL		ER	4		63	1	4	KİREÇ TEPEDE	21/09/1331
452	HÜSEYİN	ABDULLAH		ER	4		126	1	2	KİREÇ TEPEDE	10/09/1331
453	HÜSEYİN	MESTAN	PİYADE	ER			17	1		KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
454	HÜSEYİN	MUSTAFA	PİYADE	ER	3				1	KİREÇ TEPEDE	01/06/1331
455	İBRAHİM	MEHMET	PİYADE	ER	3		19	2	6	KİREÇ TEPEDE	14/06/1331
456	MEHMET	HASAN	PİYADE	ER	4		126	2	3	KİREÇ TEPEDE	29/09/1331
457	MEHMET	YAKUP	PİYADE	ER			17	1		KİREÇ TEPEDE	05/06/1331
458	MUSA	İSMAİL	PİYADE	ER	4		126	2	4	KİREÇ TEPEDE	08/09/1331
459	MUSTAFA	OSMAN	PİYADE	ER	4		126	2	2	KİREÇ TEPEDE	21/09/1331
460	NURİ	ALİ		ER					1	KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
461	NURİ	HALİL	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
462	ÖMER	ALİ	PİYADE	ER	4	11	33	1		KİREÇ TEPEDE	18/08/1331
463	ÖMER	İSMAİL	PİYADE	ER	4		127	3	3	KİREÇ TEPEDE	02/07/1331
464	SÜLEYMAN	VELİ	PİYADE	ER	4		126	2	3	KİREÇ TEPEDE	29/09/1331
465	RÜSTEM	YAKUP	PİYADE	ER							
466	AHMET ALİ	MEHMET		ER	1		39	1	3	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
467	AHMET LÜTFİ	AHMET		ER	4		126	1	1	KİREÇ TEPEDE	24/09/1331
468	ALİ	MUSTAFA	PİYADE	ER	4		126	2	3	KİREÇ TEPEDE	16/09/1331
469	HALİL	HACI MUSA	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	29/05/1331
470	HALİL	MUSA	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	09/06/1331
471	HÜSEYİN	HACI HASAN	PİYADE	ER	3		19	2	6	KİREÇ TEPEDE	10/06/1331
472	HÜSEYİN	HÜSEYİN	PİYADE	ER	4		33	3	4	KİREÇ TEPEDE	05/08/1331
473	HÜSEYİN	İBRAHİM	PİYADE	ER	4		126	2	4	KİREÇ TEPEDE	19/08/1331
474	MEHMET	ALİ	PİYADE	ER	4		126	2	3	KİREÇ TEPEDE	30/08/1331
475	MEHMET	ALİ	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	19/06/1331
476	MEHMET	İBRAHİM	PİYADE	ER	4		127	1		KİREÇ TEPEDE	30/08/1331

477	MEHMET	İBRAHİM	PİYADE	ER	4		126	1	2	KİREÇ TEPEDE	11/07/1331
478	MEHMET	İSMAİL	PİYADE	ER	4		127	3	3	KİREÇ TEPEDE	25/07/1331
479	MEHMET	MEHMET		ER			33	2	6	KİREÇ TEPEDE	20/09/1331
480	MEHMET	MEHMET		ER			127	1	4	KİREÇ TEPEDE	10/10/1331
481	MEHMET	ŞERİF	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	19/06/1331
482	MUSTAFA	ALİ	PİYADE	ER	4		126	2	2	KİREÇ TEPEDE	17/09/1331
483	MUSTAFA	ALİ	PİYADE	ER	4		126	2	3	KİREÇ TEPEDE	07/09/1331
484	MUSTAFA	HALİL	PİYADE	ER	3	7	19	1	2	KİREÇ TEPEDE	20/07/1331
485	NURULLAH	AHMET	PİYADE	ER	3		19	2	5	KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
486	NURULLAH	HALİL	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	29/05/1331
487	NURULLAH	İSMAİL		ER	4		126	1	2	KİREÇ TEPEDE	01/08/1331
488	OSMAN	MUSTAFA	PİYADE	ER	3		19	2	6	KİREÇ TEPEDE	13/06/1331
489	ÖMER	İBRAHİM	PİYADE	ER	3		19	2	5	KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
490	SADIK	İSMAİL	PİYADE	ER	4	11	33	1	2	KİREÇ TEPEDE	04/08/1331
491	SÜLEYMAN	AK HALİL		ER					4	KİREÇ TEPEDE	09/06/1331
492	SÜLEYMAN	MEHMET	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	19/06/1331
493	SÜLEYMAN	MUSTAFA	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	30/05/1331
494	AHMET	OSMAN		ER	4		126	2	4	KİREÇ TEPEDE	26/09/1331
495	ALİ	MEHMET	PİYADE	ER	4		127	3	2	KİREÇ TEPEDE	25/08/1331
496	HALİL	AHMET		ER						KİREÇ TEPEDE	21/09/1331
497	HASAN	MEHMET		ER	4		33	2	7	KİREÇ TEPEDE	23/09/1331
498	MEHMET	HÜSEYİN	PİYADE	ER	4		126	1	1	KİREÇ TEPEDE	17/07/1331
499	MEHMET	OSMAN	PİYADE	ER	4		126	2	2	KİREÇ TEPEDE	23/09/1331
500	MUSTAFA	HÜSEYİN	PİYADE	ER	4		33	3	1	KİREÇ TEPEDE	17/08/1331
501	OSMAN	ALİ	PİYADE	ER	4	11	127	1	3	KİREÇ TEPEDE	10/08/1331
502	RABİT	İBRAHİM	PİYADE	ER	4		33	3	4	KİREÇ TEPEDE	19/08/1331
503	ŞÜKRÜ	RECEP	PİYADE	ER	3	7	19	1		KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
504	ALİ	ABDULLAH	PİYADE	ER	1		1	3	10	KİREÇ TEPEDE	29/06/1331
505	OSMAN	ÖMER	PİYADE	ER	1		39	1		KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
506	HAMZA	ALİ		ER	3	7	19	1		KİREÇ TEPEDE	14/06/1331
507	MEHMET	HACI AHMET		ER						KİREÇ TEPEDE	25/05/1331
508	HASAN	HÜSEYİN	PİYADE	ER	1		39	1	1	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
509	HÜSEYİN	HASAN	PİYADE	ER	1		39	1	2	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
510	İZZET	İSMAİL	PİYADE	ER	3	7	19	1		KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
511	MEHMET	YAKUP	PİYADE	ER	2		6	2	5	KİREÇ TEPEDE	15/07/1331
512	MUSTAFA	KAĞO		ER	1		31	2	6	KİREÇ TEPEDE	16/07/1331
513	ŞERİF	HASAN		ER	1		31	2	6	KİREÇ TEPEDE	16/06/1331
514	ŞAKİR	ABDULLAH	PİYADE	ER	1		39	1	2	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
515	İBRAHİM	MUSTAFA	PİYADE	ER	3	7	19	3	9	KİREÇ TEPEDE	20/07/1331
516	OSMAN	ALİ	PİYADE	ER			17	1	4	KİREÇ TEPEDE	05/06/1331
517	MEHMET	MUSTAFA	PİYADE	ER	1	39		1	3	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
518	OSMAN	HASAN	PİYADE	ER	1	39		1	2	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
519	HÜSEYİN	HASAN	PİYADE	ER	1		39	1	4	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
520	İDRİS	MEHMET	PİYADE	ER	1		39	1	1	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
521	MUSTAFA	MAHMUT	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
522	ÖMER	HİDAYET	PİYADE	ER	1		39	1	2	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
523	HALİL	HALİL	PİYADE	ER	4		127	3	3	KİREÇ TEPEDE	26/07/1331
524	KADİR	HASAN	PİYADE	ER	3	8	23			KİREÇ TEPEDE	04/06/133
525	MEHMET	ALİ	PİYADE	ER			17	1		KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
526	MEHMET	BEKİR	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	29/05/1331
527	MEHMET	ALİ	PİYADE	ER	4		126	1	3	KİREÇ TEPEDE	29/08/1331
528	MESTAN	SÜLEYMAN	PİYADE	ER	1		39	1	4	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
529	MUSTAFA	ALİ	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	01/06/1331
530	MUSTAFA	OSMAN		ER			33	2	7	KİREÇ TEPEDE	19/09/1331
531	MUSTAFA NURİ	AHMET	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	30/05/1331
532	NURULLAH	NURULLAH	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	18/05/1331
533	SÜLEYMAN	İBRAHİM	PİYADE	ER			17	1		KİREÇ TEPEDE	05/06/1331
534	ŞABAN	HALİL	PİYADE	ER	3					KİREÇ TEPEDE	29/05/1331
535	YUSUF	İBRAHİM	PİYADE	ONBAŞ I	3					KİREÇ TEPEDE	17/06/1331
536	ABDULLAH	ÖMER	PİYADE	ER	2		6	2	5	KİREÇ TEPEDE	17/07/1331
537	AHMET	ÖMER		ER			19	1		KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
538	HALİL	HABAS	PİYADE	ER	4		127	3	4	KİREÇ TEPEDE	20/08/1331
539	HAMDİ	ÖMER		ER	4		33	1		KİREÇ TEPEDE	25/09/1331
540	İBRAHİM	İSMAİL		ER	4		126	1	2	KİREÇ TEPEDE	24/09/1331
541	NECİP	SÜLEYMAN		ER			127	1	1	KİREÇ TEPEDE	04/06/1331
542	RIZA	HALİL		ER	4		126	2	4	KİREÇ TEPEDE	29/09/1331
543	ALİ	BAYRAM		ER	1	3	39	1	2	KİREÇ TEPEDE	19/06/1331
544	ALİ	HALİL	PİYADE	ER	1		39	1	2	KİREÇ TEPEDE	03/06/1331
545	MEHMET	AHMET		ER	3					KİREÇ TEPEDE	09/06/1331
546	MUSTAFA	RECEP1891	PİYADE	ER	3	7	19	1	2	KİREÇ TEPEDE	24/07/1331
547	MEHMET	İBRAHİM	PİYADE	ER	3	19	5	3	10	KİREÇTEPE CİVARI	18/06/1331
548	İBRAHİM	MUSTAFA	PİYADE	ER	3	5	19	3	9	KİREÇTEPE CİVARI	03/06/1331
549	AHMET	MEHMET	PİYADE	ER	4		127	1		KİREÇTEPE MUHAREBESİ	04/06/1331
550	ALİ	MUSTAFA								KİREÇTEPE MUHAREBESİ	04/06/1331
551	HÜSEYİN	HACI HASAN					19	2	6	KİREÇTEPE MUHAREBESİ	10/06/1331
552	MUHARREM	RAMAZAN	PİYADE	ONBAŞ I	4	11	33	1	1	KİREÇTEPE MUHAREBESİ	18/08/1331
553	ALİ	HAMZA		ER		7	19	1		KİREÇTEPE MUHAREBESİ	14/06/1331

554	ALİ	HİMMET		ER	3	7	19	1		KİREÇTEPE MUHAREBESİ	14/06/1331
555	MURAT	RECEP		ER			19	1		KİREÇTEPE MUHAREBESİ	04/06/1331
556	MUSTAFA	HACAMAT		ER			31	2		KİREÇTEPE MUHAREBESİ	00/00/1331
557	RÜŞTÜ	İBRAHİM		ER	2	5	17	4	4	KİREÇTEPE MUHAREBESİ	15/06/1332
558	MÜSLİM	HACI ABDULLAH		ER	6		78	2	7	KİREÇTEPE MUHAREBESİ	10/07/1331
559	İSMAİL ZÜHTÜ EFEHACI	MEHMET EFEND		ÜSTÖM						KİREÇTEPE MUHAREBESİ	03/06/1331
560	İSMAİL	ALİ		ER			19	6		KİREÇTEPE MUHAREBESİ	12/06/1331
561	MURAT	YAKUP		ER			127	2	1	KİREÇTEPE MUHAREBESİ	10/08/1331
562	ŞEMSETTİN	ZADE		ER			127	2	1	KİREÇTEPE MUHAREBESİ	26/08/1331
563	ETHEM	HACI DERVİŞ	İHTİYAT	YD.SB. ADAYI			39	1	3	KİREÇTEPE'DE	00/00/1331
564	CEMAL EFENDİ	SALİH	İHTİYAT	YD.SB. ADAYI			39	1	3	KİREÇTEPE'DE	03/06/1331
565	ZİYA EFENDİ	İSA	İHTİYAT	YD.SB. ADAYI			39	1	2	KİREÇTEPE'DE	03/06/1331-438

⁴³⁸ Milli Savunma Bakanlığı, "Şehitler Listesi", <http://www.msb.gov.tr/Arsiv/icerik/sehit-listeleri>, (Bağlantı Tarihi: 16.05.2019)

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

İsim SOYİSİM :

Doğum Yeri :

Doğum Tarihi :

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi :

Yüksek Lisans Öğrenimi :

Bildiği Yabancı Diller :

BİLİMSEL FAALİYETLERİ

a) Yayınlar

1)

xxx

2) Diğer

xxx

b) Bildiriler

1)

xxx

2)

xxx

c) Katıldığı Projeler

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurumlar ve Yıl:

İLETİŞİM

E-posta Adresi :

ORCID :

